

AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

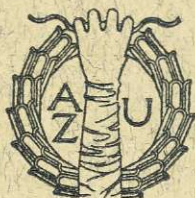
PRAVNI RAZRED

PRAVNI SPOMENIKI SLOVENSKEGA NARODA

KNJIGA PRVA

METOD DOLENC:

»GORSKE BUKVE«
V IZVIRNIKU, PREVODIH
IN PRIREDBAH

1940

IZDALA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

METOD DOLENC:
„GORSKE BUKVE“

AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

PRAVNI RAZRED

PRAVNI SPOMENIKI SLOVENSKEGA NARODA

KNJIGA PRVA

METOD DOLENC:

»GORSKE BUKVE«
V IZVIRNIKU, PREVODIH
IN PRIREDBAH

1940

IZDALA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

UNIVERSITETA LJUBLJANA

1952

PRVA SPLOŠNA SKUPNA ZBORNA

REDAKCIJA

GORISKE BUČICE
UNIVERZITETNA TISKARNA IN LITOGRAFIJA
IN PISARNA

NATISNILI J. BLASNIKA NASL.,
UNIVERZITETNA TISKARNA IN LITOGRAFIJA D. D. V LJUBLJANI
ODGOVOREN L. MIKUŠ

Predgovor in posvetilo

Teško je najti besednega izraza čustvom, ki se ti v duši porajajo, ko si pred zaključkom dela, ki te je vsega zajelo.

Postal sem nekako po naključju pravnik, dasi me je vleklo srce k zgodovinskemu študiju. To sem že razložil v predgovoru svoje „Pravne zgodovine za slovensko ozemlje“: Anton Kaspret me je prosil, naj mu pomagam pri Časopisu za zgodovino in narodopisje, ki ga je izdajal v Mariboru. Rad sem mu ustregel. Iz tega „pomaganja“ je nastala — zopet po naključju, pa tudi po nekakšni sili — priprava za akademski pouk iz jugoslovanske pravne zgodovine. Tu pa me je zajela in vsega prevzela ljubezen, ki je pognala iz dveh korenin: iz pravniškega poklica in pa iz nagnjenja do zgodovinskih raziskavanj, ljubezen do domače, slovenske pravne zgodovine, predvsem tiste, ki se tiče srži slovenstva, našega kmečkega roda. Smem pač reči, da dela v tem pogledu nisem opravljal s težavami, ampak po Horacijevemu reku: Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Resnično, odkrivanje naše pravne zgodovine, kos za kosom, mi je bilo vedno: dulce, radost, pa tudi ponos, da opravljam za naš slovenski narod koristno delo: utile.

Po dvajsetletnem proučevanju naše pravne zgodovine na podlagi virov, pisanih in nepisanih, kamor štejem sosebno folkloro; po raziskavanju, ki je rodilo predhodno že mnogo podrobnih razprav, člankov in pod., po vsem tem se globoko zavedam, da zadnja beseda o pravni zgodovini, ki se tiče našega preprostega ljudstva, še davno ni izgovorjena. Še bo treba dela in delavci že stopajo na plan! Ipak sodim, kar sem dognal sám in kar je ostalo po proučitvi gradiva, ki so ga odkrili drugi, je že toliko, da bi mi bilo žal, ako ga ne bi mogel v zaokroženi, strnjeni obliki svojim rojakom in tujemu znanstvenemu svetu podati, preden mi usoda pero zaustavi. Predmet mojega dela pa je tisto pravo, o katerem sem globoko prepričan, da predstavlja v prvi vrsti pravno pojmovanje slovenskega naroda v preteklosti: slovensko vinogorsko pravo.

Zato se s hvaležnostjo spominjam na tem mestu vseh tistih mož, ki so ustanovili Slovencem najvišji zavod znanosti in s tem omogočili, da pride to-le delo na svet. Njim naj bo posvečeno. Po njihovi zaslugi naj se pokaže, da imamo tudi Slovenci lepo svojo pravno zgodovino.

Ljubljana, dne 12. decembra 1939.

M. D.

Krajšave

buk. = bukve.

gor. = gorski, a, o.

gosp. = gospod (ali gosposka).

CCC = Constitutio Criminalis Carolina (1532).

stol. = stoletje.

IMK. = Izvestje muzejskega društva za Kranjsko, Ljubljana.

GMDS. = Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, Ljubljana.

LMS. = Letopis Matice Slovenske, Ljubljana.

ČZN. = Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor.

ZZR. = Zbornik znanstvenih razprav. (Izdaja juridične fakultete v Ljubljani).

ČJKZ. = Časopis za jezik, književnost in zgodovino. (Ljubljana).

Sl. Pr. = Slovenski Pravniki, Ljubljana.

PZ = Dolenc, Pravna zgodovina za slovensko ozemlje, Sostavni očrt, l. 1937.

Kost. = Dolenc, Pravosodstvo Kostanjeviške opatije v l. 1631. do 1655. ČZN 1914, str. 33—67.

Nov. m. = Dolenc, Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v l. 1721. do 1772.: ZZR 1921, str. 22—100.

Kost. Plet. = Pravosodstvo cistercienske opatije v Kostanjevici in jezuitske rezidence v Pleterju od konca 16. do konca 18. stoletja. ZZR 1924, str. 1—118.

Klev. Bošt. = Dolenc, Pravosodstvo klevevske in boštanske graščine od konca 17. do začetka 19. stol.: ZZR 1926, str. 152—247.

Žužem. - Sot. = Dolenc, Ljudsko pravo pod žužemperško in soteško gorsko gosposko od konca 17. do začetka 19. stol.: ČZN. str. 1—87.

Mell, Steir. WBR. = A. Mell, Das Steirische Weinbergrecht und dessen Kondifikation im Jahre 1543. (1928).

Prvi oddelek

PRISTOP

§ 1. Vzrast slovenskega prava. Za Slovence ustanovljeno Akademijo znanosti in umetnosti čakajo težke naloge. Ko so drugi večji narodi s sijajno zgodovinsko preteklostjo in zavidljivo civilizacijo dobili svoje najvišje znanstvene zavode, poznali so že do tenčin svojo zgodovino, politično, gospodarsko, umetnostno itd., imeli so ustrezna dela, ki so jih že opravili rojaki, nekatera že sto in več let poprej. Zbirati, čistiti, dopolnjevati, sestavljati je bilo treba gradivo, pa se je pričelo novo znanstveno delo v žaru akademijskega sijaja.

Slovinci, ki smo poseben del narodnostne skupine južnih Slovanov in najmanjša veja na narodnostnem deblu Slovanov, smo pač imeli pred več kot tisoč leti svojo lepo državo; ali njena zgodovina še do danes ni dokončno proučena. Od poznejše dobe vsevdilj do začetka novega veka ne vemo tako rekoč nič, ne iz zgodovine našega prava, ne iz svoje pravne zgodovine.

Šele od kmečkih uporov dalje se stvar obrača nekako na bolje. Odtlej pričenja naša zgodovina, iz pokreta kmečkega stanu vzklije nov jezični razmah, pojavljajo se dokumenti o pravu, seveda, o onem, ki je veljalo za kmečki živelj.

Kajpada to pravo ni šele takrat nastalo. Vzrast tega prava pričenja od naselitve Slovencev na sedajšnjem ozemlju in ima svoje trdne korenike prav v dobi lastne državnosti, ono je ostalo celó v veljavi, ko so Bavarci, odnosno Franki podjarmili Slovence. Ostalo ni kakor pisano pravo, ampak kakor usedlina pravne zavesti, ki je usmerjala hominis ad hominem proportiones ter je obveljalo zlasti kot pravec pri razsojevanju pravnih na ljudskih sodiščih za slovenske ljudi,¹ dočim so pripadniki priseljenega naroda živeli po svojem, zvečine germanskem pravu. Politično gospodujoči tuji prebivalci niso tvegali popolnega zatrtja prava avtohtonega naroda; oboje, tuje, prinešeno, in domače, ohranjeno izza davnine, pravo je živelo drugo poleg drugega, pa je po naravnih zakonih nekakšne simbioze drugo na drugo vplivalo. Saj pravo je bilo, je in bo vedno nekaj organskega, ki se prilagodeva življenjskim, gospodarskim in pravnim prilikam narodov v državi.

¹ Bliže gl. PZ. str. 19 nasl., 31 nasl., 111 nasl.

Kdor hoče poznati te medsebojne vplive, mora poznati vire, pravne spomenike oboje vrsti, domače in tuje. Tu pa se nam pokaže tisti silni prepad: Viri tujega, zvečine germanskega prava so že do skrajne natančnosti poznani, proučevani in obravnani; viri, obrisi slovenskega prava pa niso z znanstvenega zrelišča v svoji celokupnosti niti še ne razvidni, le po drobcih zasluteni, spomeniki tega prava v mnogočem izgubljeni... Rekonstrukcija slovenskega prava, kolikor bo to sploh mogoče, bo prva naloga pravnega razreda slovenske Akademije znanosti in umetnosti.

§ 2. Pravni spomeniki: Prva naloga znanstvenega delovanja v označeni smeri je zbiranje virov prava, pravnih spomenikov. Našli se bodo v listinskem gradivu, v zapisih, ki so nam ohranjeni v našem jeziku, čeprav niso kar nič posvečeni pravniškim ciljem. Imamo n. pr. svoje brižinske spomenike. Tudi iz njih črpamo lahko vesti o pravniških institucijah (n. pr. „rota“, „sovrage“, „pokazen“); iz teh smemo delati izvestne sklepe, ki se tičejo našega prava. Imamo pa tudi dokaze o naših pravnih ustanovah in o našem običajnem pravu v listinah, ki so jih sestavili tujci. O obstoju sodnih zborov, ki so jih sestavljali „dobri ljudje“ kot „veče“, nam priča naravnost listina iz l. 1165., nastala v našem Primorju. Tam je namreč rečeno, da so „in praesentia bonorum hominum“ prisegali, pa je še pristavljeno, da se je to izvršilo „ante fenestram monasterii“.² To pa kaže, na poseben namen tega načina priseganja, ki je bil vprav med Slovenci v navadi. To delo bo silno zamudno; raztezati se bo moralo po vsej tuji književnosti, seveda, v prvi vrsti po oni naših slovanskih sosedov.

Druge vrste spomeniki, ki nam bodo pomagali odkrivati naše bivše pravo, torej zgodovino prava, pa je naše n a r o d n o b l a g o, ki nam je ohranjeno v narodnih pesmih in pripovedkah. Posebna narodna modrost, katere si pa brez pravne etike ne moremo in ne smemo zamisliti, se nam zrcali iz slovenskih pregovorov in rekov. Koliko prič za naše staro običajno pravo se nam tu odkrije... Čudovita je razgledanost naše folklore, samo pravilno jo je treba zajeti in razložiti.

Slednjič moramo skrbeti, da se nam ohranijo realni spomeniki naše pravne preteklosti. V sliki in opisovanju otmimo pozabnosti zatočišča našega prava: mesta, kjer so se vršile sodbe, kjer so izpostavljali zločince javnosti v svarilo na sramotnih kamnih ali odrih. Zanimivi bodo načini omejitvenja, ki so se jih posluževali naši dedje in pradedje, bodisi s kamni, bodisi z obsekanimi drevesi. Stotine let stare slike se bodo dobile, ki nam predočijo, kako so se vršili pravni posli kakršnega koli značaja. Izkopani novci nam bodo pojasnjevali tudi pravne stike s tujimi narodi.

Vse nezapisano, ampak iz narave opisano o b i č a j n o p r a v o naših dedov in pradedov spada v panogo znanstvenega dela, ki ga je treba najprej opraviti. Ne bomo smeli odlašati. Nevarnost pogube je prevelika.

² Gl. K o s, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, IV. zv., štev. 478; D o l e n c, Pravnozgodovinska študija o zaprsegi pri Slovencih, ZZR. XVI (1940), str. 54.

Koliko smo že izgubili s tem, da se nismo pobrinili, da bi rešili arhive naših gradov, samostanov, cerkvâ! (V gradu Luknja pri Novem mestu so stotine foliantov z zapisniki vinogorskih zborov v eni zimi 1894—95 v pečeh pokurili; to je dejstvo, ki ga je pisec teh vrstic v mladosti doživel).

§ 3. Opredelitev domačega in tujega prava. Ko smo zgoraj omenili sožitje na eni strani tujega, neslovanskega prava kot merila za presojanje pravnih prilik gospodujočih plemenitašev, cerkvâ in nemških priseljencev, na drugi strani pa domačega, slovenskega prava, seveda nismo mislili na točno določeno opredelitev enega ali drugega prava. Medsebojno vplivanje namreč ni bilo povsod, vedno in povsem enako. Prišlo je pač kmalu do ustaljenega germanskega prava po zapisanih virih. Ali tudi glede drugega, slovenskega prava je nastala potreba, da se na nek način utrdi. To delo so opravili — ne Slovenci —, ampak že omenjeni gospodujoči sloji, kajpada, ne na ljubo svojim slovenskim podložnikom, ampak v prid svoje blagajnice. Skratka, opredelitev veljavnosti enega ali drugega prava se začinja po iniciativi in v interesu gospodujočih.

Gotovi poskusi utrjenja slovenskega prava so se — precej nezavestno — zelo zgodaj pričeli. Tu je šlo predvsem za vire slovenskega prava, ki je živelo na vinskih goricah slovenskega ozemlja. Pridelek vinske trte je bil pač zelo razširjen in priljubljen vir dohodkov, pridobivanje pa se je vršilo na svojski način, precej različen od občnega kmečkega gospodarjenja. Ni čuda, da se je za te prilike že zelo zgodaj pojavila potreba, da se je razmerje med gospodujočimi in služječimi ljudmi ustalilo v pisni obliki. Ne bomo že tukaj podrobneje razlagli poteka ustaljevanja; naj zadostuje poudarek, da se je vprav na tem polju v toku poznega srednjega veka razbohotilo običajno pravo, ki se je moralo v korist gorskih gospodov spraviti v enotno strujo. Premišljeno ustvarjeno sredstvo za to so bile „gorske buke“ iz začetka XVI. stol. Tu se je zapisovalo pravo, ki velja na vinskih goricah na obe strani obvezno. Vsak zapis, ki se tiče snovi gorskih bukev, pa je važen, po svoji starosti celó velevažen vir spoznanja slovenskega prava v tem smislu, da je odraz amalgamiziranja germanskega in slovenskega prava. V tem pogledu spada torej med najstarejše in najboljše naše pravne spomenike.

Ker pa imamo doslej vprav o pravnih predpisih, ki so se uporabljali na vinskih goricah, največ in najbolj imenitnih neposrednih dokazov, ne samo v obliki zakonodajnih emanacij, ampak tudi v obliki zapisnikov o praktični uporabi, zato kaže, da se vzame vprav to pravo najprej v pretres in podvrže vsestranski znanstveni, zunanji in notranji kritiki.

Zunanja kritika se mora v pravni znanosti pečati s tem, da razloži vzroke tega posebnega prava in ugotovi pravilne tekste listin, ki se ž njim bavijo. Tu ne sme biti eklektičnega delovanja; celokupna gmota tega posebnega prava, čeprav provincialno malce različnega, se mora postaviti na trdno podlago. Notranja kritika pa naj pojasnjuje vsebinske razlike

med poedinimi listinskimi slovenskimi zapisi, pa tudi med njimi ter nemškimi zapisi. Tu bo najimunitnejša naloga, da se opredele vplivi germanškega na slovensko pravo, to je, da se pokaže, kaj je samobitno jedro, kaj tuja privlaka v pravu.

§ 4. Vinogorsko pravo — podlaga narodni pravni zavesti. Plemstvo se je vedno držalo svojega posebnega prava, samo da ga je prikrojevalo in predelavalo v svojo korist. Tudi cerkve in mesta so se pojavljale kot pospeševalke nemškega prava. Le kmečki stan se še oprijemlje svojega domačega prava, se ne briga za kodifikacijo prava. Po vsej pravici danes lahko trdimo, da je bilo tisto pravo, ki ga vsebuje celokupna gmota predpisov iz vinogorskega pravnega življenja, hrbtenica prava, ki je veljalo med preprostim slovenskim ljudstvom.

Kakor smo že zgoraj dejali, da se začenja s kmečkim pokretom XVI. stol. za slovensko prosveto nova doba, tako tudi smelo trdimo, da je pričela z utrditvijo vinogorskega prava po gorskih bukvah nova doba pravnega življenja, sosebnost tistega, ki se nam kaže kot nekakšen kompromis dotlej v simbiozi, pa brez zapisa, živečega germanškega in slovenskega prava. Na njem sloni odslej vse slovensko narodno pravo, pa ne kot pravna okamenina, ampak kot smotrno ravnalo in živ vir nastajanja in porajanja novih pravnih tvorb — po zahtevah kmečkega in vinogorskega ljudstva.

Pravni in socialni položaj kmečkega ljudstva je bil ravnalo narodnega in sploh vsega običajnega prava, on ostane centralni problem pravne zgodovine Slovencev za vso dobo, tja do avstrijskih centralizujočih zakonov. Ta centralni problem³ bo tudi preizkusni kamen za vse druge stare spomenike, o katerih smo zgoraj poglobitno zvrsti naveli. Pogledati bo treba, ali se njih vloga ujema z narodnim pravom naših kmetov ali vinogradnikov, ali gredo mar svojo pot in s tem po zunanji in notranji kritiki kažejo, da ne spadajo v okvir zgodovine slovenskega prava, ampak da so tujega izvora (n. pr. sramotni steber, Pranger).

Mislím, da smo s temi izvajanji opravičili, zakaj je ne samo primerno, ampak naravnost potrebno, da pristopi naš najvišji znanstveni zavod predvsem k izdaji in razlagi „gorskih bukev“. One nam predstavljajo med vsemi pravnimi spomeniki pravcati temelj za spoznanje, čiščenje in razlaganje ostalih spomenikov, ki so v svoji celokupnosti važni za ugotavljanje narodnega prava Slovencev.

³ Prim. Dolenc, Praznični dnevi slovenskega ljudskega sodstva, Vodnikova pratika, l. 1937. Polec: Svobodniki na Kranjskem str. 7; Dolenc PZ., str. XI., str. 217; Gruden, Slovenski župani v preteklosti, str. 68 nasl.; dalje Dolenc, Kolektivna odgovornost za kazniva dejanja pa naše narodno pravo, Pravni vestnik (Trst) l. 1923.

Drugi oddelek

Zgodovina vinogorskega prava

I. POČETKI POSEBNEGA PRAVA ZA VINOGRADNIŠTVO

§ 5. Vinogradništvo v davnih časih. Zgodovina gorskih bukev je v najtesnejši zvezi z vinogradništvom. Saj je njihova vsebina le zapis tistih pravnih običajev, ki so se v vinogradništvu tekom stoletij obdržali in to kot posebno pravo, ki se je ohranilo v simbiozi s pravom ne-avtohtonega soprebivalstva, živečega po svojem pravu.

Vinogradništvo se je pričelo v naših krajih nekako v III. stol. po Kr. r. Že prej je bilo do dobra razširjeno po Grčiji, Italiji in Galiji. Iz grške mitologije nam je znana pripovedka o bogu Bacchu, kako je pripomogel soku trtnega grozdja do „moči“.

Rimski cesar Probus (276.—286.) je dal nasaditi trte tudi v Porenju, dalje ob Dolenji Savi in Dravi. Imel je namen, da dá vojaškim legijam prilike, privaditi se koristnih gospodarskih opravil. Pripoveduje se pa, da so cesarja Proba lastni vojaki ubili vprav v Sirmiji.⁴ V letu 813 je je bolgarski „veliki han Krum“ zapovedal, da se morajo vsi vinogradi v njegovi državi uničiti, ker ni hotel, da bi Bolgari propali, kakor se je zgodilo z Obri, ki da so se vdajali „krivicam, klevetam, tatvinam in pijanstvu.“ (Tako piše bizantinski zgodovinar S v i d a c).⁵

Iz Bolgarske, Sirmije in Hrvaške se je preneslo vinogradništvo že zgodaj v ozemlje slovenskega naroda. Kajpada se je tisto ozemlje sprva raztezalo mnogo dlje, nego ga oklepajo današnje jezikovne meje. Takrat je bilo tudi podnebje še milejše kot danes. Tako nam postane razumljivo, da trčimo na spomine o vinogradništvu tam, kjer danes trta sploh več ne uspeva. Leta 944. je podaril briksenski škof Albuin nekoliko vinogradov cerkvi v junjski dolini. Salcburški nadškofje so imeli svoje vinograde („vinee“) v ptujski okolici, pa tudi pri Lipnici. Že za l. 1091. je listinski izpričano, da je samostan v Št. Pavlu na Koroškem dobil dva vinograda „in der Marchia“, samostan v Št. Lambertu pa l. 1103. v Sulmtal-u. V životopisu sv. Heme je govora o tem, da je darovala vse svoje vinograde okoli Trušenj in Ostrovice na Koroškem krškemu (Gurk) samostanu. Blejska okolica je imela še v XI. stol. mnogo vinogradov.

⁴ Gl. Dolenc: Naše vinogradništvo v luči pravne zgodovine, Gruda, 1925. l., štev. 6—9.

⁵ Povzeto po: Solovjev, Predavanja iz istorije slovenskih prava, str. 76.

Na Šmarjetni gori poleg Kranja in na Kamnitniku blizu Škofje Loke so imeli brižinski škofje svoje vinograde; vzdrževali so se ti vinogradi še do XVI. stol. Tudi za Žitaro ves na Koroškem imamo arhivalične dokaze, da se je gojila tam trta še v XV. stol. Imena krajev ali naselkov kot Vinice pri Sodražici, Vincarji pri Škofji Loki itd., kažejo, dasi tam danes ne rodi več trta, da je tod moralo biti nekdanj še dovolj vinogradov.

Prve spomine na posebno vinogradniško pravo imamo iz XII. stol. Neka listina iz samostana Heiligen Kreuz na Nižjem Avstrijskem govori (kot je to odkril Arnold Luschin-Ebengreuth)⁶ prvič o „ius montium in vineis quod perchrecht dicunt“. Ta „Bergrecht“ pa je brez dvoma vprav tisto specialno pravo, ki je veljalo za vse prilike glede vinogradov („vinea“). Postanek takšnega posebnega prava si moramo razlagati posebej z ozirom na dobo prevladujočega fevdalizma v navedenem stol. takole: Po eni strani je obdelovalce vinogradov vezala trdna skupnost zastran ohranitve svojih koristi, saj je bila dobra uprava nekega predela vinogradov, ki je tvoril nekakšno skupino sosedov, med Slovenci sprva celó rodbinsko zadržano, pogoj za uspešno gospodarstvo. Na drugi strani pa se je tudi fevdalnim gospodom zdelo priporočljivo, da trpé vse tiste pravne običaje, ki so jih vinogradniki zastran lastne uprave prikrojili, seveda v svrhu, da bi dobivali sami iz vinograda čim večji delež od dobrih dohodkov. Toda med neposrednimi hasnovalci vinogradov niso bili samo podložni ljudje fevdnih gospodov. Tudi svobodni ljudje, celó meščani, plemenitniki, duhovniki, cerkve in samostani so si želeli posesti vinogradov, da pridejo neposredno do pridelka vina. Pač so tudi oni imeli dovolj vzrokov, da se prilagodijo in podvržejo posebnim predpisom vinogorskega prava, kot n. pr. odredbam, kdaj in kako je treba pota popravljati; kako plote zavarovati, da živina ne uhaja v vinograd in ne kvari trt; kdaj pričeti skupno s trgatvijo, da trume žuželk in ptic ne zagrnejo tistih vinogradov in uničijo njih letino, čijih hasnovalci bi s trgatvijo še za drugimi čakali. Tudi ti svobodni posestniki vinogradov so se v lastno korist podredili posebnemu pravnemu redu, tako, da je imel vinogorski gospod gotove pravice na vinogradih, pravcato „višjo“ lastninsko pravico, ki mu je prinašala zlasti gornino, t. j. del pridelanega mošta ali vina tudi od ljudi, ki mu osebno niso bili podložniki. Oblast, ki mu je jamčila za te dohodke od njegovih podložnikov, kakor tudi od osebno svobodnih posestnikov vinogradov, se je imenovala simbolično že zgodaj „Bergstab“, „gorska palica“.

§ 6. Prvi sledovi vinogorskih običajev. Najstarejši spomini na običaje, ki so veljali kot nezapisano, od roda na rod prehajajoče pravo med Slovenci, so nam znani iz l. 1240. V Slovenski Bistrici so žiški kmetje potrdili na nekem shodu (zboru) na slovesen način „pogodbo“, ki je veljala že od pamtiveka med vinogradniki in kartuzijanskim samostanom.

⁶ Gl. Luschin, Geschichte des alten Gerichtswesens in Oesterreich ob und unter der Enns, str. 162. nasl. — Prim. Nov. m., str. 27; PZ, str. 120. — Dalje gl. o izrazih „de omni jure montano“, „jus montis“, A. Mell, Steir. WBR., str. 8.

V tej „pogodbi“ je bilo že določeno, da smejo vinogradniki svoje domače spore sami reševati, torej „gorske pravde“ avtonomno obavljati. Tista listina pravi, da so se morale takšne pravde vršiti in opraviti v navzočnosti nekega Jurija kot sodnika („sententiarius“).⁷ Iz iste dobe (1240.) pravi neka listina, da je samostan Studenice pred cerkvijo v Slovenjem Gradcu imel vinogorski zbor v navzočnosti sodnika Jurija.⁸ O samostanu Žiče nam svedoči listina z dne 15. aprila 1404., ki sta jo izdala avstrijska vojvoda Leopold IV. in Albreht III. nekemu Rüsclin-u, meščanu iz Maribora, da je le-tá dobil nalogo, naj nadzoruje, kako se oddajajo gornine gorski gospodi v Žičah. Torej je imel vršiti posle posredovalca med gorsko gosposko in vinogradniki, ki ga bomo spoznali pozneje kot „gornika“, „Bergmaister“. Za dobo od l. 1444. do 1447. imamo pa že listinske dokaze, da so se vršili vinogorski zbori (vinogorska pravda, Bergtaiding), o katerih so se napravljali sodni zapisniki, za Žitaro ves, ki je bila naseljena od Slovencev.⁹

II. POČETKI ZAPISOVANJA VINOORSKEGA PRAVA KOT CELOTE

§ 7. Vrste zapisov prava v obče. Ko smo govorili o listinah kot dokazih, da so obstajale neke posebne institucije glede zadev vinogradnikov poleg institucij iz drugega prava, smo že predpostavljali, da se je to, kar se je po teh institucijah zahtevalo, vršilo po določenem redu. Tu se nam pa pojavi takoj vprašanje, v kakšni obliki so se ustalili predpisi, ki so tvorili omenjeni red in ga vzdrževali od roda do roda.

V najstarejši zgodovinski dobi se pravo kot tako še ni zavestno ustanovljalo, še manj pa zapisovalo. Živelo je le v dejanski uporabi, prvotno med krvnimi sorodniki, dalje pa v zvezi med rodovi (Sippe). Ko je prišlo do veljave pri dejanskem razsojevanju sporov med rodovi, še pozneje: med plemeni, je bilo že izobličeno kot t. zv. sodna uporaba. Šele pod pritiskom političnih, verskih in gospodarskih prilik pride — ob primernem ojačenju državne oblasti — do „postavljenega prava“, postav ali zakonov (lex). Etimologično tiči v slovenski besedi „zakon“ isto deblo kot v besedi „kon-ec“. Sklepati smemo, da so Slovenci, kakor tudi drugi Slovani, smatrali zakon za nekaj, kar je in bodi za vselej dokončno, neizpremenljivo.¹⁰ Tisto pravo, ki je samo po sebi, ne da bi bilo zapisano, živelo v spominu ljudi, ki so sodili in bili sojeni, je postala odlična svojina naroda, čeprav je bilo v bistvu le

⁷ Gl. Gruden, Slovenski župani v preteklosti, str. 62.

⁸ Gl. Hauptmann, Das Schöffentum auf slov. Boden, str. 17.

⁹ Prim. Gruden, Slovenski župani, str. 61, 62., istega: Zgodovina slov. nar., 3. zv. str. 439; Mell, Das Sittersdorer Bergtaiding, Carnithia l. 1913., str. 137—162.

¹⁰ Tudi slovenski izraz za ženitev, [coniugium, matrimonium = Ehe], namreč zakon, ima za podlago določeno, trajno po katoliški veri neizpremenljivo življenjsko skupnost med možem in ženo.

običajno pravo. Definicija tega prava bi bila, da je rezultat tradicije, ki se je via facti vzdrževala od pamtiveka glede uporabljanja istih pravnih načel, temelječih v ljudski zavesti, da so pravilna in pravična.¹¹ Običajno pravo je bilo prav tako spoštovano in upoštevano kakor katero koli drugo; dalo se je izsiliti! „Schwabenspiegel“ iz XIII. stol. je dal temu prepričanju prav določnega izraza, ko je dejal v čl. 40.,¹² da je „dobra navada prava tako dobra kot zapisano pravo.“¹³

Šele ko se utrdi neko ljudstvo v politično enoto in dobi na čelo svojega političnega predstavnika, poglavarja, pa naj se imenuje župan, veliki župan, knez ali kralj, pričnejo le-ti izdajati svoje občeveljavne odredbe, ki so bile zapisanе postave ali zakoni. Ali za germanske dežele, kamor je upravno od srede VIII. stol. dalje spadalo tudi slovensko ozemlje, ni moči ugotoviti splošno obveznih zakonov pred dobo Staufov. Prejšnje zakonodavstvo je bilo zvečine le sklepanje na concilijih in pa dogovarjanje o „miru v deželi“ („treuga Dei“). Tak državni zakon je bil Wormski konkordat (1122.), ki je zaključil investiturni spor na zadovoljiv način. Splošni „mir v deželi“ je prvi zapovedal Friderik I. s kraljevsko konstitucijo iz l. 1176. Razen zapovedi o miru v deželi so bila do XV. stol. predmet zakonodaje skoraj izključno ustavna vprašanja. Doba Maksimiljana I. pomeni šele zaključek srednjeveškega načina izdajanja zakonov. L. 1495. pride do „večnega mira v deželi“. Kmalu se ustanovi državno komorno sodišče (Reichskammergericht), izdajajo se policijski redi, notarski red itd. Vendar je prednjačila partikularna zakonodaja v poedinih deželah in teritorijih pred državno. Le kraljevski privilegiji so bili tista zakónska oblika, po kateri so se razvijale nove borbe kraljestva in pa razdrobljevanje kraljevske oblasti. Naj spomnimo samo na zlato bulo iz l. 1356. za Nemško, in iz l. 1222. za Ogrsko državo.

Poleg zakonov (leges) in povlastic (privilegia) pa se je iz tedajšnjih prilik izcimila še tretja vrsta zapisov o pravu. To so bila pravna napotila (Weistümer), ki so avtoritativno usmerjala izvrševanje prava v že omenjeni sodni uporabi. Izdajala so takšna pravna napotila višja sodišča svojim podrejenim sodiščem, matična mesta (Mutterstadt) svojim pohčerenim mestom (Tochterstadt). V Dušanovem carstvu (1349., 1354. l.) je sam car dajal svojim sodnikom napotila, če so ga vprašali za svet, ko se niso spoznali v zakonodaji.¹⁴ Šlo je torej za pravni pouk, ki se je dajal pismeno, z zapisi.

§ 8. Zasebni zapisi iz vinogorskega prava. Kakor smo že izvajali v § 4., so slovenski podeželski prebivalci, zlasti vinogradniki,

¹¹ Prim. P. Z., str. 32.

¹² Cit. po Genglerjevi izdaji.

¹³ Gl. H o e g e l, Geschichte des oesterr. Strafrechtes, I. H. str. 20, kjer piše: „Der Grundsatz, eine gute Gewohnheit sei so gut als geschriebenes Recht und die gewundene Erklärung, was unter guter Gewohnheit zu verstehen sei (Art 40), kennzeichnet das Rechtsbuch.“

¹⁴ Prim. D o l e n c, Dušanov zakonik, str. 19; 169; gl. čl. 181 Dušanovega zakonika (po Novakoviću), kjer se pa predpostavlja, da so „obrete veliko delo“.

krojili svoje pravo na lastnih avtonomnih sodnih skupščinah („dobri ljudje“, veče, selska sodišča, kvatrni sodi, vinogorski zbori). Odločevalo je tradicionalno običajno pravo. Opažalo se je pač, da se to pravo, ki je obstajalo poleg prava za nemške prebivalce, za plemenitnike itd., razlikuje od le-tega, pa tudi med seboj. Stremljenje višjih oblasti, sosebno gor. gosposk, pa je bilo, da se to posebno pravo izenači med seboj, pa tudi s pravom, ki že velja za ne-kmete, ne-vinogradnike. Na ta način si smemo razlagati, zakaj je prišlo do zapisov tistih predpisov, ki so bili tako rekoč za vsakdanjo sodno uporabo potrebni. Vsekakor se je sprva vršilo to po sporazumu obeh strani, gospode in podložnikov. Toda ni težko umeti, da je bilo tudi ob takšnem sporazumu dejansko urejevanje zapisov največ usmerjeno gorskim gospodom v prid.

I. Vrhovec¹⁵ je trdil, da je dal češki kralj Otokar II. med leti 1260. in 1276., ko je vladal na Štajerskem, zapisati stare navade, ki naj bi veljale za vse gosposke in vse vinogradnike. Glede osebnosti, ki je zapis odredila, je predležečo trditev ovrigel J. Polec,¹⁶ ki je dokazal, da gre v resnici za traungavskega vojvodo Otokarja IV. (1180.—1192.) in njegovega dediča Bamberžana Leopolda V. (1192.—1195.) ali sina Leopolda VI. (1195.—1230.). Dejstvo zapisa ni, pa je verjeten; saj je bilo v tej dobi zapisovanje ljudskih pravic in dolžnosti, že dobro razširjeno, zlasti v mestih, n. pr. Trogiru, Zagrebu, Vinodolu.

V bivšem deželnem arhivu v Gradcu (danes Archiv der Landshauptmannschaft) hranijo več rokopisov, ki so še starejši privatni zapisi o pravicah in dolžnostih vinogorskih gospodov in podložnikov. Sledimo v tem oziru Antonu Mell-u¹⁷, ko navajamo posamezne zapise:

a) Nemški viteški red je dobil na Štajerskem komendo okrog l. 1217. Imel je mnogo posestev okoli Velike nedelje, na ptujskem polju, v Slovenskih goricah, pa tudi v okolici Maribora. Da bi „vineas et mansos“ svojih ljudi (homines) zboljšal, je izdal 6. decembra 1236. posebno listino,¹⁸ določeno za podložnike reda v vaseh Trčova in Sv. Peter. Izvirnik te listine se nahaja v admontskem samostanskem arhivu. Besedilo te listine se poslužuje izrazov iz tujega, rimskega prava, o katerem podložniki sami niso imeli pojma. Tako naziva „pravo za vinogorske zadeve“ „ius emphyteuticum, quod vulgariter purchrecht dicitur“. Omenja se že organ, ki ga pošlje samostan, da pobira „census vini“ (pozneje v slovenskem jeziku „gorščina“ ali „gornina“). Določa se že germanskopravno zasnovana dolžnost privažanja tistega census vini v samostan. Kar pa je najvažnejše, predpostavlja se tudi obstoj vinogorskih zborov (placitum) za prebivalce ene vinske gorice. Ni še tu omembe nikakšnega za Štajersko veljavnega vinogorskega prava. Pač pa se sklicuje

¹⁵ Gl. njegovo razpravo: Gorski zakon in gorske pravde, IMK, VII., str. 109.

¹⁶ Gl. Polec, Zgodovina „obravnanih gorskih bukev“ in postavitve kletarskega mojstra na Kranjskem, GMDS (1937.), str. 91.

¹⁷ Gl. Mell, Steir. W. B. R., izišlo v Akademiji znanosti na Dunaju l. 1928.

¹⁸ Mell, Ibid., str. 15.

izdajatelj na navado, ki obstoji v deželi („pro terre consuetudine“), kako naj se kaznujejo pregreški podložnikov.

b) Komtur nemškega viteškega reda je izdal 17. junija 1329. v Melniku pri Mariboru listino,¹⁹ po kateri so se vinogorski podložniki s pogodbo zavezali, da bodo dajali gotove dajatve (gorščino). Listina se nahaja v državnem arhivu na Dunaju (sedaj Nationalbibliothek). V njej se že imenuje pravo, ki se tiče vinogradskih razmer „Weingartenrecht in dem Land ze Steyer“, pa tudi „perkrecht“. A. Mell (op. cit.) poudarja, da je vprav ta listina prva, ki govori izrečno o št a j e r s k e m vinogorskem pravu.

c) V poznejših listinah,²⁰ ki jih navaja A. Mell za okolico Marbrega iz l. 1335., za Vičovo iz l. 1336., za Maribor iz l. 1341. je značilno, da se določajo natančno količine dajatev pod naslovom „perchrecht“.

č) Z dne 5. avgusta 1385. datira listina²¹ (izvirnik v arhivu stolnega kapitlja v Krki), s katero je krški samostan izročil mariborskemu meščanu v Melniku itd. vinograde „zu rechtem purchrecht“; tam je rečeno, da naj se posebne obveznosti presoajo „nach purchrechtsgewohnheit“.

d) Državni arhiv na Dunaju hrani obširen rokopis,²² 130 listov, pisan od ene iste roke, pa je prepis različnih listin. Med njimi se nahaja zgodovinski prikaz ptujskega dominikanskega (t. zv. zgornjega) samostana. Tu je govora o določitvi dajatev, ki gredo vinogorskemu uradu v Ješencu (l. 1440.), Podlehniku (l. 1440., 1448.); dalje se navajajo „das recht des pergrecht in Steier und wie man es halten soll“, pa tudi „der perggossen gerechtigkeit“. Nastal je ta rokopis v dobi med 1430. do 1451. l. A. Mell ugotavlja, da je prvi del „gorskega prava“ nastal brez sporazuma prizadetih vinogradnikov, kot običajno pravo, drugi del pa je takšen, da so ga vinogradniki iz pokrajine ob obeh bregovih Pesnice in Drave pač sami ustanovili.

e) Iz leta 1462. datira rokopis,²³ ki je izšel iz samostana Göss za vinsko gorico Romatschachen blizu Gleisdorfa; hrani ga deželni arhiv v Gradcu. Navedena gorica je bila po vsej priliki tedaj še s slovenskimi vinogradniki obljudena. Ta listina zaznamuje „das recht über das perkrecht und wie man das besetzen schol“. To dokazuje, da so se takrat vinogorski zbori že vršili. Rokopis je bil priložnik za gornika. V njem se nahaja seznam davščin do l. 1490.

f) Isti napis, kot je naveden pod e), se čita na prvi strani šestih pergamentnih listov,²⁴ shranjenih v deželnem arhivu v Gradcu. Besedilo tega rokopa navaja, da je prevzeto iz štajerskega deželnega ročina (Lands-handvest des landts Steyer). To je torej prvi zasebni zapis, ki se označuje za prepis uradnega spisa. Po pisavi sodeč, je nastal v drugi polovici XV. stol. Ni pa znano, kateri deželni ročin je bil podlaga izpiska. Pač pa je v drugi

¹⁹ Ibid., str. 22.

²⁰ Ibid., str. 23.

²¹ Ibid., str. 24.

²² Ibid., str. 37 nasl.

²³ Ibid., str. 46.

²⁴ Ibid., str. 48.

polovici XV. stol. obstojala zbirka deželnih povlastic in drugih, za deželne stanove važnih listin. Morala je nastati po nalogu deželnega glavarja, morebiti, da se uporablja pri ograjnem sodišču. Domneva pa je povsem opravičena, da imamo v njej še nekakšen uraden pripomoček, ki ga je uporabljal tudi urad kletarskega mojstra; takrat se je zval „Hubmaisteramt“ in je bil druga inštanca za vinogradnike v zapuščinskih stvareh. Omenja se v zapisnikih o kodifikaciji pravih „gorskih bukev“ iz l. 1543. kot „altes Bergrechtsbüchel“. To je prva omemba gorskih bukev v zgodovini vinogorskega prava.

g) V admontskem samostanskem arhivu je bil shranjen rokopis,²⁵ ki ga je izdal F. B i s c h o f f l. 1881., pa se je poslej njegov izvornik izgubil. Samostan Admont je imel v Sausalu, Ljutomeru, Ptuju, Sevnici in Brežicah obširna vinogradska posestva. Za te kraje je navedeni rokopis veljal kot zasebna listina, a naslov ji je bil „Vermerk das recht des perkrecht und wie man es besitzen soll“. Datiran je bil iz l. 1513. F. B i s c h o f f je navedel, da ima 16 členov, od katerih je sprejel dobesedno v svojo edicijo petero, za ostale pa je ugotovil, da so po vsebini enaki ustreznim členom zgoraj pod b) navedenega rokopisa.

h) V študijski knjižnici v Ljubljani se nahaja pod št. 198 foliant,²⁶ ki vsebuje med drugim tudi tiskan izvod reda za deželska sodišča iz l. 1535., na kraju pa ima pridodanih 58 listov z različnimi listinami in redi. Na 48. listu je zapisano: „Allhie sein beschrieben etlich stück und artikel des perk-rechten im lant Steyer.“ V resnici pa se ne da ugotoviti, ali so imeli ti člani nekakšno zvezo s štajerskim vinogorskim pravom, ker se močno razlikujejo od vseh doslej pod a) do g) navedenih določb. Ni moči trditi, da bi bil ta rokopis nastal šele po l. 1543., ko so bile že izdane prave gorske bukve, dasi so nekateri člani rokopisa istovetni z onim v pravih gorskih bukvah. Vsekakor imamo opraviti z vezavo folianta po l. 1547., ker se v njem nahaja nek red iz l. 1547.

j) J. P o l e c²⁷ je opozoril na varianto, ki A. M e l l u ni bila znana. Nahaja se v Narodnem muzeju v Ljubljani med stanovskimi spisi in ima naslov: „Articl der Pergrechtsordnung“; obsega 27 členov. Verjetno je, da izhaja iz XVI. stol. in da je zaseben zapis. O „Weingartrecht“ se tu navaja, da sta ga vojvoda Otokar in vojvoda Leopold „im 29 Jahr“ obnovila. Bržčas je bil to tisti načrt iz l. 1529., o katerem bomo še izvajali, da je dobil na Kranjskem subsidiarno veljavo (gl. § 11.).

§ 9. Nujna potreba kodifikacije vinogorskega prava. Če pretrimo vse te zasebne, pa tudi že poluradne zapise, ki vsebujejo te ali one, posamezne ali skupinske predpise o vinogorskih pravnih razmerah, ki pa so, razen enega, zbrani samo iz Štajerske; dalje če uvažujemo, da so morali tudi še v drugih deželah taki ali podobni, ustrezni

²⁵ Ibid., str. 54.

²⁶ Ibid., str. 58.

²⁷ Gl. op. cit. GMDS, 1937., str. 91.

predpisi obstojati, potem si lahko predstavljamo, kakšna pestra zmes različnih pravil se je šopirila po raznih vinskih goricah. Kjer so čutili potrebo ta pravila sestaviti kot zapisano pravno napotilo, tam se je vsebina pač ustalila za eno gorico, toda tem bolj se je morala videti razlika od drugih uporabljenih napotil.

Na Štajerskem so deželni stanovi sklenili, da takšnemu stanju napravijo konec s tem, da poenotijo vsa ta pravila. Ko so vabili ugledne osebe, ki naj pomagajo pri tem delu, so izrečno poudarjali, da vlada „grosse Unordnung in den Perkrechten im Land Steyer“ ter da so nastali „die villfältigen perkrechtspuechel“, kar se mora odpraviti.²⁸

Če je bilo temu na Štajerskem tako, moremo si misliti, da drugod tudi ni bilo bolje, kjer je slovensko ljudstvo gojilo vinogradništvo, pa bilo to na Kranjskem, v Slovenski marki, Istri, na Krasu ali v južni Koroški. Resnično, morala je obstojati ob tolikašnji pestrosti tudi velika zmeda, ki pa za novo dobo v začetku XVI. stol. ni bila več mogoča.

III. KODIFIKACIJA ŠTAJERSKEGA VINOGORSKEGA PRAVA

§ 10. Označba dobe za časa kodifikacije. Na kraju prejšnjega poglavja smo pokazali na notranjo stran pravnih razmer v štajerskih vinorodnih predelih in trdili, da so morale veljati za vse slovensko ozemlje podobne razmere. Preden načnemo razlaganje pobud in poteka prve kondifikacije vinogorskega prava, se hočemo ozreti tudi po zunanji strani vladajočih razmer. Gre za začetek XVI. stol. To je odločilno.

Srednja Evropa je kazala na kraju poznega srednjega veka, torej v drugi polovici XV. stol. precejšnjo enotnost svetovnega lika, ki je nastal iz antike, germanstva in krščanstva, pa se je začel polagoma krhati pod vplivi dualizma: Bog — svet, onostransko — tostransko življenje. Humanizem, renesansa in reformacija so pospeševali razpad teokratske svetovne zgradbe in miselnosti. Družabni red, politična sestava, religija, vsa področja občega prosvetnega življenja so bila usmerjena k preosnovi, reformiranju. Tisk, iznajden že l. 1450., se razširja v veliki meri. Država sama je storila v svoji zakonodaji prvi mogočni korak: oskrbela je izpremembo kazenskega prava z unifikacijo in kodifikacijo. To delo je bilo opravljeno l. 1532. (CCC).

Prav te čase pa je slovensko ljudstvo živelo v posebno hudih razmerah. Valovi verske reformacije so se že nekoliko v plemstvu in meščanstvu čutili, kmečko in vinogradniško prebivalstvo pa je zajel najhujši pritisk vprav od strani plemstva. Pritisk je bil dvojen: gospodarski in duhovni. Bremena, ki so jih nalagali fevdski gospodarji, so postajala neznosna, najbolj zato, ker so bila neurejena, poljubno izpremenljiva, seveda na slabšo, tršo stran. Duhovnost, ki naj bi dobila svojega izraza v svobodi kretanja, dejanja in nehanja, je silno trpela od nasilstev, ki so jih nekateri fevdski gospodarji

²⁸ Me11, Steir. WBR., str. 70.

brez sramu izvajali. Upori ljudstva so bili v resnici le sprostitvev duhá, želje po osebni in gospodarski svobodi. Še preden so se vzdignili kmetje na Švabskem in Frankovskem (l. 1524., 1525.), so slovenski kmečki tlačani na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem zahtevali pod geslom „za staro pravdo“ vzpostavitev starih kakor koli posvedočenih pravic. Posebno kruto so obračunali z grajskimi ljudmi na Mehovem (l. 1515.). Seveda so bili nazadnje premagani, gorje se je pa še podvojilo, če ne potrojilo.

Še z druge strani tarejo nadloge v teh časih Slovence. Turki napadajo slovenske dežele, deželna obramba zoper Turke je bila slaba, zahtevala pa je novih bremen od zemljiških gospodov, ki pa so jih prelagali poljubno na ramena svojih podložnikov.

V teh časih strahote se je morala pojaviti želja po boljšem redu, po večji urejenosti razmer, najprej vsaj glede gospodarskega življenja. Kjer je vinogradništvo donášalo dober del gospodarskih dohodkov, tam so bili tisti, ki so dohodke uživali, najprej pripravljeni, da so stremeli poskrbeti za uzakonjenje svojih zahtev.

§ 11. Priprava in postanek gorskih bukev. Na Štajerskem se je omenjena želja prvič na stanovskem deželnem zboru (prelati, gospodje, vitezi, meščani) pojavila, ko se je sestal 10. decembra 1526. Tu so napravili seznam takšnih oseb, ki bi bile sposobne in pripravljene, da bi se lotile posvetovanj glede prihodnjega enotnega vinogorskega prava. Šlo je se posebno za tiste vinogorske gospode, o katerih so vedeli, da so v posesti in že uporabljajo po svoje sestavljena „gorska pravila“. Razen prvih treh stanov, cerkvenih dostojanstvenikov in deželnih gospodov²⁹ ter vitezov (navadnih plemičev) so prišli v poštev tudi zastopniki mest Celja, Gradca, Ptuja, Radgone, Slovenske Bistrice, trga Lipnice, pa še drugih mest iz ozemlja, kjer ni bilo več zaključenega slovenskega vinogradniškega sveta (Fürstenfeld, Voitsberg, Hartberg). Vsi ti so bili povabljeni na ponedeljek po sv. Erhardu, t. j. 14. januarja 1527., naj pridejo na posvetovanje, kako bi se gorske prilike zboljšale; s seboj naj prinesó svoje, doma uporabljene „gorske bukve“. O poteku posvetovanj, ki so se omenjenega dne res začela, nimamo sporočil. Pač pa je listinski izpričano, da se je na dvorni pravdi (Hoftaiding) sklenilo, da se pošlje osnutek gorskih bukev vladi radi odobritve. Ta načrt je nižjeavstrijska vlada dala po neki posebej odrejani anketi pregledati. Do potrditve pa iz neznanih vzrokov ni prišlo. Dne 1. decembra 1527. so deželni stanovi sprejeli naročilo, naj se ravnajo v bodoče po predloženem osnutku. Toda, ker potrdila od deželnega kneza ni bilo, so prvi načrt gorskih bukev 28. februarja 1529. vnovič pregledali in popravili, dne 30. maja 1529. pa ga predložili deželnemu knezu, da jim ga potrdi. Predlagatelji so o njem trdili, da je bil sestavljen „in beisein und mit sambt unseren zuegeordneten von adel und burgerschaft“. Kralj Ferdinand I. je sprejel osnutek, pa naročil, naj se do nadaljnega ravnajo po zgoraj ome-

²⁹ A. Me11, Steir. WBR., str. 77 jih imenuje skupno „vélike posestnike“ (Grossgrundbesitz), viteze pa „einfacher Adel“.

njenem začasnem osnutku. Ta je dobil na ta način provizorično subsidiarno veljavnost.

Skoraj dve leti je stvar počivala pri dunajski kraljevski vladi. L. 1532. v januarju so deželni stanovi v Gradcu rešitev podrezali. Dne 13. novembra istega leta so v dvorni pravdi zbrani gospodje in deželani izbrali in poslali Seifrieda viteza Windischgratza na kraljev dvor, da požuri rešitev deželnega reda, gorskih bukev in reda za deželsko sodišče Steyr in Wolkenstain. Dne 8. januarja 1533. je dobil vitez Windischgraz odklonilni odgovor. Kar se tiče potrditve gorskih bukev se je glasil tako, da kraljevska vlada zahteva novičnega pregleda po osebah, ki jih bodo za to odredili deželni stanovi.

Še dvakrat so štajerski deželni stanovi prosili za potrditev, sklicevali se na škodljivost neenotnosti prava, kazali na „ainer landschaft hohe notturfft“. Na pritožbo pride slednjič kraljevska rešitev z dne 16. januarja 1535., ki pa odkriva novo stran zadeve: ker se od l. 1526. dalje zastopniki mest in trgov posvetovanj niso udeleževali in ker so se mesta in trgi iz Štajerske pritožili, da zakonodajnega osnutka niso dobili na pregled, ne more kralj pristopiti k ugodni rešitvi.

Mesta in trgi do nemške reformacije še niso nastopali kot samostojna enota sestavine deželnih stanov. Pač pa je opora, ki so jo nudila mesta in trgi deželnemu knezu kot protiutež napram plemstvu, vedno bolj dvigala njihov pomen. Kakor je razvoj mest v nemški državi prinašal postopoma njim samim vedno večjih pravic, prilično tako je bilo tudi na slovenskem ozemlju. Tam so postala l. 1500. državni stan, vendar še ne z atributi enakopravnosti z ostalimi, višjimi stanovi.³⁰

V našem primeru vidimo jasno, kako se odražajo enake razmere tudi pri vprašanju potrditve osnutka gorskih bukev, ki so ga zahtevali stari trije deželni stanovi.

Dne 11. februarja 1535. je deželni knez dal nalog, naj dajo mestom in trgov osnutek na razpolago, a ti naj navedejo svoje pomisleke. Zastopniki mest in trgov so šele 7. aprila 1535. izrekli grajo dvem členom: 2., ki se tiče dediščinskega nasledstva, in 21., ki odreja dolžnost potrditve sleherne poslednje volje, pogodbene odredbe, zastave na vinogorskem zemljišču po gorskem gospodu ali njegovem gorniku. Vobče izraženi pomisleki niso bili daljnosežni. Pač pa so se zastopniki mest in trgov upirali novemu povišanju davščin in trdili, da sploh niso bili k posvetu o novih gorskih bukvah pritegnjeni. Deželni stanovi so te trditve v vlogi na kralja obširno pobijali in izjavljali, da naj se vendar na zahteve treh stanov kot večine te dežele bolj ozira nego na zahteve, prihajajoče od „viertem und wenigem Stand“. Prosili so, naj se potrditev izvrši v smislu njihovih predlogov.

Prišlo je do novih pritožb. Mesta so trdila, da so bila ob posvetovanju o gorskih bukvah iz deželnega zbora izrinjena. Odgovor se je glasil, da so mesta sama od sebe deželni zbor zapustila. Ali deželni stanovi niso odnehali.

³⁰ Resnično polnovredni stan so postala mesta in trgi šele z vestfalskim mirom l. 1648.

Deželni knez jim je 19. oktobra 1535. sporočil, da je mestom in trgov osnutek gorskih bukev izročil s poveljem, da naj, če mu ugovarjajo, predložé svoje pomisleke naravnost kraljevskemu veličanstvu. Deželni stanovi pa so poslali na Dunaj dolgo utemeljitev in vztrajali na tem, da se naj sedaj potrdi osnutek brez sodelovanja četrtega stanu. Odgovora pa niso dobili; vsaj sklepa se lahko tako, ker so se v l. 1536. zopet obrnili na Ferdinanda I. radi potrditve. Če se ne ugoti, so rekli, bodo vinogradi propadli, ker so se stare bukve izkazale za prestroge. Sedaj se pa zastopniki mest in trgov niso hoteli odzvati, da bi navedli svoje ugovore zoper osnutek. Kralj je l. 1537. obljubil, da bo vplival na mesta in trge. Knežjemu kletarskemu mojstru je dne 10. aprila 1537. res naročil, naj dá mestom in trgov rok za odgovor; če preteče zaman, se bo postopalo, kakor zahtevajo prilike. In vendar se je ista igra še v prihodnjem letu ponovila. Zopet se je vlada zatekla k izgovoru, naj se prizadeti med seboj sporazumejo; zopet je dala mestom in trgov rok z zapretitvijo, če po preteku roka ne bo izjave, da pride do konfirmacije. Nato pa so odborniki deželnih stanov izjavili, da se bodo uporabljale stare gorske bukve. Deželni zbor je l. 1538. res sklenil, da se bo poslej pri uradu deželnega kletarskega mojstra odločevalo po starih gorskih bukvah. Kletarski mojster pa je ugovarjal, da se tako ne more „sodno procesirati“. Sedaj so deželni stanovi 10. marca 1539. po dveh odposlancih vnovič zaprosili za potrditev. Ker odgovora od vlade ni bilo, je deželni zbor 3. februarja 1540. vložil protest, češ takšnega omalovaževanja prošnjâ deželnih stanov doslej še ni bilo; vsi deželni gospodje in deželani se bodo pri kralju Ferdinandu, ko pride v deželo, z deželnim glavarjem na čelu pritožili. Ni znano, kaj se je ukrenilo na ta protest. Zdi se pa le, da so se mesta in trgi vendar na dunajsko vlado obrnili in izrazili nove pomisleke. V septembru 1541. so se namreč višji trije deželni stanovi vendarle premislili in odredili novo posvetovanje ob navzočnosti zastopnikov mest in trgov. Po 15 letih so se le-ti začeli zopet udeleževati sej stanovskega deželnega zbora. Izmed deželnih gospodov in deželanov so bile odrejene osebe, ki so se posvetovale o določbah, katere so mesta in trgi grajali. Kako se je to delo v izbrani komisiji opravljalo, ne vemo, ker zapisnikov ni. Vsekakor je prišlo še l. 1542. do drugega osnutka gorskih bukev. Nova predložitev vladi je bila bržčas še v tem letu izvršena. Nižjeavstrijska vlada je ta drugi osnutek, tako kakor prvi, pregledala in ocenila. Kralj Ferdinand I. ga je potrdil 9. februarja 1543. O tem so izvedeli deželni stanovi štajerski šele 23. aprila istega leta po svojih dveh odposlancih. Koncept ocene drugega osnutka nam je vsaj deloma ohranjen. V ocenjevalni komisiji so bili „Statthalter, cantzler, regenten und camerrätt der Nideroesterreichischen landts beratschlagung und guettbedunken“. Iz zapisnikov se vidi, da so se potrudili, da izbacnejo vsa tista mesta, ki so se zdela kot pretrda. Ker je ta komisija poslovala tako, da je svoj izdelek napravila „auf Römischkuninglicher majestät weiter wolgefallen und pesse- rung“, je bila zadnja redakcija izvršena — pač pred 9. februarjem 1543. — v kraljevski kancelariji sami.

§ 12. Natisi štajerskih gorskih bukev.³¹ Zakonodajni čin vladarjev, o katerem smo ravnokar govorili, je stopil po tedajšnjih pravnih razmerah v veljavnost s tem, da je bil od kralja, hkratu deželnega kneza v izvorniku podpisan in izročen zastopnikom deželnih stanov. Dan ni znan. Tisk zakona za veljavnost ni bil potreben, toda za praktično uporabo nujno priporočljiv, kajti število štajerskih vinogorskih gospodov je bilo precej visoko. Editio princeps je oskrbela dunajska oficina Ivana Singrenius, ki se je bavila s tiskanjem zakonov, patentov, odredb i. pod.

Posebej naj omenimo, da navzlic medsebojnemu trenju četverih stanov, v katerem se je kazala naraščajoča moč in veljava mest in trgov, zmaga poslednjega stanu v potrdilu in natisu gorskih bukev vendarle ni prišla do pravega izraza. V uvodu pravi kralj Ferdinand, da je prosila za potrditev „ain ersame unser landschafft unseres furstenthumts Steir der d r e i e r Ständ von prelaten, herrnstand und vom adel“. Meščanski in trški zastopniki se torej ne omenjajo. Šele na kraju, kjer je govora, kdo se mora predpisov gorskih bukev držati, so navedeni med drugimi „burgermaister, burgern, gemainen“, toda ne kot poseben stan.

Poznejši natisi so bili izdani leta 1559. v Gradcu, l. 1583. v Augsburgu, istega leta tudi na Dunaju in še nekje v kraju, ki ni naveden, dalje l. 1633., 1639., 1682. in 1760. v Gradcu. Za vse te natise poudarjamo, da se med seboj razlikujejo le v tem, da poznejši navajajo globe po zneskih, ki ustrezajo v dobi tiskanja veljajoči valuti. Kdo je te dejanske izpremembe odredil ali napravil, ni znano. Vse ostale določbe so ostale enake. To je treba poudariti, kajti, videli bomo, da se to pri prevodih gorskih bukev na slovenski jezik ni zahtevalo. Že prvi znani nam prevod iz l. 1582. se je vsaj deloma oddaljil od prvotnega besedila, drugi poznejši prevodi pa še bolj. Najmlajši so že nekake priredbe določb iz gorskih bukev. Ta pojav je zelo važen, ker ne smemo prezreti, da se je na kraju tiskanega izvornika glasila določba, da nihče razen štajerskega vojvode, njegovih dedičev in potomcev ne sme ničesar dodati niti izločiti ali popolnoma razveljaviti od tega, kar stoji v potrjenih gorskih bukvah (gl. § 85., 1.).

IV. VINOORSKO PRAVO NA NIŽJEM AVSTRIJSKEM

§ 13. Različnost vinogorskih dejanskih in pravnih razmer. Za razumevanje razvoja vinogorskega prava med Slovenci izven Štajerske, Kranjske itd. je važno, da spoznamo to pravo tudi na Nižjem Avstrijskem; vsaj je imela ta dežela že takrat prav mnogo in izvrstnih vinogradov. Od začetka novega veka so se vse te dežele razvijale v okviru države Habsburžanov. Pa bi sodili, da državi ne bi šlo v korist, ako bi se kazala in trpela med deželami različnost. Če pa je vendar nastala različnost, moramo poiskati nje vzroke.

³¹ Gl. Me 11, Steir. WBR., str. 102—107.

Viri³² kažejo, da niti Nižja niti Gorenja Avstrija nista dobili nikoli posebnih gorskih bukev. Tam je namreč stara institucija ob č e o b v e z - n i h s o d n i h z b o r o v (Banntaidinge imenovanih) zastrla vinogorske zборе s tem, da je njih nalogo sama prevzela. Omenjeni sodni zbori so se bavili po trikrat na leto tudi z vinogorskimi zadevami, toda oni niso bili avtonomna telesa, niti niso ostali sodna instanca. Dočim je bil glavni namen in pomen slovenskih vinogorskih zborov v tem, da vsakokrat, ko se sestajajo, tudi sodijo po starodavnem običaju in po svoji pravni zavesti v kolegijih prisednikov v navzočnosti gorskega gospoda ali njegovega pravnega zastopnika na podlagi predpisov gorskih bukev, se je pri Nemcih, sosebno v okolici Dunaja, izcimila čisto drugačna oblika sestankov: Občni sodni zbor, ki se imenuje v vinogradniških krajih Bann- und Bergtaiding, iudicium rurale et ius vinearum vulgo Bann und Bergrecht — se sestaja večkrat v letu na določene dni. Udeležuje se sestankov (shoda) tudi gorski gospod, celó s sijajnim spremstvom, n. pr. klosterneuburški prelat z dekanom in drugimi redovniki. Prelat napravi zborovalcem nekakšen nagovor, graja opažene napake, toda na tem ljudskem zboru ne sodijo od vinogradnikov iste gorice izbrani možje kot njihovi predstavniki. Na zadnjem sestanku vsakega leta vrnejo prisotni sodnik in štirje porotniki (Geschworene) svojo uradno oblast v roke gorskega gospoda. Na to se izvolijo najprej sodnik, pa dva porotnika od vseh prisotnih posestnikov, še dva pa imenuje gorski gospod kot svoja zaupnika. Ko je ta volitev končana, se vrši zaobljuba, ponekod z zaprisego. Postavijo se čuvaji (Huetter) vinogradov. S tem je vsa funkcija zbora pri kraju. Ponekod so imeli posestniki še to dolžnost, da dajo sodniku („Richter“, v vinogradniških krajih: „Bergrichter“) častno spremstvo na njegov dom. Male spore rešujejo poslej sodnik in omenjeni štirje porotniki. Zato dobi sodnik ob izvolitvi sodno palico (Richterstab).

Vpraša se, po kakšnem pravu se je vse to vršilo? Ali je obstajal v teh docela nemških krajih vzporeden zakon nalik gorskim bukvam? N i k j e r n i o t e m n o b e n e g a g o v o r a .

Imamo predvsem izza l. 1500., ko so Turki večkrat pustošili dunajsko okolico in je vinogradništvo propadalo, mnoge „vinogradniške rede“ (Weingartenordnungen), ki pa so bili predpisi gospodarskega značaja. Zlasti so obravnavali, kakšne mezde smejo delavci po vinogradih zahtevati. Organizatoričnih določb za postopanje na občnih in vinogorskih zborih ti redi niso prinašali. V zadnji četrtini XVI. stol. so se ti redi množili in od leta do leta v tisku izdajali. V bivšem nižjeavstrijskem namestniškem arhivu na Dunaju (danes Archiv der Landshauptmannschaft) jih je dolga vrsta shranjenih; časovno sega še v XVII. stol. Istotam smo srečali listinske dokaze o izrazitih „Pantaidungs“- ali „Pan- und perkrechtsordnungen“. Imamo dalje istotam rokopise o „Pantaiding“-ih iz XVI. do XVIII. stol., iz katerih izhaja, da so se uporabljali zanje neki predpisi, po katerih so se mo-

³² Vse vire, ki se v tem paragrafu navajajo, je pisec teh vrstic črpal osebno iz citiranih arhivov na Dunaju in v Gradcu l. 1923. Prim. pa tudi S t o w a s s e r, Niederösterreichische Weistumstexte, Wien, 1925.

rali zborovalci ravnati. Ti predpisi so se čitali na začetku zborovanja pač kot „Waisartikel“ (= „pravna napotila“). Toda primerjanje teh predpisov z gorskimi bukvami nam kaže res nekoliko vzporednih potez, ali niti najmanj ne izhaja iz njih, da je izvor in moč teh predpisov vladna odredba. Nasprotno, v mnogih listinah so zapisane trditve, da tisti predpisi, pa naj se imenujejo „Pannbuch“ ali „Weingartenordnung“, niso bili nič drugega, nego stvar doseženega sporazuma med gorskim gospodom in podložniki, ki so prihajali na zbor.

Imamo n. pr. listino z dne 28. maja 1563., v kateri je brižinski (Freisingen) škof izjavil, da so mestni svetovalci (Richterrat) in tržani trga Hollenburg (okraj Mautern) že prejšnjega škofa naprosili, da bi jim potrdil „Pannteiding“- ali „Rechtsbuch“, da pa se je ta toliko časa branil to storiti, da je prej umrl; on sam, njegov naslednik pa potrjuje to knjigo, dasi mu to ni všeč. Listina z dne 1. decembra 1567. pravi za Praittenbrunn (pri Dunaju), da je bila „Weingartenordnung von Neuem gepessert und aufgericht“. Listina z dne 21. oktobra 1610. pravi za Herzogenburg (okraj Sct. Pölten na Nižjem Avstrijskem), da je fevdski gospod smatral „bannpüchel“ sprva „für ein craftlos zusamben geklaubte Invention, darin weder Landesfürst noch wür als völlig obrigkeit consentiert“; toda na prošnjo vsega meščanstva je bil ta „bannbüchel“ vendarle potrjen. Celò konec XVIII. stol. smo čitali v omenjenem arhivu na Dunaju listino, po kateri je predstojništvo samostana v Melku ob Donavi sestavilo nov „Bannbuch für den Markt Melk: Banndeutung“ in ga dalo trškemu zastopniku v izjavo. Ker pa v dveh letih ni prišlo do sporazuma, je kar opat sam izdal dotično listino kot instrukcijo z dne 24. januarja 1795. Vse to kaže jasno, kako zelo se je ljudsko udejstvovanje razlikovalo tam v deželah, kjer gorskih bukev ni bilo, od onih deželà, v katerih je bilo vinogorsko pravo zasidrano v zakoniti podlagi.

Opozarjati je treba, da je izdal dr. Nicolaus de Beckmann, cesarski svetnik pri deželni vladi v Gradcu, l. 1688. svoje véliko delo „Idea Iuris Statutarii et consuetudinarii stiriaci et austriaci cum iure Romano collati“. Tu govori glede vinogorskih pravnosti pač o gorskih bukvah, toda le za Štajersko deželo. Za Avstrijo pa ne omenja niti teh, niti ne „Pantaidingov“ ali „Bergrecht“- naprave. To je tudi neposreden dokaz, da Beckmann glede Nižje Avstrijske ni imel tam uporabljanih redov, instrukcij i. pod. za zakon ali vladno naredbo.

§ 20. Objasnitev vzrokov različnosti. O vzrokih v prejšnjih izvajanjih navedenega dejstva bi izrekli tole mnenje: Tudi Nižje-avstrijska dežela je bila svojedobno obljudena od Slovencev. Nebroj krajevnih imen priča o tem dovolj jasno. Toda kolonizacija od strani Germanov se je navzdol po Podunavju izvršila zelo zgodaj. Slovensko ljudstvo se je veliko hitreje in jače prilagodilo nemškimi razmeram. Meje slovenskega ozemlja so bile kmalu ob Muri globoko doli v sredino Štajerske potisnjene. Prvotno gospodarjenje v hišnih zadrugah, ki je bilo za Slovence običajno in

značilno še dolgo časa srednjega veka, se je v Podunavju hitro razgubilo; niti trajnih spominov ni pustilo za seboj. Med Slovenci srednje Štajerske pa je ostalo še precej dolgo: Viri nam pričajo, da so še l. 1232. živeli ljudje pri jarku „inter aquam Lyboam et Muram“ v rodbinski skupnosti, torej kot hišna zadruga³³ „domus drusinie“. Ta primer gotovo ni bil osamljen in nič ne kaže, da bi bil izreden.

Vinogradniško prebivalstvo je bilo, kakor smo že v § 5. navajali, mnogo bolj medsebojno povezano nego drugod. Ono se je moralo še najbolj in najlaže oprijemati zadružnega sožitja na vinski gorici. Nimamo dokazov za to, ali retrospektivno motrenje pravnih razmer na gorici z mnogoštevilnimi vinogradi kaže, da se je uprava, ki jo je vodil pozneje gornik, najlaže izvrševala po starešini zadruga. Iz tega pa sledi, da se je vprav tam, kjer so Slovenci živeli v rodbinski skupnosti, najbolje ohranila z a v e s t skupnosti koristi in dolžnosti. Le-ta pa se je obdržala tudi poslej, ko so se rodbinske vezi pod vplivom tujega prava rahljale. So gotovi pojavi, o katerih bomo še večkrat govorili, ki jih moramo označiti kot ostanke zadružne ali vsaj kolektivne miselnosti. Kjer pa se je ta vzdržala, obstojala je tudi potreba in zahteva po strumni organizaciji. Sklep je nujen: Gorske bukve kot izvir pravic, veljavnih za prebivalce, ki so obdelovali skupno na isti vinski gorici vinograde, so bile posledica potrebnosti skupnih predpisov, ki urejajo življenje in promet. Četudi je zadružništvo prenehalo v rodbini, pa je še vedno, vsaj za večjo skupino rodbin, lebdelo kot skupna potreba. Slovenci pač niso izgubili smisla za neke vrste zadružnega življenja: vinska gorica je ostala nekakšna v é l i k a z a d r u g a , če ne krvnih, pa vendar gospodarskih interesentov. Zato se je ohranil v pravni zavesti skup predpisov, ki so se nahajali v pravnih napotilih, a iz njih se je izcimil in razvil zakon o gorskih bukva h.

Takšnega čuta skupnosti med nižjeavstrijskimi vinogradniki nemške miselnosti ni bilo. Tu je prevladovalo individualistično pojmovanje dolžnosti in pravic. Zato ni prišlo do kodifikacije predpisov za pravni obrat v vinogorskih zadevah. Pri Slovencih pa je vprav iz njihove krepke kolektivne miselnosti prišlo do uzakonjenja predpisov za pravni promet v vinogorskih zadevah.

Še drug moment je, ki kaže na to, da so Slovenci iz tiste pravne miselnosti, ki so jo prinesli iz pradavnine, uredili tudi svoje zadeve na vinskih goricah. Zgoraj smo slišali, da so nižjeavstrijski vinogradniki imeli kot svojo najnižjo instanco sodnika s štirimi porotniki; da sta bila med porotniki dva le zaupnika gorske gosposke; da so bili vsi le za eno leto postavljeni in zapriseženi; da so se sodbe sklepale nejavno. Na vinogorskih zborih Slovencev pa je sodilo c o r a m p u b l i c o 12 do 24 sodnikov, ki so bili vsi izvoljeni od ljudstva ali vsaj od ljudskih predstavnikov in to za vso dobo življenja,

³³ Gl. K o s , Gradivo za zgodovino Slovencev, V. knj., štev. 903; prim. PZ.: str. 141.

ne da bi bilo treba, da bi položili prisego. Tu se vidi vpliv pradavne ureditve ljudskih sodišč: „Dobri ljudje“ (gl. § 2.) so bili, ki so po svoji veliki veljavi (avtoriteti) vršili na patriarhaličen način sodne posle, nikomur odgovorni, nego samo svoji vesti, od nikogar odvisni, tudi brez zaprisege!

Če se vse to premotri, mora se priti do sklepa, da je ustroj vinogorskih zborov ustrezal iz pradavnine podedovani slovenski pravni miselnosti, dočim je tam, kjer je gojilo vinogradništvo germansko prebivalstvo, prišlo do drugačne usmeritve pravnega pojmovanja.

V. POIZKUSI KODIFIKACIJE GORSKIH BUKEV PO KRANJSKIH DEŽELNIH STANOVIH

§ 15. Domneve o uzakonitvi gorskih bukev za Kranjsko. Če je vse to, kar smo doslej izvajali za slovenske vinogradnike, vobče — točno, potem bi sodili, da je moralo priti do posebnih gorskih bukev ne samo v Štajerski, ampak tudi v drugih deželah, kjer so slovenski vinogradniki strnjeno obdelovali svoje vinske gorice.

Poznamo kot najstarejši tisti prevod gorskih bukev, ki ga je l. 1582. oskrbel Andrej Recelj (Rezl), župnik na Raki na Dolenjskem. O tem je menil Ivan Vrhovec,³⁴ da ga je graška vlada sama naročila ter da je bil nemara podlaga za izdajo kranjskega vinogorskega zakona, ki da so ga kranjski plemenitaši dobili l. 1584., čeprav so se oglasili zanj že l. 1568. Drugi slovenski zgodovinar dr. Josip Gruden³⁵ je l. 1912. (— pač zaveden od I. Vrhovca —) trdil, da je nadvojvoda Karl gorski zakonik za Notranjo Avstrijo l. 1584. (sic!) potrdil, ki da je bil spisan v slovenskem jeziku in predstavlja prvo listino graške vlade, izdano v slovenščini. V svoji naslednji publikaciji „Slov. župani v preteklosti“ (iz l. 1916) pa je svoje stališče izpremenil: Trdil je še vedno, da je Andrej Recelj graški vladi predložil v potrdilo svoj slovenski prevod gorskih bukev, da pa je bil novi zakonik sprejet v nekoliko izpremenjeni obliki, ker se vinogradniški običaji na Kranjskem niso popolnoma strinjali z onimi na Štajerskem. V dokaz zato navaja naslov gorskih bukev, ki da so izšle l. 1595. in se nahajajo v arhivu ljubljanskega stolnega kapitlja, t. j. „Beratschlagte Pergrechtsordnung in Crain und der windischen Mark, Isstereich und Kharst“.

Kritična popresoja teh mnenj pokaže na prvi mah dvoje: Čeprav nacionalizma v XVI. stol. še ni bilo, vendar ni umeti, zakaj bi bila vlada Notranje Avstrije naročila pri župniku Reclju slovenski pisan osnutek, ki bi bil po takratnih dvornih in državnih tradicijah vendar le izšel v nemškem jeziku. Tudi ni verjetno, da bi protestantovsko navdahnjeni kranjski stanovi naročili pri katoliškem župniku na deželi slovenski prevod gorskih bukev. Še manj verjetno pa je, da bi se bil Recelj drznil predložiti „naročiteljem“

³⁴ Gl. njegovo razpravo: „Gorski zakon in gorske pravde“, str. 37. nasl.

³⁵ Gl. Zgodovina slov. naroda, str. 440.

— po večini plemičem — osnutek z dopolnitvijo izvirnika, ki se ostro obrača vprav zoper — plemiče. (Gl. o tem § 62, št. 2.). Dalje pa pravi tudi Recljev prevod sam, da ni prvi, ampak neki poznejši prevod, ker piše, da so „gorne buque is Nou u flavenski Jefigh istulmazhan“ in govori, prav kakor nemški izvirnik iz l. 1543., le o štajerskih stanovih ter navaja takisto meje, do koder naj veljajo izvestne dninarske plače pri Cmureku, torej na sredi Štajerske (§ 83.), kar bi, ako bi sestavil osnutek za Kranjsko, brez dvoma opustil.

Te Vrhovčeve ali Grudnove trditve niso pravilne, kolikor se tičejo izdaje zakona o vinogorskih stvareh v l. 1584., pa tudi sicer niso točne. Dolgo dobo presoja njihovih trditev ni bila mogoča, dasi je Vrhovec v svoji razpravi točno citiral spise iz arhivalij deželnega muzeja v Ljubljani. Ko je pisec teh vrstic svojim slušateljem na univerzi (l. 1926.) predaval o poizkusih kodifikacije za Kranjsko, je točno obrazložil zadevo v tem smislu, da si ni mogel pribaviti arhivalij po Vrhovčevem citatu. Obrniti se je moral na arhive v Gradcu in na Dunaju, kjer bi se mogli nahajati ustrezni dokazi pro ali contra za potrditev osnutka gorskih bukev, ki bi ga bili predložili kranjski deželni stanovi v ta namen. Naša preizkušnja tamkajšnjih arhivalij je pokazala,³⁶ da Vrhovčeva izvajanja, kako so kranjski stanovi naročili Recljev prevod itd. itd., niso kar nič podprta z dokazi o poslovanju glede potrditve osnutka in zato neverjetni. Odločilno je, da je Polec v svoji že večkrat citirani razpravi „Zgodovina obravnanih gorskih bukev in postavitve kletarskega mojstra na Kranjskem“ izvajal, da je tiste spise našel in v zvezi z zapisniki deželnega zbora in s t. zv. Landesakten dognal, da se je naša poprejšnja trditev obistinila, da vlada ni potrdila od kranjskih stanov predloženega osnutka gorskih bukev.³⁷ Glavne obrise navedene razprave prikažemo v naslednjem.

§ 16. Potek priprav za uzakonitev gorskih bukev na Kranjskem. Kranjski deželni stanovi so brez dvoma poznali štajerske gorske bukve. Takisto je jasno, da se te gorske bukve niso dale dobesedno (formalno) uporabljati na Kranjskem. Pa tudi stvarno (materialno) so prav gotovo obstajale razlike v praktičnem poslovanju glede vinogorskih zadev. Sklep je nujen: Če so hoteli kranjski stanovi imeti povsem svojim domačim razmeram ustrezajoče pravne predpise, morali so na to misliti, da si preskrbé nov načrt in posebno potrdilo načrta kot legalnega predpisa. Da bi bilo to raz stališče zakonodaje nujno potrebno, se ni moglo trditi, če so se stanovi ozirali na kranjski deželni ročin, po katerem je še vedno veljala stara, že od cesarja Friderika IV. (1440. do 1493.) potrjena določba o kranjskih deželnih svoboščinah in pravicah (Landhandfest). Ta je namreč predpisovala v svojem členu 8., da se je treba „in allen anderen Sachen, da hier nicht verschrieben sind, richten nach den Rechten, als unseren Herrn

³⁶ Gl. opombo 32.

³⁷ Polec, op. cit. str. 104 pravi: „Arhivalno gradivo izpreminja torej v zgodovinsko resnico domnevo, ki jo je ... izrekel M. Dolenc na podlagi posrednih virov, da obravnane gorske bukve niso nikdar postale zakon.“

und Edelleuten in unseren Landen zu Steyer“. Ta določba se je dobesedno tako nahajala v vseh ročinih za Kranjsko do l. 1687; torej je bila tudi 100 let prej brez dvoma v dobrem spominu.³⁸

Kranjski deželni stanovi so se začeli baviti z vprašanjem, kako urediti gorske bukve za Kranjsko, še prej ko je prišlo do pravcate obravnave v malem odboru stanov. To je bilo dne 4. aprila 1568., kakor se razvidi iz zapisa o posvetovanju na uradni konferenci z imeni navedenih deželanov z dne 5. aprila 1568. Predmet konferenčnih razpravljanj je bil: „Berat-schlagung der Pergrechtordnung“. O vzrokih, zakaj naj se priredijo nove gorske bukve za Kranjsko, ni bilo ničesar posebej navedenega. Zadostuje po našem mnenju³⁹ ugotovitev, da je imel mali odbor deželnih stanov pred seboj štajerske gorske bukve in jih citiral. Iz tega izhaja, da jih je smatral za obvezne zakonite določbe. Sicer bi sploh ne mogel govoriti o kletarskem mojstru, ki je postavljen za Štajersko, pa še ni bil uveden za Kranjsko. Pač pa so imeli pred očmi, da so obstajale razlike med običaji obeh dežel, in vprav v tem pogledu so hoteli prilagoditi štajerske predpise razmeram na Kranjskem. Na kraju zapisnika o tem posvetovanju ni zabeležen noben sklep, kaj naj sledi, niti ni iz drugih spisov razvidno, kako so stanovi predložili svoj osnutek za nove gorske bukve. Bržčas se je to zgodilo po komisarijih, kakor so to napravili štajerski deželni stanovi (prim. § 11.). Da pa se je takšna predložitev res izvršila, se vidi iz zaznamka z dne 2. novembra 1568., ki pravi, da so stanovi rešitev predloženega osnutka podrezali, dalje, iz poznejše replike stanov na propozicije deželnega kneza v zadevi potrditve policijskega reda in gorskih bukev.⁴⁰ Dne 7. decembra 1569. je namreč prišlo od nadvojvode Karla II. sporočilo, da se osnutek gorskih bukev ne more najti; stanovi naj ga vnovič predlože. To se je zgodilo že 18. decembra 1569. „Memoriale“, ki je bilo predloženo novi predložitvi, je vsebovalo posnetek zgoraj omenjenega zapiska z dne 5. aprila 1568. (O tem posnetku in njegovih pripombah bo še govora pozneje.) Dne 25. januarja 1570. pa so dobili stanovi obvestilo iz nadvojvodove okolice, da se je treba najprej pogoditi, kako naj se postavi „Keller“- ali „Hubmaister“; šele nato ne bo več ovir za potrditev gorskih bukev za Kranjsko. Kaj se je nato od stanov ukrenilo, o tem ni neposrednjega poročila. Šele iz vloge odposlancev stanov, ki so bili 16. januarja 1577. pri nadvojvodi, izvemo, da so kranjski stanovi že l. 1570. v deželnem zboru notranjeavstrijskih dežel v Brucku prosili, naj se odpravi „nered in pohujševanje“ na vinskih goricaх tako, da se potrdi predloženi osnutek gorskih bukev in postavi kletarski mojster. Kakor bomo videli iz primerjave tekstov v § 33., je imel med tem

³⁸ Polec poroča, da je spomenica ohranjena v t. zv. Raigersfeldovih spisih Dolskega arhiva (Narodni muzej v Ljubljani) „Von der Landhandvest in Krain“ iz konca XVII. ali začetka XVIII. stol. omenjala vprav goraj citirano določbo in zato, ker je v kranjskem deželnem ročinu tako malo določb, zahtevala, naj se na Dolenjskem uporabljane gorske bukve prevedejo na nemški jezik in tiskajo, vendar ne kot zakon, ampak kot nekakšno običajno pravo: observanca (o tem gl. še pozneje: § 20).

³⁹ Nadaljnja izvajanja o povodih preuredbe gorskih bukev gl. Polec, op. cit., str. 93.

⁴⁰ Gl. Polec, op. cit., str. 93, št. 10 teksta, op. 26.

časom izišli red za deželno ograjno sodišče (Landschrankenordnung) iz l. 1571. dokaj vpliva na besedilo osnutka gorskih bukev, morda „ad captandam benevolentiam“. Vsekakor drži, da so se kranjski deželni stanovi na zgoraj omenjeno sporočilo nadvojvode glede postavitve kletarskega mojstra odzvali, pa predlagali, da naj bi nosil bremena za ustanovitev kletarskega urada sam nadvojvoda kot deželni knez.⁴¹

Dne 6. februarja 1577. so dobili kranjski odposlanci sporočilo, da dovoljuje nadvojvoda letnih 50 gld. za vzdrževanje kletarskega urada, pričakuje pa, da bodo tudi stanovi enako vsoto dodajali. Obljuba nadvojvode se je glasila, da pride, čim izpolnijo stanovi navedeno željo in predlože še imena oseb, sposobnih za kletarskega mojstra, odredba o izplačilu 50 gld. in potrditev predloženih gorskih bukev.

Kaj je bil vzrok, da je vsa zadeva od l. 1570. do 1577. počivala, spisi naravnost ne razodevajo. Da se le domnevati, da so bile zunanje nesrečne neprilike, zlasti turški napadi krivi, da se niso stanovi ponovno pobrigali za hitrejšo rešitev. Zahteva, da naj stanovi na leto po 50 gld. doplačujejo, pa je vnovič zavrla ugoden potek priprav. Šele dne 16. marca 1581. se je v velikem odboru stanov pokrenilo na novo vprašanje postavitve kletarskega mojstra, to pa v zvezi z vprašanjem, kako naj se pobira „vinski groš“, ki se uvede. Pri tej razpravi je bilo izraženo na eni strani mnenje, da bi moral vsak gorski gospod pobirati sam vinski groš od svojih sogornikov, na drugi pa, da naj bi te posle opravljal kletarski mojster. Hkrati sta se imenovala kot kandidata za ta uradni posel graščak Pelzhofer iz Zapuž ali graščak Pleskovič iz Višnje gore. Glede kletarskega urada pa se je ponovno sklenilo, da naj se naprosi deželni knez, da vzdržuje sam kletarskega mojstra.

Vse to se je sporočilo nadvojvodi, ta pa prošnji gotovo ni ustregel. O postavitvi kletarskega mojstra so namreč stanovi razpravljali 14. decembra 1581. vnovič. Zopet je predlagal ugledni član odbora, naj se še enkrat naprosi nadvojvoda, da prevzemi plačevanje deželnega kletarskega mojstra; drug član pa je poudarjal, da se s takšno postavitvijo ne sme gorskim gospodom ničesar od njihovih pravic, niti od sodnih ne, odvzeti. Omenjeno je bilo tudi, da se bodo z ustanovitvijo kletarskega urada zmanjšali sodni posli deželnega glavarja in vicedoma, in da je že radi tega, ker je kletarski mojster zaprisežen deželnoknežji uslužbenec, pravilno, da ga plačuje deželni knez. Glede Pelzhoferja je v ustreznem zapisniku omenjeno, da on sam doslej niti ni vedel, da je bil predlagan za kletarskega mojstra. Deželni oskrbnik Krištof baron Auersperg je predlagal, da naj se najprej razpršijo dvomi, ali niso deželni stanovi že prej sklenili, da prispevajo k letni plači za kletarskega mojstra polovico.⁴² Šele nato se bo na prihodnji

⁴¹ Mimogrede smemo opozoriti, kako nedostatni so nam še ohranjeni viri o pripravah novih gorskih bukev; kontinuiteta korakov ene ali druge strani se ne da neposredno razbrati.

⁴² Ta predlog, ki je bil sprejet, kaže po našem mnenju negotovost, kaj se je sklenilo in kako je v arhivu to zabeleženo. Gl. še opombo ³¹⁰, iz katere izhaja, kako netočno je bil škof Tomaž Hren poučen o zakonodaji na Kranjskem.

odborovi seji vnovič sklepalo o prispevanju. Ko so se pa 10. marca 1582. l. stanovi v neki drugi zadevi sestali, je deželni oskrbnik poročal o tem, kakšne težave bodo imele zemljiške gosposke s pobiranjem vinskega groša. Zopet se je izrazilo mišljenje, da naj bi kletarski mojster te pristojbine pobiral, a vzdrževati bi se moral vprav iz dohodkov, ki jih vrže nova davščina.

Veliki odbor pa je štiri dni za tem ukrenil, da se nadvojvoda naprosi, naj plačuje za kletarskega mojstra — ne 50 gld., ampak — 100 gld. na leto. Pri tem pa je prišlo do izraza bojazni, da nastanejo še stroški za pisarno in prisednike, ki jih mora imeti kletarski mojster. Drugi dan za tem, 15. marca 1582. je bila zopet seja velikega odbora, na kateri se je razpravljalo o novi predložitvi gorskih bukev zastran potrditve. Pri tem se je oglasil stiški opat, češ da so gorske bukve dovolj stroge, le resnično izpolnjevati bi se morali tisti predpisi. Tudi bi bilo treba v njih marke in šilinge izpremeniti v goldinarje in krajcarje, a vsi gorski gospodje naj bi dobili iz njih „extract“. Na drugi strani je deželni oskrbnik poudarjal, da je vendar le potrebno, da se sestavijo nove gorske bukve; osnutek, ki je bil že napravljen, pa naj bi se pred predložitvijo še izboljšal. O načinu izboljšanja bi bilo treba pri gorskih gospodih v Vipavi, Istri in v okolici Devina poizvedeti. Izjave dotičnih gospodov naj bi se z osnutkom primerjale, gorske bukve pa bi se popravile in — razglasile; vinogorskim podložnikom naj bi se čitale — v slovenščini.⁴³

Mnenje deželnega oskrbnika je bilo sprejeto. Da bi bil ta sklep v kakršni koli zvezi s prevodom, ki ga je vprav v tem letu napravil župnik Recelj iz Rake, za to ni v zapisnikih stanov prav nobene opore. To potrjuje le naša izvajanja v § 15., da Recelj ni dobil uradnega naloga za prevajanje štajerskih gorskih bukev. Ni pa izključeno, da je prišlo do zasebnih pobud, naj se izvrši prevod. Vsekakor moramo uvaževati, da se je v tej dobi slovenščina pod vplivom protestantizma že splošno upoštevala. Saj je le malo let pred Recljevim prevodom izšel Trubarjev sklepni del novega testameta (l. 1577.).

Vprašanja, ki so šla na gorske gospode na Vipavskem, v Istri in v okolici Devina, pa niso našla pravilnega razumevanja. Deželno glavarstvo je moralo dolgo čakati na odgovor, navsezadnje pa je večina vprašanih odklonila vsako vmešavanje v te zadeve. Le prav malo gorskih gospodov je dalo nekakšna pojasnila, a še ta so bila v stvari malo pomembna.⁴⁴

Dne 17. decembra 1582., torej po devetih mesecih, so kranjski stanovi vložili na nadvojvodo prošnjo, da postavi kletarskega mojstra v osebi enega izmed že predlaganih mož ali nekoga drugega in dovoli prispevek za njegovo vzdrževanje. Z drugo posebno prošnjo pa so — brez ponovnega

⁴³ P o l e c, op. cit., str. 98, citira: „Item das die Fürhaltung den Vnterthanen in windischer Sprach beschehe, deswegen auch etwas in specie angeregt werde“, in pravi po pravici, da je predlog za nas le prekratko zabeležen.

⁴⁴ P o l e c, op. cit., str. 100, navaja, da je pazinški prošt Andrej Gintillus podpisal izjavo imetnika državne pazinške gosposke, „tukaj ni gorske pravde“. V izjavi pa so po n. mn. tudi določbe o posledicah neobdelanja vinogradov navedene, ki so sestavina gorskih bukev.

posvetovanja — predložili gorske bukve, da jih odobri. Vsebina in usoda te predložitve bliže ni poznana, ker zopet ni ohranjenega poročila. Da pa se je predložitev res izvršila, to izhaja iz dejstva, da so stanovi 25. januarja 1583. na propozicije, ki so jim bile priposlane za l. 1583., replicirali s ponovno prošnjo, naj se potrdijo nedavno poslane gorske bukve, na kar ukrenejo, kar bo treba.

Tu je prišlo na strani nadvojvode — do nove orientacije. Po našem mnenju ni bilo brez vpliva, da so stanovi notranjeavstrijskih dežel l. 1582. poslali svoje odposlance na državni zbor v Augsburg, da so se pritožili zastran njegovega postopanja zoper versko svobodo. Menda je nadvojvoda Karl vendarle skušal stanovom vsaj drugod ustreči.⁴⁵ „Generale“ nadvojvode z dne 9. marca 1583., izdan kranjskim deželnim stanovom, je odredil, da naj uredijo postopek pri kletarskem mojstru tako kot na Štajerskem, torej da se bodo obnavljale pravde pri kletarskem sodišču s štirimi prisedniki, a pritožbe zoper odločbe imenovanega sodišča naj gredo na deželnega glavarja in vicedoma.

Bržčas se je prav v marcu 1583. izvršila postavitve Pelzhoferja za kletarskega mojstra, vendar ne še tako, da bi mu bil takôjšen nastop službe omogočen. V deželnem arhivu vlade v Gradcu se nahaja spis notr. avstrij. komore z dne 11. nov. 1583., ki pravi, da Pelzhofer, „auf dass E. Erz. Dhlt. mich“ (Pelzhoferja) „im vorhinigen Martio über einer ehr. Landschaft in Crain vorgethanes gehormbsamstes andeuten zu derselben Kellermeister dasselbs dergestalt bestellen liessen“, prosi, naj se mu izplača 100 fl, ki mu jih je zagotovil deželni knez, pa jih ne more dobiti ne pri vicedomu, ne pri uradu za naklade (Aufschlagamt). (Bržčas bi mu plačevali deželni stanovi še nadaljnjih 100 fl). Pelzhofer, ki je služil, dasi graščak, kot deželni svetnik, svojih uradnih dolžnosti še ni bil razrešen. Deželni upravitelj Volk grof Turn je poročal nadvojvodi, da Pelzhofer sili, naj se že z javno odredbo razglasi v deželi, da je prevzel mesto kletarskega mojstra, da pa prisedniki, ki naj bi bili kletarskemu uradu dodeljeni, zahtevajo takšno plačo, kot jo imajo v Gradcu. Grof Turn prosi za odločbo, kdaj naj se začne kletarskemu mojstru plača dajati, pa kakšna bo plača prisednikov in od kod naj se jemlje. To je bilo 17. januarja 1584. l.

Dne 17. februarja 1584. je poročal Pelzhofer nadvojvodi, da so bili izbrani za prisednike štirje uradniki iz Ljubljane, ki naj bi dobivali letne plače po 25 gld. Nadvojvoda je poslal 2. marca 1584. zaproseni generalni mandat, ki je odredil, da se tudi za Kranjsko postavlja kletarsko sodišče in da se imenuje Erhardt Pelzhofer za kletarskega mojstra; glede prisednikov pa se izraža, da je le primerno, ako jih plačujejo stanovi.

Do dejanske izvršitve tega mandata pa sploh ni prišlo. Dne 26. aprila 1584. so se sešli nekateri stanovski člani, sedem po številu, med njimi deželni oskrbnik, komtur in vicedom, pa so sklenili,

⁴⁵ Polec, op. cit., str. 101 ne jemlje v misel navedene pritožbe, ampak govori, da je bil „generale“ plod „prizadevanj deželnih stanov“.

da odredbe iz generalnega mandata ne razglasijo. Kajti na to, da bi morali plačati prisednike samo deželni stanovi, se doslej ni mislilo, sami stanovski odborniki pa tega dovoliti ne morejo. Sicer pa se smatra v Ljubljani, da so se razmere izpremenile, ker se gorski gospodje s Krasa, iz Vipave in Istre s postavitvijo kletarskega mojstra sploh ne strinjajo, za Dolenjsko samo pa se takšna postavitev ne bi izplačala. Istega dne je šlo o tem posvetovanju poročilo upravitelja Volka grofa Turn in vicedoma Nikolaja Bonomo na vlado Notranje Avstrije.

Po tem poročilu v zapisnikih niti deželnega zbora, niti stanovskega zbora ni nobene omembe o dejanski izvršitvi generalnega mandata z dne 2. marca 1584. ne glede postavitve kletarskega mojstra, ne o potrditvi pripravljenega osnutka kranjskih gorskih bukev. Tako so se naše trditve (gl. § 15.), da ravnokar omenjeni osnutek ni dobil potrditve, od vlade po odkritjih Polca izkazale za pravilne. Za nas ostane vendar vprašanje še odprto, ali se ni morda taka potrditev izposlovala — pozneje⁴⁶ po l. 1584.

§ 17. Labasserjev zapis osnutka gorskih bukev. Dejstvo je, da je sprejel uradnik stolnega kapitlja v Ljubljani Ivan (Hans) Labasser v svojo zbirko formularijev in šimeljnov (similia), ki jo je začel pisati l. 1641., tudi zapis, naslovljen: „Beratschlagte Perkrechtsordnung in Crain und der windischen Mark, Issterreich und Kharst“, in da je zapisal tik pod naslovom letnico čisto razločno: 1595. To je dalo Josipu Grudnu povoda, da je smatral ta zapis za prepis novega zakonika o vinogorskem pravu za Kranjsko. S tem je postala stvar vendar vredna razmotrivanja, ali ni prišlo po letu 1584. vnovič do razpravljanja o potrditvi nekega osnutka, odnosno Labasserjevega zapisa. Saj smo morali doslej že trikrat omeniti pomanjkljivost arhivalij o poslovanju stanovskih oblastev v dobi od l. 1568. do 1584. in bi ne bilo nemogoče, da bi le šlo za nekakšno vrzel stanovskih spisov o poslovanju deželnih stanov po l. 1584. do l. 1595. glede potrditve osnutka gorskih bukev iz l. 1568.

Tu je treba poudariti sledeče: Labasserjev zapis navaja na koncu izpremenjene valutne zneske v dukatih (gl. § 84. šte. 1.), dočim se je posluževalo besedilo štajerskih gorskih bukev iz l. 1543. mark in šilingov. Ni verjetno, da bi si bil dovolil kapitelski uradnik samolastno izpremembo na predlogi, ki jo je samo prepisoval. Tudi letnica 1595. je morala stati pod naslovom in jo je Labasser gotovo točno iz svoje predloge prepisal. Preko teh dejstev ne moremo, če hočemo vprašanje rešiti, ali je postal l. 1568. pripravljeni osnutek gorskih bukev zakon ali ne.

⁴⁶ Polec, op. cit., str. 104, da o posvetovanju z večjim številom deželanov, ki ga je predvideval sklep z dne 26. aprila 1584., v zapisnikih deželnega zbora in stanovskega odbora ni nobenega sledu, niti v tem letu, niti v kasnejših, zlasti tudi ne l. 1595. . . . „Pri arhivalijah se še danes nahaja pet za razglasitev določenih izvodov Pelzhoferjevega dekreta“. Prim. še op. 18 na str. 90 ibidem, kjer je govora o šestih generalijih, ker je — menda — eden bil poslan Pelzhoferju.

„Beradtschlagte Perkrechtsordnung“ je poslovenil J. P o l e c (oprtna filološki nasvet dr. I. Š o l a r j a , prof. v Št. Vidu nad Ljubljano) z izrazom: „obravnanane gorske bukke“. Ta prevod je slovnično pravilen, toda nemškemu izvorniku smiselno ne ustreza. Predvsem „obravnanati“ ni „beratschlagen“, ampak „ebnen, abhandeln“ (gl. Pleteršnikov Slovar). Dalje pomeni v slovenščini „obravnan“ nekaj, kar je že opravljeno, torej „fertig behandelt“. To pa ravno ni res; pod gorskimi bukvami so imeli kranjski deželni stanovi štajerske bukke v mislih, o teh so se posvetovali, te so preresetavali in iz teh posvetovanj je izšel pripravljeno osnutek gorskih bukkev, ki še ni bil dokončno veljaven, ampak je čakal še potrditve. Točen prevod bi bil „iz posvetovanja izišle gorske bukke“. Andrej Recelj je v svojem prevodu (gl. § 31., šte. 2) uporabljal izraz „posvetvan“ za „beratschlagt“. Tega pa danes ne moremo sprejeti, ker „posvetovati“ ni tranzitiven glagol. V znanstvenem gradivu, ki ga je izročil A n t o n K a s p r e t pred smrtjo piscu teh vrstic,⁴⁷ je zaznamovan izraz „večati“ za „beratschlagen“, „večan“ pa za „beratschlagt“, in to ne v zvezi z gorskimi bukvami, ampak na splošno. Brez dvoma gre za vzhodno-štajersko narečje, kjer je vpliv hrvaščine znaten, ki pozna prav tako ta izraz. Mi se poslužujemo izraza „večane gorske bukke“, ker točno ustreza nemškemu pomenu in je slovnično pravilno narejen. Če ga ni v Pleteršnikovem Slovarju, nič ne de; naj se udomači kot potreben.⁴⁸

Besedilo „večanih gorskih bukkev“ nam ni znano samo iz Labasserjevega zapisa. Imamo trdno podstavo, da je Labasser moral imeti pred seboj resnično posebno predlogo. V nekem izvodu Kranjskega ročina, ki se nahaja v Joanejskem arhivu (Landesmuseum) v Gradcu, je privezan rokopis gorskih bukkev obsegajoč 18 členov; naslovljen je „Beradtschlagte Pergrechtsordnung in Crain“.⁴⁹ Ti členi se ujemajo dobesedno, čeprav ne popolnoma dosledno po pravopisu — z Labasserjevimi večanimi gorskimi bukvami. Po pisavi izvirajo iz dobe koncem XVI. stoletja. Navedeni rokopis Joanejskega arhiva se je nekam založil. Ko je pisec teh vrstic izdal svojo razpravo „Die niedere Volksgerichtsbarkeit unter den Slovenen vom Ende des 16. bis Anfang des 19. Jahrhunderts“,⁵⁰ je urednik Heinrich Felix Schmid (Gradec) dodal h gorejšnjim izvajanjem: „Die Auffindung des Textes ist trotz mehrfacher Bemühungen verschiedener Grazer Fachleute bisher nicht gelungen. Dass er vorhanden ist, wird vom Herrn Hofrat Univ. Prof. Dr. Anton Mell bestätigt“. K sreči imamo v rokah l. 1914. napravljen prepis prvih 15 členov, ki jih priobčimo pozneje, da se bo videlo, da sta Labasserjev in Joanejskega arhiva zapisa večanih gorskih bukkev istovetna. Ker pa imamo v obeh zapisih že v členu 3. preinačbo denarnih zneskov iz **mark** v dukate in je bilo vprav preinačevanje valu-

⁴⁷ V kratkem hočemo to gradivo raz pravnozgodovinsko stališče v tisku obdelati!

⁴⁸ Samo po sebi razumljivo bi lahko obveljalo „obravnanani osnutek (ali načrt) gorskih bukkev“, ne pa „obravnanane gorske bukke“, vprav zato ne, ker niso prišle do dokončne zakonite veljavnosti.

⁴⁹ Prvič omenjen v našii razpravi Kost. str. 35.

⁵⁰ Gl. Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, zv. V., sn. III. iz l. 1929.

tarnih zneskov, kakor smo že omenili v § 16., ena izmed željâ stiškega opata,⁵¹ ki jih je izvajal na posvetu leta 1582., smemo misliti, da gre za mlajšo, šele po letu 1582. izvršeno redakcijo osnutka. To sledi tudi iz tega, da „memorial“ še ni imel marginalnih rubrik pri posameznih členih, pač pa imata take naslove oba zapisa, Labasserjev in oni v Joanejskem arhivu, ki pa sta enaka med seboj, a drugačna, bolj pravilna po vsebini, nego nemški izvirnik (1543.). Sklep torej ni povsem neopravičen: da si je Labasser po l. 1641. prepisal večane gorske bukve iz nekega uradnega vira, pa je zabeležil letnico 1595. kot letnico nastanka predloge. Vendar s tem ne trdimo, da bi pomenila letnica na vsak način leto uradnega postanka predloge.⁵²

Labasserjev prepis je ortografično nekoliko drugačen in navaja povrstne številke, ki jih sploh še ni bilo v zapisu Joanejskega arhiva. Brez vzroka pa svojega prepisa večanih gorskih bukev Labasser ni sprejel v svojo zbirko obrazcev in zakonov. Domnevati smemo, da se je zelo zanimal za vprašanja vinogorskega prava, ker je imel ljubljanski stolni kapitelj vinograde v okolici Št. Jerneja na Dolenjskem. Da bi smatral Labasser svoj zapis večanih gorskih bukev za edino veljaven tekst zakona, je izključeno. Saj je sprejel v isto svojo zbirko tudi besedilo nemškega izvirnika gorskih bukev iz l. 1543. in pa še posebej slovenski prevod gorskih bukev, zapisanih v l. 1646. Vsi trije izvodi pa se med seboj močno razlikujejo, po vsebini in celo po obsegu; gorske bukve v slovenskem prevodu imajo le 44, večane gorske bukve pa 50 členov, torej oboje manj od izvirnika, ki jih ima 52.

Po vsem tem smatramo za verjetno, da so deželni stanovi tudi še po letu 1584. vnovič morali razpravljati o osnutku za kranjske gorske bukve in da so — držeč se prejšnje predelave — oskrbeli še marginalne rubrike in pa valutarne izpremembe. Ta nova redakcija je prišla bržčas do nekakšnega izraza v zapisih stanovskega odbora, od tod jo je pobral Labasser.

Obstoj zapisov enake vsebine v dveh krajih (Gradec, Ljubljana), od katerih moramo misliti, da sta vsaj napol uradnega značaja, nas navaja do mnenja, da je bilo tu delo, ki je imelo gotov namen. Če si je izpisal Labasser nad sto let star izvirnik štajerskih gorskih bukev, poleg tega pa tudi 50 let stare večane gorske bukve, moramo smatrati, da je to storil, ker je vedel, da so tudi večane gorske bukve za prakso upoštevne. Da bi bila ta redakcija, večane gorske bukve, od deželnega kneza potrjene kot zakon, tega iz stanovskih spisov⁵³ ni moči razbrati. Za rešitev vprašanja

⁵¹ Predružačenje valutarnih zneskov po predlogu stiškega opata bi šlo tako, da bi se marke in šilingi izpremenili v goldinarje (Florens) in krajcarje. Tako je bilo tudi sklenjeno. O tem gl. Polec, op. cit., str. 12. Opozarjamo pa na valutarne zneske v § 35., števil. 3; § 53., števil. 3; (marke ali dukati) na drugi strani pa stoje v večanih gorskih bukvah na nekaterih mestih še vedno valutarne oznake samo v markah, torej brez upoštevanja predloga stiškega opata.

⁵² Naj na tem mestu poudarimo, da bi ne bilo vredno o pomenu letnice „1595“ govoriti, ako ne bi bili k temu prisiljeni spričo vloge, ki so jo imele večane gorske bukve še davno po tem letu — pri prevajanju gorskih bukev na slovenski jezik. O tem bo še govora pri izvajanjih o prevodih v tretjem oddelku te knjige.

⁵³ Gl. opombo 46.

glede zakonitosti večanih gorskih bukev moramo torej zopet pritegniti posredno dokazovanje *ex post*! Ker se tudi v arhivih na Dunaju in v Gradcu, torej nikjer niso našli spisi, ki bi potrditev vsaj omenjali, se ta pač ni izvršila. Ali se je vsaj poizkusilo potrditev doseči, to se ne da več dognati. Vsekakor pa se moramo ozreti po dveh momentih, prvič, da je tudi še v večanih gorskih bukvah govora o deželnem kletarskem mojstru za Kranjsko, drugič, da imamo vsaj nekoliko slovenskih prevodov gorskih bukev iz časa po l. 1595., ki se očitno naslanjajo na besedilo večanih gorskih bukev, a ne — nemškega izvornika. Ne eno, ne drugo ne more biti le naključje. To nas vede do razmišljanja o pomenu večanih gorskih bukev v posebnem paragrafu.

§ 18. Pomen prevodov gorskih bukev. Kranjska, izza l. 1463. samostojna vojvodina, je bila v času l. 1564. do 1740. sklop več pokrajin, Gorenjske, Srednje Kranjske ali Notranjske, Dolenjske s Slovensko Krajino (Windische Mark) in s kočevsko grofijo. Notranjsko je obsegalo „konfinije“ Metliško grofijo, Pivko, Postojnsko in Vipavsko glagarstvo ter Avstrijsko Istro (Pazinsko in Kastavsko grofijo). Obstajale pa so še enclave cerkvenih deželnih stanov: Loka, Bled, Komenda Nemškega viteškega reda itd. Geo- in etnografično so bile štajerskim vinogradniškim predelom najbolj podobne dolenske vinorodne gorice. Zato je pač umevno, da so predvsem gorski gospodje, zlasti cerkveni, radi segali po opori, ki jim je dajal kranjski deželni ročin in se posluževali gorskih bukev za Štajersko. (§ 16.).

Drugačne vinorodne razmere pa so veljale za Kras, okolico Devina, Istro in Vipavsko dolino. Tam ni niti danes strnjenih vinskih goric, ampak vino se prideluje in se je gotovo že prej pridelovalo, ker so klimatične razmere druge, ugodnejše, obdelovanje vinogradov pa težje, vsepovsod, ne samo v goricah, ampak v rebrih in na ravnem polju, celo v vrstnih zasadih med njivami in obrobih njiv (t. zv. plante). Za te razmere ni bilo treba vseh tistih previdnosti, ki so bile priporočljive pri strnjenih vinogradih na vinskih goricah prilično majhnega, a ostro določenega obsega. N. pr. ni bilo treba oskrbljavanja potov na goricah, zagrajevanja vinogradov, trebljenja meja, pač pa se je lahko začenjalo s trgatvijo bolj prosto i. pod. Če je vse to odpadlo, skoraj ni bilo treba nadzornika z delokrogom gornika. Zadostovali so čuvaji, ki skrbijo, da se grozdje ne krade i. pod. Skupnost koristi ni bila osredotočena po posebnih vinogradskih razmerah, zadostovala je občna vaška organizacija,⁵⁴ ki je vedla do sodstva županij (dekanij) po dvanajstijah (ponekod „cvelbarjih“).⁵⁵ Avtonomija „dobrih ljudi“

⁵⁴ Prim. Gruden, Slovenski župani v preteklosti, str. 19, 46; Kelemina, Staroslovenske pravde, GMDS, 1935, str. 36.

⁵⁵ Gl. Kelemina, ibid., str. 42.

(§ 2.) po starem praslovanskem načinu kot sodnikov⁵⁶ v manjših zadevah je bila tu in tam v bistvu ohranjena, le da je hodila drugačne poti.

Iz teh izvajanj nam mora biti jasno, da vipavski, kraški in istrski vinogradniki niso težili za tem, da bi se njihove pravne razmere razlikovale od navadnih, vseobčnih. Za njihovo razsežno, z navadnim poljskim obdelovanjem pomešano gospodarsko življenje jim je dajalo pravo, ki je veljalo za vse enako, bilo za vinogradnike, bilo za samó-kmete, povsem dovoljno zaščito. Zato je tudi razumljivo, da se v teku pripravljanj za kranjske gorske bukve patrimonialni gospodje iz Vipave, Devina, Istre itd. niso radi odzivali na stavljena vprašanja, oziroma, da so izpremembe celò odklanjali. To je bilo tako, kakor smo že zgoraj zaznamovali, v l. 1582., ostalo pa je tudi še dalje tako, preko l. 1595.

Ko so kranjski deželni stanovi videli, da finančnih žrtev, ki jih čakajo po ustanovitvi deželnega kletarskega mojstra, ne morejo prevzeti, so ostali pač pri mnenju, naj se ne zahteva novega reda, ki bi se ta nanašal samo na Dolenjsko vključivši okraj južno od Gorjancev. Ne „zahtevati novega reda“ pa je pomenilo „ostati pri štajerskih gorskih bukvah“, ki so bile po deželnem ročinu za Kranjsko vedno obvezne, vsaj še konec XVI. stol., ko je morala nastati predloga gorskih bukev iz l. 1595., sprejeta v Labasserjevo zbirko. Štajerske gorske bukve pa so imele, kakor bomo pozneje videli (gl. § 61.), v čl. 29. itak določbo, ki je dovoljevala gotove izpremembe gorskih bukev sporazumno s sogorniki glede „wandel und fäll“ (vobče kaznovanja pregreh).⁵⁷

Če je Labasser sprejel vse troje, izvirnik, večane gorske bukve in pa še poseben slovenski prevod gorskih bukev iz l. 1646., ki so v bistvu štajerske, tedaj je domneva opravičena, da so večane gorske bukve pomenile redakcijo gorskih bukev po željah deželnih stanov, ki so čakale na ugodno priliko, da se obistinijo, zavedajoč se, da ostane v bistvu pri veljavnosti štajerskih gorskih bukev, a se ta prilika ni več pokazala. Slovenski prevod pa je bil vsekakor nujno potreben, da se je v praksi prebiral na vinskih goricah ljubljanskega stolnega kapitlja. Domneva je več ko opravičena, da je bil vprav Labasser tisti, ki je hodil kot zastopnik kapitlja na vinogorske zборе.

Ni, seveda, nobenega dvoma, da so se morali izvirni člani gorskih bukev za čitanje na vinogorskih zborih prevajati na slovenski jezik, ker bi se slovenski vinogradniki upirali čitanju v nemškem jeziku, ko ga niso razumeli. Takšnih prevodov je moralo tekom dveh, treh stoletij nastati na stotine. Dobesedni in popolni pa ti prevodi niso morali biti. Prvič, ker je bil izvirnik poln štajerskih posebnosti, drugič, ker je bil v mnogočem ne-

⁵⁶ Prim. PZ., str. 53, 54 et passim; dalje Mal, Probleme aus der Frühgeschichte der Slovenen, str. 133; Dolenc, Pravnozgodovinska študija o prisegi pri Slovencih, ZZR. XVI., str. 59, 63. O „dobrih ljudeh“, tudi „starcih“ imenovanih gl. M. Kos, Studija o Istarskom razvodu, str. 130—132.

⁵⁷ Naj opozorimo tudi še na predlog deželnega odbornika Auersperga (gl. Polec, op. cit., str. 98), da naj se izjave vipavskih, devinskih itd. gospodov „kar primerjajo z osnutkom in gorske bukve razglasijo — torej brez novega posvetovanja“. — Mi pristavljamo: „in tudi — brez potrditve nadvojvode v Gradcu“.

uporabljen, n. pr. glede določb o „Hubmeister,“ o dninarjih pod in nad Cmurekom itd. Zato se je vsak prevod v bistvu izkazal za priredbo. Gorski gospodje so smatrali, da se neke izmed določb gorskih bukev tičejo samo njih, da pa teh vinogradnikom ni treba čitati. Prišlo je sčasoma do tega, da se nič več ni prevajalo po nemškem izvirnem tekstu, ampak prepisovalo se je iz starejšega rokopisa v nov, vse to le kot zaznamek vinogradnikom potrebnih pravnih napolnil. Pri tem pa se je na obeh straneh, pri gorskih gospodih in pri podložnikih, vzdržalo krepko prepričanje, da gre za avtoritativno zakonite predpise. Mnogokrat se imenujejo v zapisnikih o vinogorskih pravnih tih gorski člani „kraljevski gorski člani“, „cesarske svoboščine“, „cesarski artikli“ i. pod., za katere so vinogradniki gorski gosposki zahvaljujejo. Tu je misliti, da gre zahvala tudi za to, da so jim ohranjeni v domačem jeziku. Na drugi strani pa so se prevajalci ali prireditelji slovenskih prevodov načeloma držali reda in vsebine členov po željah svojih gospodarjev; saj so bili največ od njih odvisni uslužbenci. Pri tem pa so vendarle pazili, da v izpremembah ne gredo predaleč na kvar vinogorskih svoboščin, saj vemo (in bo o tem še govora v § 20.), da so se znali vinogradniki upreti, če je hotel gorski gospod uveljaviti novotarije.

Nov prevod je izhajal iz starejšega, skozi decenije, da, stoletja; ni čuda, da se je naposled na pravi, zakoniti izvor mnogokje pozabilo. Da je bilo temu tako, je popolnoma jasno razvidno za stiški samostan v drugi polovici XVIII. stol. Le-ta je imel že iz XV. stol. svoje posebne redovnike, ki so opravljali vse posle stiškega samostana kot vinogorske gosposke: Imenovali so se „ambaldi“ (spačeno iz „anvalte“). Zasledujemo jih v zapiskih prav do razpusta samostana.⁵⁸ In vendar so naročili znanemu slovenskemu pisatelju Blažu Kumerdeju, naj jim prevede pri samostanu uporabljani slovenski izvod gorskih bukev na nemški jezik.⁵⁹ Torej niso več vedeli, da je ta izvod le prevod nemškega izvornika gorskih bukev. Če se je to pripetilo učenim redovnikom, se za druge gorske gosposke tudi ne more misliti, da so vedeli za pravi izvor zakonitosti gorskih bukev. Enako je H. G. Hoff (gl. § 20., števil. 7.) l. 1809. prevedel iz slovenskega izvoda, ki ga je našel v ljubljanskem muzeju, za svoje delo „Gemählde vom Herzogthume Krain“ na nemško gorske bukve, ne da bi se mu sanjalo, da gre za zakonite predpise, ki so izšli v nemškem jeziku l. 1543. in bili že večkrat tiskani, zadnjič l. 1760. v Gradcu. Polec⁶⁰ se je skliceval v isti smeri na Spomenico iz „Raigersfeldovih“ spisov, katero smo že omenili v § 15., da govori le-ta o potrebi, naj se „das in Unterkrain obseruirende Pergrecht Puichel oder Ordnung“ prevede na nemško in tiska; dalje na neki spis Franca Antona Breckfelda iz l. 1781., ki ga je poslal na kmetijsko družbo v Ljubljani, kjer poroča, da so veljali

⁵⁸ Gl. Dolenc, Pravnozgodovinski prikaz dokaznega postopanja pri sodiščih itd., ZZR. 1938, str. 45, 46.

⁵⁹ Gl. Dolenc, Ali se je slovensko ljudstvo zavedalo, kaj je bila pravna podlaga za njegovo avtonomno sodstvo?, CZR. XXXI., str. 83.

⁶⁰ Polec, op. cit., str. 104 in 105.

doslej na Dolenjskem v vinogorskih zadevah kot vodilo in pravilo gorski člani, četudi ne enakopravni, pa vendar večji del povzeti po vsebini slovenskega („Krainischen“) prevoda nemškega izvirnika za Štajersko po cesarju Ferdinandu I. 1543. izdanih gorskih bukev. Da gre tu za legalne predpise, ki veljajo ravno za Kranjsko, tega Breckerfeld ni omenil, najbrže, ker geneze ni poznal.

Poskusi kodifikacije gorskih bukev po kranjskih deželnih stanovih torej niso imeli pravega uspeha, bili pa so vendarle posredno povod, da so zakonito veljajoče gorske bukve krožile med slovenskim ljudstvom v različnih slovenskih prevodih kot resnično pravo⁶¹ (cesarske svoboščine!) v resnici pa postale podlaga za slovensko narodno pravo, ki je veljalo, kakor bomo še videli, navsezadnje v mnogočem ne samo za vinogorske zadeve, ampak vobče za vse.

VI. SLOVENSKE GORSKE BUKVE V PRAKSI

§ 19. Prevodi in prireditve. Praktična potreba, da se gorske bukve v začetku gorskih pravnih predpisov preberó kot uvod zborovanja, so naravnost šilile k prevodom gorskih bukev na slovenski jezik.⁶² Raba slovenščine se je v drugi polovici XVI. stol.⁶³ že uveljavila v tiskanih knjigah; s te strani ni bilo posebnih težav. Prevajali so pač največkrat uslužbenci gorskih gospodov, ki so bili ne samo pismeni, ampak precej višje izobrazbe nego povprečni vinogradniki na vinogorskih goricah. Po vsej priliki je moralo biti na vseh samostanih in grajščinah, ki so imeli vinograde, od Mure in Drave do Krke in Kolpe, pa še dalje na Hrvaškem, pripravljenih slovenskih prevodov morda na stotine, do današnjih dni pa se nam je ohranilo le malo, premalo. Zvečine so ostali tisti, ki so bili vezani v kakšnem foliantu ali zvezku z drugo, po mnenju lastnika važnejšo vsebino.

Po današnjem stanju stvari nam je znanih samo desetero izvodov. Od teh obseza samo eden celotni prevod nemškega „Bergbüchel“-a, eden je le odlomek, dva sta izpiska (ekscerpt), ostalih šest pa so prevodi glavnih predpisov gorskih bukev. Ne samo po besedilu, tudi po osnovi so različni: Nekateri se opirajo na nemški izvornik iz l. 1543., drugi so očitno posneti po večanih gorskih bukvah iz l. 1595. Lahko trdimo: Čim se posreči, da se najde še več slovenskih gorskih bukev, bomo videli, da se bodo takisto med seboj razlikovale, ker bodo tudi one prilagojene pravnim razmeram svojega okoliša in časa. Vprav zbog tega bi bilo zelo želeto, da bi se iskali in našli po naših zaprašenih arhivih še nadaljnji izvodi slovenskih gorskih bukev.

⁶¹ Gl. našo v opombi 59 citirano razpravo!

⁶² Opozarjamo na opombo 43.

⁶³ Prva slovenska knjiga je v tisku izšla 1551. Gl. Kidrič, Zgodovina slov. slovstva, str. 31.

V naslednjem bomo doslej znane prevode ali priredbe kronologično razvrstili in glede postanka na kratko označili. To smo storili že v PZ., pa zdi se, da ne bi kazalo sklicevati se glede teh podatkov na našo prejšnjo publikacijo, ki ni vsakomur pri roki. Tudi bo tu pa tam treba kakšne dopolnitve. Pozneje prinesemo še točna besedila, ki jih bomo primerjali med seboj, z izvirnikom (1543.) in z večanimi gorskimi bukvami.

1. „Recljev prevod“. Od znanih je najstarejši. Našel ga je Karl Deschmann v neki knjigi nekdanjega Dolskega arhiva,⁶⁴ ki je bil last graščaka barona Erberga, strastnega nabiralca starin. Kot avtor je podpisan „Andre Rezl“, župnik na Raki. Zgodovinar Anton Koblar je podvomil, da-li je Recelj sam napravil ta prevod in spravlja postanek prevoda v zvezo z vprašanjem nastavitve posebnega kletarskega mojstra za Kranjsko v l. 1583. Takšne zveze se na podlagi naših izvajanj v §§ 15. in 16. ne dajo a priori prerokati, še manj pa smatrati za dejstvo. Odločilno je, da je zapis iz roke imenovanega župnika, ki se je podpisal in tudi navedel, da je prevod iz „novega“ napravljen. Morda je imel Recelj pred seboj že starejšo predlogo na slovensko prevedenih štajerskih gorskih bukev. Kajti le za te gre v tem prevodu!

Anton Koblar⁶⁵ je dognal, da je bil Andrej Recelj 5. maja 1598. še vikar na Raki; 3. oktobra 1598. pa, da je bil tam nameščen stiški redovnik Juri Urbanc, rodom iz Goriške. Recelj se je torej v času med tema dnevoma nekam drugam preselil. Fran Pokorn je dognal, da je bila župnija Raka že od l. 1454. utelešena samostanu Stična. Po Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain I. II. B.⁶⁶ je bila Raka konec XIII. stol. prav tako v posesti Sponheimovcev kakor Kostanjevica, ki je imela od l. 1234. dalje cistercianski samostan. Razen tega so imeli cistercianci samostan v Stični. Dasi je Raka pozneje večkrat izpremenila svoje lastnike, domneva, da je bil Andrej Recelj iz reda cisterciancev, ni neopravičena. Vendar se ne sklada z dejstvom, da je bil konec XVI. stol. pri kolegiatnem kapitlju v Novem mestu nastanjen kot kanonik Andrej Rezel; umrl je pred 16. junijem 1600., kajti ta dan mu je bil imenovan naslednik v kanonikatu. Ta Rezel pa se označuje kot redovnik - frančiškan. Ker je težko misliti, da bi se tako blizu in prilično v isti dobi nahajala dva redovnika istega imena, je pač verjetno, da sta ti osebi vendar identični in da se je pripetila sestavljalcu dotične listine pisna napaka.

Recljev prevod je najstarejši znani, pa tudi najpopolnejši od vseh doslej znanih.⁶⁷ Ima preveden uvod, sklep, pa vseh 52 členov izvirnika. Od nemškega vira se odstranjuje le na dveh mestih, to pa precej močno, a brez spoznatnih razlogov. Grafika hodi svoja pota, niti ni dosledno izvedena.

⁶⁴ Polec, op. cit., str. 99, pravi, da se je našel Recljev prevod le v dolskem arhivu, kamor je prišel z Breckerfeldovimi arhivalijami s Starega grada pri Novem mestu.

⁶⁵ Gl. IMK. II., str. 84, 85.

⁶⁶ Gl. Mell, Entwicklung Krains, str. 130.

⁶⁷ Trditev, ki jo navaja Karol Glaser (Zgod. slov. slovstva, I. del, str. 90.), da so kranjski stanovi dali prevesti na slovenski jezik za cesarja Ferdinanda „Vinograjski zakon l. 1543.“, je ostala osamljena in ni dokazana.

Vatroslav Oblak misli, da ni samo naključje, da se strinja s pravopisom Trubarjeve tiskane Postile (iz l. 1578.). Bohoričevega pravopisa (Elementale Labacense trium linguarum [1584] pa takrat še ni bilo. Rokopis se hrani v Narodnem muzeju v Ljubljani v kodeksu, ki ima naslov „Landgerichts Zehents vunnnd Perkrechtsordnung dieses Fürstenthumbs Crain“. Pred slovenskim je nemški tekst. Priobčen je v tisku LMS. 1889. (Oblak) in v IMK. IX. 1. (Anton Koblar). Okrajšava v naši študiji bodi: GB Recelj.

2. „Prevod ljublj. študijske knjižnice“. Na platnicah rokopisa stojita naslov „Bergkh Rechtsordnung“ in pa letnica 1644. Prevod je nastal med l. 1639. in 1644., ker je jasno, da se je morala vršiti vezava samo že obravnanih listin, a se nahaja med njimi tudi nemški natis izvirnika iz l. 1639. Prvič je ta prevod omenil Peter pl. Radics v LMS 1879., rekoč, da je to štajerski ‚rudarski‘ red iz l. 1543., ki da je izšel še poprej, kot je izdal Primož Trubar prvo slovensko knjigo (l. 1551.). Na napako glede prevoda izraza je opozoril F. Levstik v Ljublj. Zvonu l. l. (str. 448) in rekel, da bi ga on imenoval „vinogorski zakon“. Kritično je ta prevod izdal Oblak v LMS 1887. Obsega le 50 členov, a Oblak je priobčil 16 členov besedila vzporedno z nemškim tekstom, kar mu je delalo nekakšne težave; ostale člene je priobčil same zase. Ta prevod nima izvirnikovega uvoda, kar znači, da se je prevedel le tisti meritorni del, ki se je moral na gorski pravdi prečitati. Od kod je zašel ta prevod v študijsko knjižnico, kje je bil preveden, od koga in kdaj, se ne da dognati. Kakor bomo iz slovenskega naslova prevoda videli (gl. § 31., štev. 4), je pripisoval prevajalec tem gorskim bukvam s slovenskim besedilom veljavnost na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem, dasi mu je bila predloga nemški izvirnik za Štajersko. Grafika slovenskega prevoda je nedosledna in nedostatna. Na Bohoričev pravopis iz l. 1584 (Elementale etc.) se ne ozira. Okrajšava: GB ljub. štud. knjiž.

3. „Labasserjev prevod“. Prvi je opozoril nanj l. 1916. Josip Gruden (Slov. župani v preteklosti). Našel ga je v ljubljanskem kapiteljskem arhivu in sicer v nam že znani zbirki „Formularienbuch“ (gl. § 17.), v katerem se nahajata še zapisa štajerskih izvirnih gorskih bukev (po tisku iz l. 1575.) in pa „večane gorske bukve“ (1595.). Zapisal je obrazce in prepisal ostale zakone Ivan (Hanns) Labasser (tudi Laibasser, morda pretvorjena oblika od slovenskega imena Klobasar?). Zapisovanje se je začelo dne 7. septembra 1641., slovenski prevod pa pravi v naslovu, da je iz leta 1646. Po IMDK (X. l., str. 906) posnemamo, da se je po krstni matriki stolne cerkve v Ljubljani iz zakona Ivana in Marije Marjete Labasser rodil dne 15. julija 1657. sin Jakob. Če je ta Ivan istoveten s piscem knjige obrazcev in če je nastopil službo pri kapitlju kot zrel mož (25 do 30 let) nekoliko časa, preden je začel svoje obrazce zbirati, bi bil ob rojstvu sina Jakoba star okrog 40 do 45 let. To bi torej podpiralo domnevo, da gre za našega avtorja slovenskega prevoda, čeprav so zadnji zapisi v zbirki datirani iz l. 1665. Rodbina Labasserjev je bila vsekakor ugledna po po-

klicu in službovanju svojega starešine. Bržčas je izviral iz nje Ivan Jakob Labasser, ki je dobil predikat pl. Laubenburg. Da je bil prijatelj eksekutorja deželnih stanov Jurija Sieber (morda Žibert?) izhaja iz zbirke same in kaže na neke zveze z deželnimi stanovi, kar ni brez pomena v tem vprašanju, kako si je pridobil načrt večanih gorskih bukev in ga v svoji zbirki napisal. Da bi bil Ivan Labasser izobražen pravnik, ni verjetno. Bil je pač verziran in ambiciozen uradnik, oskrbnik ali pisar. Njegov prevod ne kaže znakov, da bi bil napravljen po starejšem izvirniku; ne more se trditi, da bi se držal točno izvirnika (1543.) ali pa večanih gorskih bukev. Nima ne uvoda ne sklepa izvirnika, prevedel pa je le 44 členov; ostali so opuščeni. Pravopis se ujema z Bohoričevim. Narečje je izrazita dolenjščina. V tisku je prevod objavljen v Kroniki iz l. 1934. Okrajšava GB Labasser.

4. „K a p s c h e v p r e v o d“. V narodnem muzeju v Ljubljani se nahaja rokopis, ki nima naslova, obsega 10 listov, na koncu pa je zabeležen pripis, ki pové: „die 17. octobris (8bris) 1683. Descripsit J. Kapsch - Reittenburgi“. Kdo je bil Kapsch, ni dognano. Dejstvo pa je, da so na koncu XVI. stol. oskrbovali stičenski redovniki podložne jim župnije Šmarje, Višnja gora, Šmarjeta, Škocijan in pa beneficium simplex v Bajnofu (Weinhof) pri Šent Petru.⁶⁸ Zadnji trije kraji so izrazito vinogradniški kraji, Reittenburg pa leži blizu Šmarjete in se je imenoval po slovenski Čretež, pa je danes le še razvalina. Da bi bil Kapsch sam redovnik, ni verjetno. Za ta primer bi bil pristavil primerno oznako, da je p(ater) al fr(ater). Domnevamo, da je bil oskrbnik ali pisar gorske gosposke Čreteža, vsekakor izobražen človek slovenskega pokolenja, ker se je v prevodu na kraju poslužil latinščine. V tem primeru gre za prepis, ne za prevod, ki bi ga napravil Kapsch (arg. verbo „descripsit“). Prepis je bil brez dvoma oskrbljen za čitanje na gorskih pravdah; zato je skrajšan na 42 členov. Sorodnost tega prevoda z besedilom večanih gorskih bukev se ne more prezreti, toda dobesednost prevoda večanih gorskih bukev vendar ni izkazana, kar pa je razumljivo, če naj je služila kot pravno napotilo. Oblak je objavil v svoje jezikovne svrhe samo člene 25. do 34.⁶⁹ O grafiki pravi, da kaže malo sledov Bohoričevega pravopisa. Okrajšava: GB Kapsch.

5. „F r a g m e n t v a g e n s p e r š k i h g o r s k i h b u k e v“. Graščina Wagensperg (Vagensperk, tudi Bogenšperk) je bila za življenje kranjskega historiografa Ivan Vajkarda Valvasorja (* 1641., † 1693.) gorska gosposka. Njeni vinogradi so bili Presika, Kržišče, Nova gora in Hrastje. Da so se vršile v teh vinogorskih okoliših „vinogorske pravde“, priča lepo vezan zvezek male osmerke, ki nosi na obeh platnicah Valvasorjev grb, napis, da je lastnina Ivana Vajkarda Valvasorja, in pa letnico 1686. Na drugi strani prvega lista stoji naslov „Wagenspergischer Perg- und Zehendregister“. Prvi zapisi na naslednjem listu so zaznamki o tem, koliko gornine in desetine so plačali posamezni stanovalci navedenih krajev, ki pa so datirani

⁶⁸ IMK. III., str. 194.

⁶⁹ LMS 1887, str. 200, 201.

z letnicami 1747. do 1749. Šele po nekoliko straneh pričenja nov tekst, pisan skoraj gotovo z isto roko, kot prejšnji zaznamki. Ta tekst je naslovljen nemški kot Perkordnung, nadaljuje se pa slovenski. Uvodoma je zelo skrajšana prireditev izvornikovega uvoda (1543.; gl. § 32., št. 1. in 7.). Za njo pride marginalna rubrika k 1. členu v nemškem jeziku. Takšno nemško rubriko pred slovenskim besedilom imajo še čl. 2. do 7. in 16., dočim imajo čl. 3., 8., 10. do 15. slovensko označbo vsebine člena. S členom 16., ki niti ni docela preveden, se fragment neha. Jezik je pristna dolensščina. Pravopis ni dosleden, pač pa se poznajo vplivi Bohoričevega. Kdo je avtor, ni nikjer navedeno. Tudi tu slutimo, da je bil uradnik vagensperške graščine, ki je hotel napraviti res točen prevod. Posluževal se je ene izmed tiskanih nemških izdaj, ne pa prepisa večanih gorskih bukev, pa dela ni nadaljeval, bržčas, ker se mu je zdelo, da prevod per extensum za čitanje na vinogorskih zborih kot predlog ne bi bil primeren. Čas prevoda točno ni določljiv. Najbrže pade precej časa po 1686. (letnica na platnicah), prav verjetno celó po 1749. (urbarialni zapisi).

Vešana knjiga je ostala na Valvasorjevem gradu še nepopisana, pa se je pozneje uporabljala, kakor že navedeno, za praktične svrhe. Pred pol stoletja jo je našel, seveda popisano, na podstrešju starinoslovec inž. Rösser; lastnica gradu iz plemenitega rodu Windischgrätz mu jo je podarila, od njega jo je kupil Hinko Franci, tovarnar na Prulah v Ljubljani. Pisec teh vrstic je objavil ves tekst tega fragmenta⁷⁰ in razložil, kakšno stališče je zavzel do vinogorskega prava Ivan Vajkard baron Valvasor, ki je bil sam gorski gospod in kot tak vedel, kako se vrše vinogorski zbori na njegovih goricah, v svojem delu Ehre des Herzogthums Krains: Vse je zamolčal, vinogorske institucije, vinogorske organe in pravde, toda poročal je, da so nekdanj v Slovenski krajini in Istri sodili župani in prisledniki s pomočjo rovaša, na katerem so zarezovali svoje odgovore, ki so pravdo odločevali. Te dogovore imenuje „hölzerne Protokolle“, ki so mu smešni, pa tudi nepravični, ker so se ozirali bolj na želje župana nego na pravico. Ker se Valvasor ni niti z besedo dotaknil ljudskih sodišč, zlasti ne na Dolenskem splošno poznanih vinogorskih zborov, moramo smatrati, da ne gre za nikakšno naključno prezrtje, ampak za hoteno opustitev. On, visoko nabrazhen mož in velik ljubitelj svoje domovine, je smatral te vinogorske zборе za petrefakte, ki ne delajo časti plemstvu kranjske dežele. To mu je bilo mučno, torej jih je — zatajil. Okrajšava: Frag. GB. Vag.

6. „E k s c e r p t i z v a g e n s b e r š k i h g o r s k i h b u k e v“. V istem vezanem zvezku, neposredno za Frag. GB. Vag., se nahaja drug rokopis s posebnim naslovom, ki kaže, da gre za cesarske „svoboščine Ferdinanda 2 : 3.“ Kaj naj pomenijo številke za cesarjevim imenom, ni jasno; v resnici je bil izdajatelj Ferdinand I. Izraz „gorske Freyesti“ pa se malo prilega značaju predpisov gorskih bukev. Zdi se, da imamo opraviti z zapisom naslednika avtorja Frag. GB. Vag.: Ko je videl, da mu je potreben

⁷⁰ D o l e n c, Valvasor in slovenska ljudska sodišča, GMDS, 1928, str. 98—106.

prevod, ki naj se čita na vinogorskih zborih, da pa je fragment ostal nedokončan in da bi bil tudi preobširen, je zbral kot „svoboščine“ skoraj čisto izključno tiste določbe iz izvirnika gorskih bukev, ki nalagajo vinogradnikom dolžnosti in navajajo s kazenskimi sankcijami zabranjena dejanja. Vseh členov je le 26. Pravopis se približuje Bohoričevemu. Za postanek rokopisa, jezik, doslejšnjo priobčitev velja isto, kar smo navedli zgoraj pod 5. Okrajšava: Eksc. GB Vag.

7. **P r e v o d l j u b l j a n s k e g a N a r o d n e g a m u z e j a.** Prvič je bil ta prevod omenjen od O b l a k a,⁷¹ vendar tu njegovo besedilo ni bilo priobčeno. Našel ga je v arhivu Narodnega muzeja (št. 3312). Sodil je, da je iz XVIII. stol., ne da bi se dala avtor in letnica določiti. Gotovo je nastal pred 1781., ker je to leto izšel patent cesarja Jožefa II., ki je odpravil kazni v denarju, naš prevod pa določa kazni v markah. Vsega skupaj je prevedenih 51 členov, ima pa uvod v začetku, dosti krajši od nemškega izvirnika (1543.), ki veleva, da je vsebina obvezna za vse gornike in mejaše, kakor tudi za vse gorske gospode („se imajo vizhat“, „gorniki“ pa so prav za prav „sogorniki“). Obseg, zlasti tudi omemba mejašev in sogornikov kažeta, da gre tu za prepis prevoda iz mnogo starejšega časa, ki je bil pač posnet po nemškem izvorniku (1543.). Grafika je nedosledna ter se ne drži Bohoričice. Od kod izvira rokopis, ne vemo. V tisku doslej še ni bil priobčen; imenovati ga moremo samo po najdišču. Omenjamo, da je H e n r i k J u r i j H o f f v svojem „Gemählde vom Herzogthume Krain und demselben einverleibten Istrien“ (1808.) v II. delu (str. 17. nasl.) vprav ta slovenski prevod prevedel na nemško, kakor se bo še izkazalo, precej pomanjkljivo, ne da bi mu prišlo do znanja, da obstaja nemški izvornik gorskih bukev. Tudi ta H o f f o v prevod bomo tukaj v celoti priobčili. Okrajšava: GB. ljub. muz.

8. „**S o t e š k i p r e v o d**“. Našel ga je l. 1893. A n t o n K a s p r e t († 1921.) na smetišču stare registrature v Auerspergovem gradu Soteska pri Novem mestu in ga izročil piscu teh vrstic. Naslov rokopisa, zvezka male osmerke, se glasi „Cesarske Gorske Prauize“, obsega samo 44 članov, uvoda nima nobenega. Grafika mu je nedosledna do skrajnosti, besedje v mnogočem z italijanskimi izrazi pomešano. To kaže, da je sestavljalec tega prevoda, skoraj gotovo uradnik knezov Auersperg, ki so imeli obširne vinograde tudi v Istri in na Furlanskem (Belaj), prej služil na italijanski meji in od tam nekje pobral izraze kot baratati, libra, kastiga, termin, ventin itd. Ker ima kazni še v markah in šilingih, ki jih pa na koncu določa v valuti zlatega denarja, moramo misliti, da je imel pred seboj starejši prevod, ki spominja na večane gorske bukve, a da je ta prevod izviral iz dobe pred 1781. (prim. št. 7). Vendar se ne ozira nič na razliko slojev mejašev in sogornikov. Zato moramo soditi, da je nastal po letu 1725., ko se je ta razlika še dosti dobro odražala. Značilno je, da se glasi predpis v členu 5., da se morajo člani gorskih bukev pri vsaki „gorski pravdi“ prečitati, kar se v nobenem nemškem izvodu ne nahaja. Pripomnimo, da so imeli Auer-

⁷¹ LMS, 1887, st. 290.

spergi svoje glavno stanovališče z uradi v Žužemperku in da je njihova posest z obilnimi vinogradi segala na Belokranjsko. O njihovem sodstvu so ohranjeni zapisniki vinogorskih pravnih iz dob 1683. do 1728., 1781. do 1818. Pri oceni tega sodstva v ČZN. 1930. (XXV) smo priobčili celoten tekst tega prevoda.⁷² Okrajšava: GB Soteska.

9. „Boštanski prevod“. Ljubljanski Narodni muzej hrani staro knjigo velike četvorke. Vezana je v usnje, pa nima napisa. V njej sta dva sešitka. Prvi je naslovljen „Gorske Regelze al' Artikelni“ itd.; to je prevod gorskih bukev, ki sestoji iz 50 členov, pa nima podpisa prevajalca ali prepisovalca, niti ne navaja kraja, kjer je prevod nastal. Drugi sešitek vsebuje zapisnike o vinogorskih zborih graščine Boštanj ob Savi (Savenstein) iz l. 1798. Ta rokopis je omenil Vatroslav Oblak v Let. Mat. Sl. iz 1887., rekoč, da obsega le pet listov in da se letnica ne da določiti. Na zadnji zunanji strani rokopisa je zabeleženo ime „dr. Etbin Kosta“ (* 1832, † 1875.). S tem je podprta domneva, da ga je on pridobil in muzeju podaril. Z gotovostjo smemo sklepati, (gl. § 31, št. 11), da je rokopis nastal iz praktične potrebe radi čitanja na gorskih pravnih boštanske graščine (nekdanjega samostana) in da je prevod oskrbel ta ali oni grajski uslužbenec, pač pred 1781., ker odreja tudi še kazni v denarju. V uporabi je bil torej že pred vinogorskimi zbori, o katerih poroča drugi sešitek te knjige. Grafika je nedosledna, spominja pa na Bohoričico. Okrajšava: GB Boštanj.

10. „Prekmurska priredba gorskih bukev“. Josip Gruden je opozoril na ta izvod gorskih bukev v monografiji „Slovenski župani v preteklosti“ (str. 63.) ter pripomnil, da ga je zasledil v tiskanem Kalendarju Najszetesege Szrca Jezusovega za leto 1912 (Sombathely). Pravopis je madžarski. Vsebina niso več gorske bukve v sestavi bilo izvirnika, bilo drugih slovenskih prevodov, ampak predelava, skrčena na 20 točk. Ipak ustrezajo te točke deloma popolnoma, deloma vsaj v glavnem predpisom gorskih bukev. Avtor ni naveden, kraj je Nedeljski vrh. Priobčil je to priredbo pisatelj, ki se je podpisal samo s šifro „Kj.“ O času nastanka je Josip Gruden dejal, da „pripada po vsej priliki“ XVIII. stol., kar pa ne drži. Stavimo nastanek predelave v dobo med 1807. in 1811. To sklepamo iz navedb kazenskih sankcij „fl“ in „kr“, in sicer po 7, 15 in 30 krajcarjev. Cesarski dekret z dne 20. marca 1807. je namreč uvedel kovan denar iz bakra za 15 in 30 krajcarjev, ti pa so bili reducirani na petino vrednosti s cesarskim patentom z dne 20. februarja 1811. Tudi madžarski pravopis govori za našo določitev časa, seveda pa tudi za to, da je bil sestavljalavec Slovenec iz okolice Nedeljskega vrha v Prekmurju, ker se poslužuje izrazov, ki so tam v rabi. Okrajšava: GB Prekmurje.

Ta priredba gorskih bukev je dokaz, da je veljalo posebno vinogorsko pravo tudi izven mejâ štajerske dežele. Sicer imamo tudi za Hrvaško Zagorje „gorne liste“, o katerih bomo še pozneje govorili (§ 24)

⁷² V razpravi Žužem.-Sot.

in ki kažejo na vinogorsko pravo. Vladimir Mažuranić (Prinosi za hrv. pravnopovjesni rječnik) pa navaja vrsto institucij, ki so posnete iz gorskih bukev, pa veljajo za sosedne kraje ob štajersko-kranjski meji (Čakovec, Ozalj itd.).

§ 20. Vloga gorskih bukev v pravnem življenju začetkom XIX. stol. Če pregledamo dobo, v kateri so nastajali prevodi in priredbe gorskih bukev, vidimo, da sega v leta pred 1582. pa do prvega desetletja XIX. stol., v francosko revolucijo. Čudno je, da se še niso dobili prevodi ali priredbe gorskih bukev iz slovenskega Štajerja, dočim ga imamo iz Prekmurja. Največ prevodov imamo iz Dolenjske, a od njih je skoraj polovica od cerkvenih ljudi. O razlogih smo že razpravljali. V zapisnikih o vinogorskih pravnih pa se nahajajo tudi taki citati členov iz gorskih bukev, ki se glede obravnane snovi ne ujemajo niti s citiranimi členi v nemškem izvirniku niti v doslej znanih prevodih. To kaže, da so bili v rabi še drugi izvodi gorskih bukev, ki so se izgubili.

Raba v pravnem življenju je obstajala v tem, da so se predpisi prebrali ob otvoritvi vinogorskega zbora po izvodu, ki ga je pribavil zastopnik gorske gosposke. Da se je to tako vršilo, nam dokazujeta dva prevoda, Soteški in Boštanski, ki to naravnost zahtevata, pa tudi zapisniki vinogorskih zborov (n. pr. na Koglem z dne 31. avgusta 1683.:⁷³ „loben an die Ihnen vorgelesenen Kays. allergnädigste Bergfreyheiten festiglich zu halten“; ali drugod večkrat „Die Pergartikel wurden punktatum vorgehalten, sollen all seits observiert werden“). Tako je vsebina gorskih bukev ostala vsem zborovalcem dobro v spominu, toda s čitanjem novega prevoda, v katerem se je tu pa tam kaj izpustilo ali izpremenilo, kar ni več ustrezalo času in tedajšnjim razmeram, se je našla pot, da so se predpisi sporazumno reformirali. S slovesnim pritrdilom k novim predpisom od obeh strani, od gorske gosposke in občestva vinogradnikov, se je za tisti okoliš ustanovilo novo veljajoče pravo. Da bi se bilo treba ozirati na enotnost predpisov z drugimi goricami, o tem se ni razmišljalo. Na obeh straneh je veljalo kot splošno, samo po sebi razumljivo pravilo, da tiči opravičilo dopustnosti izprememb v podeljenih „cesarskih svoboščinah“ (§ 18). Že Andrej Recelj je leta 1582. interpoliral v čl. 3. prevoda besede „sakaj vgorah so Firsoufke frainge“, ki jih v nemškem izvirniku nikjer ni.

O običajnem pravu ni bilo govora. Tudi tam, kjer se je pozabilo na izvor legalnosti gorskih bukev, n. pr. v Stični (gl. § 18), se ni mislilo na „observance“, ampak na zakonito ustanovljene cesarske pravice, koncesije, dane celokupnemu vinogradništvu, t. j. gorskim gosposkam in vinogorskim podložnikom (gl. uvod h GB ljub. muz. § 19., štev. 7.). Zato so mogle te koncesije ali povlastice (privilegiji) ohraniti svojo veljavnost tudi

⁷³ Klev.-Bošt., str. 16.

še preko dobe Jožefa II. On je z veljavnostjo z dne 1. novembra 1784.⁷⁴ ukinil obstoj vseh drugih razen krajnih (Ortsgerichte), magistratnih, deželskih, vojaških, trgovskih in meničnih sodišč. O vinogorskih zborih kot ljudskih sodiščih v omenjeni uredbi ni govora. Menda so jih smatrali vsi tisti, ki so jih iz življenja poznali, za krajna sodišča. Že pred uredbo, ki o njej govorimo, leta 1781. je Kmetijska družba v Ljubljani naročila vinogradniku in gorskemu gospodu Francu Antonu Breckerfeldu naj napravi načrt za sodobni tekst gorskih bukev. Veljavnost gorskih členov na Dolenjskem je bila izven spora. Po njih se je postopalo in sodilo tudi po letu 1784. nemoteno, celó pod gorsko palico Klevevža in še potem, ko je prišla v državno oblast.⁷⁵

Najlepši dokaz za to imamo v treh zapisnikih, ki so bili sestavljeni v vinogorskih zborih v času med 12. in 18. marcem l. 1801. (Slančji vrh: 12., Skurževec 13., Vinji vrh 18. marca 1801.)⁷⁶ Tu so si pod gorsko palico Klevevža spadajoči vinogradniki v navzočnosti zastopnika graščine Klevevža sami iz svoje moči preuredili gorske bukve. Ves okoliš si je dal sam na treh vinogorskih zborih novo „postavo“; upošteval pa je vendar „cesarske zakone“ toliko, da ni nikjer izrekel, da treba za kazni plačati denarno globo, saj je Jožef II. z disciplinskim patentom z dne 1. septembra 1781. vsem patrimonialnim sodiščem take kazni zabranil. Vinogradniki so nadomestili denarne kazni s kaznimi v količinah vina.⁷⁷

Uvod je pri vseh treh zapisnikih enak in se glasi: „Der Bergmeister“ (t. j. v sporazumu z gorsko gosposko postavljeni gornik, tudi njen zastopnik) „Ausschuss“ (t. j. ožji odbor sogornikov, ki ga pa gorske bukve niso predvidevale, a smo ga spoznali že zgoraj v §§ 13. in 14.) „und gesamte Bergholden“ (sogorniki; mejašev niso več poznali ali pa jih niso imeli) „haben sich zur Erhaltung guter Ordnung in dem Weingebirge über folgende Anordnungen einverstanden, welche sonach von jedem Bergholden als ein unverbrüchliches sich selbst gegebene Gesetz unter den nachgesetzten Strafen beobachtet werden müssen“. Sledi najprej v vseh treh zapisnikih šestero čisto enakih točk. Vsekakor je moral biti tisti, ki jih je predlagal, na vseh treh vinogorskih zborih ista ugledna oseba. Tu si hočemo te točke čisto na kratko oznamenovati, поблиže primerjanje z drugimi izvirnimi in prevedenimi izdajami sledi v drugi zvezi. Predvsem pa ugotovimo, da se ne da razbrati, kakšno predlogo si je vzel sestavitelj.

P r v a številka: popraviljanje potov (vzporedna določba v čl. 9 izvirnika); d r u g a : prepoved kraje trt (vzpor. dol. čl. 34. izv.); t r e t j a :

⁷⁴ Gl. Tschinkowitz, Darstellung des politischen Verhältnisses der verschiedenen Gattungen von Herrschaften zur Staatsverwaltung (1827), I. zv., str. 353. Prim. PZ., str. 315; Polec, Razpored sodnih inštanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stol. ZZR. VI., str. 24.

⁷⁵ Gl. Dolenc, Do kedaj so veljale „Gorske bukve“ na Slovenskem?, ČZN., l. 1925., str. 113 nasl.

⁷⁶ Klev.-Bošt., str. 24—27.

⁷⁷ Tschinkowitz, op. cit. II. zv. (1. del) str. 200; Gl. Huber, Österreichische Reichsgeschichte, str. 212; PZ., str. 252; Klev.-Bošt., str. 24.

kazen za tatvino grozdja ali sadja v vrednosti do 5 fl. (vzp. dol. čl. 40 izv., toda sramoteča kazen odrezanja ušesca je odpravljena; gl. § 72 in fine). Četrta: skrivna premaknitev ali odstranitev mejnika se kaznuje (vzp. dol. čl. 38 izv.) Peta: osebna in dejanska nasilja ter samopašnosti se kaznujejo s kaznijo, da da storilec četrta vedra vina v korist vseh vinogradnikov (vzp. dol. čl. 37 izv., kjer pa kazen ne gre v korist vsem vinogradnikom kolektivno, ampak le gorskemu gospodu, odškodnina pa oškodovancu). Šesta: zabrana popašnje (posneto po čl. 31. izv., kjer pa, kakor tukaj, ni določbe, da se smejo koze in svinje, ki se zalotijo v tujem vinogradu, ustreliti).

Dva zapisnika (Skurževac in Vinji vrh) imata še sedmo številko; tiče se zagravitve plotov (vzp. dol. čl. 10 izv.). Zapisnik iz Vinjega vrha ima še osmo določbo, da mora vsak sogornik duhovnikom, ki opravljajo vinogorske pobožnosti, po stari navadi brez ugovora odrajtati pristoječo bučo vina. V tej zadevi pa je pristavljen v zapisniku za Slančji vrh še dodatek, da naj gorska gosposka vpliva na duhovščino, da bo svoje dolžnosti točno izpolnjevala, sicer sogorniki ne bodo dajali pripadajočega bokala vina.

Na kraju vseh teh treh zapisnikov je zapisano: „Hierüber übergeben die Bergholden dem Bergmeister und Ausschussmännern die volle Executionsmacht, und berechtigen sie mit diesen zum Besten des Bergs frey zu disponieren“. —

Cisterca Stična je bila s cesarskim odlokom Jožefa II. z dne 25. oktobra 1785. razpuščena in izročena upravi verskega zaklada. Da je bil zastopnik verskega zaklada kot gorske gosposke z zgoraj navedenimi ukrepi vinogorskih zborov zadovoljen, smemo pač sklepati. Ti zapisniki so bili namreč sprejeti v uradni protokol, a tudi v naslednjem letu so vinogorski zbori z dne 20. marca 1802. za Slančji vrh, Malkovec, Bojnik in Skurževac sklepe iz prejšnjega leta izrečno potrdili. Tudi to je bilo na tem zboru na splošno zahtevo sogornikov sklenjeno, da bo vinogorski zbor še v bodoče sklican vsako leto v kvartnem tednu postnega časa. Kdor bi se ne javil ob določenem času, pa bi se sicer s kakšno sporno zadevo oglasil, tega zadene kazen, da mora dati četrta vedra vina. Za tem pride zopet odstavek: „Hierüber übergeben die Bergholden“ etc. kakor zgoraj vse do kraja. Enako se je postopalo na Vinjem 25. maja 1801. Predzadnji zapisnik klevevske gorske palice, ki se nahaja v istem foliantu kot prej navedeni, je oni o vinogorskem zboru na Jerengi z dne 12. maja 1806.; tu je bilo sklenjeno in zapisano, da se bodo vsi vinogradniki najnatančneje držali obstoječih gorskih členov, osobito pa še tega, da se morajo poti popravljati, vsake nerednosti opuščati, slednjič, da se vsi nesramni vsobenjki (schandhafte Inwohner) iz gorc odpravijo in da se tu ne sme nobenih hiš več postavljati.

Če poudarimo še to, da so se vinogradniki, kakor je to iz zapisnikov o vinogorskih pravadah razvidno, tu pa tam svoji gosposki uprli in raje vinogorski zbor razbili, nego bi se uklonili zahtevam svoje gosposke, ali

pa obratno, da so sklenili, da se bodo gorski gosposki na kljubáj na dan sv. Mihaela na vinogorskem zboru sestali, če bi ga jim gorska gosposka ne hotela sklicati (Bojnik pri Klevevžu, 16. marca 1767),⁷⁸ to pač niso samo običaji, ki naj se vzdržujejo, ampak to so pojavi, zasidrani v globokem pravnem prepričanju ljudstva, da ima zajamčene svoje cesarske svobščine. Zato vidimo, da so vinogorski zbori ohranili svojo vlogo ne samo do l. 1806., kakor v Klevevžu, ampak še dalje, pod žužemperško gorsko palico skoraj do srede XIX. stol.

VII. POSVEDOČBE SLOVENSKEGA VINOGORSKEGA PRAVA PRI LJUDSKIH SODIŠČIH

§ 21. Zapisi in zapisniki iz praktičnega sodstva. Pravo, ki je bilo zapisano v gorskih bukvah, v slovenskem jeziku prirejenih, je veljalo za podlago sojenja. Sproti se je predočevalo na vsakem vinogorskem shodu in tudi praktično uporabljalo, — kolikor je bilo to mogoče. Kajti vseh v življenju nastajajočih vprašanj ni moglo zajeti. Za nekatere primere so dajale gorske bukve vsaj približne smernice, za druge pa so se sodniki morali prilagoditi občni pravni zavesti, ki je obstajala v praksi od davnih časov. Potrebno pa je bilo, da se rešitev pravde v praktičnem primeru ohrani radi izvršitve sodbe, ki bi slediti morala, če se ta ali ona stranka odločbi ne bi hotela pokoriti. Ta ohranitev se je dala najlažje in najbolje pismeno izvršiti. Nastali so „zapisi“, sčasoma „zapisniki“. Ne samo stranke, tudi gorske gosposke so imele opravičeno zanimanje, da se izid pravde zabeleži, ko je prišlo do izreka kazni, zlasti v denarju. „Litera scripta manet“ je veljalo še prav posebno za globe. Skoraj na vsakem vinogorskem zboru je prišlo do izrekanja glob; gorska gosposka jih je dala zapisati. Ona je rada oskrbela zapisnik, dala za to na razpolago ne samo vobče pismeno, ampak tudi sodnih poslov večšo osebo. Imamo celó dokaze za to, da je zapisnik sestavljal sam gorski gospod, n. pr. opat v Kostanjevici, ali pl. Garzarolli, učen uradnik v Kostanjevici, ali pl. Franc Anton Breckerfeld v Novem mestu i. dr. Skratka: zapisniki so postali neobhodno potrebni za prakso; posvedočene rešitve pravnih, ki so se zapisale tudi po navedbah strank, so slonele na pravo, ki se je uveljavilo. Iz njih vidimo, koliko se je uveljavilo po predpisih gorskih bukev, koliko mimo ali preko njih. Vse to pa se nam prikazuje kot tisto pravo, ki je ustrezalo sodobni ljudski pravni zavesti in je tvorilo sodobno narodno pravo. Iz tega je pač razvidno, kako velik pomen imajo zapisniki, ki so se napravljali za posle, izvršene o vinogorskih pravnih ali o kakšni drugi priliki, n. pr. na kvatrnih ali nepristranskih sodiščih. Iz vsebine takšnih zapisnikov nastalih skozi deset-

⁷⁸ Klev.-Bošt., str. 12.

letja v istem okolišu moremo spoznati tedaj veljavno pravo, smemo pa ga mnogokrat tudi ugotavljati retrospektivno za prejšnje čase. Primerjanje s sodobnim germanskim in rimskim pravom pa nam pokaže medsebojne vplive.

Bistveni pomen gorskih zborov in zapisnikov o njih v ravnokar pokazanem smislu pa se je v poznejšem razvoju pravnih razmer, vsekakor v začetku XVIII. stol., nekako premaknil — v korist gorskih gospodk. Tisti namen, da veljaj zapis posvedoči glob, ki pripadejo gorski gosposki, stopa v ospredje. To kažejo prav nazorno besedila instrukcij,⁷⁹ ki jih je izdajal auersperški inšpektorat v Ljubljani za svoje upravitelje v Žužemberku in Soteski. Štev. 11 instrukcije z dne 27. julija 1703. upravitelju Janezu Juriju Peeru predpisuje, da se morajo zaslišanja in tožbe, prav posebno pa vinogorski zbori skrbno obavljati. V instrukciji z dne 30. oktobra 1729., izdani upravitelju Janezu Antonu Kraillingu, pa je bilo napisano, da naj se o tožbah in zahtevah vodi vedno zapisnik. Namen je bil prozoren: Šlo je za to, da se dobi natančna podlaga za izterjevanje gosposkih dohodkov, ne pa za zapis o poteku pravnih in dokazu za upravičenost odločbe. Resnično, zapisniki o vinogorskih zborih iz dobe poznega XVIII. stol. in še poznejši vsebujejo ponekod samo še navedbe o globah, kdo naj jih plača in v katerem znesku.

§ 22. Ohranjeni folianti zapisnikov o vinogorskih zborih. Kot najstarejši znani zapisnik o sodnih pravnih, deloma celo v slovenskem jeziku napisan, mora veljati nek sodni zapisnik iz slovenske Benečije, ki je nastal začetkom XV. stol., najstarejši zapisniki o vinogorskih zborih pa so iz Žitare vasi na Koroškem, o katerih smo govorili na kraju § 6. (postanek: 1444. do 1447. l.). Tu nas pa zanimajo v prvi vrsti tisti zapisniki, ki so nastali v dobi po uzakonitvi gorskih bukev. Navajali jih bomo po časovnem vrstnem redu, upoštevaše dobo pričetka zapisovanja ne glede na čas, kdaj se je zapisovanje končalo.

a) Najstarejši od domačih zapisnikov, ki so nam doslej znani, so oni iz Kostanjevice. Tamkajšnja graščina je menjavala proti koncu XVI. stol. kaj hitro svoje lastnike. Po zapisu v urbarju „Über die Herrschaft Landstrass“ z dne 5. julija 1588. se je delila desetina (Zehendt) nekaterih podložnikov tako: „und gehören zwenhail der Herrschaft, vnd dem Herrn Abte die dritte Garbe“, podobno tudi pri graščini, ki se je dajala v mestu. Nasprotje med graščino in opatom kaže, da poslednji še ni bil predstavnik graščine, ampak cerkveni gospod v Kostanjevici. Toda od l. 1590. dalje je bila gotovo tudi graščina last cistercijske opatije;⁸⁰ (njen sedež je bil v Vetrinju). Poleg graščine je bil v Kostanjevici že iz sredine XIII. stol. cistercijski samostan. (V Stični je bil samostan zgrajen že l. 1136.). Od l. 1590. naprej teče že foliant zapisnikov o vinogorskih, odnosno kvatrnih pravnih,

⁷⁹ Gl. Žužem.-Sot., str. 29 nasl.

⁸⁰ Tako Hoff, Gemälde vom Herzogthume Krain, II. zv., str. 73; enako I. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthum Krain, XI. knjiga, str. 333, ki dostavlja: „die Stadt (t. j. Landstrass) ist noch immerzu landesfürstlich“.

ki so se vršile po vinskih goricah ali v Kostanjevici sami. Foliant ima oznako „N° 1“, prvi zapis datira z 8. septembrom 1590., zadnji s 23. aprilom 1609. Vsekakor moramo pripomniti, da je kostanjeviški samostan v pogledu spoštovanja pravic svojih podložnikov stal pod vtisi velikega kmetskega punta iz l. 1573. in pričel o b a v l j a t i vinogorske pravde po novem pravu, kakor je to v tem foliantu omenjeno, v l. 1581.

Od l. 1609. do 1630. nimamo več ustreznih zapisnikov. Naslednji foliant po časovnem redu datira iz l. 1631. O tem foliantu naj navedemo, da je postal prvi predmet znanstvene obdelave. Anton Kaspret ga je l. 1912. iztaknil med staro šaro arhivalij državne gozdne domenske uprave v graščini Kostanjevica in skrivaj prinesel v Gradec, tu pa prosil pisca teh vrstic, da njegovo vsebino premotri raz stališče pravne zgodovine. Ko je bilo to delo⁸¹ opravljeno, ga je odnesel, zopet skrivaj, na staro mesto. Uradnim potom, javno bi se to v tistih časih ne smelo zgoditi; kajti vprav pred in med svetovno vojno so avstrijski birokrati silno pazili, da ne bi prišlo kar koli iz naše pravne zgodovine na dan, kar bi utegnilo podpirati težnje po politični osamosvojitvi. Ta foliant se začneja z „Gerichtsprotokoll N° 202“. Vmesni zapisniki so izgubljeni. Zadnji zapisnik v tem foliantu je iz l. 1655. Od zapisnikarjev, ki so zabeleženi v tem foliantu, je vredno omenjati Ivan Vidiča (Hanns Widitsch) in Ulrika Rotmayer. Prvi je bil slovenščine gotovo popolnoma večč, ker je rad vpletal slovenske izraze v zapisnike.⁸² Drugi pa je napisal na kraju folianta: Zehent oder Köplenigg Register iz l. 1637. t. j. seznam davščin v denarju in pridelkih (Köplenigg = kupljenik je mera za žito), ki jih dobiva samostan od podložnikov.

Tudi tretji kostanjeviški foliant nima naslovnega lista, pa nosi na prvi strani platnic zopet označbo „N° 202“; morda je zapisovalec posnemal predhodnika. V tem foliantu se nahaja na prvem mestu kratek zapisnik o gorskih pravnih v Gazicah z dne 8. oktobra 1651., ki bi časovno spadal že v prejšnji foliant, a se je nanj pozabilo, pomota pa se je tukaj popravila. Na drugi strani tega (3.) folianta pričenjajo namreč zapisniki od dneva 20. septembra 1655. dalje. Konča pa se ta foliant z zapisnikom o nekem izrednem naroku za zaslišanje z dne 24. marca 1672.

Četrty foliant ima na platnicah z modrim svinčnikom napisano številko 205.; njegov naslovni list nosi 3 citate iz svet. pisma; nato je 6 listov gladko izrezanih, tako da glede prvonapisanih štirih pravnih ni mogoče doznati, kjer so bile obravnavane. Sledi nato zapisnik o gorskih pravnih v samostanu v Kostanjevici z dne 15. oktobra 1672. V nadaljnjem obsegu je iz neznanega vzroka iztrganih 8 listov za dobo od 11. marca 1686. do 9. septembra 1693. Zaključek tega folianta tvori zapisnik o gorskih pravnih

⁸¹ Kost., str. 13 nasl.

⁸² Prim. G o r š i č, Slovensko pravo, Sl. Pr. 1920 l., str. 122; je zapisal: „Kolika škoda, da nam ni postal naš Eike von Reggov, sestavljavec naše pravne knjige, kak pri sednik ali n. pr. zapisnikar Janez Vidič (Johanes Widitsch, Schreiber des Gottshauses Landstrass)“.

v Raki dne 13. marca 1705., nakar sta zopet dva lista gladko izrezana. Zakaj se je tako izrezanje večkrat vršilo, o tem ne moremo ničesar navesti.

Peti foliant ni vezan, sestoji iz samostojnih, posebej numeriranih zvezkov po 16 listov. Pa tudi od teh niso v foliantu vse zaporedne številke ohranjene. Prvi zvezek vsebuje zapisnike za dobo 5. marec 1738. — 8. oktober 1742.; drugega zvezka ni več; tretji vsebuje zapisnike za čas 4. april 1740. — 15. marec 1741.; četrta: 16. april 1741. — 19. februar 1742.; peti: 29. marec 1742. — 13. september 1742.; šesti: 10. januar 1743. — 24. oktober 1743.; sedmi: ni ohranjen; osmi: 30. marec 1745. — 11. avgust 1746.; deveti: 19. september 1746. — 19. september 1747.; deseti: ni ohranjen; enajsti: 10. november 1750. — 25. sept. 1751.; dvanajsti: 14. marec 1752. — 23. maj 1755.; trinajsti: 24. sept. 1754. — 20. sept. 1757.; štirinajsti: 26. april 1758. do 23. september 1762.; petnajsti: ni ohranjen; šestnajsti: 17. junij 1766. do 19. sept. 1769. Ohranjen je še poznejši zvezek, ki obravnava gorske pravde za dobo od 9. septembra 1778. do 15. februarja 1786.; sega torej časovno preko leta 1785., v katerem je cesar Jožef II. tudi kostanjeviški samostan razpustil (§ 20).

Razen teh foliantov, ki so sedaj v varstvu Narodnega muzeja v Ljubljani, se nahaja, istotam, poseben, neurejen zvezek raznih listin, največ izdatkov o sodbah, ki pa ne spadajo v nobeno organično celoto doslej navedenih foliantov. Pač pa so med njimi tudi posamezni zapisniki o gorskih pravadah, ki iz neznanih vzrokov niso prišli v skup ustreznega folianta. To so zapisniki o gorskih pravadah v Bučki z dne 11. avgusta 1664., v Kostanjevici z dne 9. marca 1664., na neki „Wuryaberg“ imenovani gorici iz neznanega leta, ko je bil za predsednika Fran Rudolf Khaizell; v Žumberku z dne 17. avgusta 1729. Vsi ti zapisniki so bili predmet naše razprave: „Pravosodstvo cistercijske opatije v Kostanjevici in jezuitske rezidencije v Pleterju od konca 16. do konca 18. stoletja“ (ZZR., III. [1924]).

b) Gradivo iz kostanjeviškega samostana, ki obsega dobo od l. 1590. do 1786., — žal, z omenjenimi presledki, — izpopolnjujeta dva folianta iz graščine Pleterje, samostana ob severnem vznožju Gorjancev, ne daleč od Kostanjevice. Celjski grof Herman I. je dal l. 1406. Pleterje sezidati in ga izročil Kartuzijancem, ki so prišli iz Žič na Spodnjem Štajerskem. Že leta 1407. so dobili Kartuzijanci prosto sodstvo razen v zadevah za krvne kazni (causae majores). Ko je l. 1456. rod celjskih grofov izumrl, je samostan začel propadati. L. 1593. je prišel v najem krivovercu Karlu Juriču, kar je dalo povoda, da so Habsburžani speljali usodo samostana na drugo pot. L. 1595. sta bila kartuzijanska samostana Žiče in Pleterje ukinjena, njihova zemljiška posest pa je bila posvečena za vzdrževanje jezuitskega kolegija in alumnata. Dne 15. decembra 1596. preide Pleterje v roke Jezuitov v Ljubljani. Ti so vzdrževali samostansko ekonomijo pod vodstvom tam bivajočega patra, ki je imel naslov „Superior der Residenz Pletriach“. V toku časa je dobil pleterski samostan še sodne pravice privilegiranih deželskih sodišč. Seveda je izvajal tudi pravice gorske gosposke na vinskih

goricah, ki so spadale k samostanu, po superiorju. O tem sta nam ohranjena dva folianta. Prvi je precej raztrgan; začenja šele s paginiranim listom 113, ki mu slede do 220 popisani, poslej še nepopisani listi. Prvi zapisnik o pravnih datira z dnem 13. februarjem 1611., zadnji, ki ni popolnoma ohranjen, pa z dnem 14. junija 1631. Vsebina so zapisniki o kvatrnih pravnih, ki so se vršile v samostanu Pleterje, reševale pa prav tako kot vinogorske. Drugi foliant ni vezan, je precej raztrgan, ni dokončan. Naslovni list ima številko 62. Pričetek tega „Perchteidungsbuech“ imenovanega folianta je označen z letnico 1683. Zadnji, nepopolni zapis datira z dnem 13. oktobrom 1698. Razen teh dveh foliantov so še ohranjeni: register o najemščinah iz l. 1693. in 1789.; pleterski urbar za l. 1714. do 1718. Tudi ti viri služijo dobro za razumevanje prilik te gorske gosposke.

Oba folianta in ostalo gradivo je shranjeno in obdelano, kakor je bilo zgoraj za kostanjeviško gradivo navedeno.

c) Časovno prihajajo za kostanjeviškimi in pleterskimi zapisniki na vrsto oni iz gradu Klevevž (popačeno iz Klingenfels), krasnega gradu v bližini Šmarjete na Dolenjskem. K njemu sta spadali še graščini Prestranek na severnem vznožju Gorjancev in pa Čretež z Zburami, o katerem je bilo že govora (§ 19., šte. 4.) o priliki izvajanju o GB Kapsch. S precejšnjo gotovostjo se sme računati, da je veljalo za vinske gorice, ki so spadale pod Klevevž, vprav pravo, ki je v navedenem prevodu zapisano; saj časovno od zapisa prava do prvih zapisnikov ni preteklo več kot 10 let.

Klevevž je bil za časa Valvasorja, t. j. v drugi polovici XVII. stoletja, še v lasti grofov Strassoldo. Ti so pa prodali svoje graščine cistercianskemu samostanu v Stični. Ta je upravljal svojo posest v Klevevžu in Čretežu po delegiranih administratorjih, skraja po dvojici, pozneje samo po enem. Svoj sedež so imeli na gradu Klevevž. Tudi ta samostanska last je bila ukinjena l. 1785.

Folianti, ki so nam ohranjeni, se nahajajo — s privolitvijo lastnikov iz rodbine Ulm — v ljubljanskem Narodnem muzeju, segajo od l. 1693. do 1807., vendar s presledki. Po številu jih je pet; vsi vsebujejo samo zapisnike o vinogorskih zadevah.

Prvi foliant nosi zunaj letnico 1693. pod naslovom „Perkrechts Protokhol der Herrschaft Klingenfels“. Na prvi notranji strani je zabeleženo nekakšno geslo „Recte faciendo neminem time“. Po številu 69 zapisnikov obsega dobo vinogorskih pravnih od 31. avgusta 1693. do 1. aprila 1699. Drugi foliant ima zunaj isti naslov kot prvi, le letnica se glasi 1703. Tudi ta ima nalepljen listič s številko, ki se je glasila prvotno 8, pozneje pa je bila prečrtana in zamenjana z 2. Bržčas je bil ta foliant po redu 8. od vseh izza leta 1663. ali še prejšnjega, pa so letniki za vmesno dobo 1699.—1703. izginili in je bilo pozneje treba numeracijo popraviti. V tem foliantu je prvi notranji list iztrgan, na drugi strani drugega lista pa se prično zapisniki o vinogorskih zborih z dnem 11. septembra 1703. Vseh je 151, zadnji datira z dnem 6. aprila 1715. Če je izginilo 6 foliantov v vrsti med prvim in tem, sedaj

drugim, izgubili smo gotovo preko 500 zapisnikov iz najstarejše dobe sodstva klevevske graščine. Tretji foliant ima na platnicah letnico 1716. Nalepljeni listič nosi prečrtano številko 9, poleg nje pa stoji številka 3. Prva notranja stran se pričinja takoj z letnico 1716., sledi pa zapisnik „Milzberg“ (bržčas Koglo) z dne 2. marca. Potemtakem nedostaje zapisnikov o vinogorskih pravadah med 6. aprilom 1715. in 2. marcem 1716., torej okroglo za eno leto. V tem foliantu je 260 zapisnikov, zadnji je z dne 28. marca 1748. Zapisniki niso kronologično vezani. Četrti foliant nima na platnicah nobenega napisa, pač pa mu je nalepljen listič s številko, poleg prečrtane 10. Znotraj ni nobenega napisa in se pričinja besedilo takoj z zapisnikom z dne 26. aprila 1751. Iz tega folianta se vidi, da so se tu pa tam opravljali vinogorski zbori, ne da bi se bil o njihovem poteku sestavil zapisnik. Po zapisniku z dne 7. aprila 1753. pridejo eden iz l. 1754., naslednji pa so iz let 1759. do 1763. Nato pa je uvrščen zapisnik z dne 27. septembra 1754. in slede še nekateri zapisniki iz let 1755., 1756., itd., toda ne po strogem časovnem redu. Opravičilo je zabeleženo, češ protokoliranje ni bilo sproti opravljeno, pa so zapisnike spravili v red 9. septembra 1763. Prve zapiske v tem foliantu je napisal Johann Mathias Nouakh, ki je predsedoval kot iudex delegatus in se je že podpisaval z „m. pr.“ Ko pa je l. 1752. jel predsedovati p. Daniel Mordax, neha markantni podpis omenjenega Novaka. Vseh zapisnikov v tem foliantu je 135, zadnji je datiran z dne 1. marca 1776. Peti foliant ima na platnicah, ki pa niso več usnjate kot pri prejšnjih foliantih, naslov „Bergthaidungsprotokoll bei der Herrschaft Klingenfels“; z drugo roko pa je bilo pristavljeno „und Reittenburg“, ob teh prečrtanih besedah pa je napisala tretja roka „abgedankt“. Prvotna številka je tako prekrižana, da se ne dá več brati. Pod njo stoji 12. Začenjajo se pa zapisniki z dnem 3. julija 1777., prenehali so v letu 1807. Po zadnjem zapisniku je izrezanih okroglo 40 listov. Ne da se dognati, ali so bili popisani. Vseh zapisnikov je 90. Iz let 1789., 1791., 1792., 1794., 1795., 1799. ni nobenega zapisnika, niti v foliantu nobenega pojasnila za to. Zdi se, da tudi za druga leta niso bili unešeni zapisniki od vseh resnično obavljenih vinogorskih zborov. V tem petem foliantu so zapisani znameniti zapisniki iz l. 1801., katerim smo posvetili § 20.

Vsebina teh klevevških zapisnikov je predmet naše razprave „Pravosodstvo klevevske in boštanjске graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja“ (ZZRV., l. 1926).

č) Že tretjič srečamo letnico 1693. kot pričetek vinogorskih zapisnikov, to pot v foliantu žužemberške graščine. Ta se nahaja ne daleč od Novega mesta ob levem bregu Krke v trgu istega imena. Za časa Valvasorja je bila graščina pod oblastjo rodbine Auerspergov, a grad in trg sta bila zatočišče protestantov. Predikant Krištof Slivc je bil kot zadnji vprav iz Žužemperka izgnan. Leta 1593. je Andrej Auersperg srečno dobil bitko pri Sisku in porazil turško vojsko. Oblast Auerspergov se je razširila na Kočevje, Višnjo goro, Belaj v Furlaniji, pa tudi na Sotesko, ki je bila kraj

XVII. stoletja še last Gallenbergov. L. 1703. si je lastil Karl Auersperg v neki pogodbi s svojim upraviteljem predikat „rimski državni grof“, v pogodbi z njegovim naslednikom pa se že naziva kot „rimske države knez“. Turjačani (Auerspergi) niso neposredno sami upravljali žužemperške graščine, ampak po upraviteljih. Najstarejšega upravitelja smo zasledili v gradivu, ki se tiče vinogorskih zborov, v l. 1784. Med imeni upraviteljev je največ takšnih slovenskega porekla: Per, Kraljnik, Perčič, Kamnikar, Globočnik, Jugovič, Banko, Jenčič, seveda z drugačno ortografijo. Neposredno nadzorništvo nad graščino Žužemperk in Sotesko je imel do l. 1725. ljubljanski sekretariat rodbine Auersperg, od tega časa naprej pa se imenuje ta sekretariat „Inspection“. Da so imeli tudi pri vinogorskih zborih svojo vlogo, smo že omenili (v § 21.).

Ohranjen je samo en foliant, ki se nahaja v rodbinskem arhivu Auerspergov v gradu Losensteinleithen pri Steyru (Zg. Avstrijsko). Ta arhiv je uredil konec XIX. stol. Anton Kaspret.⁸³ Foliant se pričinja neposredno z neko sodbo, ki ji ne vemo ne kraja ne datuma. Šele na sledeči strani imamo prvi datum zapisnika 22. septembra 1693. Zadnji zapisnik je bil iz 19. aprila 1728., pa v resnici tudi ni bil zadnji, ker je za njim nekoliko listov iztrganih. Seveda ni bil ta foliant edini pri žužemperški gosposki, drugi iz prejšnje in poznejše dobe so bili pač zavrženi ali pa po sebi izgubljeni. Drugega listinskega gradiva razen teh zapisnikov o vinogorskih zborih je v omenjenem arhivu še obilo. Zlasti so za naša raziskavanja važne listine o pogodbah gosposkine uprave z upravitelji, kletarji in kaščarji, dalje desetinski registri in pa uradna poročila o nekaterih pravnih in kazenskih zadevah.

Vse to gradivo je bilo obdelano v naši razpravi „Ljudsko pravo pod žužemperško in soteško gorsko gosposko od konca 17. do začetka 19. stoletja“, ki je izšla v ČZN. XXV., zv. 1. in 2. (iz l. 1930.).

d) Nemški viteški red se omenja za Kranjsko prvič v neki listini iz l. 1237., že prej pa si je pridobil posestev v Črnomlju in Metliki. Dne 29. septembra 1365. je dobil komtur tega reda Uzmann iz Ljubljane od zakoncev Urbana in Jere zemljišča v Novem mestu v dar. Leta 1564. je sezidal komtur Leonhard Frumentin v tem mestu hišo, ki jo imenuje ljudstvo še danes „Križatija“. Tu je bil sedež kletarskega urada (Kelleramt), ki je upravljal redovo imovino v Novem mestu in okolici kot „Incorporiertes Amt Neustadt“. Komenda nemškega viteškega reda je imela vinogorske gosposkine pravice v Vrdu, Selcah in Starcih na severnem pobočju Gorjancev, od l. 1756. naprej pa tudi pri Čatežu nad Trebnjem.

Brez dvoma je nemški red že stoletja prej izvajal svoje vinogorske pravice, bržčas pa je šele od začetka XVI. stol. vodil redne zapisnike o vinogorskih pravnih. Znan nam je le en foliant o tem iz prve četrtine

⁸³ Signatura CAL (= Centralarchiv Losensteinleithen): A IX., 15.

XVIII. stoletja. Našel ga je vodja novomeškega okrajnega sodišča Tomaž Einspieler v stari registraturi sodišča v Križatiji l. 1897. Izročil ga je tedajšnjemu profesorju zgodovine v Novem mestu Ivanu Vrhovcu, ki je na podlagi tega folianta napisal razpravo „Gorski zakon in gorske pravde“ v IMDK, VII. (1897). Še istega leta je poslal Einspieler foliant muzeju v Ljubljani, kjer je danes shranjen.

Foliant nima prvih strani; iztrgane so. Vložen je pa poseben list z obširnimi zapisnikom o gorski pravdi na Selcih z dne 3. oktobra 1721. Za tem listi zopet manjkajo. Redno zapisovanje pričanja šele od 9. oktobra 1726. dalje. Zadnji zapisnik v foliantu je veljal vinogorskemu zboru v Starcih in je datiran z dnem 11. junija 1772., pa ima nato še mnogo nepopisanih listov. Iz tega dejstva moramo sklepati, da je bil ta foliant zadnji, ki se je uporabljal za zapisnike o gorskih pravnih. Omenimo pa, da ni najti nobene zabeležke pravnih za l. 1740., 1745., 1765. do 1767., 1770. in 1771. pa tudi ne o vzroku, zakaj se to ni zgodilo.

Vsebini tega folianta je bila posvečena razprava „Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v letih 1721. do 1772.“, ki smo jo priobčili v ZZR I (l. 1921.).

e) Po časovnem redu slede zapisniki iz graščine Soteska. Ta je imela prav gotovo večje število foliantov z zapisniki o vinogorskih zborih, prav tako kot graščina Žužemperk; saj sta imeli skupne lastnike (gl. zgoraj č). Ohranjen pa nam je tudi iz Soteske le en sam foliant, ki se nahaja tam kjer žužemperški (v Losensteinleithenu). Posebno važno je, da so spadali pod soteško graščino tudi obširni vinogradi na Belokranjskem, tako da moremo dobiti vpogleda tudi v pravne razmere Bele Krajine, kjer se v gotovem oziru že bližajo Hrvatski.

Soteški foliant je vezan v usnje. Na prvi platnici je nalepljen listič: „Perg-Deutungs Protokoll N° 23“. Hrbet nima napisa. Znotraj na prvi strani je zapisano „N° 21“. Nato sledi takoj prvi zapisnik vinogorskega zbora z dne 28. oktobra 1751. Na platnicah pa se nahaja razen že omenjenega lističa še s črno tinto zapisan zaznamek „N° 9“. Vse te tri številke kažejo, da je bil foliant predmet večkratne registracije in da je pri vsaki dobil novo številko, dalje pa tudi, da so se v vmesnem času nekateri folianti izgubili. Zadnji zapisnik v našem foliantu je datiran z dnem 15. septembra 1818., toda v njem je vloženih še nekoliko nevezanih posebnih zapisnikov iz dobe od 1815. do 1843. l.

V istem arhivu pa se nahajajo tudi takšni nevezani zapisniki o vinogorskih zborih, ki so se vršili prej kot je bil soteški foliant zaključen (iz l. 1794., 1795., 1797). Ni pa bil v arhivu Losensteinleithen najden prevod GB Soteska, ampak na podstrešju grada Soteske. To kaže, da se uprava graščine ni mnogo brigala za listinsko gradivo glede vinogradov. Tudi to gradivo smo obdelali, kolikor ga je še preostalo, v razpravi citirani na kraju zgoraj pod č).

f) Zadnji zapisniki o vinogorskih zborih, ki so nam ohranjeni in znani, so iz gradu Boštanja ob Savi. Že Valvasor je hvalil njegovo lepoto in pristavil, da se nahaja nedaleč od njega mnogo vinogradov. Tedaj je bil lastnik tega gradu Janez Friderik Reffinger, ki ga je kupil od rodbine pl. Lambergov. V letu 1798. je bil lastnik Franc baron Lichtenturm, za to leto so nam na razpolago zapisniki o vinogorskih zborih, o katerih smo že govorili, ko smo dali potrebne podatke o prevodu GB Boštanj (§ 19., št. 9.).

Tu naj dopolnimo tamkajšnja izvajanja, da je v drugem sešitku vseh zapisnikov le šest. Na šestih listih je popisanih pet strani; prvi vinogorski zbor je datiran z dnem 2. aprila 1798., zadnji z dnem 14. aprila istega leta. Očividno obsegajo vsi ti zapisniki eno samo serijo spomladanskih vinogorskih zborov Boštanjanske graščine; sešitki s takimi serijami pa se bržčas niso dajali vezati v foliante. Vsekakor so nam ti ohranjeni zapisniki dragocen dokaz, da so se vinogorski zbori vršili na več krajih tudi še potem, ko so odredbe cesarja Jožefa II. odpravljalne patrimonialno sodstvo. Obdelali smo te zapisnike v razpravi, ki je navedena zgoraj pod c) na kraju.

§ 23. Dodatki o zapisnikih glede dobe in krajev.

Celokupna slika, ki izhaja iz izvajanj o vinogorskih zapisnikih v § 22., nam kaže izvestne pozitivne in negativne strani. Predvsem, kar se tiče dobe, iz katerih smo jo dobili. Odklej smemo smatrati početke zapiskov gorskih pravn na slovenskem ozemlju za verjetne, ni lahko reči. Zapisnikov iz Žitare vasi (iz l. 1440. do 1447.)⁸⁴ ne smemo še dobro upoštevati, če izhajamo s stališča, da naj temeljé zapisniki na uporabi vinogorskega prava po gorskih bukvah iz l. 1543. Brez dvoma pa je bila tudi stvar takšna, da gorske bukve z nobeno besedo niso velevale, da naj se potek in izid gorskih pravn zapiše. Potreba zapisovanja pa je (gl. zgoraj § 21) nastala najprej za gorske gosposke, ki so iz ljudskega pravosodstva črpale za-se lepe dohodke. Med gorskimi gosposkami pa so le nekatere razpolagale z uradništvom, večjim zapisnikarjenja. Naravno, da so predvsem bogati samostani imeli takšne moči. Ne da se točno dognati, ali so kje drugje po l. 1543., a pred l. 1590. zapisovali gorske pravde. Kakor smo videli, se je to leto to zgodilo, najprej pri kostanjeviški opatiji redno, enkrat pa že l. 1581. Niz ostalih zapisnikov pa nam nudi za dobo od leta 1590. pa do 1818. skoraj strnjeno vrsto zapisnikov, ker so le redke izjeme tista leta, za katera ni zapisnikov — ohranjenih. V naslednjem naj to pokažemo sumarično:

⁸⁴ Gl. § 6., zgoraj, in našo opombo 9. — Naj na tem mestu pripomnimo, kar smo ugotovili v svoji razpravi: „Die niedere Volksgerichtsbarkeit unter den Slovenen von Ende des 16. bis Anfang des 19. Jahrhunderts“ (Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, 1929., str. 300, 301): „Das Vorhandensein weinbergrechtlicher Bestimmungen wird für alle fünf „nieder österreichischen Lande“ (Nieder- und Oberoesterreich, Steiermark, Kärnten und Krain) vorausgesetzt in „Der Fünf niderösterreichischen Lannde und Fürstlichen Grafschaft Görtz Vergleichung etc. Anno MDXXXII (sc. 9. okt.) 1532“.

Na razpolago so nam zapisniki	za dobo:
iz Kostanjevice	od 1590 do 1609,
„ Pleterja	„ 1611 „ 1631,
„ Kostanjevice	„ 1631 „ 1693,
„ Klevevža, Kostanjevice, Pleterja in Žužemperka	„ 1693 „ 1698,
„ Klevevža, Kostanjevice in Žužemperka	„ 1698 „ 1699,
„ Kostanjevice in Žužemperka	„ 1699 „ 1703,
„ Klevevža, Kostanjevice in Žužemperka	„ 1703 „ 1705,
„ Klevevža in Žužemperka	„ 1705 „ 1721,
„ Klevevža, Novega mesta in Žužemperka	„ 1721 „ 1728,
„ Klevevža in Novega mesta	„ 1728 „ 1738,
„ Klevevža, Kostanjevice in Novega mesta	„ 1738 „ 1742,
„ Klevevža, Novega mesta in Soteske	„ 1742 „ 1748,
„ Novega mesta	„ 1748 „ 1751,
„ Klevevža, Novega mesta in Soteske	„ 1751 „ 1772,
„ Klevevža in Soteske	„ 1772 „ 1776,
„ Klevevža in Soteske	„ 1776 „ 1777,
„ Klevevža, Boštanja in Soteske	„ 1777 „ 1798,
„ Klevevža in Soteske	„ 1798 „ 1807,
„ Soteske	„ 1807 „ 1818.

Iz te tabele se torej razvidi, da je ostalo dvoletje med 1609. in 1611. brez zapisnikov; navajali pa smo že med označenimi dobami za to ali ono leto v nekaterih foliantih, da zapisniki manjkajo, ker so se izgubili ali pa niso bili napravljeni. Seveda so ti zapisniki od gorskih gosposk, ki jih je po številu samo sedem, a od njih sta bili dve tretjini v cerkvenih rokah.

Razen zgoraj navedenih zapisnikov pa se v književnosti omenjajo posamezne gorske pravde, ne da bi imeli zapisnike o njih. L u s c h i n - E b e n g r e u t h⁸⁵ omenja in citira začetek zapisnika vinogorskega zbora na Vinem vrhu in Koglem v Škocijanski fari z dne 23. oktobra 1723., ki da se nahaja v grajskem arhivu na Turjaku. Začetek je natančno takšen kot pri tisočerih drugih, ki so nam znani. Pisec teh vrstic se je obrnil na lastnika graščine (l. 1924.), ta pa ni več mogel najti zapisnika. Mnogo zapisnikov je šlo po zlu zbog nevednosti ali nemarnosti naših ljudi; že omenjeni primer iz gradu Luknja (§ 2, in fine) je za to najboljši dokaz. V poročilu o cerkveni vizitaciji v St. Lorencu v Krapini z dne 27. oktobra 1654.⁸⁶ je govora o tem, da naj se Marjeta Šuštarca obtoži zločinstva; rečeno je o njej: „ideo cum habitet in Vineis, consultum est, ut in der Pergtaidung accusetur“. Ni dvoma, da se je sodba, ki je potekla, tudi zapisala.⁸⁷

⁸⁵ Gl. L u s c h i n - E b e n g r e u t h, Die Zerreiſſung der Steiermark, str. 95.

⁸⁶ Gl. O r o ſ e n, Das Bistum und die Diöcese Lavant, VI., str. 418.

⁸⁷ V najnovejši dobi, l. 1939., smo preiskali osebno arhiv gradu Rakovnik pri Mirni, ker se je trdilo, da hrani slovenski prevod gorskih bukev. Toda našli nismo ne tega, ne zapisnikov o vinogorskih zborih.

Iz urbarja gosposke Kočevje iz l. 1574. vemo, da so se vršili vinogorski zbori v Debliču, Gradniku, Griču in Sodniji vasi pod predsedstvom grajskega uradnika, ki mu je moral preskrbeti jed in pijačo, — imenovanega gornik ali goršek (Perkamtmann oder Gorschek).⁸⁸

Iz nemške Štajerske poznamo zapisnike o vinogorskih zborih iz dveh krajev severne okolice Gradca, namreč iz Göstinga in Semriacha. Prvi so iz XVII. stol., drugi datirajo še nekoliko deset let dalje.⁸⁹ Toda ti zapisniki ne kažejo tako jasno poteka gorskih pravnih, da bi mogli iz njih sklepati na pravo, ki se je uporabljalo preko gorskih bukev. Da bi se zapisniki v slovenskem delu Štajerske ne bili vodili prav tako kot na Kranjskem, je izključeno. Pisec teh vrstic jih je imel v roki pred začetkom svetovne vojne in si zabeležil iz graških arhivov take zapisnike iz Podsrede (Hörberg) iz l. 1584. do 1624., iz Lembuša (Lembach), Nove Štifte pri Ptujju, Pilštajna (Peilenstein) in Sladke gore (Süssenheim). Ti zapisniki se morajo znova zbrati in obdelati. Pa tudi v drugih arhivih po Spodnjem Štajerskem se utegnejo še najti zapisniki o vinogorskih zborih. Omenjajo se vinogorski zbori „onstran in tostran Pesnice, tudi onstran in tostran Drave“.⁹⁰

O drugačni vrsti ljudskih sodišč imamo zapisnike iz Brežic za čas od 1585. do 1651., ki so obdelani v naši razpravi: „Pravne razmere v Brežicah“ (ZZR. XII. 1936); tu se vidi, kako zelo se ujemajo ti zapisniki z onimi v vinogorskih zborih. Podobnega gradiva dovolj nudijo zapisniki o pravnih Blejske graščine, ki se nahajajo v Narodnem muzeju v Ljubljani; začinjajo se z l. 1591., med njimi je nekoliko zapisnikov o sodbah, ki so izšle na „kvaternem sodišču“ (Quottemberrecht).

Iz primorskih krajev še ni obdelanih zapisnikov o ljudskih sodnih zborih; vemo pa, da se niso držali strogo gorskih bukev pri sojenju.⁹¹ Slika slovenskega vinogorskega prava torej po obsegu ni še popolna. Toda spričo bližine pokrajin, ki so pridelovale vino, ni pričakovati, da bi bile razlike stvarno velike. Saj tudi slika pravnih razmer, ki se nam nudi po znanih nam zapisnikih iz različnih dob in pokrajin, nima dosti nesoglasij, pač pa mnogo osnovnih skupnih potez.

Zapisniki v foliantih, ki smo jih zgoraj označili, so pisani nemško. Mnogokrat ne izvemo, kdo jih je pisal. Iz jezika, v kateri so vpleteni drugojezični izrazi, zlasti latinski pravni, sklepamo lahko na izobrazbo zapisnikarjev: bili so navadni pisarji, pa tudi zelo izobraženi redovniki ali plemenitniki. Slovenske besede, ki se tu in tam nahajajo v zapisnikih, najdemo le tedaj, če se jim zapisnikar ni mogel izogniti. O teh in o nekaterih slovenskih prisegah bomo govorili niže zdalej (§ 28).

⁸⁸ Gl. Gruden, Slovenski župani v preteklosti, str. 65.; Wolsegger, Das Urbarium der Herrschaft Gottschee vom Jahre 1574, Mittheilungen des Museal-Vereines für Krain III., str. 140—183, IV., str. 13—45.

⁸⁹ Dolenc, Von der Strafgerichtsbarkeit der inneroesterr. Taidinge im 16. Jahrhundert, Gross Archiv B. 60.

⁹⁰ Gl. Gruden, op. cit., str. 68, ki navaja v tem pogledu nemški citat po: Bischoff und Schönbach, Steierrische und Kärnthische Taidinge, str. 409.

⁹¹ Omenja jih za Šempas, Vipavski Križ, Št. Florijan Gruden, op. cit., str. 66, ki citira tudi razpravo Bidermannovo v Kresu, 1881., str. 609.

VIII. OSTANKI SLOVENSKEGA VINOGRSKEGA PRAVA V XIX. STOLETJU

§ 24. Po francoski okupaciji. Jožef II. je, kakor že omenjeno, z uredbo z dne 1. novembra 1781. ukinil obstoj nekaterih sodišč, pri tem izvzel krajna sodišča. V § 20. smo že govorili, da je ostalo tudi po tej uredbi pri delovanju vinogorskih zborov; celó pravico, da smejo gorske bukve na podlagi „cesarskih svoboščin“ sami izpreminjati, so si lastili vinogradniki. V enem pogledu pa je res prišlo do utesnitve poslovanja na vinogorskih zborih. Po dvornem dekretu z dne 8. februarja 1795.⁹² je bilo zabranjeno, da bi se še nadalje sestavljale kupne, ženitbene listine, pismene pogodbe in zadolžnice pred uradniki zemljiške gosposke. To je bilo prej dopustno, po gorskih bukvah zaukazano. Od tega dvornega dekreta dalje omenjeni pravni posli niso smeli biti opravljeni na vinogorskih zborih.

Vprašanje nastane, kdaj so pa „cesarske svoboščine“, ki so le še ostale, izgubile svojo učinkovitost?

J o s i p G r u d e n⁹³ je zapisal, da so ostale gorske pravde v veljavi „do najnovejših časov“; trajale da so tako dolgo, kakor podložništvo, ki je bilo šele l. 1848. z vsemi svojimi srednjeveškimi naredbami vred odpravljeno. Zdaj nas le še priimek Gornik spominja na to staro ustanovo. Arhivalno gradivo mu je dalo prav.⁹⁴

Iz zapisnikov o vinogorskih zborih vemo, da so vinogradniki na njih razpravljali in sodili tudi o tožbah z o p e r gorske gosposke ali njihove organe. Ta pristojnost nam je iz tega zreljšča razumljiva, da sodniki — zlasti s prva — niso bili samo podložniki (sogorniki), ampak tudi svobodni ljudje: meščani, duhovniki, sosednji graščaki (mejaši). Ko pa so se le-ti odtuževali vinogorskim zborom, ker jim niso več predsedovali sami gospodje, ki so imeli gorsko palico, je ta ravnokar označena pristojnost pojenjavala, ostala pa je, zlasti na zadnje, le tista za razsojanje o zahtevah gorske gosposke napram podložnim vinogradnikom (sogornikom). V tem smislu so se vršili pod gorsko palico Soteske vinogorski zbori do l. 1843. Tudi za klevevško gorsko palico smo že navedli, da je dopuščala vinogorske zборе do l. 1806. A n t o n M e l l⁹⁵ je poročal za Semriach blizu Gradca, da pozna protokole o tamkajšnjih gorskih pravadah, ki datirajo iz časov nekoliko let pred 1848. Kako si smemo razlagati trdoživnost ljudskega avtonomnega sodstva, smo pojasnili v § 20. Tu pa se moramo še ozreti na dejstvo francoske okupacije slovenskih dežel do desnega brega Save v času 1809. do 1813. l. in na ustanovitev kraljestva Ilirije.

Okupiranemu slovenskemu ozemlju je veljal dekret francoske uprave kraljestva Ilirije z dne 30. septembra 1811., ki je odpravil vse sodne oblasti starega režima s tistim dnem, ko bo ustoličeno višje deželno sodišče v

⁹² Gl. T s c h i n k o w i t z, op. cit., I. zvez., str. 381.

⁹³ G r u d e n, Slovenski župani v preteklosti, str. 68.

⁹⁴ Gl. n a š o v op. 75 navedeno razpravo!

⁹⁵ G r o s s' Archiv, zvezek 60., str. 351.

Ljubljani.^{95a} Tako — vzklicno — sodišče pa je bilo ustanovljeno v Ljubljani leta 1812. Ne more biti dvoma, da so Francozi s tem *de iure* odpravili vinogorske zборе kot sodišča. Ali *de facto* se stari običaj ni dal z zakonom na mah izruvat iz miselnosti vinogradniškega prebivalstva. Razen tega je prvotna navdušenost ljudstva po deželi, pa tudi po trgih in mestih, ki se je pojavila o prihodu Francozov, začela popuščati, zlasti ko je začel davčni vijak pritiskati. Hladno misleči generalni guverner Bertrand je to razumel in uvidel potrebo, da spravi predvsem pravni red na varno.⁹⁶ V tem duhu pa gotovo ni polagal važnosti na to, da se ukine poslovanje ljudskih sodišč tudi *de facto*, ko so sodila le o najmanjših zadevah in v ozkem obsegu. Zato je bila doba francoske vladavine tudi prekratka. Zdi se, da so se dolenski vinogradniki shajali slej ko prej na vinogorskih zborih, razen tam, kjer je ta institucija že prej *via facti* prenehala, n. pr. ker so bili vinogradi zbog slabe lege opuščeni. Ne smemo prezreti dejstva, da so se vinogorski zbori ohranili na Spodnjem Štajerskem, kamor francoska okupacija ni segla, pa tudi še dalje v sosednji Hrvatski. Dokaz za to tiskan „gorni list“ iz Podgradja pri Stubici, ki je bil sestavljen na slovenski golici 11. marca 1811. in je ostal v veljavnosti do 19. julija 1838. in še dalje.⁹⁷

Potem ko je nehala francoska uprava, pa je morala tudi avstrijska misliti na izvestne preuredbe. Vinogorsko pravo kot takšno pred l. 1809. ni bilo ne izrečno ne natihoma odpravljeno, toda po prevzemu uprave za Francozi se vendar ni dalo spraviti v sklad z velikimi avstrijskimi kodifikacijami kazenskega zakonika iz l. 1803. in občega državlanskega zakonika iz l. 1811. (Slednje navedeni zakon je stopil na Kranjskem v veljavnost z dnem 1. maja 1815.) Patrimonialno sodstvo, ki ni več ustrezalo duhu ere po francoski revoluciji, naj bi prenehalo,⁹⁸ a na drugi strani avstrijska vlada vendar ni tvegala radikalne odprave „cesarskih svoboščin“ dolenskih vinogradnikov. Šla je svojo pot. Smatrala je gorske bukke za molče razveljavljene, pa je namesto njih izdala za novomeško okrožje red za trgateg (Weinleseordnung) z dne 28. januarja 1832., št. 27049.⁹⁹ Tu je uvodoma rečeno, da se „die bereits seit urvordenklichen Zeiten bis zum Jahre 1809. beobachtete, seitdem aber ausser Anwendung gekommene Weinleseordnung“ vnovič razglaša, vendar „mit einigen Modifikationen“. Tu je previdno priznana veljavnost gorskih bukev do l. 1809.; vendar niso več imenovane s pravim nazivom. Reproduciran pa je bil le majhen del starih gorskih bukev, namreč tisti, ki se nanaša na tehnične priprave za trgateg. Tu je stalo, da se pred določenim časom ne sme pričenjati s trgatvijo; dalje, da določa prvi dan trgatve gorska gosposka z odborniki

^{95a} Vošnjak, Ustava in uprava ilirskih dežel, str. 180.

⁹⁶ Prim. Dolenc, „O jezikovnem vprašanju pri sodiščih francoske Ilirije“, ČZN., XXXII., 1937.

⁹⁷ Gl. našo v op. ⁷⁵ navedeno razpravo!

⁹⁸ Prim. Polc, Kraljestvo Ilirija, I., str. 78.

⁹⁹ Gl. izdajo Deželni zakoni za Kranjsko, XIV. zv., str. 7.

(Ausschussmänner) vinogradniških posestnikov vsake vinske gorice v vsakem letu; to pa se mora določiti zadnjo nedeljo v avgustu vsakega leta. Kazen za kršitev zapovedi je zapad posode na korist gornika (Bergmeister) in pa denarna globa 1 fl konvenc. novca, ki pripada takisto gorniku, a izterjava jo okrajna gosposka (Bezirksobrigkeit). Značilno pa je, da so odslej tudi gorske gosposke in dominiji, ki imajo v vinski gorici vinograde, vezani na isti red pod isto kaznijo kakor drugi vinogradniki. Gornik ima po tej naredbi dolžnost, da prehodi večkrat vso gorico, se prepriča o zoritvi grozdja in o tem poroča gorski gosposki. Ta pa naj z odborniki (med njimi bodi vedno gornik) določi, kdaj se sme in mora pričeti s trgatvijo. Samo ti gospodarski predpisi so ostali predmet nove ureditve vinogorskega prava. Vinogorski zbori se kot samoupravna telesa, ki so tudi sodila, niso več priznavala.

Ta naredba z dne 28. januarja 1832. je seveda izgubila svojo veljavnost, ko je bilo podložništvo odpravljeno (cesarski patent z dne 7. septembra 1848.). To je tudi poudaril ukaz kranjske deželne vlade z dne 11. septembra 1860., št. 14643 (Ukazi za vojvodino Kranjsko, št. 43). V tem ukazu, ki naj bi veljal kot nov zakon za vinogradnike, je bilo navedeno, da je oblast nekdanjih gorskih gosposk nad vinogradi nehala in da to, kar je bilo v razglasu deželnega poglavarstva z dne 28. januarja 1832. „na znanje dano“, za sedanji čas nima več veljave. Ipak je ta ukaz (1860.) vzdržal starodavno institucijo „gornika“. Izbirali so si ga vinogradniki sami, potrjevali pa so ga namesto graščinskih gosposk občinski župani. Pa tudi ta ureditev ni prodrla v ljudstvu. Z okrožnico kranjskega deželnega odbora v Ljubljani z dne 16. maja 1874. o zakonu za vinograde na Kranjskem so bila vsa županstva vinogorskih občin na Dolenjskem in Notranjskem opozorjena, da je „vinogradska postava, kakor je podoba dosihmal na škodo vinorejcem in vsej deželi, le mrtva črka in skoro popolnoma neznana postala“. Resno nalaga deželni odbor županstvom skrb, da naj se postava natanko izpolnjuje. Obenem s tem opozorilom pa je bilo še objavljeno, da je občinski odbor Kmetijske družbe z dne 6. maja 1874. želel, naj stopijo namesto prejšnjih gornikov župani v funkcijo. Pa ta opomin ni več zalegel. Novi duh časa se ni več skladal z nekdanjo patriarhalno institucijo samouprave vinogradskih strnjenih okolišev, ki so bili v marsikakšnem oziru podobni veliki zadrugi. Namesto gornikov je postavil zakon z dne 29. maja 1887. zaprisežene čuvalne organe, pa ne več samo za vinogradske, ampak splošno za vse agrarne nasade. Enaka zakona sta izšla tudi za Goriško in Koroško.

§ 25. **Viničarstvo na Štajerskem.** Razvoj, ki smo ga predočili za dobo po francoski okupaciji, je veljal tistim pokrajinam slovenskega ozemlja, ki je bilo v času 1809. do 1813. pod francosko vladavino, kar je imelo na nadaljnji razvoj svoj vpliv. Tega na levi strani Save v vinogradskih pokrajinah ni bilo. Omenili smo že, da so se vinogorski zbori na Štajerskem vršili malone do l. 1848. v nemških krajih. To nas opravičuje, smatrati za

verjetno, da so se ohranili vinogorski zbori tu pa tam do tega leta tudi na slovenskem ozemlju Štajerske, čeprav listinskih dokazov za to še nimamo, a se morebiti še najdejo v nepreiskanih arhivih bivših gorskih gosposk.

Premotriti pa moramo pravni položaj, ki je bil podan že s preosnovo sodnih oblastev konec XVIII. stol. Da ukinitvev raznih vrst sodišč z uredbo cesarja Jožefa II. z dne 1. novembra 1784. ni imela učinka glede nadaljevanja poslovanja vinogorskih zborov na Kranjskem in v priklopljeni Istri, o tem smo že razpravljali. Za Štajersko pa je bila vendar stvar nekoliko drugačna. Tam je izšla v smislu juridikcijske norme z dne 21. aprila 1784. štajerska gubernialna „kurenda“ z dne 28. aprila 1784., da spadajo tožbe gosposke zoper podložnike in vice versa pred državna sodišča. Dalje so bili gospodarski uradi (Wirtschaftsämter),¹⁰⁰ za patrimonialne gosposke z dvornim dekretom z dne 2. avgusta 1788. uvedeni in postavljeni. Ti so imeli kompetenco, da obavljajo brezplačno — razen političnih zadev — posle glede tožbâ radi dolga, ki ga toženec priznava, glede zapuščin in pa radi žaljenja časti (Injurienhändel).¹⁰¹ Navedeni dvorni dekret je dal sam utemeljitev, „da auf dem Lande nicht alles zum Gerichtstande gezogen werden soll“. Vse to je brez dvoma na Štajerskem zelo utesnilo posle vinogorskih zborov.

Na Štajerskem pa je šel razvoj vinogradništva in ljudij posebnega sloja še iz nadaljnjih razlogov v drugo smer. Čim dlje tem bolj so se na Spodnjem Štajerskem polaščevali vinogradov v dobrih legah bogati meščani. Pravi vinogradniki, ki so bivali prej na svoji zemlji v vinskih goricah, so zbog obubožanja prodajali svoje vinograde. Vendar so rajši ostali kot viničarji meščanov na njihovem vinogradskem posestvu, nego da bi šli po svetu. Namesto tipa „sogornik“ pride tip „najetega viničarja“. Ta pojav se je tako posplošil, zlasti, ko je bilo podložništvo odpravljeno, da je nastala potreba ureditve razmerja med lastniki vinogradov in njihovimi obdelovalci vinogradov s posebnimi predpisi. Do uzakonitve le-teh je prišlo v „postavi z dne 2. maja 1886“, ki je ustanovila viničarski red za Štajersko.¹⁰²

Po tem zakonu so bili viničarji uslužbenci posestnikov vinogradov, ki so od le-tih plačani v denarju ali naturalijah ali obeh za obdelovanje vinograda, pa imajo svoje lastno hišno gospodarstvo. Službena doba je eno leto, ki se začne 1. novembra (vseh svetnikov dan). Vsak viničar mora imeti viničarsko knjigo, ki mu jo izda praviloma domovinska občina. Viničarsko knjigo hrani lastnik vinograda. Službena pogodba se mora skleniti

¹⁰⁰ Gl. Tschinkowitz, op. cit., 1. zv., str. 382 nasl.

¹⁰¹ Za Kranjsko imamo nekoliko zapisnikov o takšnih pravnih poslih iz graščine Žužemperk; gl. Žužem.-Sot., str. 45 in tam navedene signature.

¹⁰² Izdan je bil na predlog deželnega zbora vojvodine Štajerske od državnega glavarja v Budimpešti. Uradna izdaja ima naslov „Winzerordnung für das Herzogtum Steiermark“ ter prinaša nemški in slovenski tekst viničarskega reda in pa „zakon“ z dne 1. junija 1898, s katerim se § 4 vinič. reda izpreminja; ni pa v tej izdaji (Graz, Druck und Verlag „Leykam“) številka, katere imata oba zakona v deželnem zakoniku za vojvodino Štajersko.

tako, da dá posestnik vinograda aro, viničar pa njemu viničarsko knjigo. Viničar se mora zavezati, da si ob nastopu službe preskrbi pomočnike in gotovo število domače živine. Gostače (Inleute oder Gäste) sme sprejeti samo z dovoljenjem lastnika vinograda. Ukazom svojega gospodarja se mora pokoravati, ta pa mora z njim spodobno ravnati. Urejeni so bili primeri odpustitve in opustitve službe tekom službene dobe. Kdor bi vedoč, da je viničar svojevoljno zapustil službo, vzel njega v službo, se kaznuje z denarno globo in mora povrniti škodo, ki je nastala prejšnjemu gospodarju. Spore in pritožbe, ki izvirajo iz viničarskega razmerja, rešuje za časa trajanja pogodbe in še 14 dni poslej predstojnik občine, v kateri leži vinogradno posestvo. Odškodninske terjatve naj presoja predstojnik sam do zneska 10 fl., preko tega naj se upoti poravnava. Če se ne da doseči, gre stvar na redno pot tožbe pri državnih sodiščih. Kazni, ki jih predvideva ta viničarski red, se izrekajo po občinskem redu z dne 2. maja 1864. Glavni predpis glede kaznovanja po občinskem redu se glasi, da se vsaka z naklepom storjena pregreha ali grobo zanemarjanje dolžnosti, ki je v tem zakonu ustanovljena, na strani viničarja kakor tudi posestnika vinograda, kaznuje, če ni sicer nekje drugod hujša kazen določena, na zahtevo z globo od 2 do 5 fl. Denarne kazni se morajo v primeru neizterljivosti izpremeniti v kazen zapora do petih dni. Denarne globe gredo v blagajno one občine, v kateri leži vinogradsko posestvo.

§ 26. Viničarski red za dravsko banovino. Tako zakon o postavljanju čuvajev z dne 29. maja 1887. kakor tudi viničarski red za Štajersko z dne 2. maja 1886. sta ostala po razsulu Avstrije še dalje v veljavi. Ali prvi je prišel skoraj popolnoma v pozabo, drugi pa se je izkazal za nevzdržnega, nesocialnega, ker je tiral viničarje v bedo. Ban dravske banovine je izdal na podlagi § 91 državnega finančnega zakona za l. 1939./40. po zaslišanju banskega sveta nov viničarski red, ki velja za celokupno dravsko banovino (uredba o službenem razmerju med vinogradnikom in viničarjem z dne 13. julija 1939.).¹⁰³

Izmed glavnih novih določb tega reda naj povzamemo sledeče: Viničarji se nastavljajo po tem novem redu na vinogradih v izmeri najmanj pol hektarja. Oni morajo biti usposobljeni, kar naj se dokaže s predpisanimi spričevali. Tudi ženske smejo biti nastavljene. Službeno razmerje nastane s pismeno pogodbo in dobi obvezno moč s podpisom vinogradnika in viničarja. Obsegati mora pogodba seznam del, ki jih mora viničar opravljati, in število oseb, starih nad 16 let, ki jih ima viničar na razpolago za delo in ki živé z njim v skupnem gospodinjstvu. Prejemki se določajo v stanovanju, deputatih, stelji, v nagradi, ki znaša 100 din letno od vsakega pol hektarja vinograda, slednjič v mezdah zase in za svoje ljudi. Obračun med vinogradnikom in viničarjem se napravi vsako leto do 31. januarja glede prejemkov in vrednosti dela. Službene pogodbe se sklepajo redno na 3 leta, smejo se pa na določeni način odpovedati, pa tudi predčasno

¹⁰³ Gl. Službeni list iz l. 1939., 57/542, 83/778, 98/923.

ukiniti. O sporih odločuje viničarska komisija treh članov (župan, po en član od vsake stranke), ki ima v bistvu funkcije razsodišča. Kazni izrekajo v primerih kršitve pogodbe občeupravna oblastva prve stopnje in gredo v korist viničarskega sklada, ki ga upravlja banska uprava. V določbi, da se podpirajo iz tega sklada bolni ali onemogli viničarji, zazremo zopetne odseve nekdanjnjega pojmovanja vinogradniških okolišev kot kolektivno urejenih velikih zadrug.

IX. RABA SLOVENSKEGA JEZIKA V VINOGRORSKIH ZADEVAH

§ 27. Splošne pripombe o uradnem jeziku. Napačno bi bilo, ako bi hoteli govoriti o nacionalnem vprašanju v slovenskem ozemlju do konca XVIII. stol. v pogledu na pravo vobče. Toda so gotova dejstva, ki kažejo pri uporabljanju vinogorskega prava vendar izrazito drugačno stran kot v ostalih pravnih področjih.

Ideja nacionalizma, ki danes kruto usmerja tok zgodovine, je bila spočeta na kraju XVIII. stol. ob francoski revoluciji.¹⁰⁴ V srednjem veku je v uradnih pisarnah prevladovala še latinščina, v naših krajih se pojavlja od nastopa Habsburgovcev tudi še nemščina, toda nihče se ni izpodtikal ob rabo slovenščine kot jezika podložnih ljudi, kjer je bilo treba z njimi neposredno govoriti, čeprav strogo uradno. Cesar Maks I. je znal osmero jezikov, med njimi tudi slovenskega in češkega.¹⁰⁵ V graškem arhivu višjega deželnega sodišča se nahajata dve knjigi „Juramentenbücher“, ki vsebujeta tudi slovenske prisežne obrazce za fevdnike iz časa 1637. do 1657. l., pa so se uporabljale tudi za časa cesarja Karla VI. (1711. do 1740. l.).¹⁰⁶ Do leta 1653. se je uporabljal v območju krške škofije na Koroškem prisežni obrazec za škofove fevdnike v slovenskem jeziku.¹⁰⁷ Okoli l. 1700. je obstajala še navada, da so se častniki in sluge štajerskih deželskih stanov zaprisegali tudi „in zweiter Landessprache“.¹⁰⁸ Vse to nam dokazuje jasno, da so se nahajali fevdni ljudje, častniki in služabniki, ki niso znali drugega jezika kot slovenskega, sicer bi bili zapriseženi v nemškem. Pri tem stanju stvari pa je popolnoma verjetna trditev Šumanova¹⁰⁹ ter je od Dimitza¹¹⁰ listinsko dokazano, da se je sredi XVI. stol. v kranjskem zboru deželnih stanov razpravljalo tudi še slovenski.¹¹¹

¹⁰⁴ Gl. Gumplovicz, Das Recht der Nationalitäten und Sprachen in Oest.-Ung., str. 3.

¹⁰⁵ Gl. Chmel, Urk. z. Gesch. Maximilians; Bibl. des Stuttgarter lit. Vereines, X., No 267, 269, 272.

¹⁰⁶ Objavil jih je pisec te knjige psevdonimno: Dr. I. I.: Dvoje slovenskih fevdskih priseg, ČZN., 1911. l. str. 33—46.

¹⁰⁷ PZ. str. 211, 212.

¹⁰⁸ Gl. Luschin-Ebengreuth, Die Zerreiſsung der Steiermark, str. 96.

¹⁰⁹ Gl. Šuman, Die Slovenen (1881.), str. 120; prim. v op. ¹⁰⁶ navedeno razpravo ČZN., 1911. l., str. 46.

¹¹⁰ Dimitz, Geschichte Krains, III., 3, 237.

¹¹¹ Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva, I., str. 70.

Seveda je Ferdinand I. s svojim reskriptom z dne 8. avgusta 1555. za- ukazal, da se tudi na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem s Slovensko krajino, Metliko, Istro in Krasom „dem alten gemeinen Gerichtsgebrauche entsprechend“ ne sme drugače nego v nemškem jeziku pravdati.¹¹² Ali izključeno je, da bi se bilo to poskušalo uveljaviti za ljudska sodišča. O tem pričajo prevodi gorskih bukev na slovenski jezik, ki so se morali v začetku vinogorskega zbora brati; o tem moramo biti prepričani, če pre- sojamo zapisnike o gorskih pravnih, ki so nam znani. Vsepovsod čitamo namreč krstna imena pravnih strank, ki so odločno slovenskega značaja, čeprav z nemškim pravopisom zapisana, včasih celo po slovenski ljudski izgovorjavi, n. pr. Jänsche, Schpela, Juan, Jury, Marco, Werschula; enako priimki: Vodopiuka, Kuschtravka itd. Seveda so se ti zapisniki napravljali v nemščini, mestoma preraščeni z latinskimi izrazi, toda razpravljati se je moralo izključno slovenski. To morata tudi citirana avtorja F i s c h e l in L u s c h i n - E b e n g r e u t h priznati kot izjemo od pravila, ki ga vsebuje reskript z dne 8. avgusta 1555. F i s c h e l pravi (o. c., str. XXI.): „Immer- hin muss der Gebrauch der krainerischen Mundart bei den Dorfgerichten angenommen werden; von Einfluss auf die Gestaltung der Dinge konnte dies nicht sein, da die dumpfhinbrütende Masse der untertänigen Bauern für das öffentliche Leben der Alpenländer nichts bedeutet“. L u s c h i n - E b e n g r e u t h pa se sklicuje na Valvasorja, ki pravi v 6. knjigi „Ehre des Herzogthums Crain“ (iz l. 1689) „dass alle Rechtsführungen teutsch aus- geführt, ingleichen alle Schriften und Briefe in selbiger Sprache verfasst werden“ (o. c., str. 52). Ali tudi to ni docela res. So v zapisnikih o gorskih pravnih, sicer redko, pa vendar, sprejete slovenske besede. Tudi prisege, ki so bile v toku pravnih storjenih, so docela slovenske. Tudi na kraju La- basserjeve knjige obrazcev (1641.) imamo ohranjen del zapisa prisežnega obrazca, ki je bil pač dan na dan v rabi, ko je šlo za stranke, ki niso znale nemški. Res da se je zakonodaja in uradno občevanje vršilo prisilno nemški, ali raba slovenskega jezika je morala sama po sebi obveljati, kjer stranke niso bile nobenega drugega jezika večje. Še enkrat poudarjamo, da se iz tega dejstva ne sme kovati kapital za mnenje, da značijo take jezikovne razmere prevladovanje nemškega jezika v smislu nacionalizma.

§ 28. Pravna terminologija iz slovenskega vino- gorskega prava. V ČJKZ II. l. (1920.), str. 72. nasl. smo priobčili vrsto pravnih izrazov iz prvo znanih 6 prevodov gorskih bukev. Tu naj raztegnemo priobčitev na nadaljnje prevode in priredbe, dalje na pravne izraze iz zapisnikov o vinogorskih zborih in pa na slovensko besedilo zadolž- nice iz l. 1630., ki je tiskano v Let. Slov. M. iz l. 1887. (str. 313, 314), ker se tiče vsebina slovenskega vinogorskega prava. Vsi ti izrazi naj bodo oteti po- zabnosti, da se iz njih spozna, kako samostojno in kleno je bilo po večini izražanje slovenskih vinogradnikov v pravnem pogledu. Seveda ni, da bi

¹¹² Gl. F i s c h e l, Das oesterreichische Sprachenrecht, 2. izd., (1910. l.), str. XX.; L u s c h i n - E b e n g r e u t h, op. cit. (1921.), str. 51.

hoteli priporočati uvedbo prav vseh izrazov v današnjo pravno terminologijo.¹¹³

Barantanje, barantija = tujka za pravno opravilo (iz italij. *barattare*).

Besednik = Redner, procurator. Po vsej priliki je ta institucija naslednica germanskega *Fürsprecher*, ki ga poznamo iz Švabskega zrcala; jemati bi se morali po izvirniku gorskih bukev iz srenje mejašev in sogornikov, kar pa se bržčas ni izvajalo v praksi. Imamo v zapisnikih o gorskih pravnih tudi zastopnike strank, ki niso niti iz srenje niti ne iz vrste vinogradnikov; to so bili „pravdači“ kot poklicni zastopniki strank.¹¹⁴ Na nje smo naleteli v kostanjeviških zapisnikih, kjer se tak zastopnik imenuje „Beistandsherr“.¹¹⁵ Obilokrat pa so nastopali na sodišču mesta Brežice okoli l. 1600.¹¹⁶

Blagastvo = Reich, imperium. O pravem pomenu tega v GB Recelj nahajajočega se izraza ni še edinosti. Kelemina izvaja besedo iz „blag“ kot oznamenilo „kosega“,¹¹⁷ Mal pa pravi, da je blagastvo „eine sinnlos unbeholfene Wiedergabe des Wortes „Reich“ (Staat) mit bogat, blagat“, an Gütern gesegnet.“¹¹⁸ Naša misel je, da bi se bil Recelj kakor tolikrat drugod, tudi tu nemškega izraza poslužil, če bi se mu uporaben izraz ne zdel splošno razumljiv in domač. (Prim. blagva — der Pfefferschwamm, blagostni koren — das Benediktenkraut).

Celina = plast rodovitne zemlje; Estrich; prenaša se radi zboljšanja na drugo mesto.

Davanje = volilo, legatum, Vermächtnis.

Deželan = pripadnik stanovov višjih in nižjih deželnih plemenitnikov (Landstände); danes „deželjan“ = der Landeseingeborene.

Dolgovanje = 1.) obligatio; 2.) officium (kletarskega mojstra).

Dolžni list = zadolžnica.

Dosediti = priposestvovati (iz nem. „ersitzen“).

Dovoljščina = privoljenje.

Dovoščiti = podeliti dedni zajem, verleihen.

Dvorski = uradnik na domu gorske gosposke.

Glasje = glasiti se, lauten.

Gorman = vsak gorski palici podložen vinogradnik.¹¹⁹

Gornik, goršek = Bergmeister.

¹¹³ Prim. Goršič, Slovenska pravna terminologija, Sl. Pr. 1920, str. 162, ki pravi: „Najprej nam je ustanoviti svoj pravni jezik, ga prevajati in izčiščenega uzakoniti“. V tem smislu bo naslednje navedeno besedišče tvorcem potrebnih pravnih izrazov kolikor toliko zanesljiva opora.

¹¹⁴ Gl. Kaspret, Slovenske drobtinice, ČZN., l. 1907, str. 11.

¹¹⁵ Kost., str. 57.

¹¹⁶ Gl. Dolenc, Pravne razmere v Brežicah od l. 1585. do l. 1651., ZZR. XII., str. 34.

¹¹⁷ Kelemina, Pravne starine slovenske v filološki luči, GMDS., 1933, str. 55.

¹¹⁸ Mal, Probleme aus der Frühgeschichte der Slovenen, str. 171.

¹¹⁹ Štrekelj, Slovensko cesarsko odločilo iz l. 1675., ČZN. I., str. 25.

- Gorščina** = 1.) dedna najemna pravica do vinograda, Bergrecht; 2.) zemlja vinograda; 3.) naturalna dajatev od vinograda; 4.) vinska gorica sama kot krajevno oznamenilo (gl. tudi „sogorščina“).
- Gospoščina** = gosposka, višje oblastvo.
- Gruntnik** = patrimonialni gospod v nasprotju z gorskim.
- Guba**, v zvezi „v dve gube“ = dvakrat, abermals, zwiefach.
- Imenje** = posestvo, Gut; (Hueben und gueter = femble ali ymeine: GB Recelj, čl. 20. Prim. „imanje“ srbski izraz za Hab und Gut, stasis; Dušanov zakonik, čl. 185.)
- Iti** (v zvezi: pravdo pustiti iti) = pravico do veljave spraviti, Recht ergehen lassen.
- Izgovorjen** = s pogodbo določen, stipulatus.
- Izpraviti** = poravnati, zediniti.
- Izpustiti** (v zvezi: ta Erb) = podeliti pravico do dédiščine.
- Koren les** = Hayholz, les, ki se goji za gotove svrhe.
- Kupilo** = kupna pogodba.
- Lastina** = podedovana zemlja, očetova zemlja, Guetl.
- Mejaš** = 1.) sosed, tudi „omejaš“, Anrainer; 2.) posestnik vinograda, ki spada pod podsodnost gorske palice samo glede vinograda, ne pa tudi v osebnih zadevah, Berggenosse; 3.) v XVIII. stol. vsak podložnik gorske palice.
- Mena** = menjalna pogodba, Tauschvertrag.
- Moč** (v zvezi: moč tega lista) = glasom te listine, kraft.
- Naložek** = zemljiščni davek, ki se imenuje tudi „štibra, štivra“ od „stiura“ (Steuer).
- Nameriti** (v zvezi: pravica, ki je njemu namerila) = pripasti, prispeti (nepričakovano).
- Namestnik** = varstveni zastopnik.
- Naplatiti se** = vzeti toliko, da je poplačan; prim. hrv.-srb.: sich bezahlt machen.
- Narediti** (k ničemur) = uničiti, vernichten.
- Naskakanje** = napad.
- Navršiti** (scil. pravdo) = do kraja izvesti.
- Neizročeni** (scil. otroci) = sirote brez varuha, unvogtbare Kinder.
- Nemarati** = prezreti, unbeachtet lassen.
- Nemarna nava da** = zloraba, Missbrauch; izraz kaže, da ni bilo treba zlega naklepa pri dejanju, ampak zadostovala je malomarnost, nepazljivost.
- Nepokorna volja** = samovoljnost, objestnost, nagajivost, Mutwille.
- Nespodoben** (sc. pot) = nepravilna pot, „unrecht Weg“.
- Nezagovorjen** (v zvezi: leto in dan) = negrajan, brez ugovora, Jahr und Tag unversprochen (scil. „in nuz und gewer“).
- Nič v sebi imeti** = brez veljave, nično; nullitas.
- Obečati** = obljubo dati.

- O b l a s t n i k** = uradnik, Amtmann.
- O b i s k a n j e** = 1.) osebno terjanje, da obveznik izpolni zahtevo; uvodna oblika za upotitev tožbe na vinogorskem zboru, ki je izrečno predpisana, in v Gerichtsordnung für Steyer iz l. 1618. poblizje urejena; 2.) osebna zahteva dediča pri kletarskem mojstru, naj mu izroči v zajem dédiščino, ki mu jo odreka gorski gospod.
- O b s e d i t i** (scil. gorsko pravdo) = narediti, da se določeni sodniki ljudskega sodišča, t. zv. srenja, usedejo in prično z zborovanjem.
- O d g o v o r n i k** = nasprotnik tožnika v pravdi, toženec.
- O d l a š e k** (tudi: odlašanje) = prostovoljni prenos opravila na poznejši čas; mora, Verzug. Prim. pregovor: „Odlaški so odnaški“.¹²⁰
- O d r e č i** = odkloniti izpolnitev; versagen, verschweigen.
- O d r e t i** (scil. pečat) = odtrgati.
- O d r e z a n b i t i** (sc. od dedovanja) = postati nesposoben glede uveljavitve dedne pravice.
- O g l a s i t i s e** = zglasiti se pri sodišču.
- O g l a š a n j e** = prijavljanje zapuščene zemlje.
- O p r a v d a n** = opravičen.
- O p r a v i t i** (v zvezi: s kom glede storjene škode) = poravnati se (v popačenem besedilu „zglihati se“).
- O s e k a n** (obsekan) = tisti, ki je bil telesno poškodovan, tudi udarjen.
- O t o ž n o** (scil. videti se) = žal biti, verdriessen.
- P a d e c** = zapad globe, sinonim za poena.
- P a l i c a** (scil. gorska) = simbolični predmet, ki kaže na vinogorsko oblast, Bergstab.
- P e č a t** (scil. zahtevati) = realni dokaz v obliki pečata, ki ga prinese gosposkin sel (birič), da kliče osebo, ki se ji pokaže pečat, gosposka k sebi.
- P o b o j** = pobuna, Aufruhr; danes ima samo pomen: Todtschlag.
- P o č a k o v a n j e** = zavlacavanje.
- P o d l o ž e n** = zavezan n. pr. voziti.
- P o d l o ž n i k** (v zvezi: pod Nemfško hifo flifhezhi) = sogornik Nemškega viteškega reda.
- P o d s t a v i t i** (scil. pravdo) = izkazati pravico, Recht ergehen lassen.
- P o g l a v e n** (v zvezi: poglaúni Urtlne) = končno razsodilo, Haupturtheil, v nasprotju z Beyurtheil, vmesno razsodilo.
- P o g o d i t i** = 1.) (stranki) pripraviti do sprave; 2.) (pravico), t. j. ugoditi pravični zahtevi.
- P o g o r š č i n a** = davek, ki se plača za uživanje gorskih pravic.
- P o k o j** = mirna posest („ungerügt bleiben“).
- P o k l i c a n j e** = vabilo gorske gosposke.
- P o k o r a** (p o k o r š č i n a) = denarna globa, Geldbusse.

¹²⁰ Gl. K o c b e k - Š a š e l j, Slovenski pregovori, reki in prilike, str. 138 (menda po Pleteršniku, Sl.-n. slovar, str. 772).

- Ponujen biti** (scil. gorski gospod) = pasivna konstrukcija pri izvrševanju ponudbe (danes nemogoča); „mit dem Kauf angenott“.
- Poredè** = zaporedoma (scil. tri leta).
- Poređen** (scil. — na Rihta) = redno poslujoče sodišče.
- Poročiti** = naukazati, befehlen.
- Poroke vzeti** = pogoditi se z nekimi osebami, da prevzemó poroštvo.
- Povabiti** = odrediti, da se srenja sestane in neko stvar pretresa.
- Posodilo** = posojilo, Leihen.
- Posoditi** = izvršiti patrimonialno investituro, ko „obišče“ dedič gorsko gosposko; tudi fevdi so se „posodili“.¹²¹
- Postat**: del vinograda.
- Postavljen** (scil. dan) = določen dan, narok.
- Potrebščina** = to, kar sila zahteva, Notdurft.
- Potrjenje** (scil. deželsko) = ročin, Landhandvest.
- (Povzdig-list)** = prizivni spis, „Behöbnis“; skovanka, vendar najbrž ljudstvu splošno znana.
- Pravda** = 1.) pravdni postopek, processus; 2.) zbor vseh udeležencev, tudi „goska pravda“; tega pomena danes beseda nima več; 3.) pravičnost, iustitia, „pravdo dati“ = Recht ergehen lassen; 4.) izrek po pravici (v objekt. smislu), sententia, n. pr. „pravdo reči“, „h pravde spoznati“, „s pravdo ledig postal“; 5.) pravica (v subjekt. smislu); 6.) davščina, obdavčeno zemljišče se zove „pravdno imenje“.
- Pravdač**, gl. besednik.
- Pravdni (grunt)**: = Zinsgut.
- Pravica** = 1.) subjektivna pravica (n. pr. do dédiščine); 2.) pravičnost; primerjenost, Billigkeit, ars aequi et boni; 3.) scil. deželska = Landhandvest; 4.) scil. gorska = zborovanje srenje.
- Prejeti** = sprejeti v dedni kmečki zajem.
- Prelaz** = uhod v vinograd, vrzel, „Stigl oder eingang“, Durchgang.
- Prelomljenje** = prekršitev prepovedi.
- Preteči** = na tla vreči, povzročiti, da nekdo pade, überlaufen.
- Prevzetje** („iz preusetia“) = objest, Frevel.
- Prigovor** (v zvezi: brez škode ni prigovora) = ugovor.
- Prilastiti** = izročiti v last, „aigendt zusagen“.
- Ravnanje** (scil. „zagorsko“) = vodstvo vinogorskega zbora.
- Ročin**, deželski = Landhandvest.¹²²
- Rubiti se** = z rubežnijo sebi plačila iskati (v več prevodih enako).
- Samovolja** = Frevel.
- Sila** = Frevel.
- Slobodni gospodje** = baroni, Freye Herrn.
- Služiti** = biti podložnik gorske gosposke.
- Sogornik** = vinogradnik, ki je glebae adscriptus, Berghold.

¹²¹ Gl. Dolenc (dr. I. I.), Dvoje slovenskih priseg, ČZN, 1911. I., str. 36.

¹²² Oblak je bil mnenja (Let. Mat. Slov., 1889, str. 179), da gre za skovanko; zdi se, da bi bil Andrej Recelj rajši uporabljal nemške izraze nego skovanke.

- Sogorščina** = vinska gorica pod neko gorsko palico.
- Sopisati** = zapisati za zastavo (hipoteko) poleg drugega vinograda.
- Spodoben** = nasprotje od nespodoben (gl. zg.).
- Spodobščina** = primerjenost, Billigkeit.
- Spoznanje** = razsodilo, „Erkannntnuss“.
- Sramota** = nečisto dejanje (spolno), Unzucht.
- Srenja** = krog ali kolo (Ring) sodnikov; izraz se ne nahaja kot prevod besede Ring; živi pa še danes med ljudstvom kot izraz za skup občinskih predstavnikov.
- Stanoviten** (sc. razlog) = utemeljen, takšen, ki se ne da ovreči.
- Starši** (v zvezi: od starših sem) = po stari navadi, von Altersherkommen.
- Strata** = potrata, poguba; napačen izraz za Missbrauch.
- Svetnik** (scil. deželski) = deželski sodnik, Landrichter.
- Teči** (v zvezi: pravdo pustiti teči) = Recht ergehen lassen.
- Tožba, tožnina** = denarni znesek, ki naj se založi, ko se vloži tožba; Meldpfennig.
- Udariti doli** = pripustiti s povesnenjem sodne palice, dovoliti.
- Uganiti** (v zvezi „tako ugenili jenu spoznali“) = najti misel, befinden.
- Upeljati se** = priti sam po sebi v posest, prilastiti si posest.
- Uplatek, uplat** = vplačilo.
- Užitek** = „germanskopravna posest“, Gewere.
- Varuh** = varuh, pa tudi skrbnik, tutor.
- Védeče** = splošno znano, notorično.
- Vera in istina** (v zvezi „pri moji veri in istini“) = danes: vera in poštenje, Treu und Glauben.
- Vesten** = spoznaven, wissentlich, Kenntlich.
- Vestnost** (v zvezi „fueftnoftio letih Gornich Buquiz“) = po vsebini, Urkund.
- Vladnik** = uradnik (prekmursko).
- Voditi** = izvrševati (pravdni postopek).
- Voščiti** (scil. pravico) = (v fevdnem razmerju) prenesti, verleihen.
- Vpeljati** (scil. v zemljišče) = dejansko izročiti zemljišče v posest.
- Vsobenje** („osabenik“) = uživalec koč, hrama, zidanice, ki pomaga lastniku obdelovati vinograd; „Inwohner“ v poznejših listinah; v izvorniku gorskih bukev iz l. 1543. „die mit aigem rucken“ (dim, ne hrbet) „im perkrechten gesessen“.
- Zabreza** = Veranlassung zum Streit (GB Recelj); toda gl. našo misel v § 35, šte. 2.
- Zadolžiti se** = postati dolžnik.
- Zadoseči** (v zvezi: blago zadoseže) = doseči po vrednosti.
- Zagornik** = pravilno: sogornik; gl. zg.
- Zagorski** (scil. -a pravda) = gorska pravda, vinogorski zbor, Bergtaiding.
- Zagorščina** = 1.) vinska gorica kot pokrajina, tudi gorščina; 2.) vinogorska pravica (Bergrecht).

- Z a l o g a (v zvezi zaloge in graje) = živa meja poleg zagraditve (zeun und Friden“); drugod tudi sam plot.
- Z a l o ž i t i (scil. tožnino) = vplačati v denarju, deponere.
- Z a m u j e n j e = zamuda, Versäumnis.
- Z a p a d a n j e = vse, kar zapade v denarju, Fälligkeit.
- Z a p a s t i (v zvezi: on je gorskemu gospodu zapadel 72 dinarjev) = za-
deti kot kazen.
- Z a p o p a s t i = zgrabiti, apprehendere.
- Z a p r i č a t i, s p r i č a t i = s pričami dokazati, da je resnično, bezeugen.
- Z a r o č e n j e = volilo, Vermächtnis, legatum (ni istovetno z legatum po
rinskem pravu).
- Z a s t a v a = 1) prostovoljno dovoljenje stvarne pravice, pignus volun-
tarium; 2) volilo.
- Z a š e n t a t i = blasphemiam dicere.
- Z a t i r a t i (scil. pit.) = kvariti.
- Z a t o ž e n = kdor je v pravdi toženec, pa tudi: ovajenec.
- Z a v e z a (v zvezi: „per zavezi punkta [prav: punta = Bund] Kranjske
dežele) = obveznost (v smislu Landschadenbundklausel).¹²³
- Z a v l e č i (scil.: pravdo) = zadržati redni potek pravde z nenujnimi
motnjami.
- Z e m l j a = kmetija, Hube.
- Z v a n j e = poziv, citatio.
- Ž e l a r = gostač, vsobenjek.
- Ž i v o t = 1.) (v zvezi: sam svojim životom) = osebno navzočen; 2.) život
in blago = Leib und Gut.
- Ž u p a n, g o r n i = gornik, ki je hkratu župan v selu, Bergsuppan.

§ 29. Dodatek: Imena in slovenski urinki v zapis-
nikih ljudskih sodišč. Kot smo že omenili, se nahajajo v zapis-
nikih o vinogorskih pravnih tu pa tam latinski, drugod pa tudi slovenski
izrazi. To je bilo odvisno od poklicne izobrazbe zapisnikarjev, pa tudi od
njihovega poznanja krajev in ljudi. Latinske izraze, tudi cele stavke, so
vpletali zlasti duhovniki kot zastopniki samostanov, ako so oni vodili
zapisnik, slovenske pa tisti, ki so bili dobro veščji slovenskega jezika, a morda
manj nemškega. Od tod si moremo razložiti, da je vrsta izrazov precej dolga,
ki so prišli v slovenski obliki v zapisnik, pa po nemškem pravopisu.

Nekateri izrazi se sploh niso dali točno prevesti. Tako n. pr. „mejaš“
v oblikah „Mëaschen, Bergmeiaschen“; „dvorski“ — gl. zgoraj v § 28;
„postat“, izraz, ki ga pozna celó srbsčina, znači del vinograda ali njive, ki
jo more vrsta delavcev nakrat z delom zajeti; „vijača“ — mlaka ob kraju
vinograda, kamor se voda steka („vi“ = iz); „granica“ = pokrajina ob
deželni meji; „mito“ (Bestechungsgabe, v nemškem tekstu kar „Mueth“).

Druge besede kot „čekan, krilo, kosir (Krummesser), peča, kolica, koš,
lesa, srobotje (rabothe), ograja, buča, smetališče, starina (travnik, ki se le

¹²³ Gl. drugačna pojasnila: P o l e c, Paberki o klavzuli deželne obveze za škodo
(Landschadenbund), GMDS., l. 1939, str. 290.

še enkrat na leto kosi), muljava (Jätgras), mekota (vlažen pašnik), vrč, dnarič, „porten petek“ (petek, ko dobe berači na „porti“ samostana hrano) — niso bile prevedene, ker zapisnikar ni vedel za nemški izraz. So pa izrazi, ki so nemškega porekla, pa jih je zapisnikar prevzel v slovenski obliki, n. pr. bisaga, jerob, marof, kušelj. Naj tu omenimo mimogrede izraz „ambaldus“ (gl. § 18) kot skovanko, ki kaže usmerjenost k tujčevanju (Anwalt).

Razumljivo je, da so se posamezni vinogradi ali vinogradniški predeli v zapisnikih označevali z ljudskimi opisi, n. pr. vinograd „na vihri, na gradenci, v peklu, v koritnem, v važah“, pa tudi s poljskimi imeni (Flurnamen) „Višnje, Sadeži, Dobrotovina, Šibce, Prisončnik, Skrajnik, Toporišče, Brinjici, Kozji ses, Šestnik“ itd.

Vinske gorice, ki so bile vedno posebej navedene, po pravih, a nemško zavitih izrazih, so se imenovale po slovensko: Straža (večkrat), Jablanec, Slinovci, Gazice, Vodenice, Selca, Vrdun, Starci, Čatež, Burja, Bučka, Stankova vas, Rožanec, Lipnik, Bojnik, Stara vina, Telčji vrh, Slančji vrh, Malkovec, Skurževac, Marin dol, Veperje, Osmica, Čretež, Jerenga, Vozank, Vrhek, Topolovec, Drče, Artiče, Volčja jama, Dobje, Draga itd. Nekatero teh gorico slove še danes po svojem izvrstnem pridelku.

Zasledili smo v nemških zapisnikih v slovenskem jeziku napisano kletvico „pogin“ (pogini!), psovke „kozarje“, „sračjek“ (Kost. Plet., str. 109). „ti stara para, ti stari namarni grdan“ (Kost. Plet., str. 54), globo: t. zv. „operi jezik“,¹²⁴ nekoliko priseg. Navedemo najstarejšo iz l. 1730. (Novo mesto): „Jest Gregor Benica“ (Penica!) „persefeschem ena zista Persega bogu ozheto, Syno eno Suetimo Duho v fem Lubim Suetnikom, enu prezhiste Matere Maria' Diuize De ie Jense Jennitsch“ (Jenič) iz St Josta Pred Nekaterimi osmimi Lethmi ke Rokam ranziga Gaspuda Jerneja Lokharia faimastra vst. Mihelo, Sa ta vinograd ranziga Jurja Turkha, kateriga je bill Po sturijeni Zerkhoune Raitenge Sa 25. Rainisch bil sadolschou, ino na to vischo ranzimo Mihelo Jenitscho Sa zerkhoune Dolg Postheno 25. Rainisch zhistiga Denaria plazhal, to iest Vem Dobru koker ta zashne taiste Boshie Vesfe Zehmaister, ieno na ta Visfa Persshezhem taku zisto ieno Guishno, kaker meni Bug Pomagaj Ienu ta Sueti Boshie Euangelj Amen“.

Zelo mnogokrat se razpravlja v zapisnikih treh stoletij o psovki „Schelm“, žal pa nikjer nismo mogli zaslediti ustreznega slovenskega izraza. „Schelm“ je nemškega porekla, znači sprva kadaver, pozneje „kužnega človeka“. V naših zapisnikih pomeni osebo, ki ne zasluži časti in spoštovanja. Morda je slovenska psovka „šema“ pokvarjen „Schelm“. Upotreb-ljava se pa danes za osebo, ki se ji hoče izkazati zaničevanje radi njene neumnosti (podobno „prismoda“). Prim. slovensko narodno pesem: „Žnidarji so šelmi“.¹²⁵

¹²⁴ Gl. Ortner, Povjest Krapine, str. 96., kjer piše: „Radi klevetanja plačao je krivac obično novčanu globu (birszaga), što se tada zvalo „operi jezik“ (in emenda linguae); ta bi globa iznosila 2 dukata“. To se tiče Krapine, čas pa ni točno označen. Naš primer pa je povzet iz zapisnikov iz Brežic iz 16. stol.

¹²⁵ Gl. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, IV. str. 716.

Tretji oddelek

X. PRIMERJANJE TEKSTOV GORSKIH BUKEV

§ 30. *Metoda*. Primerjanje slov. in nem. tekstov gorskih bukev je za spoznanje razvoja slovenskega vinogorskega prava nujno potrebno. Nemški tekst izvirnika iz l. 1543. daje osnovo. Ostal je, kakor smo že izvajali za nemški del Štajerske — do malega — vedno enak. Na slovenskem ozemlju imamo opraviti poleg izvirnega teksta (l. 1543.) še z „večanimi gorskimi bukvami“ v nemškem jeziku iz l. 1595., dalje s Hoffovim prevodom slovenskega teksta gorskih bukev na nemški jezik (1809), slednjič s preosnovanimi gorskimi bukvami, ki so zapisane v nemških zapisnikih gorskih bukev (l. 1801.) iz okolice Klevevža. Odlomek „večanih gorskih bukev“ iz graškega Joaneja (čl. 1. — 18.) bomo registrirali takoj za „večanimi gorskimi bukvami“ iz Labasserjeve zbirke obrazcev. Slovenski teksti so nanizani po časovnem redu, vendar tako, da so zbrani — ne po redu tekočih številkih členov, ampak po logični skupnosti vsebine pod isto številko.

Namen takšnega strogo sinoptičnega prikazanja tekstov je, da se razvidi razvoj predpisov, ki so veljali od srede XVI. do začetka XIX. stol., pa tudi njihova medsebojna odvisnost. Vse to pa naj bo priprava za enostavni prikaz celokupnega slovenskega vinogorskega prava, zlasti tistih sestavin, ki so ali čisto gotovo ali pa vsaj zelo verjetno domače pravo.

§ 31. *Naslovi*. Najprej navajamo naslove sleherne izdaje.

1.) *Nemški izvirnik* (l. 1543.): *Römischer auch zu Hügern vñ Behaim etc. Kü. Mai. Confirmaciō vñ Bestättung des Fürstenthums Steyer Perckrechts-Büechel. im Jar M. D. XLIII.*

2.) *GB Recelj* (l. 1582.): *Gornih Bvqvi*.¹²⁶ *Od Krailove Suetlofti Offen inu poterien general inu Priuilegium. Is Nou uflauenfski Jefigk Istulmazhan skufi Andrea Rezla Farmoftra na Rakj, Anno M : D : LXXXII.*

3.) *Večane gorske bukve* (1595): „*Beradthschlagte Pergrechts Ordnung In Crain vund der Windischen Marckh, Ysterraich vnd Kharst etc. 1595*“. Graški Torso neha z besedo *Crain* in stavi piko.

4.) *GB ljub. stud. knjiž.* (1644.): *Nasiga Suetliga Cassaria Gorskih Praud Vstaierske Vkoroške inu Vkrainski Deselle Resnizho Poteriene.*

¹²⁶ Glede uporabe izrazov „gorni, gorski“ = vinogradski, gl. *Oblak*, Starejši slovenski teksti: LMS. 1889., str. 179. — Pomni, da pravi Recelj: slavenski jezik!

Nemški naslov v istem rokopisu ljublj. licejske knjižnice (gl. Let. Mat. Slov. 1. 1887., str. 289) se nahaja na prvi strani platnic in se glasi samo „*Bergkh Rechtsordnung. 1644*“.

5.) GB Labasser: *Gorskhe Bukve pissane v tem leitu, khadar se je pisalu 1646.*

6.) GB Kapsch (1683.): Ni nobenega naslova; prevod se prične z napisom „*Pervi Articl*“.

7.) Frag. GB Vag. (sredi 18. st.): *Die Perkh Ordnung auß der teutschen in die Kranarische Sprach vertolmatsch wie folgt.*

8.) Eks. GB Vag. (sredi 18. st.): *Gorjske Freijste Ad Cesarje Ferdinando 2 : 3.* (Kaj pomenita ti številki, ni jasno).

9.) GB Ijub. Muz. (sredi 18. st.): *Gorsk Articlne.*

10.) GB Soteska (sredi 18. st.): *Casarske Gorske Prauize.*

11.) GB Boštanj (pred 1781. l.): *Gorske Regelce al' Artikelni kateri per gorski Praudi vsselei morejo naprei brani inu isloseini Biti.*

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.) = *Artikulusi Vrha Nedszkoga, steri szo nam na haszek szpravleni i napravleni i poulek reda po etom nassem Szlovenszkom Jeziki na vekso razumnoszt vö dani ino sze po redom majo etak vö steti.*

13.) Hoffov prevod (1808. l.): *Bergartikel.*

V zapisnikih o vinogorskih zborih iz l. 1801. (gl. § 20) se le iz uvodnih besedij razbere, da so bile predmet preosnove „*allgemeine Anordnungen*“ (ne več „*Bergrechtsordnung*“).

Iz vrste vseh teh naslovov se vidi, da se je čim pozneje tem bolj prvotni naziv umikal nekemu splošnejšemu naslovu. Iz tega pa se jasno zrcali pomen zakonitosti ali vsaj zakonite veljave. V treh primerih (štev. 4., 8., 10.) se je ohranil močan poudarek, da je izvor zakonitosti cesarjeva oblast.

Ne da se pojasniti, kako je nastal v št. 4. naslov, ki kaže, da se smatra zakonitost člena tudi za Koroško.

§ 32. Uvod k členom gorskih bukev.

1.) Nemški izvirnik (1543.): *Wir Ferdinand von gottes genaden Römischer Khunig, zu allen zeiten merer des reichs in Germanien, zu Hungern, Behaim, Dalmatien, Croatien und Sclavonien etc., Khunig, infant in Hispanien, erzherzog zu Österreich, herzog zu Burgundi, zu Brabant, zu Steir, zu Kherntten, zu Crain, zu Lutzemburg, zu Wirtemberg, Ober und Nider Slesien, fürst zu Schwaben, marggrave des heiligen Römischen reichs zu Burgaw und Märhen, Ober und Nider Lausniz, gefürster grave zu Habspurg, zu Tirol, zu Phirdt, zu Kiburg und zu Görtz etc., landgrave in Elsass, herr auf der Wÿnnndischen mark, zu Portenau und zu Salins etc. bekennen öffentlich mit diesem brief und thuen Kund allermeniclich, das uns die erwirdigen edlen ersamen geistlichen unser lieben andechtigen und getreuen n. ain ersame unser landschaft unsers fürstenthumbs Steier der dreier ständ von prelaten, herrnstand und vom adl undertheniglichen*

angeruefen und gebeten haben, das wir inen das perkrechtpuechl daselbst in Steir, so mit unseren vorwissen und genedigen bewilligung von neuem heratschlagt, aufgericht und uns schriflichen furbracht worden ist, als regierender herr und landfürst zu confirmiren und zu bestätten genediglich geruechten, und laut dasselb perkrechtpuechl von wort zu wort also“.

2.) GB Re cel j (1582.): „Privilegiū Mi Ferdinand od boshie milosti Rimski Krai, ufakimu zhafsu Gmerar tiga Raiha Vnemzhich inu na Vogrih, Vpegamih, Vdalmaty, na Hrauatih, inu Vflouenzih etc: Krai Infant Vhispary ErzHerzog Vesterraihi Herzog VBurgundy, Vbrabanti, Vstayerich, Vkorotani, inu Vkransky Deszeli, VLuzemburgi VBirtenbergu, Vgoreni inu doleni Shlesy Firsh Ushúabih, Margraff tiga Súetiga Rimskiga Raiha Vburgani inu Vmarerih, goreniga inu doleniga Laufniz, Pod Firštam Knes Vhabspurgi, Vtiroli, Vfirti, Vkiburki, inu Vgorizi Deselski knej Velfasi Gospúd na Slouenski Marki, Vporterauí inu Vsalniji, etc: Spofnamo ozhitnu, inu damo na snaine, usem uprek, sletim lystum, de so naf ti Vriedni shlahтни inu duhouni nashi lubi andahtiui inu suesti, N. ena poshtena nasha Landtshafft // nashiga Firštouštua, Shtayeria tih treh stanou, od prelatou Gosposkiga stanu inu od Shlahtnikou, podnižno klizali inu profili, de bi mi nim tih gornih praud Buqúe, tam istu Vstaieryh, kir so snasho uestio inú gnadliuim peruoleinem is nouiga posuetuane, gori nareiene inú nam Vpifmi na pre pernesene kokur regirni Gaspúd, inu Deselski Firsh Hconfirmainu inu Hpoterieniu, Gnadliúú prisstali Inu leteh gornih Bukui, glas ie od besede do besede letakú.

Pripomnimo posebej, da je Slavonija označena z besedama v „Slovincih“, „Windische Mark“ pa „Slovenska marka“, in to l. 1582.!

3.) Večane gorske bukve (1595.): V obeh izvodih: Vacat.

4.) GB l jub. stud. knjiž. (1644.): Vacat.

5.) GB Labasser (1646.): Vacat.

6.) GB Kapsch (1683.): Vacat.

7.) Frag. GB Vag. (sredi 18. stol.): *My Ferdinand od Bozhie gnade Rimski Kral Vsakymo Zhasv en gemirar diga tega Rimskiga Kralstva: V neimshkhi Jeni V vogerskhi desheli. Vpegamih V Dalmatij v Harvaskhi Jeni v Shlavony Krall Ferst inu Svetli zesar Steierskhe, Koroskhe, Jeni Kranskhe Duzele Magozhen od Celiga Kersanstva.*

Sposnamo ozhitno s tem listam Jeni Strimo vediozhe Vsakaterimo de so Nnas ti zhastiti Shlahtniki postheni duhovni Nnashi lubi andohtlivi Jeni Svesty Jeni nasha Zhastita Landtshafft nashe firetave Shtaierske deshle teh treih Stanov od prelatou gosposki stan Jeni od Slahtnih pohlevnih klicali ienu prosili, de bi nim lete Sagorske buqvi ali artikelne, Vsttaierskimo: kir so yeh Snashim nepreiveideinem gnadlivo dovolshino Sveitvali, gori postavili Jeni v pismi naprei pernesly poterdili. Katere smo tudi koker en deshelski Fierst Jeni Cesar vshlishali gnadlivo poterdili einu conformirali Jeni pravio tiste buque ali artikelni od besede do besede letoku.

8.) Eks c. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

9.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): *Katieri so bli od praesuetlika Rimskiga Cessaria Ferdinanda tega perviga sa negove Deshelle poterdeni, Jenu jes Duneiskiga Meista na 9te Dan tega Mesza Marciusa ob tem leitu 1543 u Deshelle poslani, le ti Se imajo Suestu jenu po teh ufe Gorneke, jenu Mejashe koker tude ufe gorske Gospude vishat.*

„Marciusa“ je pisna pomota; pravi datum je 9. februarja 1543.

10.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat.

11.) GB Boštanj (pred 1781.): Vacat.

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

13.) Hoffov prevod (1808.): Vacat.

Kakor se vidi, je pod števil. 7. navedeni prevod skrajšan, vendar ni misliti na to, da bi mu bil za predlogo ali vzorec Recljev prevod, pač pa mogoče kakšen drugi prepis tega prevoda. Glede izraza „podnišno“ v Recljevem prevodu za „undertheniglich“ v izvorniku moramo pripomniti, da je pisava okrnjena in bi se moglo brati tudi „pohlevno“ kot stoji v Frg. GB Vag. — Datum 9. marca 1543. v GB ljub. muz. je očitna pomota; tako v nemškem izvorniku kakor tudi v GB Recelj stoji 9. februarja 1543., toda šele na koncu celokupnega besedila.

§ 33. Določitev dne, kraja, zasedbe vinogorskih zborov.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[1] [Perktading zwischen Ostern und Pfingsten] Anfenklichen sollen alle perktading im land Steir zwischen Ostern und Phingsten jährlich besessen werden an den orten, da es von alter herkommen und on sonder eehafte not an Kain ander ort gewendet werden. darzue soll ain jeder perkherr solch recht besetzen mit seinen perkholden. so er aber nicht sovil perkholden hat, mag er aus andern pergen perkholden nemen und das perktading besitzen“.

2.) GB Recelj (1582.): „I. KSAZHETKV, Imaio. Vjakatere sa gorske Vpraúde Vfjhayerski defheli Vmei Veliko nozhio inu umei Vinkushtimi Vjakú leitú, na tih meistih, kir ie od starifshih jim perhslú inu presufsebnih neuterpezhih, potrebna, obenú drugu meistú, obernene biti, Htimuifstimu ima En usakaterni gorni Gospud takouifshne praude Vfoymi fogorniki obfediti, Aku on pak // tulikaj Sagornikou nima, more on if drugih gur Sagornike Vfeti inu Sagorska praudo obfediti“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „I. Wan man die Perkhrechtthaiding halten soll. Anfenglichen sollen alle Perkhthaiding im Landt Crain, vund der windischen Mark Ysterreich vnd Kharst Erstens zwischen St. Gregorio vnd St. Georgitag jährlich bessessen vnd gehalten, die annder aber Zum Herbst, wie es in Jedem Perkhg gebräuchig, an dem ort, wo es von olters herkommen ist, vnd ohne sondrer Ursache oder eehafte noth an khein ander Ort nit gewendet werden, darzu soll ein jeder Perckchherr solich recht besetzen, mit seinen Perkhholden nemen, vnd die Perkh Thaiding besezen darzu soll ein jeder Perkh holde zeitlich,

vnd aufs langest umb 9. Uhr vor Mitag persöhnlich Erscheinen, oder so dass genuegsambe Vrsachen zu khomben verhindert, einen anderen Eirbaren man an seiner Statt schicken vnd wann sy alß dann zu den Rechten sizen sollen die Partheyen fleissig hören vnd mit Einander, sich auch still vnd vnuerweißlich halten“.

V prepisu večanih gorskih bukev iz graškega Joaneja se glasi ta člen smiselno prav tako, samo ortografija je nekoliko različna. „Pergthaiding“ tu ni srednjega spola (kakor v izvir. iz l. 1543.). Zadnji del zadnjega stavka se glasi drugače, namreč „... fleissig hören vnd dennen nit einreden, sich auch still vnd Unerweißlich halten“, kar daje pravilnejši smisel. Bodi že tu omenjeno, da je ves stavek, ki daje pouk sodnikom, prevzet točno iz reda za ograjna sodišča za Kranjsko, Slovensko Krajino, Metliko, Istro in Kras, ki ga je izdal nadvojvoda Karel dne 15. januarja 1571. v Gradcu (Landschrankenordnung).

4.) GB Ijub. štud. knjiž. (1644): „I.) Nar poprej se imaió te gorske praude vmei veliko nozhio inu Vinkusti vsaku letu derhati nateh Kraih, kokar ie od stariga navada Willa, teiste praude ima ta gorski Gospud Isuoimi Segorniky derschat, kier bi pak on suoih Segornikov sadosti na-iemel, tako more on is drugih gur segornike naprositi inu ta prauda derschati“.

Ta prevod se drži nemškega izvirnika, vendar je izpuščeno, da velja za Štajersko ali za Kranjsko, ker je že v naslovu rečeno, da velja za Štajersko, Koroško in Kranjsko. Tudi predpis, da se ne sme vinogorski zbor (gorska pravda) brez posebne potrebe na drug kraj prelagati, je izostal. Na kraju pa stoji „naprositi“ sagornike iz drugih goríc, kar je bistvena izprememba prvotnega besedila.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „Ta pervi Articl, Naperuu ima Vsakiteru Leitu Vsaki gori Dvakrat Gorska prauda, kakor Vfaki Gospud navada ima, kakor Jepsen enkrat Spomladi kakor Vmej Veliko nozhio inu Vmej Winkostih Druguzh Dershana biti, na meisftih kakor se stara navada Inu ima Vfaki Gorski Gosput takovo pravdo svoimi Sogorniki ali Meiashi obfadi, aku be pak premalu teh Isteh Jemel, taku on more is Drugih Gur Meiasu naprositi, Inu ta Ring sadosti Kenj pravde na meistiti, Inu obsaditi“.

Popolnoma nova misel je izražena v tem, da sta določena dva dneva na leto za gorske pravde. Tudi se tu pojavlja prvič določba, ki razlikuje sogornike in mejaše. Izostal je predpis, ki brani prelaganje vinogorskih zborov iz kraja v kraj.

6.) GB K a p s c h (1683.): „Perui Articl. Nar poprei imaió use Gorskhe Praude V Krainski Deseli mei Veliko Nozhio inu Vinkustich, Vsaku letu obsoiene biti, an tech mesteh, ki ie od starich sem pershlu. Te druge pak Jesen, koker ie Veni vsaky Gory nauadnu, Jnu se neimaio brez koker sille ali Vrschaha, na abednim drugim mestu derschati, de bi khei Vnauado na pershlu, H timu Ima en Vsakateri Gorskhi gospud takouo praudo suoimi

meiashi obsoditi, koker bi pak teich Meiaschou ali Segornikou sadosti na bilu, more on is drugih gor Segornikhe naprositi, Inu to gorsko prauo obsaditi. H tystim ima en Vsakateri Segornikh Sam priti inu navdaile da devete Vre predpoldnem. Ako bi pak niega eni Spodobni Ursachi Sadershali, taku on ima eniga drusyga posteniga Moshu, na suoim meistu poslata, Inu kadar V prauo doli sedeio, taku Imaio te Partye is flifsam Poschlushati, inu tim istim nikar noter gouoriti, tudi se imaio tihu inu mirnu dershati“.

V tem prevodu so posnete misli iz izvirnika in iz večanih gorskih bukev, vendar se prevod v poslednjem pogledu drži očitno besedila, ki se nahaja v Graškem Joaneju. Nova misel je, da sme sogornik namestu sebe poslata drugega „poštenega moža“. Z GB Labasser pa se ujema predpis, da mora gorski gospod svoje sogornike „naprositi“.

7.) *F r a g. GB V a g. (sredi 18. stol.): „Wie mann die Pergkh Thailung halten Soll Ta pervi artikhel. Imaio Vze Sagorske pravde v Shteieri v alle dergodt Vmeid veliko nozhio Jeno Vinkukhushtmi Ali kader ie navada Vsako Leito obsoine biti na tih Memeistih kier ie od starschich Sem perschlo Jeno prez kakove Sille volle ne obenu drugu Meistu Se Nnimaio voditi htirmu yma en vsaki gorski gospod taku pravda obsaditi Snegogvimi Sogorniki, kadar on pakh Neiima toliko Sagornikav More yeh ys druge Sagorshine vseti Jeno to Sagorsko pravdo obsaditi“.*

Gre za besedilo, ki je krenilo po svojih potih. Prevajalec je čutil potrebo, da veljavnost za Kranjsko opraviči in sicer skladno z določbami Kranjskega deželnega ročina. Izvirnik (1543.) je nekoliko izpopolnjen. Ne pozna mejašev!

8.) *E k s c. GB V a g. (sredi 18. stol.): Vacat. (Gorska gosposka ni hotela priznati, da ima dolžnost sklicevati vinogorske zборе.)*

9.) *GB l j u b. m u z. (sredi 18. stol.): „Ive Articl: Narpoprei imaio ufse Sagorske Pravde u Deshelli meit veliko Nozhio, Jenu umei Vinkushti slehernu Leituu dershane, Jenu obsojene bitti, na tistih Meystih, kir so ufeli od Stariga ble navadne, jenu nekier dergei Se nejmajo vadet pres Sille Volla. Leteimu ima en Sleherne gorske Gespud jes negoveme Sagorneke to pravdo dershat, jenu Sodet, jenu oku nejma tulku Sagorneku, more on jes drugeh Gorshen tiste uset, to Praudo dershat Jenu fsodet“.*

Vzorec temu prevodu je bil pač nemški izvirnik, vendar je besedilo spretno lokalizirano v pogledu vira zakonitosti gorskih bukev.

10.) *GB S o t e s k a (sredi 18. stol.): Art.: I. Peruimu ima en usakitiri Gorski Gospud, kateri sa kakova rezh toshio, usaku leto postiti Gorsko prauo Dersati ino toisto obenkrat odpoveidati“.*

Določbe iz nemškega izvirnika (1543.) so zelo okrnjene in po domače povedane.

11.) *GB B o š t a n j (pred 1781.): „Ta pervi Artikel. Na pervu ima usakuteru Leituu v Sleherni gorj duakrat gorska Prauda, koker jesfen enkrat, Spomlat med Veliko Nozhio inu met Wingustih v drugizh dersaina biti. Na taistih meistah, koker je stara navada, inu ima vjaki gorski gospud*

takishno praudo iz Suoimi dvanaistimi Sagorniki ali Mejashi obsedeti, oku bi pak taistih premallu blu, tokuou more is drusih gor mejashe naprossiti, inu to miso Sadosti k eni praudi namestiti inu obsedeti ali obsesti“.

Ta prevod je soroden GB Labasser, vendar ima nov predpis o številu sodnikov. Vseh dvanajst se imenuje „miza“, kar je prevod za (Beisitzer) = „Toffel“.

12.) GB P r e k m u r j e (1807.—1881.): O dolžnosti, da sklicuje gorska gosposka vinogorske zборе, ni več govora. Vendar ima ta priredba gorskih bukev pod št. 11 poseben predpis, ki se tiče sklicavanja vinogorskih zborov in se glasi: *„Ileni Hegy. seg, na steri den posteni na prei hodecsi Lidje i vesz vö rendelüjo, derzsavati sze more ali csi taki tri krat vu ednom Leti, ton je k Martinjevomi, Szvecsniczi B. D. Marie dnevi ino Georgyavomi, Hegymester more vö poszlati szvojega csloveka, ki je na tou posztaavleni i vküpe zapoveidati czeiloga Hegysega Gasde i steri ne pride, more plac sati ta 75 kr. Ki pa na tosbou na koga, duzszen njemi je pred deszetim dnevom ali jednim tjenom prevle na znanje dati, csi je ondalecs. Czi pa Hegy Biro ali Esküt za njim hodi, na vszak den na 7 Kr. za szvoi trüd“.*

Hegyseg = hegy = gora, szék = stol, sodišče; torej vinogorski zbor kot sodni organ; hegymester = gorski gospod kot vinogorski sodnik, Hegy—Esküt = gornik, pa tudi vinogorski sodnik; Gazda = (tukaj) gospodar vinograda. Da gre tu za podrobne predpise, ki daleko presegajo okvir prvega člana izvornih gorskih bukev, ni da bi šele razlagali.

13.) H o f f o v p r e v o d (1808.): *„I. Artikel. Vor allem sollen alle Bergprozesse im Lande zwischen Ostern und Pfingsten alljährlich geführt, und abgethan werden, an solchen Orten, wo sie von Altersher gewöhnlich waren, und aussern Nothfall sollen nirgend anders wo gehalten werden. Da bey soll jeder Bergherr mit seinen, oder Bergnachbarn Bergleuten Gericht halten, und abschliessen, und wenn er nicht so viel eigene Bergleute hat, so muss er von anderen Bergnachbarschaften, solche nehmen, das Gericht halten und abschliessen“.*

H. G. Hoff je imel, kakor že v § 19., št. 7., omenjeno, slovenske GB ljub. muz. pred sabo, da jih prevede na nemško, vendar ni razumel izrazov „sogornik“, „sogorne pravde“, „gorščina“.

Na vinogorskih zborih v okolici K l e v e v ž a l. 1801. sklenjeni novi člani gorskih predpisov nimajo nobene omembe glede časa, kraja in zasedbe vinogorskih zborov.

§ 33. Iztoževanje dediščinskih zahtev.

1.) N e m š k i i z v i r n i k (1543.): *„[2.] [Klag der erben jeder zeit ergen lassen] Item es sol ain jeder perkherr denen, so umb erb zu clagen haben, allbeg im jar recht ergeen lassen, im schriftlich oder mundlich furpot thuen und in des zu ainer jeden zeit nicht verziehen, sonder fürderlich recht ergeen lassen, dann dise recht nicht verzug leiden mugen“.*

Besedilo ni jasno v tem pogledu, ali naj spadajo dediščinske tožbe na vinogorski zbor ali je za nje sklicati posebno zborovanje sodnikov. O tem bo govora pozneje.

2.) GB R e c e l j (1582.)* „II. Item en vsakateri gorni Gospúd, ima letem kateri ja Erbe tošiti imaió, Všelei Vleti Praudo pustiti yti nemú ujelej, spismam ali sbefedo, sapouedane štúriti, Inu nemú tojšto Kenimú zhařsú nikar řaulezhi, tamuzh berřh kir more praudo puřtiti tezhí, sakaj lete praude od ulezheina nemoreio terpeti“.

R e c e l j se je potrudil dati dobeseden prevod, izpustil je besedo „vsakem“ pred „času“, nejasnosti predpisa seveda ni mogel s suženjskim prevodom odpomóči. Čudno je, da izraza „Erb“ ni znal posloveniti.

3.) V e č a n e g o r s k e b u k v e (1595.): „2. Wie man umb Erb Klagen vnd recht ergehen lassen soll. Item es soll ein Jeder Perkherr, denen so umb Erb zu Clagen haben (die zwischen den angestellten Perkgthaiding angefallen wáhren) allerwegen im Jahr recht ergehen lassen, im schrüfft oder Mündlich Furpitte thuen vnd in daz zu einer Jedenzeit nit verziehen, sonderlich recht Ergehen lassen, da diese recht nit Verzug leiden müg“.

Nova redakcija kranjskih deželnih stanov je nejasnost, o kateri je bilo govora zgoraj pod 1.) in 2.), odpravila, sicer pa samo pravopis izpremenila.

Prepis v graškem Joaneju je — razen malenkostnih pravopisnih razlik — ravno tak, le v pojasnjevalnem vrinjenem stavku stoji med „Perkhthaiding“ in „angefallen“ beseda „Jemandt“, ki je smiselno potrebna. To kaže, da L a b a s s e r najbrž ni bil popolnoma vesten prepisovalec.

4.) GB I j u b. ř t u d. k n j i ř. (1644.): „2. Ta gorski Gospud ima teim, kier sa Erb tořzhio Vsaku leitu, praudo dati, spismam alli sbessedo nasnaie dati, inu nekar saderschati, sakai le te praude nemoreio obeniga odlaska terpeit“.

Prevod se drži nemškega izvirnika, le besedilo je malo skrajřal; gotovo je razumljivejši kot Recljev.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „Ta. 2. Articl, Na drugu Ima Vsakaterj Gorski Gosput te im kir řa kakouo Erbfino tořzhio, Vsaku Leitu pustit Gorsko praudo Derřhatj Inn obenkrat na odpouedath, Sakai takoue praude Obenega odlashaina ne terpe“.

Prevod gre po nemškem izvirniku, ni jasen niti toliko kot izvirnik. Besedi „te im“ so pomotne; zapisati bi se moralo „tistim“ (ali „teim“).

6.) GB K a p s c h (1683.): Vacat, menda zbog nejasnosti, odnosno nepotrebnosti posebnega predpisa glede dediščinskih tořba, ře se vrře vinogorski zbori ře itak dvakrat na leto.

7.) F r a g. GB V a g. (sredi 18. stol.): „2. Wie mann Umb Erb Klagen undt das recht Ergehen soll. Anv Ima en vsakhi gorski gospod them Kateri Sa erbshino tořhiti Jimaio vselei vleiti pravdo podstaviti Nemv

* Črke dveh treh začetnih besed piře R e c e l j veliko; mi smo to od tu dalje opustili.

Spismam ali vbeseidah naprei Klizanie striti tvdi neima kvsakimv zhasv zakat. Temezh teim hitreishi pravdo pustiti yti. Sekai te pravde po zakvaina terpeti nemoreio“.

O pojasnilu iz večanih gorskih bukev o postanku tožbâ ni omembe; „pravdo podstaviti“ ni lahko razumeti. „Počakovanje“ = zavlačevanje.

8.) E k s c. GB V a g. (sredi 18. stol.): Vacat.

9.) GB l j u b. m u z. (sredi 18. stol.): „2. Articl. En sleherne gorske Gespud more letem, kateri Sa Erbshene toshet imajo ufselei uletu Praudo pestet, jes Pifsmam alli jes Befeido klicajne naprei Stert, jenu toke Slednimu zhafsu, ne zhakat, temezh to Praudo hitreishe naprej pomagat, dokler te gorske Praude obeniga Pozhakaina naterpe“.

Pojasnilo glede dediščinskih pravnih je tu tako obrnjeno kot pod št. 7.), beseda „Recht ergehen lassen“ je eliptično prevedena „pravdo pustiti“.

10.) GB S o t e s k a (sredi 18. stol.): Vacat. V prvem členu (gl. § 33, št. 10) so itak tudi dediščinske zadeve zajete!

11.) GB B o š t a n j (pred 1781.): „Ta drugi Artikel. Na drugi: ima en vsakateri gorski gospud Le tem kateri sa kakishno Erbshino tozhijo, usaku Leitu pustiti gorsko pravdo dersati, inu toistu obendenkrat odpovedati, sakai takishne praude obeniga odlashaina naterpe“.

„Recht ergehen lassen“ je tu nadomeščeno z odreditvijo vinogorskega zbora.

12.) GB P r e k m u r j e (med 1807. in 1811.): Vacat.

13.) H o f f o v p r e v o d (1808.): „II. Artikel. Jeder Bergherr soll diesen, welche um Erbschaften zu klagen haben, zu allen Jahreszeiten Klag zu führen gestatten, entweder schriftlich oder mündlich den Anruf vorher thun, und also jeder Zeit nicht warten, sondern den Prozess fortzuhelfen, den Bergprozesse leiden keinen Aufschub“.

Sicer je smiselno pravilno prevedeno besedilo GB ljub. muz., le „zu allen Jahreszeiten“ je točneje podan.

V vinogorskih zapisnikih iz l. 1801. (Klevez) ni nobene omembe dediščinskih zadev.

§ 35. P r e p o v e d z l o r a b e o r o ž j a , r e d n a v i n o g o r s k i h z b o r i h .

1.) N e m š k i i z v i r n i k (1543.): „[3] [Kain waffen missbrauchen im perkteding etc.] Item welcher da kumbt zu dem perktaiding, sol ir jeglicher sein weer von im thuen. ob aber ainer ain weer het, so sol er die nicht misbrauchen, auch mit worten geburlich halten, noch derhalb ainicherlai unzucht treiben und nicht ursach geben zu anfruer. wo aber ainer darwider that und sich mit worten und in anderweg ungebürlich hielt, sol gestraft werden umb zwen und sibenzig phennig. zucket aber ainer ein weer, sol die straf sein ain mark phennig. und so ainer ain schlecht, sol die straf zwo mark phening und nichts weniger dem belaidigten seine schäden und vordrung vorbehalten sein“.

Tu gre za preprečevanje zlorabe orožja (weer = Gewehr = orožje v splošnem), kakor tudi zdrah z besedami. Za oboje so navedene kazenske sankcije, ki se stopnjujejo po težini pregreška.

2.) GB R e c e l j (1583.): „III. Item kateri kuli pride kšagorski praudi, inu Rojhie fabo pernefse, ta en usakateri ima suoie rojhie od sebe diati (sakai vgorah so Firftoufke frainge) inu akú bi glih gdu mezh ali drugu rojhie nespodobnú fabo pernefel, taku on tuiſti nespodobnú vprauhati, ſbefsedami se tudi spodobnú derſhati ima, Nima tudi ſa tiga Volio, enakufhne framote inu nepoſhtene oblaiati inu nikar ſa breſe daiati Hkobenimú poboíu, Aku bi pak kateri zhes tuiſtu ſturil, inu bi ſe ſbefsedami inu ſizer udrugim potu nespodobnú derſhal taiſti ima ſtraiffan biti, ſa LXXII. denarieú, Aku pak kateri mezh Un isdere, timu ima biti ſtrayffinga I Marka denarieú, inu aku eden eniga udari, ima ſtraiffan biti II Markj denarieu, inu niſhter ſtem maine, timu reſhalemimu negoua ſkoda inu obyskanie napre ohranenu“.

Prevod za „Unzucht treiben“ = „enakufne framote inu nepoſhtena oblaiati“ ni razumljiv, če ni morda napačno čitan; besedi „ſa breſe“ pa sta lapsus calami za „urſhahe“. Morda je Andrej Recelj prepisoval iz starejšega prevoda pa slabo bral.¹²⁶ Urinjeni stavek „sakaj vgorah so Firftoufke frainge“ je močan poudarek zakonite veljavnosti gorskih bukev, toda Recljeva samolastnost. Prevod „Vordnung vorbehalten sein“ v „obyskaine napre ohranemu“ ima pa vsaj stvarno podlago v tem, da se je tožbeni postopek pričel z „obiskanjem“ toženca od strani tožnika, ki vpraša, ali hoče toženec dobrovoljno zahtevku ugoditi (gl. besedo „obiskati“ v § 28. in naša izvajanja o tem v § 100.).

Pripomniti je treba, da je Recelj tudi v členu XXX. samolastno urinil določbo o nasilstvu meščanov in plemičev (torej mejašev), ki se nikjer drugod ne nahaja (gl. § 62., šte. 2.).

3.) Večane gorske bukve (1595.): „3. Wie ſich die Pergholden am Perkhthaiding halten ſollen vnd von Poen dern ſo ſich ungebüerlich halten. Item an den angeſtellten Rechtſtag, ſo lang man die Perkhthaiding nit ausgeſſen und alles abgehandelt hat, ſo ſollen die Perkhholden ſich ganzlichen enthalten und kheinen Likauf wein oder moſt auftragen laſſen, Sonndern daz biß daz gar verricht anſtöllen, und welcher da Khombt Zu dem Pergkhtaiding, ſolle jer jeglicher ſein währ, von ihme thun, wo aber einer, ein währ hat, ſo ſolle er es nit mußbrauchen, auch ſich mit worten gebüerlich halten noch deſhalb ainicherley Unzuecht treiben, vund nich Ursach geben, zu Auffrur, wo aber einer darwider thäth vnd ſich mit worden vund in amder weg vngebüerlich hielt, der ſoll geſtrafft werden: umb 72 D., zukht aber ainer ain währ, ſoll die ſtraff ſein ein pfennig: Darfür ain Ducaten in Geldt zu verſtehen, vnd ſo einer ain ſchlegt, ſolle die Straff ſein Zwo Markh pfennig, daz iſt Zwoo Ducaten in Goldt,

¹²⁶ V Pleteršnikovem slovarju ſtoji, da pomeni Reclju „zabreza“ = „die Veranlaſſung zum Streite“. Dvomimo.

und nichts weniger, dem beleidigten sein schaden vnd Forderung vorbehalten sein.“

V prepisu iz graškega Joaneja je tu člen popolnoma enak, le pravopisje je drugačno, (wehr — währ, solle er es — solle er dis, thath — thete i. pod.). Tam pa stoji v prvi kazenski sankciji pravilno „ein Markh pfe-nninge“, kar je v GB Labasser izpuščeno.

V tem prevodu sta navedena dva predpisa, ki značita dopolnilo k izvirniku (1543.). Predpis, da se med zborovanjem, dokler niso vse pravde obravnave, ne sme prinašati vina ali mošta za likof (v zapisu graškega Joaneja Leykhauffwein, po Labasserju — bliže slovenski besedi), je čisto nov, menda sosebnostno za Dolenjsko potreben. Druga misel, ki je nova, pa je, da se denarna kazen plača v zlatu.

4.) GB Ljub. stud. knj. ž. (1644): „3. Ta kateri khteim gorskim praudam pride ima en Vsaketero suoie oroschie od sebe diate, kateri bi pak oroschie imel, tega neima Vnnuznu prauhati, alli en vrschah dati, ta kateri pak bi se zestu podstopil, da bi on toistu vnnuznu prauchal, ta bi sapadell 72 straiyinge, potegne eden orozhie vnkai, ta je sapadel tri marche, Vdari eden, ta je sapadl pet marh straiyinge, inu stem osekaniem oprauit“.

Prevod je v svojem prvem delu — glede označbe povoda — do nerazumljivosti nepopoln, sicer pa se drži nemškega izvirnika, toda predpisi o globah so tu poostreni. „Vnnuznu“ = nekoristno, krivo.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta. 3. Articl, Kateri Gorski praudi pride, Ima Vsaktery Souie oroshie od Sebe polofhiti. Inu se Vgori per praudi f besedo Inu sdiainam, poshtenu Dershati, Ima malu alj Veliku h kakovi navolj h boiu kakov Vrschah Dati. Kateri be se pak s besedo alj sdiainem nespodobnu Derschal, ta ie sapadel 72. Denariou, aku bi pak en Mez h Isderl, ta je sapadel eno Marko Denariou, oku bi enega bel, ta je sapadel Duei Marke Denariou, Inu posebe s teim bienim negouo skodo oprauitj.“

Prevod se drži, dasi je okrajšan, nemškega izvirnika navzlic temu, da je Labasser imel v isti zbirki tudi besedilo večanih gorskih bukev na razpolago. „Bel“ = bil; „l“ se je izgovarjal! —

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl 2. Kako se imajo Segorniki Vgorskih Praudach dersati, Inu od kastinge teich, ki se na Spodobnu derschy. Daile na postavljeni dan tih praud (:taku dolgu dokler se te praude na uerscheio inu Vse oprauleno na bode:) se imajo ti Segorniki silu treisni dersati, inu obeniga likofa napustiti gori nositi, tamuzh tuistu dokler Vse opraulenu na bode, odlozhiti, Inu kateri kuli k praudam pride, ima en Vsaketeri suoie Roshie od sebe diati. Ako bi pak edan oroshie bi imel, taku Se nima o Shnim nespodobnu dershati, tudi Sa teiga uolio obedno Lotrio tribati, inu nikar Urschah dati H kregu, kir pak eden zhes tuistu stori, Inu se S besedami, inu V drugih poteh naspodobnu dersal, ima straiyan biti 72. Denariu. Ako on pak tu oroshie ali mezh Vunpotegne ali isdere ima niemu Straifinga biti ena Marka denariou, Inu

oke eden edniga udari, ima Straiffinga biti duei Markhi denarieu; Timu rashallenemu, Udarienemu ali Pobienimu pak negouo skodo, inu obiskhaine naprei stoy“.

Določba o prepovedi prinašanja likofa je vzeta iz večanih gorskih bukev, ni pa sprejeta določba o valutarni izpremembi marke v zlatnike. Konec pa spominja na Recljev prevod. Vobče pa je ta prevod že radi jasnosti bolj obširen kot vsi drugi.

7.) F r a g. GB V a g. (sredi 18. st.): „3. *Kokv Leti Sagorskhe Vsivozih V letem sagorskinivih Vinogradeh nad letem Boiam Jenv vdarzah je Sadersadt Ima. Kateri pride hti Sagorski pravdi, ta ima Suoie oroshie od Sebe diati. Kador pak bi eden enov oroshie per Sebi yemell tako Se nima on Shnim Nespodobno Sedershati Sa teigavola obeniga frevelna tribat Jenv nikar Vrshah dati hkreigo, kir pak eden Zhez tisto stori, ieno Se Sbeseidami Jenv vdrvgih potih Nespodobno ja dershi, ima Strafan biti eno Marko dinariv. Sedere eden pak Mez h Ima Strafan biti 2 marka dinario jenv nizh Maine.“*

V naslovu je beseda „Vsivozih“; morda je pisna pomota za „navzoči“ (v zadnjem zlogu je „i“ očitvidno med „z“ in „h“ naknadno urinjen.) Čudno je, da je prva, najmanjša sankcija za prepir (= kreg, Gezänke) opuščena, istotako pa tudi določba o povračilu škode prizadeti stranki.

8.) E k s c. GB. V a g. (sredi 18. st.): „1. *En Sleherni Mejasch ima oroshie ad sebe diati, alli dolli poloschiti. Kateri tega nastori ta je straffan peth Mark“.*

Ta priredba prinaša od tukaj naprej samo še določbe, ki se tičejo „sogornikov“ (tu netočno „mejašev“). Določbe, ki govoré o dolžnostih gosposke, so kot odveč izpuščene.

9.) GB l j u b. m u z. (sredi 18. stol.): „3. *Art. Per Sagorske Praude Se more tu Rofhje od Sebe diat, jenu oku enemo bode derlaubano tistu persebi jemeti, taku Se more spodobnu dershat, tudi Sa tega vola nobeno Loternio tribat, kateri pa zhefs tu praegershi, ima Shrafan biti sa 72. denariu. Sdere Metz h, ali drugu Rozhie, je ta Strafenga ena Marka denarju. Jenu oku udare, je Strafenga Sa due Marke dnarju, jenu ta udarjeni ga Sna She naverh dalei toshet.“*

Prevod se drži nemškega izvirnika, tudi glede kazenskih sankcij, pa ga je okrajšal. Besedne žalitve po tem besedilu sploh niso bile pod globo zabranjene.

10.) GB S o t e s k a (sredi 18. stol.): „Art. 3. *Aku bi einige Bill, ta ie sapadu due Marke Denariev, inu posebei timu Bienimu sa negovo Skodo opraviti.“*

Tu ni več govora o orožju, ker to kmetskemu stanu ni bilo več dovoljeno. „Biti“ pa pomeni udariti z orodjem kot palico, poleno i. pod. Glede izraza „opraviti“ gl. (§ 28).

11.) GB B o š t a n j (pred 1781. l.): „*Ta trethie Artikel. Kateri H'ti gorski pravdi pride, more suoie oroshje od sebe pollositi, inu Se per praudi*

Sbessedo inu is diainam posteinu sadersati, mallu all' veliku H' kakeshnimo boju alli navolli Ursah dati; Kateri bi se pak is Bessedo, ali s' diainam naspodobnu Sadershou, to je gorskimu gospudu Sapaduu 72. dinarjou, oku bi pa en Mezh isdero, alli eno Sekiro vusignou, ta je eno Marko dinarjou Sapadou. Kateri bi eniga v'dariv, ta je Sapadou due Marke dinarjou, inu pojsebej S taistem, kateriga je vdariv, Se more Sglihati“.

Prevod je napravljen po nemškem izvorniku, dodaje pa — bržčas iz lokalnih potreb — pri orožju posebej sekiro. Konec „zglihati“ osvetljuje misel, da naj se skuša napraviti glede storjene škode poravnava in sprava.

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811). „5^{im}: Csi sze szvadi ali na bitje ide vu vrhi, steri je kriv, placsa Kastige f. 4.“

Red je izprevržen. V prvem členu je predpis o popravilu potov, v drugem prepoved kraje grozdja, v tretjem prepoved popašnje tujega sveta, v četrtem določba o zapadu vinograda za tatove. Kakor se vidi, je peti, zgoraj navedeni člen samo v rahli zvezi s čl. 3. nemškega izvornika, ker daje kazensko sankcijo za prepire in bitke v vsej gorici, ne pa o priliki zborovanja v svrhu rešitve gorskih pravn. V drugi zvezi (gl. § 99) bomo navajali posebne predpise glede kazni za zlorabo orožja zoper gorskega gospoda itd.

13.) Hoffov prevod (1808.): „III. Artikel. Bey den Bergprozessen muss man das Gewehr weglegen, und wenn doch jemand solches bey sich zu haben erlaubet wird, so muss man solches ehrerbietig halten, und deswegen keine Bubenstücke treiben. Wer dawider handelt; wird um Denar bestraft. Wenn jemand ein Schwerdt oder ein anderes Gewehr auszieht, ist die Strafe um ein Mark Denar, und wenn er zuschlägt um 2 Mark Denar, und der zugeschlagende kann über dis noch weiter klagen“.

Gre za precej poljudno izveden prevod GB ljub. muz. Pri prvi kazenski sankciji, kjer stoji v slovenskem izvorniku „72 denarjev“, je Hoff arabsko številko izpustil, za to pa pod črto zapisal opombo: „Ein Denar scheint ein ganzer jetziger Groschen su seyn, weil ein Denarizh noch jetzt einen halben Krainerischen Groschen ausmacht“. Čudno je, da je Hoff besedo „Gewehr“ za orožje rabil, dasi bi moral pravilno reči „Waffe“. —

V zapisnikih o vinogorskih zborih v okolici Klevevža iz l. 1801. stoji kot 5. splošna naredba: „5to: Für jeden persöhnlich, oder realen Unfug, oder Gewalt verfällt der Beleidiger mit Vorbehalt aller Rechte für den Beleidigten den gesamten Bergholden die Strafe von ein Quart Wein“. Gl. o tem predpisu naša izvajanja v § 20. Tu poudarjamo, da je vprav znamenito, kako je ideja kolektivnosti vseh vinogradnikov, ki bivajo pod isto gorsko palico, tukaj vnovič oživela, čeprav izvira redakcija tega člena verjetno od pravniško naobražene osebe.

§ 36. Prisilna podsodnost za vinogorske zadeve.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[4.] [Klag erster instantz vor dem pergherrn]. Item es sol ain jeglicher in der ersten instanz vor seinem ordentlichen gericht, wie von alter herkommen, all sachen so das perkrecht berurt furgenomen und gehandelt werden“.

Poudarek leži na določbi „so das perkrecht berurt“; kaj je takšna zadeva, ni povedano. V sistematičnem očrtu slovenskega vinogorskega prava bomo o tem nadalje razpravljali. Subjekt in objekt stavka se ne ujemata.

2.) GB R e c e l j (1582.): „IV. Item en usakateri, ima perprauu Instanzy, pred suoio poredno Ryhto, kakor ie od starishih sem pershlu Vsfakaterie ritshi, kar gornih praud an tiče, napreie vsfeti inu rounati“.

Za izraz „poreden“ v smislu „ordentlih“ pravi Pleteršnikov slovar za današnji čas, da je na Štajerskem v rabi. „Ritfi“ je pisna pomota za „reči“. „Gorne praude“ naj pomenijo tu — vinogorsko pravo.

3.) V e č a n e g o r s k e b u k v e (1595.): „4. Wo man Erster Instanz handeln soll. Item es soll ein Jeglicher in der ersten Instanz vor seinem ordentlichen Gericht, wie alter her khumben, alle sachen so das Perkhrecht betrifft, furgenomen, vnd gehandelt werden“.

V graškem Joaneju nahajajoči se prepis je popolnoma istoveten. Tudi tu se subjekt in objekt stavka ne ujemata.

4.) GB l j u b . s t u d . k n j i ž . (1644.): „4. En vsakateri ima predto peruo instanzhio inu negovo ordentlich richto, koker ie od stariga nauada Willa, kar vto gorschino schlischi naprei pernesti, tuistu ima tudi raunanu biti“.

Prevod je napravljen po nemškem izvorniku, pa popravljen, da se subjekt in objekt ujemata.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „Ta 4. Articl, Vsakitiri Ima sate rizhi Kir Gorschino antizheio, pred praudo Instanzio, tuie pred Gorsko praudo handlati inu rounati“.

„Bergrecht“ je prevedeno, kakor pod 4.), z „gorščina“; besedo „sate“ treba čitati „za te“; „praudo Instanzio“ je lapsus calami za „prvo instanco“.

6.) GB K a p s c h (1683.): „Articl. 3. Kakhu se ima toshiti. Edna vsakhitira tosba ali reitzh, kar Sagorschine antizhe, Se ima per pervy Instanty ali per Suoy Ordinary Richti, koker ie od Starsheh Sem perslu, naprei Vzeti, Inu Raunanu biti. Kidar pak ta gorshki Gospud enimu praudo Sadersi, de bi vedezhe billu, potim more on tuistu pred tiga Firstoviga Kellermeistera naprei pernesti, Inu na snaine dati, ta ima le tega isprashati, aku se taku naide, inu uedozhe se sturi, potim more ta Kellermeister, kadar edna reizh pred niega pride, katero on spozna inu to praudo raunati ima, takouo praudo S deselani Inu Spurgary Kir Gorshino Imaio, ali notri so sedezhi, Inu potech Gorskih Buquah se ima noter raunati“.

V prvem stavku je jasno rečeno, da velja prva instanca za redno instanco, če gre za „tožbo ali reč“, ki se tiče gorskih pravic; to razlikovanje je novum. Nadaljnja stavka do kraja tega člena pa sta prevod členov 5.) in 6.) nemškega izvornika, ki tudi res tvorita eno logično celoto s čl. 4.) (po Kapschu: 3.) nemškega izvornika. Deloma je Kapsch prevzel določbe iz čl. 28. izvornika g. bukev; o tem bomo govorili pozneje.

7.) F r a g . GB V a g . (s r e d i 18 . s t o l .): „4. Wie man Von Erster Instanz wegen handeln soll. Oni ima tvdi vsakteri hti pravi instanzy Bredt

Suoio ordnano rihto, koker ie od starischih Sem perslo Vse rizhi Kir Sagorshina am tizheio naprei nesti Jenv ravnati“.

„Oni“ je menda pisna napaka za „anu“ („in“) (gl. § 33., št. 7.). Beseda „pravi“ v prvem slovenskem stavku se je glasila prvotna „praudi“, pa je bil „d“ prečrtan. Subjekt in objekt se ujemata.

8.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „3. Kateri ima kei toschiti ta ima po ordinge pred Prauda katera se Derschi priti“.

Prevod gre čisto novo pot, pa je jasen, če se namreč na vinogorskem zboru prebere.

9.) GB I j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „4. Art. En sleherne Sagornek ima Suojo pervo Instantio pred Suovjo navadno Rihto od Stariga Lefsem, jenu ufse Rezhi, katere Sagorsheno antizhejo, Se moreio andukei naprei ufset jenu Raunati“.

Prevod je stiliziran, kakor da bi veljal ta predpis samo za sogornike, ne pa mejaše. Mogoče je obveljala tekom časa takšna izprememba glede podsodnosti. Redno sodišče se tu imenuje „navadno“. Vinogorske zadeve spadajo za sogornike izključno pred vinogorski zbor.

10.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „Art. 4. Usakitiri, kitiri ima sa te rizhi kar u garo slishio, pred pravo Instanzio, to ie pred gorsko praudio naprei dati ino tositi“.

Prevod je preohlapen, kolikor gre za označbo stvari, ki spadajo v podsodnost vinogorskega zbora. Mišljeno more biti le to, kar se tiče stvarnih gorskih pravic, pa tudi nekaterih manj važnih kazenskih zadev, zlasti tistih, ki jih ta prevod sam obravnava.

11.) GB B o š t a n j (p r e d 1781.): „Ta zheterti Artikel. Usakitiri ima sa te rezhi, katere gorshino anthizhejo, pred pervo Instanzio, to je pred gorsko praudio naprei pernesti“.

V prvem stavku je beseda „sa“ (za) odveč ali pa bi moralo stati pred „naprei pernesti“ — „tožbo“.

12.) GB P r e k m u r j e (m e d 1807. i n 1811.): Vacat. Namesto te direktne določbe o vinogorski podsodnosti, stoji v drugi zvezi indirektna sankcija za obidenje te podsodnosti: Člen „14im: Ako bi sto brezi Hegy-mestra i Eskütov znanja tousit sou Goszpudi ali Goszpoczkim Vladnikom koga zametavsi Hegyseg, placsa 2 f.“.

O besedah, prevzetih iz madžarščine gl. zgoraj § 33., šte. 12.

13.) H o f f o v p r e v o d (1808.): „IV. Jeder Bergnachbar hat seine erste Instanz bey seinem gewöhnlichen Gericht von Alters her, und alle Sachen, die die Bergnachbarschaft anbetreffen, müssen dort angenommen und geordnet werden“.

Prevod je hotel podati vsebino čl. 4. GB ljub. muz., pa je zgrešen. Hoff pač ni razumel pomena izrazov „sogornik“, „gorščina“; gl. § 33., št. 13.

V zapisnikih o vinogorskih zborih l. 1801. iz okolice Klevevža ni nobene določbe o prisilni podsodnosti glede vinogorskih pravnih zadev.

§ 37. Zavlačevanje rešitve vinogorskih zadev.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[5] [Sover ein pergherr das recht verzug etc.] Wo aber der perkherr ainem recht verzug, das wissentlich wurd, als dann mag er dasselb fur des landsfürsten Kellermaister bringen und anzaigen, der sol sich des erkundigen, wo es sich also befindet und weislich gemacht wirdet, alsdann mag der Kellermaister die billigkeit darinn handeln, dann es sol der Kellermaister kain fürpot ausgeen lassen“.

Smisel tega predpisa ni jasno izražen. Bržčas se je hotelo reči, da naj kletarski mojster, ki je bil za Štajersko nastavljen, postopa po svoji izprevidnosti, nikar pa naj ne kliče pred sebe zamudnika, gorskega gospoda.

2.) GB Recelj (1582.): „V. Kadar bi pak ta gorni Gospud enimu prauo jaulekel, debe ueiftnu bilú, poteh mal more on toisto pred tiga defhelskiga Firsta, Kellermaistra pernesti, inu na snaine dati, de se ima tiga prau ifuprafhati, inu aku se takuistu ifnaide, inu ifuifingo dopernesenu bode potehmal more ta Kellermaister spodobfzhino notri raunati, sakaj ta Kellermaister, nima obeniga napreuablenu pustit Vun yti“.

Izraz „ueiftnu“ pomeni tukaj pač „spoznavno“, t. j. da se to tudi že čuti. „Da se ima t i g a prau ifuprafhati“, je nerodno posneto po nemškem tekstu; smisel je, da se mora o tem (tej stvari) prav poizvedeti. „Ifuifingo“ čitaj = iz vižingo = z dokazovanjem (Weisung). Izraz „Billigkeit“ je preveden „spodobfzhino“, pa je težko reči, ali je prva črka „s“ prepozicija za instrumental, ali prva črka samostalnika.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „5. Wann ainem der Perkherr Recht verzeücht. Wo aber der Pergkherr einem das recht verzüg, oder der Jemand auf sein ersuchen Khein gebürliches recht wolt her gehen lassen, dass wissentlichen wurde, als dann da derselb für des Landesfürsten Khellermaister bringen, vnd anzaigen, der soll sich des erkundigen was sich befindt, vnd weißlich gemacht wirt als dann mag der Khellermaister die Billigkeit darinnen handeln ohne des solle der Khellermaister die Partheyen nit für sich fordern“.

V prepisu graškega Joaneja stoji namesto „ersuchen“ — „Suechen“, namesto „her gehen“ — „ergehen“, namesto „was sich befindt“ — „wo es sich befindt“. V primeri z nemškim izvirnikom je tu unešena nova misel, da velja ta določba tudi za odreko pravnega postopka (denegatio iuris, Rechtsverweigerung), ne samo za zavlačevanje.

4.) GB l j u b. s t u d. k n j i ž. (1644.): „5. Kier pak ta gorski gospud enimu negoua praua ka . . . veidezhe bi sadershal, ta more tuistu pred deshelskiga Fyrsta Kellermaistra pernesti naprei, zhestuistu more kellermaister poprei praui perihnt noter vseti, na tuistu more on prauvizho handlati, pres tega pak nemore on obene sapouuüdi ali pefelihu sturiti“.

Prevod se drži nemškega izvirnika, beseda „verzug, verzeücht“ je ostala neprevedena. Izključeno je, da bi imel prevajalec GB Recelj pred sabo, pogodil pa je konec boljše kot Recelj. Opozarjamo, da je v l. 1644. še govora o kletarskem mojstru.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta 5. Articl, Akubi pak en Gorski Gospudt enimu praudo doli Vdaril Inu nedopustil, ta more pred te fiersthoe Suitlosti kellermaistra juoio toshbo naprei pernesti, Inu aku se temu taku Snaide, ta ku Vsheifize prestiga in kar Ima ta kellermaister Vfo prauizo V takouih rizheih reunati*“.

Prevod se drži glede odreke pravnega postopka večanih gorskih bukev. „Vsheifice“ pomeni morda „vsaj sicer“. Konec stavka je smisel preobrnjen pač zato, ker prej ni več govora, da mora kletarski mojster, ki se tu l. 1646. izrečno navaja kot organ vinogorskega pravosodstva, o stvari poizvedbe izvršiti.

6.) GB Kapsch (1683.): Ustrezno določbo je Kapsch združil z ono v čl. 3., (gl. zgoraj § 36., števil. 6.), toda prepoved, da kletarski mojster ne sme klicati pred se stranke, je izpustil.

7.) Frag. GB Vag. (sredi 18. stol.): „*5. Wen Einem der Perg-herr das recht verzieht. Jeno kader pak ta gorski gospudt enimv pravdo sadersi de bi vidiozhe blv. potemu more on tvistu pred tiga fiersthoviga Kellermaistra naprei pernesti ienv Naznaine dati, da ima letv sprashat; ako Se tako naide tokv More ta Kellermaister pravizo v temo ravnate*“.

Prevod se drži nemškega izvirnika, vendar je na koncu skrajšan tako, da ne omenja nedopustnosti klicanja strank pred kletarskega mojstra.

8.) Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

9.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „*5. Art. Nobeden gorske gospud najsmei katerima to Praudo Sadershat, Szer ga more Sa tu ta Sagornek temu Landeshauptmanu toshet, jenu to Pravico rounat*“.

Izvirnikovi predpisi so na minimum skrajšani, namesto kletarskega mojstra je postavljen deželni glavar, dodatek: „jenu to Pravizo rounat“ je spravljen v zvezo s sogornikom, ki se pritožuje, dočim spada smiselno k dolžnosti deželnega glavarja. Ta prevod kaže, da na Kranjskem deželni kletarski mojster ni bil v funkciji, ki je bila po gorskih bukvah predvidena.

10.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 6. Ako bi pak en gorski gospud enimu praudo Doli udaru, ta se more pred te firstave Suetlosti Kellermaistra oglasiti ino svojo tasbo naprei pernesti, tako ima ta Kellermaster kader takove toshbe pred nega prideio Scedelskimi Ludi ali por-garie Kir gorshine imao po gorskih Bukvach rounati in soditi*“.

Prevod je prevzel samo predpis glede odreke pravnega postopka, nima omembe zavlačevanja tega postopka. „Scedelskimi“ je pač lapsus calami za „z deželskimi“. Drugi del tega člena je privzet iz naslednjega člena nemškega izvirnika, kakor smo to opazili že pri GB Kapsch.

11.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta peiti Artikel. Oku pak bi gorski gospud enimu praudo dolli vdarou, inu na dopustiv, ta more pred te firshove Svetlusti Kellermaistra Svojo tozhbo naprei pernesti inu oku se temu toku Snaide, ima ta Kellermaister vfo pravizo v' takih rezheh iskasati inu Striti*“.

Ta prevod se drži skoraj povsem nemškega izvirnika, le predpis o poizvedbah je izpuščen, prepoved klicanja strank pred se pa je zavita v splošno pravilo, da naj se pospeši pravično, torej tudi primerno postopanje.

12.) GB P r e k m u r j e (med 1807. in 1811.): „20im. Csi bi komi sz Hegysega zroka Hegymester szvoimi Esküti praviczze ne bi csinio i Hegysega Pravda bi sze steromi ne bi vidla, teda njemi je szlobodno k Zemelszkomi Goszpoudi idti ino od njega praviczzo csakati“.

Ta priredba gorskih bukev prinaša član o dopustnosti pritožbe zoper zavlačevanje pravnega postopka prav nazadnje, kar ni neopravičeno. Kletarskega mojstra pa ne imenuje, ampak na mesto njega posluje deželni glavar.

13.) H o f o v p r e v o d (1808.): „V: Artikel: Kein Bergherr darf jemanden den Prozess zurück halten, sonst darf ihn der Bergmann den Landeshauptmann verklagen, und des Rechts pflegen“.

Glej pripombe gori k GB ljub. muz., čigar besedilo je prevedeno; izraz sogornik (Berghold) je krivo preveden.

Zapisniki o vinogorskih zborih iz leta 1801. (Klevevž) nimajo ustrezne določbe.

§ 38. Naloge kletarskega mojstra.

1.) N e m š k i i z v i r n i k (1543.): „[6.] [Kellermaister mit erkantnus der perg(g)enossen handeln.] Item es sol auch der Kellermaister, so ain sach fur ine Kumbt, die er mit erkanntnus des rechten handeln sol, solch recht mit landleuten und burgern, so perkrecht haben oder dienen, besezen und nach laut des perkpuech darinn handeln“.

Tu je kakor se zdi, urejena snov, ki izvira neposredno iz prejšnjega člena, a se tiče gorskega gospoda, ne pa vinogorskega zbora kot sodišča. Slišali pa bomo, da se je tudi reševanje pritožb zoper razsodbe srenj vinogorskih zborov, vršilo pred kletarskim sodiščem. Prisedniki pa so deželani in (ne: ali) meščani, pa bilo da so sami gorski gospodje ali predstavniki gorske gosposke, bilo da so podložniki gorske gosposke, tu pač le v svojstvu mejašev. Pripomniti pa moramo, da je Nicolaus de Beckmann v svoji *Idea iuris statutarii et consuetudinarii Stiriaci* (iz l. 1688.) poročal (str. 254 nasl.), da je šla pritožba zoper odločbe deželnega kletarskega mojstra na vlado in dvorno komoro kot najvišjo stopnjo.

2.) GB R e c e l j (1582): „VI. Inu ta kellermaister ima tudi kadar Ena rezh pred nega pride, katero on sposnanem, te praude raunati, takouoisto praúdo, sdefhelanni inu spúrgarie, kyr gorjhino imaiio ali shushio obsedeti, inu po preāgani gornih Buqui notri spodobfzhino rounati“.

V prevodu je izpuščeno „ima“ ali „mora“ za besedama „katero on“ ...; tako stavek ni razumljiv. Erkenntnis = spoznanje = odločba. Za „laut“ je zapisal Recelj „preāgani“, kar pomeni morda „predlagani“ = „predlaganju“. Prisedniki so po tem prevodu deželani in (ne: ali) mejaši. Prim. §§ 36 in 37.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „6. *Wie der Khellermaister Recht besetzen vnd handeln soll. Es soll auch der Khellermaister, so ein Sach für Ihme Khombt, dass er mit Erkhandtnus des Rechtes handeln soll, solich recht mit Landtleuten vnd bürgern so bergrecht haben, oder dienen, besetzen vnd nach Lauth des Pergsbuech darinnen handeln*“.

Iz izpremenjene marginalne rubrike je razvidno, da so redaktorji večanih gorskih bukev polagali važnost na zasedbo kletarskega sodišča. Vendar moramo pripomniti, da stoji v nemškem izvirniku „des rechten“, v večanih gorskih bukvah Labasserjeve oblike „des rechtes“, v večanih gorskih bukvah prepisa graškega Joaneja pa „der Rechten“. To daje vsakokrat drugačen smisel, ker pomeni „recht“ lahko sodišče ali pa pravo, toda pomniti je, da so bili pozneje (gl. § 60., šte. 3.) prisedniki za rešitve apelacij drugače določeni.

4.) GB *l j u b . s t u d . k n j i ž .* (1644.): „6. *Kadar pred kellermaistra ena taka reizh pride, more on toisto sdeshelani ali spurgary, kir gorshzhine imaiio to prauo obsedit, inu dershat*“ (V nadaljnjem tekstu prinaša prevod besedilo naslednjega člena [gl. § 38., št. 4], kakor bi šlo za iste „pravde“, ki so tu ravnokar obravnavane).

Prevod je skrajšan, pa tudi bistveno izpremenjen, ker po njem ne morejo priti za prisednike kletarskega sodišča v drugi stopnji taki vinogradniki v poštev, ki so gorski gospodje, odnosno predstavniki gorskih gosposk.

5.) GB *Labasser* (1646.): „*Ta 6. Articl, V glihi Vishi ima tudi en kellermaister, kadar takouu dolgouaine, ale handel pred nega pride s deshelskimi Ludmi, Inu pugarij kir gorshino Imaio po gorskih Buquah ravnati inu soditi*“.

„Dolgovanje“ pomeni drugod obligationes, tukaj pa officium kletarskega mojstra. Prisedniki so tudi tukaj samo — gorski gospodje.

6.) GB *Kapsch* (1683.): Ustrezno besedilo smo že navedli v § 36., št. 6. kot nadaljevanje vsebine 4. in 5. čl. (po nemškem izvirniku). Po tem prevodu smejo biti prisedniki kletarskega sodišča tudi vinogradniki, ki so sami podložniki gorske gosposke (arg. verb.: ali notri so sedeči), po vsej priliki pa le — mejaši.

7.) *Frag. GB Vag.* (sredi 18. stol.): „6. *Von Rechtsprechen dess Kellermaisters. Tokv ima tvdi ta Kellermeister kedar eno reizh pred Nega pride (:katero on sposnainam te praude raunate Ima:) Takova pravdo More on Sd*“ [konec brez pike, sledi prostor, ki bi mogel obsegati dve vrsti, pa je ostal prazen].

Nadaljevanje „Sd“ bi se glasilo verjetno Sdeshelani. Zakaj ni prevajalec tega člena do kraja prevedel, moremo le ugibati. Zdi se, da se mu ni hotelo dalje prevajati, ker ta predpis za čitanje pred vinogorskim zborom ne bi bil potreben, pa je prevod delal težave. Opozoriti treba, da je tu prvokrat „pravda“ — sodni zbor kletarskega mojstra, v drugo pa: processus.

8. Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat. Prevod, prav priredba, prinaša le to, kar se tiče neposredno vinogorskih podložnikov, ki se pa tu navajajo, kakor smo spoznali iz § 35., št. 8, le kot mejaši.

9.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „6... *Art Ta landeshauptman alli vishshi Kellermeister, keder to Praudo rauna, more k tiste poklizat takshne Ludi, kateri Gorsheno imajo, alli So utisti fedejozhi, jenv po gorskeh Artik. raunati*“.

Vsebina tega člena je važna, ker istoveti „deželnega glavarja“ in „višjega kletarskega mojstra“. Pristavek „višji“ bi kazal, da obstoja tudi „nižji“ ali navadni kletarski mojster, nad katerim bi bila zadnja instanca deželni glavar, kakor smo izvajali zgoraj v tem § pod šte. 1. Vendar zveza s čl. 5. tega prevoda kaže, da naj vrši funkcije kletarskega mojstra sam deželni glavar. Prisedniki pa so tu gorski gospodje (predstavniki gorske gosposke) ali (ne: in) mejaši.

10.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Ustrezni predpis čl. 6. nemškega izvirnika je združen s predidočim členom, gl. § 37, šte. 10). Deželski ljudje so pač deželani. Prisedniki kletarskega sodišča smejo biti po tem prevodu samo predstavniki gorskih gosposk.

11.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta Shesti Artikel. Vglihi Visj ima tudi en Kellernaister kader kaku dougnaine, alli tosba pred niega pride is deseuskimi Ludmi inu Purgji, kateri gorshino imajo, po gorskih bukua h rounati inu soditi*“.

Vsebina tega prevoda se skoraj popolnoma ujema z onim v GB Labasser, ne vemo pa, zakaj. Ne smemo prezreti, da je preteklo med obema prevodoma preko 150 let in da si je težko zamisliti, da bi uradnik boštanjске graščine poznal Labasserjevo zbirko obrazcev.

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

13. Hoffov prevod (1808): „*VI. Artikel. Der Landeshauptmann oder der Oberkellermeister, wenn er des Rechtes pflegt, muss dazu solche Leute rufen, welche selbst Weingärten haben, oder darin angesessen sind, und zwar soll er nach den Bergartikel richten*“.

Prevajalec, ki je hotel podati vsebino čl. 6. GB. ljub. muz., je bil nepoučen o tem, da gre za zasedbo kletarskega sodišča z ljudmi, ki imajo gorske pravice; zato je njegov prevod izopačen.

Da nimajo zapisniki o vinogorskih zborih iz okolice Klevevža (1801.) nobene omembe predpisov iz čl. 5. in 6. nemškega izvirnika o nalogah kletarskega mojstra ali njegovega sodišča, je povsem razumljivo, ker so vinogradniki na teh zborih urejali samo svoje pravice in dolžnosti.

§ 39. Dolžnosti prijave in ovadbe na vinogorskem zboru.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[7.] *[Freihait und gerechtigkeit anzaigen im pergteding.] An dem perktaiding sol man anzaigen alle gerechtigkeit und freihait des perkrecht, eingriff, einleuf, frävel und gwalt*

von frembden leuten oder von wemb solcher frävel und gewalt geschehen, die fael und puess melden, und welcher frävel und gewalt verschweigt und nit meldt, der ist dem perkherrn zween und sibenzig phenig verfallen“.

V doslejšnjih členih (1.—6.) je bilo določeno, kar se tiče gorske gosposke. V tem, 7. členu se začenjajo določbe, ki dajejo predpise vinogradnikom. Svoboščine so pravice, pa se tičejo občestva vinogorske gorice; pravice (gerechtigkait) so subjektivne pravice vinogradnikov kot posameznih oseb. Seveda naj se tičejo prijave ali ovadbe le k r š i t v e svoboščin in pravic. Razlikovanje „fael“ in „puess“ se nanaša na „zapad zemlje“ in na „globe“.

Poudarjamo, da je arhaističen slovenski izraz za „Perktaiding“ „gorska pravda“, da pa uporabljamo v tej razpravi ta izraz za „Bergprozess“, „vinogorski zbor“ pa za „Bergtaiding“; sicer se v današnjem jeziku ne bi dalo to označiti, kar pride na nekem mestu kot edino pravilno v poštev.

2.) GB Recelj (1543.): *„VII. Ob sagornih Praudah se imajo napre pouedati, Vse prauizhne inu frayati jagorske, noter seganje noter terkaine, fraucl'ni inu fsile, od nefnanih ludi, ali od koger bi se kokoú fraucl ali filla ifgodilla, ti frauclni inu straiiffnige, se imao meldati, nu kateri bi en fraucl Ali syllo uedezhe samolzhal inu nikar ne meldal taiisti ie timu gornimu gospúdu fapadel LXXII: denariou“.*

„Prauizhne“ je pač lapsus calami za „pravice“. Prevod „neznanih ljudi“ je napačen; „tujih ljudi“ bi bilo prav. Frevel = grehota, drzkost i. pod., je ostalo neprevedeno, razen tega se prevaja tudi „fael“ (= zapad, Verfall) s „fraucl“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): *„7. Was man erstlich an den Pergkthaidung Anzaigen soll. An den Pergkthaidung soll man anzaigen alle Gerechtigkait vnd freyheit des Perkhrechts, Eingrüff, einlauff, Fraucl vund Gewaltgeschehen, die Fraucl vnd Pueß melden, vnd welcher Fraucl oder Gewalt verschweigt und nit meldet der ist dem Pergherrn 72 Pfenig verfallen“.*

Poudarek te nove redakcije leži v marginalni rubriki, ki kaže, da gre p r e d v s e m za prijave in ovadbe, ki naj se na vinogorskih zborih najprej obravnavajo; tu pa so mišljene kazenskopravne ovadbe kakor tudi civilnopravne tožbe hkratu. To stoji tudi v prepisu iz graškega Joaneja. Toda v le-tem je za „Frauwel vund gewalt-“ (pred = „geschehen“) dodano kakor v nemškem izvorniku „von frembden Leutten oder von wem solcher Frauwel vund Gewalt“ — sledi „beschehen“; brez dvoma je Labasser pomotoma tekst namesto za prvič rabljeno besedo nadaljeval za drugič rabljeno besedo „Gewalt“. V joanejskem prepisu pa je tudi nadaljevanje logičneje, „dis Fraucl vund Pueß melden“ (ne „die Fraucl“ itd.). Čudno pa je, da se v obeh predpisih ne uporablja izraz „fael“ (Verfall), ampak „Fraucl“. Očividno redaktorjem večanih gorskih bukev pomen izraza „Fael“ ni bil znan.

4.) GB l j u b. s t u d. k n j i ž. (1644.): V nadaljevanju člena 6. gl. zgoraj § 38., št. 6.), torej na napačnem mestu, kjer gre za predpise, ki se

tičejo gorske gosposke, se glasi besedilo: „na teh gorskih praudah, se imajo vse frayhaite inu pravize te gorshine aingriffi, samauolla, inu gualtie oku so tisti od domazhah ali nasnanih ludi sturieni, poueidane biti, kateri pak eno tako reizh samulzhi ta ie gorskimu gospude 5 mark strai fenge sapadel“.

O tem, da ne gre za sodišče kletarskega mojstra, ampak za navadne vinogorske zборе, smo že razpravljali. Prevod je izpopolnil sam vrzel v nemškem izvorniku, da ni naravnost govora o grehotah, silah itd. prebivalcev iste vinske gorice. Sankcija za zločine, ki se tu navajajo, je silno povišana.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta. 7. Articl, Per Vsaki Gorski praudi se Ima nesnaine Dati te gore freyheite, inu Sleherni, kirse kakouo Silo, Boij ali kakou Drugi handl ali Dolgouaine Vie, Inu perpraudi tega nepouuei taisti je Gorskimu gospudu sepadel 72. denariou.*“

Prevajalec očitvidno ni razumel pravega smisla v uvodniku čl. 7. nemškega izvornika in je prilagodil besedilo gotovo znanemu običaju, da se predpisi gorskih bukev na vinogorskem zboru vsakokrat preberó. Beseda „kirse“ je lapsus calami za „kir“ (kateri) „sa“ (za), namreč „ve“ („vie“ je takisto očitvidno pómota za „vei“). Čudno je, da ima prevod GB ljub. stud. knjiž., ki je zapisan le 2 leti prej, toliko hujšo sankcijo kot pa ta. Gre pač za razlike krajevnega značaja.

6.) GB Kapsch (1683.): „*Articl 4. Kai se ima nar poprei per Gorskih Praudach gouoriti: Na ti Gorskhi Praudi Ima je pouedat, Inu reshlositi Vse Gorskhe prauizhe, Inu Fraihaite te Sagorshine, noter Uhaiane, Sramote, Sile, inu gualti, katere se od ptuyh, ali kakouishnih kuli Ludi delaio. Skodo inu Silu Imenuati, Inu kateri Skodo ali Silo Satay, inu ie nikar neresodene ali Naimenuie, ta je temu Gorskhimu Gospudu 72. denariou Sapadel.*“

Menda pod vplivom večanih gorskih bukev pride do izraza, kaj je treba najprej na vinogorskih zborih „govoriti“, toda nadaljevanje se glasi tako, kakor da bi se morale razložiti gorske bukve po vsebini pravic in svoboščin. Tujci so tukaj na prvem mestu kot grešniki navedeni, kakor v prepisu večanih gorskih bukev v graškem Joaneju. Na večane gorske bukve spominja tudi to, da je izraz „Fael“ (zapad) kot nerazumljiv preveden s „škoda“. Tudi sankcija za zatajitev grehov je ista kot v večanih gorskih bukvah.

7.) Frag. GB Vag. (sredi 18. stol.): „*7. Von anzaigung der Gewalt vndt Frauell. Tvdi per te Sagorski pravdi Se Jimaio povedat vse pravize Jenv Fraihaite the Sagorshine notri Sagaineine, Notri Taikanje, Frevelni ienv gvalti, od nesnanih Lvdi Ali od koga Se taksni frevel ali gvalt se stori, de se Nemorieo meldati, kateri pak en frevel ali gvalt Se Sa Malzhi, Jenv ga melda ta ie gorskimv gospvdu 72 dinarjov Sapade.*“

Očitvidno se je prevajalec držal točno nemškega izvornika, pa ga je napačno razumel ali pa se zmotil: „de se Nemorieo meldati“ bi se prav

glasilo „da se morajo prijaviti“, „Jenv ga melda“ pa bi se moralo prevesti „in ga ne prijavi“. Čudno je, da se tudi tu „fael“ zamenjuje s „frevel“.

8.) Eks c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „7. Kateri Mejasch kaku hudu dellu kateru se je ugori Daperneſlu Vei, jenu taistega gorskimu gspudu nasnaine nada, je straffan peth Mark“.

Na dlani leži, da je prevajalec imel v mislih, tak tekst, ki zagotavlja gorskemu gospodu — globo za zločin, ne da bi smel prizadeti vinogradnik čakati na vinogorski zbor. Sankcija je povišana.

9.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „7. Art. U Praude Se imajo naprei perneſti uſſe gorske frajaſte, noter Segaine, tekaine, jenu Guaute domatſhik ali neznanih Ludi, jenu takieri Sagornik to Sa mauzhi, vei, jenu Snaine nada, ta Sapade gorskemu Gspudu Straffenga 72. denariu“.

Prevod se drži nemškega izvirnika, izpustil je (zasebne) „pravice“, ki se prijavljajo, če jih kdo krši, takisto pa tudi „fael und pueſſ“.

10.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „Art. 5. Per uſaki gorski pravdi ſhe ima te gorske Fraihaiti na prei brati, ino uſaki teri Kakova Sillo, Boi, ima per praudi tega iſtiga ne povei, ta iſti ſapade gorskimo gspudo eno Marko Denario to ie 3 Libre“.

Izpuščen je predikat za Sillo, Boi „ve“. Beseda „ima“ za Boi pa je pisna napaka za „inu“. Sankcija v globi je vsekakor lokalno pretolmačena.

11.) GB B o ſ t a n j (p r e d 1781.): „Ta Sedmi Artikel. Per Uſſaki gorski praudi Se imαιο na Snainie dati te goree Fraihaiti, inu Sleherni, kateri Se ſa kako Sillo boji, ali ſa kaki drugi Andou ali dougainu veji, inu per praudi tega napoveji, taisti je gorskimu gspudu Sapadiv 72 denarjev“.

Zdi se, da je hotel prevajalec v začetku tega člena povedati, da je treba gorske bukve takoj po otvoritvi vinogorskega zbora prebrati, kar je bila res navada na Dolenjskem. Sicer pa je vključil v vrsto tistih opravil (Andou = Handel), ki se morajo naznaniti, tudi dolžne terjatve.

12.) GB P r e k m u r j e (m e d 1807. in 1811.): Vacat.

13.) H o f f o v p r e v o d (1808.): „VII. Artikel. In den Prozeſſen ſoll man ſelbſt alle Bergfreyheiten, Eingriefe, Einzäumung, und Gewaltthätigkeiten der heimischen und fremden Leute vorbringen, und welcher Bergmann dieſes verſchweigt, weiſſ, und nicht an Tag gibt, dieſer verfällt den Bergherrn eine Strafe von 12 Denar“.

Prevod se drži suženjski slovenskega besedila GB ljub. muz., vendar ni razumljiv, ker prevaja „V Pravde“ z „In den Processen“ (namesto „Bergtaidingen“), Sagornik pa z Bergmann namesto z Berghold. Številka 12 na kraju je pač tiskovna napaka za 72.

Zapisniki o vinogorskih zborih v okolici Klevevža iz l. 1801. ne omenjajo v govoru stoječih predpisov; vsaj prijave radi zločinov niso več spadale v pristojnost vinogorskih zborov.

§ 40. P r e p o v e d n e n a v a d n i h p o t o v n a v i n ſ k i g o r i c i.

1.) N e m ſ k i i z v i r n i k (1543.): „[8.] [Verpote der weg nach ſand Mathiſtag.] All unrecht weeg zu den weingarten und von den weingarten,

die von alter nicht gewonlich herkommen sein, die sollen nach sand Mathiastag im Faschang all verpoten sein. welcher sich aber solch verboten weeg nach der gemelten zeit gebraucht, sol dem perkherrn verfallen sein zwen und sibenzig phenig“.

Poudarek leži na tem, da se po sv. Matiji, ko postanejo navadno vinske gorice kopne, ne sme več nikoder drugod voziti nego po starih potih, ki so iz davnih časov v rabi. Če je kdo vozil po snegu v zimi, n. pr. drva, tega tik pred spomladjo (24. februarja = sv. Matija) ne sme več storiti. Steze za pešpot niso tu vključene.

2.) GB R e c e l j (1582.): „VIII. Vsi nespodobni Poite kuinogradam inu od uinogradou kateri nijso od starijih neuade, jem prijhli ti isti imaiio po S: Mattynim, ob pušti ufi prepouedani biti, kateri bi je pak tih istih prepouedanih potou po imeniuanim Zhasu nikar ne ognil Ima tim gornimu Sapahti LXXII. denarieú“.

Prevod gre točno po nemškem izvorniku; izraz „nespodoben“ se rabi tu v pomenu „unziemlich, ungebührlich, unrecht“. V zadnjem stavku je izostala beseda za „gornimu“ — „gospudu“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „8. Von den Weegen zum Weingärten. Alle unrecht weg zu dem Weingärten vnd von den Weingärten die von alter nit gewöhnlich herkhomben seindt, die sollen nach St. Matthiaßtag alle verpoten sein, welcher sich aber solichen verbotnen weeg nach der gemeledeten Zeit gebrauch, soll dem Perkherrn 72. Pf. verfallen sein“.

Razlike med tem zapisom in onim, ki se nahaja v graškem Joaneju, so samo pravopisne. Oba zapisa pa sta vsebinski do malih izjem — „im Fasching“ je izpuščeno — enaka nemškemu izvorniku za Štajersko (1543.).

4.) GB l j u b . s t u d . k n j i ž . (1644.): „7. Vsi nepravi potie htim Vinogradam, inu od vinograda, leti, kier neiso od stariga nauadni billi, tyfti se imaiio sdaici po s: Matthija dan prepouedat, kateri bi pak sa toisto prepuuid namaral, ta ie gorskimu Gospudu tri marke sapadel“.

Prevod je stiliziran, kakor da bi se morali nenavadni poti ob sv. Matiji še le posebej prepovedati, dočim je pravi smisel, da so ob tem času že na splošno zabranjeni. „Sa toisto prepuuid namaral“ znači ne marati = „nicht beachten“, kar ni točno prevedeno, ker ne pove, da je storilec pot res uporabljal; mogoče, da je hotel prevajalec reči, da zadene krivca kazen tudi, če iz nemarnosti, ne samo nalašč, vozi po prepovedanem potu. Sankcija je povišana na tri marke. Hoja tukaj ni izključena; dasi gre za „poti“, se more kaznovati.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „Ta 8. Articl. Vsi navadnj poti kuino gradom imaiio fdaizi po Svetem Mathiae goduue, prepovedani biti, kateri potler Vozi ali gre, ta ie Sapadel 72. Denariou“.

Ne „navadni“, ampak „nenavadni“ poti morajo biti prepovedani; prevajalcu se je pripetila pisna napaka. Nova misel je, da se razširja prepoved jasno tudi na pešpoti, steze.

6.) GB K a p s c h (1683.): „*Articl. 5. Od teh kriuih Potou. Vse kriue Pote K tim Vinogradam, inu od teh Vinogradou, kir od starishih nisso nauadne, Sem pezhteti imαιο po Suetim May use prepouedani biti, kir se pak takouih prepouedanih potui, potem Imenuuanim Zhasu prauha, ima timu Gorskhimu Gospudu Sapasti 72. denariou*“.

Prevod se drži nemškega izvirnika ali večanih gorskih bukev, le besedi „Sem pezhteti“, ki naj bi ustrezale izrazu „zdajci, sofort, auf der Stelle“ utegneta biti pisna pomota za „Sem perčeti“, v današnjem jeziku „od tu sem pričenshi“. Podčrtal je omenjeni besedi prevajalec sam, morda ker se mu nista zdeli pravilni. Marginalna rubrika je posneta do malega po večanih gorskih bukvah.

7.) F r a g. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „*8. Ta 8 Articel od le teh potov khvinogradam. Lete Vsi Krivi poti k tem Vinogradam Jeno od tih vinogradov kir od starish neiso nevadni ti ymaio po Svetimv Martinu vpostou prepovedani biti, kir pak Se tako prepavei Jenv ne mara Ampakh čez taistv Stori, ie temu gorskimu gospudv Se padau 72 denarjav*“.

Prevod je izpremenil dan sv. Matije v predpustu v dan sv. Martina v postu, ki ga pa v današnjih pratikah ne najdemo. Nejasen je tudi prevod „kir pak Se takv prepavei Jenv ne mara“ itd.; menda eliptično „nekdo se ne mara na to ozirati“.

8.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „*8. En sleherni kateri per suoim vinogradu ob S. Jurij pota napravi, Jenu navadne leifse nasturi je straffan peth Mark*“.

Ta člen omenjamo na tem mestu, dasi smatramo, da spada k čl. 9. nemškega izvirnika, ker je v prvem delu govora o „napravi pota“, t. j. morda novega pota, nenavadnega, nepravlega. V resnici pa gre pač za pisno pomoto; izpuščena je nikalnica „ne“. Smisel je, kdor ob sv. Juriju (sredi spomladi, 24. aprila!) pota n e napravi, scil. popravi, ta se kaznuje. Če se ta razlaga sprejme, potem čl. 8. izvirnika nima ustreznega prevoda.

9.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „*8. Art. use krive Poti k nogradam alli od Nogradu, kier od Stariga neifso navadni, So po Sveteim Matijo prepovedani, jenu katieri zhes to prepoud andla, Sapade Straffengo gorskemo gospudo 72. denariu*“.

Prevod je posnet po izvirniku gorskih bukev, le nekoliko skrajšan.

10.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „*Art. 7. Vsi Navadni poti khinogradam imαιο prezè po St. Mathie godu prepoveidani biti, po katerim poti vosi ally hodi to je sapadel 72 Denariav to ie Sest repariov*“.

Prevod spominja na GB Labasser, ker je prevzel pod kazensko sankcijo tudi pešpot. Namesto „zdajci“ je tu zapisano „prezè“ = precej.

11.) GB B o š t a n j (p r e d 1781.): „*Ta Ossmi Artikel. Usi navadni Poti k nogredam imajo Sdaizi po Svetim Mathiju prepovedani biti, kateri potlei vozij, alli grede, to je Sapadiv 72. denariou*“.

Tudi ta prevod je blizu GB Labasser po sestavi; za besedo „potlei“ manjka „po njih“.

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): „18. Csi stoi szvojo sztaro indasnjo pout, Mehou ali Pasziko dale vö dene, placsa 4 f. Ki pa tosbou ma, ka Hegy-mester ino Eskütje morejo idti na ogledüvanje, tou sze imeniüje vu Vr'hi, vszakomi Esküti da za trüd 7 kr., Hegymestri pa 15 Kr.“.

Prireditvev tega člena se tiče pač starih potov, vendar v drugem smislu, nego stoji to v čl. 8 nemškega izvirnika. Gre za to, da se „indešnja“ (drugod se nahajajoča, anderswo befindlich, gl. Pleteršnikov slovar) pot drugam, dalje ven premakne; isto velja tudi za „Mehvu“ (morda „mehkota“ = Brachacker) in „Pasziko“ (plot pri pašniku) (prim. isti izraz v § 42., štev. 12.). Dodatek v drugem stavku je pravilo, ki velja za primer tožbâ, ki bi nastale iz premaknitve potov, itd.

13.) Hoffov prevod (1808.): „VIII. Alle Um- und Steigwege zu Weingärten, oder von den Weingärten, wo sie vor Alters nicht gebräuchlich waren, sind nach St. Mathias verboten, und der wider das Verboth handelt, der verfällt dem Bergherrn eine Strafe von 72 Denar“.

Prevod je napravljen po GB ljub. muz., vendar izraža misel, da gre za „krive“ poti, nejasno, ker „Um- und Steigwege“ niso vselej in na vsak način nenavadni, krivi.

Zapisniki vinogorskih zborov iz l. 1801. v okolici Klevevža nimajo ustrezne določbe.

§ 41. Popravljanje potov vinske gorice.

1.) Nemški izvirnik (1543.): [9.] [Wög pössern]. Item so nott an den wegen zu den pergen ze machen, und zu pessern sein will, sol den perkgenossen darzue verkhandt und bei der puess vierzig phenig den selben weeg machen und pessern — welcher aber nit khämb oder jemands on redlich ursach schicket, davon sol die puess vom jeglichem versambnten tag wie obsteet genomen werden“.

Smisel je jasno povedan: Občestvo vinogradnikov ima kolektivistično zamišljeno dolžnost ohraniti pota v dobrem stanju. Opozarja se pa, da se upotrebljava tu prvič izraz „pergenosse“; doslej je bilo govora o „perkholden“. Razlika pomeni pač, da gre, ko treba popravljati pota do vinogradov, tudi za mejaše.

2.) GB Recelj (1582.): „IX. Item aku Vgori billu Potrebnu ne potih nereati, inü popraulati, tu ima tim fagornikam, timú ofnainenimú, jnu per poene LX. denarieú ta ifti pot nareat, Inu Popraulat Vkafanu biti, kateri bi pak Htimu ne pershel, Ali koga na suoim mesti pres spodobnih Vrfahou ne poslal, od tiga ima straiiffingi od Vfakiga Samudeniga dne kokur od sgorai stoy“.

„Bergenosse“ je Reclju prav tako „sogornik“ kot „Berghold“. (Morda v okolišu gorske palice, za katega so veljale GB Recelj, sploh ni bilo mejašev.) Beseda „darzue“ je napačno prevedena; prav: „o tem“ (naznaniti). Številka LX. je očitvidno pisna pomota.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „9. Von weeg machen. Item so noth an den weegen zu den Weingarten Zu machen, vund zu bessern sein will, soll den Perkhgenossen darzue verkhündt vnd bey der Pues 4. Pf. denselben weeg machen vnd bessern, wellicher aber nit khombt, vnd jemandt ohn redliche Vrsach schicket, dauon soll die Pueß von Jeglichen genomben versäumten Tag wie obstehet genomben werden“.

Določba je istovetna z ono nemškega izvirnika. Sankcija globe od 4 penezev je pisna pomota; kajti v prepisu graškega Joaneja, ki se poslužuje le druge ortografije, stoji točno „Vierzig Pfennige“.

4.) GB stud. knj. (1644.): „8. kadar bi htem Vinogradam billu te pote potreba poprauit taku se ima tem Segornikam, perstrafinge tri marche sopouedat, naredit, inu kader bi se taisti pot, kier nebil popraulen, pogledal, inu bi en Segornik hteistemu ogledu alli hpe... pres redliha vrfaha nepershel, ali naposlal, taisti ie od Vjakiga Samudniga dne 10 ali 12 kraizeriou dolshan dati“.

Prevajalcu so Berghold in Berggenosse istoveten sloj, oboje sloveni s „Segorniki“ (sogornik). O pogledanju (ogled) poprave potov niti v nemškem izvirniku (1543.) niti v večanih gorskih bukvah ni bilo govora. Kako je mislil prevajalec začeto besedo „hpe...“ nadaljevati, ne vemo; morda „hpesranju“ (bessern), pa se mu je zdelo tuje in nerodno, ker ni prijalo k „ogledu“. Sankcija je alternativna, pa si moremo le misliti, da velja višja globa imovitejšim mejašem, nižja pa sogornikom. Da lahko pošlje moža namesto sebe, to je v tem prevodu izostalo.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 9. Articl. Kadar ie potreba Vgori kakou pot poprauiti, taku Se ima Vsemi Meishem per peni 40 Denariou fapouedati, ako bi se pak do super timu Stauil, inu bi netel pomagati, taisti ie odusakiga dne fapadel 40. Denariou“.

Per peni = pod kaznijo. Izraz „kazen“ se v starih slovenskih tekstih ne nahaja, pač pa se bere v Brižinskih spomenikih izraz „pocazen“ = pokazen.¹²⁷ Izraz kazen se je uvedel šele v cesarskem patentu z dne 23. novembra 1771., „obzhutljivo kasnijo ali shtrafajo“. Kakor smo videli, so sinonimi za kazen „strafinga“, „kastiga“ ali „pena“. „Do fuper timu Stauil“ treba čitati „kdo temu zoperstavil“. Drugod je govora le o tem, da ne pride niti sam obvezanec, niti ne pošlje moža namestnika. Labasser je razlikoval v prvem členu mejaše in sogornike, tu pa govori samo o sogornikih; nemara namenoma.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 6. Od nareiana teih Potu. Daile, aku bi potrebnu bilu, Potou Vgori nareiati inu popraulati, Se ima tem Segornikom htimo osnaniti. Inu per Straffingi 62. denariü, taisti, pak sturiti inu poprauiti. Kakeri bi pak neperschal ali koga bres Vrsashou naposlau, od tega ima ta Straiffinga od Slegniga Samuieniga dne, kakor ie od Sgorai imenuani, Vseta biti“.

¹²⁷ Gl. Ramovš, O izvoru slovenske besede kazen, Sl. Pr. 1920. 1., str. 230 Prim. pa P. Z., str. 49, 50.

Prevajalec se drži točno teksta v čl. 9. večanih gorskih bukev, vendar ni opazil, da govoré v čl. 1. o „pergholden“, tu pa o „Berggenossen“. Globa je pa tudi drugačna; zakaj ne vemo; bržčas iz lokalnih ozirov.

7.) *Frag. GB Vag. (sredi 18. stol.): „9. Leta 9 Articel sopet opomina Le the gornekhe kitem potam Nih vinogradam. Toie kirie potreba te pote htim Vinogradam popraviti Se yma tim Sagornikam osnaniti Jenv per Strafngi ene Marka dinariov Strafati. Jenv taisti poth popraviti, kateri bi pak napersav ali koga . . . Neposlav ta yma od sledniga Samuieniga dne koker Je Sgorai Imenvano Strafan biti“.*

Zakaj je v marginalni rubriki rečeno „gornekhe“, dasi se uporablja sicer Sagornik ali Segornik, ni razumljivo. Za besedama „ali koga“ bi moralo stati „namestnika“. Sankcija je v primeri z izvirnimi kakor tudi z večanimi gorskimi bukvami poostrena.

8.) *Eks c. GB Vag. (sredi 18. stol.):* Glej besedilo, ki smo ga navedli v § 40., št. 8. Tu naj nadaljujemo pojasnilo k dodatku „o navadnih lesah“. Smatramo, da gre za poseben način popravljanja potov, ki je bil lokalno običajen. V Pleteršnikovem slovarju stoji, da pomeni „lesa“ spletena vratca ali pa spleteno napravo za premostitev tekoče vode; oboje bi tu bilo v skladu z namenom popravljanja pota.

9.) *GB Ijub. muz. (sredi 18. stol.): „9. Art. Po ufse gore, kier je potreba, Se morejo potje popraulat, Sa to tem Mejasham osnanet ta zait, jenu en Sleherni k temu Popraulainu pomagat peide, alli Sam alli pak eniga drusiga Zhloveika poflat more, kateri pak letu nasturi, toku Sapade Sa lehernu Samujejni dan 40 denariu“.*

V prvem členu so bili navedeni „gorneki“ in „mejaši“; tu pa so samo mejaši omenjeni. Zdi se, da se je morala po teh gorskih bukvah dolžnost popravljanja lokalno samo mejašem naznaniti, kajti v nadaljevanju je govora o slehernih vinogradnikih, tudi o sogornikih, stanujočih na gorici. „Peide“ = čitaj „pojdi“.

10.) *GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art: 8. Kader ie potreba v gori pot popraviti, tako se more vsem Meiaschen per 40 Denaiev to ie ena libra sapoveidat, ki se pak eden super tega stavel in notel pomagat, taisti od usakiga Dneva 40 Denariev sapade, id est ena libra“.*

Ta člen kaže podobnost z GB Labasser. Pripomniti pa je treba, da se v GB Soteska navajata le dva sloja vinogradnikov in prebivalcev na vinski gorici: mejaši in vsobenjki („osabeniki“).

11.) *GB Boštanj (pred 1781.): „Ta Deveti Artikel. Kader je v gori kak Poth potreba popraviti, taku Se ima vsem Mejasham per Strafngi 40 Denarjou Sapovedati, oku bi se pak temu kdu Super Stavu, inu bi na otou pomagati, taisti je od vfsakiga dne Sapadou 40 Denarjou“.*

Podobnost tega prevoda z onim pod 10.) leži na dlani.

12.) *GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): „17im. Pri steroga Goriczai pout vlecse na zglavge ali pod z- Slakom i dobro jo ne popravi i csi*

(de) sou po njei poutnik i mogao bi sze ogibati zato, ka je lagova i potom bi stoi onoga poutnika prijao, ki je nei popravo Pouti, placsa 2 f. I csi sto vrata odperta njoha vu vr'hi, placsa 30 kr.“

Ta, na drugem mestu kot v izvorniku, uvrščen člen, govori pač o popravljanju potov in odškodnini; če se potnik (voznik?) ne more posluževati pota. Nima pa več osnovne kolektivistične ideje, da naj se poti popravljajo po občestvu. „Zglavge“ = zglavje, to je (po Pleteršniku) „der erhabene Teil des Weingartens“; „z Slakom“ utegne priti od „žlak“, „Schlag ali Strich“, nižji predeli zemljišča; „sou“ je treba čitati „šou“ = šel; „lagov“ pomeni „slab“.

13. Hoffov prevod (1808.): „IX. Artikel. In dem ganzen Weinberg, wo es von Nöthen ist, sind die Wege zurecht zu bringen, deßwegen muß man den Bergmännern die Zeit verlaublichen, und ein jeder soll zu diesen reparieren helfen, entweder selbst kommen, oder einen andern Menschen schicken; der dieses nicht thut, der verfällt für jedem versäumten Tag 40 Denar“.

Prevod ustreznega člena iz GB ljub. muz. je dober, vendar mu ni uspelo označiti „mejaše“. Tu se imenujejo „Bergmänner“ (ne več „Bergnachbarn“) kot v čl. 1. (gl. tudi § 39., štev. 14.).

V zapisnikih vinogorskih zborov l. 1801. iz klevevske okolice se nahaja na prvem mestu (gl. zgoraj § 20.) — enako kakor v priredbi gorskih bukev iz Prekmurja — predpis o popravljanju poti sledeče vsebine:

„Iens Die alt gewöhnlichen Weingebirge Weege sollen jährlichen, und zwar, um die heil. Georgens, oder St. Marcus Zeit, für dieses Jahr aber in der Kreuzwoche im Herbst repariert, und hergestellt werden; hiezu ist jeder Berghold einen Arbeiter beizugeben schuldig, oder im Unterlassung falle 1 Quart Wein abzureichen“.

Zapisnik je datiran 18. maja 1801., torej sta za tisto leto sv. Jurij (24. aprila) in sv. Marko (25. aprila) že prešla; zato se je popravljanje za tekoče leto odredilo na kvatrni teden v jeseni. Zapoved popravljanja gre samo sogornikom. Sankcija za kršitev prepovedi je izrečena v naturalijah; denarne globe so bile, kakor smo že izvajali, od cesarja Jožefa II. zabranjene.

§ 42. Popravljanje plotov in ograj.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[10.] [Zeün und fridt.] Item man soll auch gemain zeun und friden bei den Weingärten an furhaupten und allenthalben, wo es not ist, zu stund nach sand Mathiastag machen, verzeinen und befriden welcher das schuldig wär zu thuen und das verpräch, der sol den perkherrn zu puess verfallen sein zwen und sibenzig phenig und den andern, so schaden da durch beschehen ist, den schaden ablegen“.

„Gemain — Zeun und friden“ so pač tisti, ki leže ob občni poti, ki jo uporablja več vinogradnikov. Če je plot ali ograja (živa meja spada tudi

semkaj) tako postavljena, da je namenjena le edino enemu vinogradniku glede njegovega vinograda, predpis tega X. člena ni uporaben.

Predpis spada med tiste, ki se morajo v interesu občestva izpolnjevati, namreč, da živina ne more škode delati. Vendar se tiče samo posameznega vinograda osebno kot krivca; vsak mora ob svojem vinogradu skrbeti za varnost (gl. § 98 o „krivdi“).

2.) GB R e c e l j (1583.): „X. Item ti gmaini Plotuui Inu meje, per uinogradih, nafglavih inu poufod, kir ie Potrebnu, fe imαιο per meifte po f: Mattinim fagraditi inu fa obarouati, kateri bi leto dolshan bil sturiti inu bi ie prelomil, ta ima timu Gornimu Gospudi, fapasti Kstraijsingi LXXII denarieú inu timu drugimú katerimú fe ie zhes tuistú, fkada sturilla, to fkodo doli polofhiti“.

Prevod je točen, dasi se je izognil pleonastičnemu izražanju o popravi: napravo (novih) plotov je izpustil, „fa obarouati“ pa treba bržčas čitati „zavarovati“.

3.) V e č a n e g o r s k e b u k v e (1595.): „10. Von Zeinen. Item man soll auch gemain Zäun vnd frieden bei den Weingärten an Fürhaupten, vnd allenthalben, wo es noth ist, zu stund nach St. Mathiastag machen, verzäunen vnd befrieden, welcher da schuldig war zu thun und das verbräch, der soll dem Perkherrn zu Pueß verfallen sein 72 Pf. vnd den anderen so schaden dardurch beschehen ist den schaden ablegen“.

Prepis iz graškega Joaneja ima po besedi „Mathiastag“ „noch verzeunen“ (ne „machen“), nadaljuje pa „welcher das schuldig wär“. Na smislu to ne pomenja nobene razlike; verjetno, da gre za pisne napake.

4.) GB l j u b . s t u d . k n j i ž . (1644.): „9. Vse ploti, meie, grabne inu leise, se imαιο sdaizi po s: Matthy, naredit, kateri bi pak toistu nesturil, ta ie gorskimu gospudu try marche sapade, inu temu, komer je skoda sturiena oprauit“.

Prevod je pritegnil v predpis o popravljanju, ki ga krajša s skupnim izrazom „narediti“, tudi „grabne“ (jarke) in „leise“ (gl. § 40, šte. 8. in § 41., šte. 8.). Sankcija za prekršitev je poostrena. „Opraviti škodo“ = „poravnati se glede škode“.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „Ta 10. Articl, Vsi poti inu graie per Vinogradih, Isunaj inu od snotraj gore, kir ie kolj potreba, fe imαιο sdaize po fuetim Mathiae saterditi, kir bi tiga nesturil, taisti ie Gorskimu gospudu fapadel 72. denariou Inu s tem katerimu fe fkada sturi opravitit“.

Veljavnost tega predpisa izven vinske gorice pač ne sega na kraje izven območja gorske palice. Mišljeni pa so samo že obstoječi ploti in ograje, če pravi predpis, da jih je „zatrditi“. „Poti“ je lapsus calami za „ploti“.

6.) GB K a p s c h (1683.): „Artikl. 7. Od grajeinia Terienia tih Mey. Daile, fe imαιο tudi Plotoui inu mey per teh Vinogradeh, per Vseh stirih kraih inu pousoth, kier ie potreiba, hitru po Suetim Matij Sagraditi inu Saterditi, kateri ie to dolshan sturiti inu to prelomi, ta ie temu gorskimu

gospudu Sapadl 72. denariau inu timu drusimu, kateremu Se ie Skoda Skuzi taistega Sturila to skodo plazati“.

Novota v primeri z dotlejšnjimi predpisi je, da treba vinograd na vseh štirih krajih zagraditi ali pa obstoječe ograje zatrditi. O plotih ni govora; menda tam, kjer se je ta prevod uporabljal, ni bilo lokalne potrebe. V tem je razlika med tem in tekstom večanih gorskih bukev.

7.) Frag GB Vag. (sredi 18. stol.): „10. Ta 10 Articel Nam na prei postave Letv Sadersaine Leteh Mey alli Sagrad. Se ymaio plotovi Jenv te Meye pertih vinogradih per vsih Stirih krayh Jenou povsodt kier ie potreba precei po Suetem Mathio Storiti Jenv Sagraditi ienv Sameyti: Katere ie Letv sledni davsan storiti, Jenv Akh en takisni Letega nazpravne Je temu gorskimu gospodu 72 dinariav Sapade ienv timv, katerimv Se ie Shkoda Storila plazati more“.

Po vsej priliki se je držal prevajalec izvirnika in se potrudil, da bo njegov prevod razumljiv. Tudi potreba novih plotov, ograj itd. je upoštevana.

8.) Eks c. GB Vag. (sredi 18. stol.): „9. Kateri po S. Mathie ta dan, plotu nasgradi, Straffan peth Mark“.

Kakor smo že prej k temu prevodu ali priredbi izvajali, je v ta predpis čisto kratko samo to sprejeto, kar prinaša gorskemu gospodu dohodkov. Za to ni več izrečno govora o dolžnosti poravnanja nastale škode. Globa je silno povišana.

9.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „10. Art. Plotove, Meje per teh nogradeh, krajeh, jenu Striheh Se tude po S. Mathiu poufsot imajo popravet, Sadelat, Sameit, jenu Sagradet, kateri je doushan to Striti, jenu prelomi to Sapoud, ta Sapade Straffengo Gorskmo gospodu 72 denariu, Jenu Spedtemu, kateri je Skodo terpu, more leto nemu dobru plazhat“.

Prevod spominja pač nekoliko na Frag GB Vag.; v predpisu, da se mora škoda dobro plačati, t. j. povrniti, tiči novum; kajti povračilo škode je šlo lahko tudi po skromni odmeri.

10.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art: 9. Vsi poti ino graie per Vinogradih sonai ino snotri se imajo preze po St. Mathio saderditi, kir bi tega nesturel taisti gorskimo gospodu Sapade 72 Denariev id est 6 re-pariev inu kateri skodu stori, snim opraviti“.

Besede „sonai ino snotri“ (= zunaj in znotraj) dajejo tu vsedrug smisel kot pri GB Labasser, namreč ploti itd. naj se zatrdé na venkaj proti potu in na notri proti vinogradu. To je bilo pač tam potrebno, kjer bi domača živina lahko ušla na tuj vinograd. Glede izraza „opraviti“ gl. zgoraj št. 4.

11.) GB Boštanj (pred l. 1781.): „Ta Defseti Artikel. Ufse salluge inu graje per Vinogradih odsunei inu od Snotrei gore, kir je kolli potreba, Se imajo Sdaizi po Svetim Māthju saterditi, kateri bi tega na Sturiv, taisti je Sapadou gorskimu Gospodu 72 denarjou, inu is tem, katerimu Se kaka Skoda sturi, Sglichati“.

„Salluge“ = zaloge pomenja na Gorenjskem „der Zaun“ (plot); gl. Pleteršnikov slovar. Od zunaj in znotraj g o r e (gl. zgoraj štev. 5. in 10.), je morda pisna napaka. Namesto „opraviti“ stoji tu vulgarni nemčizem: „zglihati“.

12.) GB P r e k m u r j e (med 1807. in 1811.) Ustreznega predpisa ni, pač pa se tiče naslednji člen vsaj posredno popravljanja plotov: „16. Csi stoi godi szvojega z-Slaka dobro ne zagradi ino bi notri prislo na njegovom Brave ali Kakste Govedo ino bi Kvar vcsinilo, na njega sze more oglednoti i on Hegy seg placsa 15 kr. Csi sze pa zvej ali najde ki szam rad bi razmetao Pasziko ino bi lüknjo napravo ali zezgao, placsa 30 kr.“.

„Z-Slak“ = „žlak“ = „Strich“. „Paszika“, ki se „razmeče“ — neznan, morda lesena meja. Predpis je prav za prav procesualnega značaja.

13. H o f f o v p r e v o d (1808.): „X. Artikel. Die Zäune und Märkte bey den Weingärten, Rände und Strichen müssen auch nach St. Mathias überall ausgebessert, vermacht, verschütet, und eingezäumet werden. Wer schuldig ist dieses zu thun, und die Geboth verbricht, der verfällt dem Berg-herrn eine Strafe von 72 Denar, und jenen der den Schaden gelitten hat, muss er dieses gut bezahlen“.

Prevajalec se je potrudil, da poda prevod iz ljubljanskega muzeja, dobesedno, vendar se mu to ni posrečilo; „Rände“ je nerazumljiv izraz, o zasutju (verschütet) tam ni govora. —

V zapisnikih o vinogorskih zborih in okolici Klevevža iz l. 1801. je predpis o popravljanju plotov ostal brez kazni, pa je dobil glede povračila škode negativno vsebino: „7mo: Sind jene Bergholden, die an einem Fahrwege oder Gemeinde Weingärten besitzen, diesen längst bis Gregorn gehörig einzuzäumen schuldig. im Widrigen sie auf keine Entschädigung einen Auspruch zu machen haben“.

Predpis se tiče samo sogornikov, ki imajo vinograde ob vozni poti in ob „gmajni“ (= Gemeindeweide, gl. Pleteršnikov slovar); rok za pravo plotov je podaljšan do 10. maja, ko se obhaja god sv. Gregorja.

§ 43. Tožbe za dediščino.

1.) N e m š k i i z v i r n i k (1543.): „[11.] [Klag um erb. etc. Meldphenig.] Item es sol ain jeder erb, der umb erblich gerechtigkeit zu sprechen hat, der sol das melden in den perktaiding und verlegen mit ainem phenig. that er das nicht, so ist man ime kain recht daruber schuldig zu sprechen oder zu besitzen, ausgenommen er ware dann aus gueten grundten ursachen aus dem land gewesen“.

S tem členom se začinja niz predpisov, ki se tičejo osebe vinogradniških hasnovalcev. Po stilizaciji tega člena zadene dolžnost prijave dednega primera na vinogorskem zboru in založitve pristojbine le tistega, ki ima „govoriti“ o dediščinski pravici. Vprašanje ostane odprto, ali velja predpis samo sogornikom ali tudi mejašem, takisto, ali gre samo za tožbe (glej marginalno rubriko) ali tudi za ureditev dednega nasledstva brez tožbe.

Kakor se ugotavlja,¹²⁸ je bilo treba prigrasni penez (Verlegphening) odrajtovati tudi za druge tožbe, ne samo za dédiščinske, n. pr. v Marenbregu l. 1581. V nekaterih slovenskih krajih se imenuje tudi „Bergpfennig“ (vinogorski penez) n. pr. v Limbušu, Laškem.

2.) GB R e c e l j (1582.): „XI. Item en vsakateri Erbzh, kateri ja Erbino prauizo, ima gouoriti, ta ifti ima le tu per fagorni praudi meldati, Inu faloshiti senim denariam, Aku bi Pa on tuiſtú, ne sturil, takú je nemú zhef tuiſtú obene praude, ni dolſhnú rezhi, ali obsoditi, Vunufetu, Aku bi on fdobrimi guiſhnimi Vrfhahi if defhele bil oſtal“.

Temu prevodu se dajo očitati iste nejasnosti kot izvorniku. Razen tega stoji „prauda“ prvič za „vinogorski zbor“, drugič pa za „sodbo“ („O tožnini“ gl. § 100.).

3.) Večane gorske bukve (1595.): „II. Wie man vmb Erb Klagen ſoll. Item Es ſoll ein ieder Erb, der umb Erblich Gerechtigkei zu ſprechen hat, das melden die Perkhtaiding vnd verlegen mit einem Pfening that er das nit ſo iſt man Ime khein recht darüber zu ſprechen, oder zu beſſiezen ſchuld, außgenommen, Er were dan außguetten gegründten Urſachen, aus dem landt geweſen“.

Ta predpis ima pisno napako, ker piše: „melden die Perkthaiding“, dočim prepis iz graškega Joaneja pravi pravilno „melden in dem Perkthaiding“ (v izvorniku pomotno in den P.)

4.) GB ſt u d. k n j i ž. (1644.): „10. Kateri ſa eden Erb alli prauizo ima gouorit, taisti ima on meldati uto gorshino, inu ima touiſtu Senim denariam ſaloshit, nasturi on toyſtu, taku nei ta prauda dolſhna nemu ta praudo Sedeti, alli derfati on pak, kir ſe enimu iſ gnade sturi, inu kier bi on iſ defhele bil“.

Po tem prevodu ni, da bi šlo za dédiščinske zadeve; vsaka — čeprav drugačna — „pravica“ se mora oglasiti in je treba zanjo prigrasni penez založiti. Izraz „prauda“ je tu tako rekoč v eni sapi različno uporabljen. Konec ni razumljiv. Namesto tehtnih razlogov, ki naj opravičijo odsotnost, je postavljena možnost, da se mu založitev peneza milostno odpusti, kar je pač zmešano in iz teksta naslednjega člena vzeto.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „En Vsakatiri kir Erbshino ale kakovo drugo pravico, kej k enimu Vinogradu ima, taisti ſe Ima pred gorsko praudo oglafiti inu to nauadno toshnino denar doli poloshiti, ako nekar, taku ſe mu nema obenu Spoznaine na negouo toshbo rezhi“.

Tu je že čisto jasno povedano, da velja ta predpis za vsakatero pravice, ne samo dédiščinske. Zato treba založiti „navadno tožnino“, kar kaže, da gre le za tožbe kot takšne. Drugi „Recht“ je pravilno pretolmačen v „Erkanntnus“ = spoznanje = razsodilo, kar zopet kaže, da je mišljeno le pravdanje s tožbami. Zadnja misel iz izvornika in iz večanih gorskih bukev je izpuščena, bržčas ker gre na kvar dohodkom gorske gosposke (stolnega kapitlja v Ljubljani).

¹²⁸ Za Štajersko! Gl. A. M e l l, Das steirische Weinbergrecht, str. 115.

6.) GB K a p s c h (1683.): „Artikl 8. Kaku Se imaiio Sa Erbschino toshiti. En vsakteri Erb, kateri Se zhe sa Suoio Erbshino ,praudati, ima letu meldati V gorskih praudach. H peruim ima en denar naprei poloshiti. Ako on tega nasturi, taku mu neiso dolshni ti Segorniki doli seisti, inu nobenega sponnaina zhes ta istu Sponnati, Vundar se Vun is Vsameio leti, kateri So is dobrih stanouitnih Vrschou, Vun is deshelle billy“.

Prevod se drži večanih gorskih bukev in je celó jasnejši od ustreznega predpisa v njih. Zlasti jasno je poudarjeno, da velja ves ta predpis za postopek zastran dédiščin pred vinogorskim zborom, ne pa, morebiti, pred gorsko gosposko.

7.) F r a g GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „11. Leta 11 Articel gavari od Leteh erbzen katere erbzene Se izeio per teh vinogradeh. Letokv Ima taisto Meldate vti Sagorski pravdi. Jenv Salositi Is enem dinariam, nepolosi on tega. Takv Se nemo nima zesto obena pravda alli praviza obsoditi. Namerz kir bi entaksni Is dobrih resnizniznih vrsahav Iz te de Sele biv“.

Prevod je napravljen po izvorniku, toda razlikovanje med zasedanjem vinogorskega zbora in rzsodilom na njem je zgrešeno. Zadnji stavek, začeni z „Namerz“ (= namerč) = „namreč“, pa je brez prave zveze z odredbo v izvorniku, zato nerazumljiv.

8.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): Vacat.

Gorska gosposka iz neznanih vzrokov ni predpisala tožnine. (Videli bomo, da v praksi itak ni imela nobene vloge; gl. § 100.).

9.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „11. Art. En Sleherni toshnik, kateri ima Sa pravizo govoret, more letu u Praudo dat, tisto Stem navadnem dinariam Soloshet, Szer Se mu nobena prauda naobfsede, Sunei tistech, kateri is dobrih urshohu be jes desfelle bli, Jenu bi na mogli priti“.

Tu je jasno povedano, da gre za vsakojake tožbe, ne samo dédiščinske. Na kraju pa je povsem umestno — drugače kot v izvorniku — rečeno, da samo izven dežele stanujoči tožniki nimajo dolžnosti, da založe vnaprej tožnino.

10.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „Art: 10. En usakitiri kir Erbsino aly kaku drugu praviczu per enimo Vinogradv ima, taisti se ima pred gorsko praudo oglasiti ino to Navadno tosbo doli polofeti, ako nakar tako semo nima obeno spoznaine Kar negovo tosbo rezhi“.

Prevod v tej obliki ni razumljiv; morda je v zvezi z GB Labasser (ali z njegovim vzornikom), pa je lapsus calami „tosba“ namesto tožnina. Tudi „kar“ utegne biti zmota za „na“. Vsekakor soglaša ta prevod z Labasserjevim v tem, da zadnjo določbo glede odsotnih tožnikov sploh opušča.

11.) GB B o š t a n j (p r e d 1781.): „Ta Enaisti Artikel. En vssakteri, kir Erbschino, ali kako drugo pravizo per Kakishnimu Nogradu ima, taisti Se more pred gorsko Praudo oglassiti, inu to navadno toshnino doli polossiti, oku nikar, toku se mu nima obenu Sponnaine na niegovo tosbo rezhi“.

Tudi ta prevod je v ozki zvezi z Labasserjevim; vendar ne navaja višine tožnine.

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

13.) Hoffov prevod (1808.): „XI. Artikel: Jeder Kläger, der da um das Recht zu reden hat, muss dieses in die Klag geben, solche mit dem gewöhnlichen Denar belegen (oder vorlegen) sonst wird ihm Kein Prozeß abgeurtheilet, ausser jenen, welche aus guten Gründen ausser Landes sich befanden, und nicht Kommen könnten.“

Prevod GB ljub. muz., ki pa zbog nerazumevanja institucije vinogorskih zborov ni pravilen.

Zapisniki vinogorskih zborov iz okolice Klevevža (l. 1801.) se — naravno — niso zanimali za predpise o tožnini.

§ 44. Dolžnost bodočega dediča, da ostane doma.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[12.] [Erb der aus dem landt zeucht]. Item welcher aber on wissen seines grundherrn oder oberkait noch ander redlich ursach aus dem land zeucht und seinem vater sein guetl nit hilft zu pauen, der sol alsdann desselben erbtail verzigen sein, doch mag ime gnad gethan werden“.

Pravno-etični smisel tega člena je, da naj tisti, ki pričakuje, da bo domačo kmetijo podedoval, ostane doma in pomaga pri delu; nikar pa naj ne pobegne v drugo deželo. Iz zgodovine tega predpisa navaja Anton Mell,¹²⁹ da je štajerski deželni glavar Žiga baron Dietrichstein izdal l. 1532. povelje, da naj „die jungen pauersun“ nikar pozimi pri očetu ne jedó in pijo, poleti pa, ko je največ dela, odidejo v druge dežele, ker se s tem domačija ali vinograd zanemarja, zemljiški gospod pa ne more dobiti dajatev, ki mu grede. Po tem predpisu je čl. 12. tako razumeti, da se tiče **vseh moških potomcev**, ki naj postanejo nevredni za dedovanje, če očetu niso pomagali pri obdelovanju. Je to zamisel, ki ima svoje korenine v kolektivističnem pojmovanju očevine, torej bolj slovenskega porekla kot germanskega. Seveda, če n. pr. ni nobenega drugega dediča več, nego onega, ki je delo doma zanemarjal, ker je pridni sin, ki se je držal dóma, umrl, se je smelo postopati po milosti. Izvajal jo je gorski gospod sam.

2.) GB Recelj (1543.): „XII. Item kateri bi pak bresf uesti foiga Grundniga Gospuda Ali gosposhine ali drugih guishnih Vrfohoú, iz defhele, ulekel Inu bi suimú ozhetu negouiga blasfza nepomagal delati ta isti ima potehmal tiga iftiga Erba odrezhen biti, Vsfai se nemú gnada sturiti more“.

Značilen prevod za „guetl“ je „blažce“ = malo blago; morda je to v zvezi z mislijo, da velja prepoved le pri manjših vinogradniških posestvih. „Erb“ je tu „delež dediščine“, torej ne velja samo za enega sina (prvo-rojenca), ampak za vse sinove. „Doch“ je nepravilno preveden; glasiti bi se moralo „toda, ali“.

¹²⁹ Mell, op. cit., str. 116.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „12. Wellicher ohn Vorwissen auß dem Land zeucht. Item wellicher aber ohne Vorwissen seines Grundtherrn oder Obrigkheit, auch ander redlich Vrsach auß den Landt zeucht vnd seines Vaters sein Guetel nicht hilft pauen, der soll alßdan desselben Erbtheil verzigen sein, doch mag Ime gnade gethan werden“.

V graškem joanejskem prepisu sta dve malenkostni razliki, ki pa utegneta biti pisni pomoti. Namesto „seines Vaters“ stoji „seinem Vater“, namesto „auch ander“ pa „noch ander“. V obeh primerih je graški prepis bližji izvirniku kot Labasserjev.

4.) GB stud. knjiž. (1644.): „11. Kateri bi bres dobrih vrsahou, inu bres vesty suoiga gorskiga Gospuda, is deselle schall, inu bi suoimu ozhetu nepomagal dellat, ta ie ta Erb sapadel, ompak ker se enimu is gnade sturi“.

Začetek tega člena je jasneje prilagoden vinogorskemu pravu, konec pa je docela zgrešen. Opozoriti je treba, da tu ni več govora o „blažcu“, ampak na splošno o vsakem posestvu.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 12. Articl Kateri pres Visti suoie gosposke Inu pres Drusiga postheniga Urshoha se iz deshele potegne Inu nepomaga juoijm starishem delati, ta isti ie od svoie Erbshine od Verhen, ali Vender fe mu ima gnada Iskasati“.

„Potegne“ = „izseli“. Namesto očeta je prišla imovina obeh starišev. „od Verhen“ je pisna pomota za „odvržen“. Zadnji stavek spreobrača pravi smisel; milost se mu sme, ne pa mora („ima“) izkazati.

6.) GB Kapsch (1683.): *Artikul. 9. Kateri bres oglashaina is dehelle gredo. Kateri pak bres uole Suoiga grundtniga Gospuda ali gosposine tudi drusih Urschou, is te deshelle Vlezheio, inu napomagaio Suoimu ozhetu tih lastin delati, tysti imαιο Erbshino Sapasti, Ali Se vundar more nym gnada sturiti“.*

Prevod je pomanjkljiv, vendar razumljiv. Izraz „lastina“ ni skovanka ad hoc; za „Eigentum“ sta ga že Trubar in Dalmatin rabila. Tu nadomešča pojem „guetl“, ki ga nemara prevajalec ni poznal.

7.) Frag GB Vag. (sredi 18. stol.): „12. Ta 12 Articel pove kai Se ima iz enem takem vinogradam storiti, kir ta gospodar taiztiga pvsti Inu is desele pobegne. Kateri prez Svoiga grvntenga gospvda volle alli brez derlavbnasti yz te deshele vleizhe. taistega Vinograd temv gorskimo gospodv iz pravde sapade: ienv Nemv vlestnost pade. Jenv ta Izte erbe imαιο odversene bite. Vendrei Ak ta izte erbe iz enem pravem resniznim pismen pred gorska gozposka naprei pridaiia. Se ima nem gnada storiti“.

Ta prevod je zašel v čisto drugo smer. Ne o pomoči, ki jo je dolžan dati sin očetu, ampak o samolastni izselitvi vinogradniškega gospodarja je tu govora. Če se to zgodi, zapade vinograd gorskemu gospodu, dediči izseljenca ga ne dobe, razen, če se jim izkaže milost.

8.) Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): „4. Kateri enga Mejascha Sin alli Hschzi, pres veidit gorschiga gaspuda, jes Deschelle se usdigne Jenu negovimu Atschetu napamaga negovich Vinogradu Delati, taisti je Suoi erb Sapadu“.

Ta prevod je zadel smisel originalnega predpisa, razširja ga celo na hčere, ne dopušča pa, da bi se smela v izrednih primerih izkazati milost.

9.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „12. Art. Kateri pak pres Navedenia Sojga grundnega gospuda, ali pak pres dobriga drusiga redlich urshaha Se jes desfelle pobere, Jenu Suoimu otzhetu negovu Blagu napomaga perdelat, ta ima taistiga Erba odresan biti, ali vender, oku Se ozhe, Se mu gnada sturi“.

Značilna sta izraza „blago ... pridelati“ (zamenjava se izvor „zemljišče“ s proizvodom [sad, letina, i. pod.] in pa „odrezan biti“, postati ne-sposoben, da bi uveljavil svoje dediščinske pravice. „Pres Navedenia“ utegne biti lapsus calami za „brez védenja“ (= vednosti). Smisel prevoda je pravilno zadet.

10.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 11. Kateri bres svoie vishi gosposke, ino bres drugiga posteniga urshaha se is Desele podtegne, ino nepomaga svoim Starischam delati, taisti ie od suoie Erbshene odvrshen aly vender semo ima gnada iskazati“.

Prevod je pomanjkljiv, pa vendar razumljiv. Pogrešeno je, da se milost mora, namesto more izkazati. Izraz „odvržen“ smo že srečali v GB Labasser. Namesto očeta pridejo starši v poštev.

11.) GB Boštanj (pred 1781. l.): „Ta duanaisti Artikel. Kateri pres Vedeina Svoje gosposke inu pres drusiga posteniga Urshoha, se is deselle potegne, inu na pomaga Svojem Starijsam dellati, taisti je od Soje Erbshine odversen, ali vender Se mu ima gnada sturiti“.

Podobnost tega in neposredno prej navedenega prevoda leži na dlani.

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

13.) Hoffov prevod (1808.): „XII. Artikel. Wer aber ohne Wissen seines Grundherrn oder ohne andern guten Ursachen sich aus dem Lande begiebt, und seinem Vatern nicht hülft das Vermögen zu erwerben, der soll von dessen Erbschaft ausgeschlossen seyn; doch wenn man will, kann man ihm Gnade widerfahren lassen“.

Prevod slovenskih GB ljub. muz. je točen: „blago pridelati“ = „das Vermögen erwerben“ celo pretočen. —

V zapisnikih vinogorskih zborov iz Klevevža (1801.) ni nobene ustrezne določbe.

§ 45. Izvažanje iz vinogradov brez dovoljenja.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[13.] [Verpot das nichts on vorwissen des pergherrn aus dem weingarten gefuert werden soll.] Item welcher wein, most oder traidt vil oder wenig aus verpot aus dem perkrecht on urlaub aines pergsuppan fuert, so ist alsdann der fuerman zwen

und sibenzig pfenning zu puez verfallen und der ander, den wein, most oder traidt dem perkherrn verfallen. wo aber der perkherr den wein, most oder traidt auf seinen grunden nicht betreten mag, als dann mag er sein felligkeit auf den weingarten oder grunden haben und bekommen, doch das dasselb verpot in vierzehen tagen darnach gerechtfertigt werde“.

S tem členom se začena vrsta določb o dolžnostih, ki izvirajo iz podložniškega razmerja. Kot priprava se ustanavlja predpis, ki zabranjuje, da bi vinogradnik onemogočil izpolnitev dajatev s tem, da bi se iznebil pridelkov. Misliti si moramo, da je gorska gosposka dotlej, da niso omenjene dolžnosti izpolnjene, prepovedala (in to po gorskem županu ali gorniku) izvažati pridelke. Istovetenje gorskih županov in gornikov se ponavlja v čl. 48 izvirnika gorskih bukev. Tako si razlagamo, da govori marginalna rubrika o vednosti gorskega gospoda, tekst pa o dovoljenju gorskega župana. — Prekršitev teh prepovedi vede do kaznovanja voznika in lastnika pridelkov. Toda, če ni bilo mogoče pridelke same zajeti, sme gorska gosposka po zemljišču seči, to pa le tekom 14 dni pred vinogorskimi sodniki, t. j. pred ad hoc sklicano srenjo. Dotično tožbo naperi pač gornik.

2.) GB Re cel j (1543.): „XIII. Item kateri Vinú, Most, ali Jhitú Veliku ali malú zhes prepouid if Gorfhine bres Vesti ali dopufzhena eniga gornika vun pela, tedaj ie ta Vofnigk LXXII: denarieú Kení poeni, inu ta drugi to uinu, Mofht ali Jhitu, timu Gornimu Gospudi sapal, kadar bi pak ta gorni gospud, tu vinu, mofht, ali Jhitu na suoih grunteh ne mogel sapopasti, tada j more on suoie sapadane popolnoma tatimu uinogradi, ali grundti imeti inu fadobiti, Vfaj de ta ista prepuúid Vfstirnaistih dne h potlei bode opraudana“.

„Bergsuppan“ je Reclju „gornik“ (= „Bergmeister“); „sapopasti“ („betreten“) = zgrabiti, zajeti, polastiti se; „tatimu“ je pisna napaka; bržčas bi se moralo glasiti „na timu“. „Popolnoma“ je vpletel Recelj; v nemškem izvirniku ustrezne besede ni. „Sapadane“ znači „Fälligkeit“; nemški izvirnik je zapisal „Völligkeit“ in nekatere naslednje prevajalce zavedel, da so mislili na „popolno“ zadostiti, ali „za vse“ (sause); gl. zdolaj št. 4.

3.) Večane gorske bukv e (1595.): „13. Von denen so most ohne Erlaubnis aus dem Perg führen. Item wellicher wein, most, oder Traidt vill oder wenig übers verbot, auß dem Perkhrecht, ohne Vrlaub eins Perg Suppan führt, so ist als dan der furman 72 Pf. zu Pueß verfallen, vnd der anndere den wein most, oder thraidt dem Perkherrn verfallen, wo aber der Perkherr den wein most, oder thraidt auf seinen gründten nicht betreten mag alß dan mag Er sein völligkeit auß den weingarten oder Grundten haben vnd bekhenen doh das Verbot in 14 tagen darnach gerechtfertigt werde“.

Graški joanejski prepis večanih gorskih bukev se razlikuje prav malo od Labasserjevega prepisa; namesto „bekhenen“ stoji tam „bekhommen“, za „doh das“ stoji še „dasselb“, oboje je pa v skladu z besedilom nemškega izvirnika.

4.) GB Ijub. stud. knjiž. (1644.): „12. Kateri vinu, most alli shitu, veliku alli malu zhes prepuuid iz gorschine pella, ta furman je 72. inu ta zhiger ie tu blagu billu, temu gorskimu gospudu sapade, kier bi pak ta gorski Gospud, tega istiga nesuoim gruntu nesapopadl, taku more on sebi sause na tim vinogradu, alli per tem gruntu, sadosti, Vnder ie ta gorski gospud tuistu 14 dneh pustil spoznati dolshan“.

Prevajalec je zagrešil sledeče pisne napake: za „72“ mora priti denarjev; „sapade“ bi se moralo glasiti „zapadel“; „sadosti“ pa „sadostit(i)“. Pred 14 je izpuščena prepozicija „v“. Namesto „pustil“ čitaj „pustit“. Drugače se prevod drži točno nemškega izvirnika.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 13. Articl, Kateri Vinu, Mosht ali jhitu malu ali veliku pres prepuuidi is gore Vnkaj pela, alj nefse, taisti Vosnik ali ta kateri blagu nefse taisti ie sapadel 72 Denariou ta Drugi pak tu blagu zhigarie gorskimu gospudu, aku pak Gorski Gosput tiga jsteg Blaga nemore Sapopasti na suojim gruntu, taku je more tolikain na negouih Vinogradih ali gruntih noter Vtegniti“.

„Pres prepuuidi“ je lapsus; prav: brez dovoljenja, „on urlaub“ v izvorniku; izpuščeno je, kdo izreče prepoved. „Sapopasti“ glej pod št. 2 („betreten“). Dvoje novih misli je v tem prevodu: Ne samo kdor vozi, ampak tudi kdor prenaša pridelek, vedoč za prepoved, je kazniv. O opravičbi postopanja gorskega gospoda pred srenjo vinogorskega zbora ni nič več govora...

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl 10. Od tech kateri Most pres dopushena is Gore Vosio. Kateri Vinu, Most, aly tudi Shitu, Veliko aly malu, Zhes to prepauid Vun is Gore bres dopushenia Gorskiga gospuda, ali gornika peila, taku je S d a i z i taisti Furman 72 denariau H straiffingi, Inu ta drugi tu Vinu, Most ali Schitu Gorskhimu gospodu Sapade, aku bi pakh grundni gospud tu vinu, Most ali Shitu, na Suoim gruntu na mogel Sapopasti, taku more on Suoie dopolniene, na tem Vinogradu, ali gruntu imeiti, inu dobiti Vundar de se taista prepuuid Vstirnaistih dneich potler Spraudo Sposna“.

Prevod ustreza nemškemu besedilu pod 1.) odnosno 3.). „Felligkeit“, odn. „Völligkeit“ prevaja „dopolnenje“, dočim smo doslej spoznali prevode za to besedo „zapadanje“, „zadostitev“, „odtegnitev“. Na kraju člena bi se moralo radi pravilnosti še reči „spozna za opravičeno“.

7.) Frag GB Vag. (sredi 18. stol.): „13. Ta 13 Articel gavari od letih kateri brez derlavbnaste tega gorskiga gospoda Mozt vino alli Sito ven predado ale pelleio. Kateri tokv Mozt, Vinv alle Sito, Velikv ali Malv zes prepovid tega gorskiga gospuda ys te gorzine ven pella. tako ie ta furman 72 dinariov sapadl, ienv ta drugi, to vinv, Most ali Sito temv gorskimv gosp. Slise. Kader pak ta gorski gospvd taistv nasoim grvnte Sapopasti ne more. tako on Svoie Sapadeine v letih vinogradeh ali na grvnteh iskati Samore Jenv leta gornik taistv Sapadeine v 14 dneih yma temv gorskimv gospuda vse perpraviti Jenv danv biti“.

Prevajalec se je do zadnjega stavka držal točno nemškega izvirnika. „Felligkeit“ mu je „Sapadenie“. Na kraju pa gre prevod v tej smeri, da naj gornik kot organ gorske gosposke oskrbi v 14 dneh izterjanje bodisi prevažanega pridelka bodisi ekvivalenta v denarju.

8.) Eks c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „5. Kateri pres gorschkiga gaspuda Sveta Wodi Most ali Schitu Vankaje Sgore usame, taisti je use sapadu“.

Prevod, pravo za pravo priredba, je na minimum skrajšan, pa za praktične potrebe zadosti razumljiv. O kakšni opravičbi izreka, da pridelek zapade, ni več govora. „Wodi“ treba čitati „bodi“.

9.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „13. Art. Ketiri Vinu, Shitu, ali Mosht maihenu ali Veliku zhes Sapoud, ali pres Derlaubnasti Gorskega Gaspuda, jes dopusheinam eniga Sagornika ali Mejasha jes gorshene ven pelle, toku je ta Vofnik Sapadu Straffengo 72 denare Ta druge pak to vinu, Mosht ali Shitu gorskimu gaspudo. Jenu keder ta gorski gespud taistu na Svoimu gruntu namore Sapopafst, toku more on tistu na nogradu ali per gruntu ufet, jenu Sadobet ufsai de on prepovei jenu Snaine da na 14 dni, po tem pravizhno opraulenu bode“.

Tu je prišlo predvsem do ustanovitve, da velja ta predpis za sogornike kakor tudi za mejaše, ki jih posamič vsopreja. Čisto nov pa je predpis, kako naj se zaplemba odnosno izterjanje vrednosti izvoženega pridelka opraviči. Zadostuje, da se v 14 dneh prizadetemu naznani, koliko znaša vsota, ki se naj plača. V začetku sta besedi „zhes Sapoud“, lapsus; glasiti bi se moralo pravilno „zhes prepouid“.

10.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „Art: 12. Kateri vino, most ally sitho malo ally velko vezh prepoud iz gore vunkaj nese aly pela, taisti vosnik ali ta kateri plagu nese, taisti sapade 72 Denariev id est 6 Repariev, ta drugi pak to Blagu Zigar ie aku ga kak gorski gospud tega istega Blaga na soim gronti ne mogou sapapasti taku se more tulkain na ninigouih vinograd ali gruntih nadomestiti“.

Pisnih napak je več: „vezh“ = čez; „plagu“ = blago; „ninigouih“ = njegovih. Misel, da se kaznuje tudi nosilec, ne samo voznik; dalje, da o opravičbi zaplenitve ali izterjavanja vrednosti zapalega pridelka ni več govora, je posneta po GB Labasser.

11.) GB B o š t a n j (p r e d 1781.): „Ta Trinaisti Artikel: Kateri Vinu, Most alli Sytu, veliko al' malu zhes prepoud iz gore pelá ali nesfe, taisti uoshnig, ali ta kateri taku blagu pela, je Sapadou 72. dinarjou, ta drugi pak to blagu, zhigerje temu gorskimu gospudu je Sapadou, oku pa en gospud taistega Blaga na Suojem gruntu namore Sapopasti, toku on more tulkai vredniga na taistega vinogredu ali gruntu Se noter potegniti, v ti visj, de bode taistu 14 dnevih plazhanu“.

Prevod vključuje poleg voznika, ki ga še posebej komentira, tudi nosilce blaga. Na kraju daje čisto novo obliko: ne gre več za opravičbo, ki si

jo naj preskrbi gorska gosposka na vinogorskem zboru, ampak za to, da bo gorski gospod v kratkem času 14 dni poplačan.

13.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811): Vacat.

14.) Hoffov prevod (1808.): „XIII. Wenn einer Wein, Getreid oder Most, wenig oder viel, wider den Verbott oder Erlaubniß der Bergherrn mit Zulassung eines Bergnachbarn oder Weingärtlers, aus dem Weinberg ausführet, so hat der Fuhrmann eine Strafe von 72 Denar, der andere aber den Bergherrn den Weinmost, oder Getreid verfallen. Und wenn der Bergherr auf seinen Grund nicht erhaschen kann, so kann er solches an den Weinberg, oder dem Grund nehmen und sich bezahlen, doch dass er vorher verbiethe und auf 14 Tage Erkenntnis gebe; nach diesem wird es nach dem Recht abgethan“.

Prevod je upošteval, kar smo zgoraj pod št. 9 kot lapsus calami označili, in pravilno zapisal „Verbott“ (za „sapoud“), „sogornike ali mejaše“ je pa to pot obrnil in dejal „Bergnachbarn oder Weingärtler“; v drugem stavku je izpustil objekt, „znanje“ pa je izpremenil v „spoznanje“. Konec ni razumljiv. —

V zapisnikih o vinogorskih zborih v okolici Klevevža iz l. 1801. ni temu 13. členu ustreznega predpisa.

§ 46. Navzočnost na vinogorskih zborih.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[14.] [Ein jeder selbs persandlich bei der pergteding.] Item es soll ain jeder auf den Tag oder auf welchen man das perkrecht oder perktaiding berueft und besitzt, personlich sein bei dem perktaiding oder ainen an seiner stat senden, da sein und hören, ob der perkherr oder ander jemads zu ime was zu clagen oder zu melden hiet, dann man nit schuldig jedem besonder furzupieten, wer aber darzu nicht kombt oder sendet, der ist fellig den perkherrn zwen und sibenzig phening“.

Ta člen ustanavlja strogo obveznost prisostvovanja vsakogar, t. j. sogornikov in mejašev (vsobenjki pač niso mišljeni!), moških in ženskih, vendar ne vselej osebno, ker sme vsakdo brez navedbe razlogov poslati namestnika. Ratio legis je, da se omogoči, tekom vinogorskega zbora, vse posle, naj se tičejo kogar koli, takoj opraviti.

2.) GB Recelj (1582.): „XIV. Item en vsakateri, Ima nata dan, ali na kateri se sagorska Praúda ali sagorfsku rounaine Vnkaj Klizhe, Inu obsodi, sam suolim fhiuotam, persagorni Praudi biti, ali eniga Drúfiga Poslati, tuištu Bite Uprizho Ime Poslušhati Aku bj ta gornj Gospud, Ali gdú drugj prutj nemú imel, kekaj toshitj, ali meldati, Sekaj se ny dolfhnú Eniga V/sakateriga posebe Kpraude napre profsitj, inu Sapouedatj kateri pak Hti ne pride, taisti ie Sapadel timu gornimu Gospudi LXXII. dinarijeu.“

Prevod ima nekaj posebnosti. Bergrecht sloveni tu „zagorska prauda“, Perktaiding pa „zagorsko ravnanje“. „Obsodi“ pa je prvotno zapisano za „obsede“. Nemški izraz „fürzubieten“ je delal Reclju težave; prevedel

ga je pleonastično z dvema izrazoma, od katerih pa je prvi napačen. Vsaj ne gre za „bitten“ ampak „(ge)bieten“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „14. Von denen so zu Pergthaing nicht khommen. Item es soll ein ieder Perkhhold, auf den Tag wellichen man daß Perkhrecht oder Pergkhthaiding berueft vnd besitzt Persohnlichen sein, allein so denn genuegsambe Vrsach zu khomen verhindern, einen anderen Erbaren man an seiner statt darzue senden, da sehen vnd hören ob der Perkherrn oder Jemandt ander zu Ihme waß zu Clagen, oder zu melden hat, denen man nicht schuldig ein Jeden besonder für zu puetten, wer aber darzue nicht khombt oder wie gemeldt nicht sendet, der ist völlib dem Perkherrn 72 Pf. schuldig“.

Prepis iz graškega Joaneja se razlikuje v bistvu samo v eni besedi: namesto „da sehen (v originalu iz l. 1543. „sein“) und hören“, stoji v graškem prepisu „da stehen und hören“.

Novosti v večanih gorskih bukvah so znatne. Dolžnost prisostvovanja pri gorskih zborih ne zadene več vsakogar, ampak samo sogornike. Podčrtati treba, da večane gorske bukve poznajo tudi same še mejaše (gl. čl. 5.).

Zastopnik mora biti „Erbar man“, sme se pa poslati le iz opravičljivih razlogov. Pripomnimo, da je v tisti dobi kurialni stil označeval kmete s pridevkom „ehrsam“ ali „ehrbar“. Iz tega smemo sklepati, da je bil kot zastopnik ali namestnik dopuščen samo možki in kmet, t. j. gospodar, ne pa hlapec.

4.) GB stud. knjiz. (1644.): „13. En vsaketeri sagornik ie dollshan, nata dan, kier se te Gorske praude dershe, sam htystim priti, alli eniga na suoim mesti poslati, de bode poslushal oku gorski Gospud, alli gdu drugi zhes nega bode toschl, sakai ta gorski Gospud nei dollshan enige Vfake-teriga posebe hteim gorskim praudam vabit, kateri pak napride ali naposhle ta ie 72 sapadel“.

Prevod sledi nemškemu izvirniku, vendar je predpis vobče skrajšal, dopolnil pa v tem, da interpretira „ein jeder“ — vsaketeri sogornik, kot stoji v večanih gorskih bukvah. (Za številko 72 nedostaje v izvirniku vrsta novca).

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 14. Articl. Sleherne Sogornik ie dollshan sam hgorski praudi priti, kateri pak Sunaj ostane ta ie sapadel 72. Denariou“.

Prevod gre svojo pot, čisto na kratko pove pravilo; tiče se samo sogornikov, ki pa ne smejo namestnika poslati. Pri ti priliki naj navedemo, da so, kot je nedvomno razvidno iz ohranjenih zapisnikov¹³⁰ o vinogorskih zborih, tudi mejaši posečali vinogorske zборе.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl 11. Od letih kateri Gorskhi Praudi naprideio. En Vsakiteri Segornigkh na leta dan, na kateri le te gorske praude osnanio, Inu se imαιο obsoditi, more Sam Vprizho biti, aly eniga

¹³⁰ N. pr. Kost., str. 41; Kost.-Plet., str. 15; Nov., str. 38, 43, 49; Klev.Bošt., str. 161, 168; Žužem.-Sot., str. 33, 36.

Posteniga Mosha na Suoym meisti poslati, tu biti, poshlushati, aku bi ta Gorskhi gospud ali drugi Proti niemu kai toshiti ali meldati imel; Sakai je nei dolshnu Vsakhaterimu Posebi prauo dershati, kateri bi pak napersheu, ali naposlal, ta ie Sapadel 72. denariav“.

Prevod je domalega prevzel smisel predpisa večanih gorskih bukev. Samo „Perkrecht oder Perktaiding“ je združil v en izraz, kar prav nič ne moti; „besonder für zu puetten“ pa je pretolmačil „posebi prauo dershati“.

7.) Frag. GB Vag. (sredi 18. stol.): „14. Leta 14 Artichel Je Szazlisat od le teh ketere naprideia ktem Sagorskim pravdam. Le ta Ima Sledni na ta dan, na kateri ie ta Sagorska pravda osnainena, Sam priti Jenv Nobeniga Ne posiladt, ako ta gorski gospod ali drvgi enga tagsni neprei vabit ymov ienv bi ga nabl v Sraven, Sapade gorskimv gospdv 72. dinariov. Jenv okv bi eden iz em takem eno pravda iemov iemete Ga Samure Sadobite. Vendrei okv en takisne is Velikih ienv praviznih Urzahav ven ostane Jma Safonnan biti“.

Prevajalec je ta predpis čisto po svojem uredil. Ne gre mu več za dolžnost vinogradnikov, da prihajajo osebno na vsaki vinogorski zbor, ampak za dolžnost pozvanega vinogradnika, da pride, če se mu je oznanilo, da je tožen ali vabljen. Če bi kdo „iemov iemeti“ nekoga, ga more dobiti, menda s posredovanjem gorske gosposke ali gornika. Le če more navesti tehtne razloge, se mu ne stori nič žalega („zašonan“). Namestniki pa so izključeni.

8.) Eks c. GB Vag. (sredi 18. stol.): „6. Kateri Mejasch gorschki Pravdi napride, je Straffan 1 Marka alli 16 kr.“.

Da pozna ta prevod le mejaše, ne pa sogornike, in da smatra pač sogornike za mejaše, smo že slišali. Osebna navzočnost na vinogorskem zboru se zahteva, namestniki niso dovoljeni.

9.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „14. Art. En sleherne Mejash ali Sagornek je doushan k te praude pert ob zaitu, keder fe te praude dershe, ali pak nameisti Sebe eniga posteniga zhloveika pofslat, katieri pak nepride, jenu naposhle, ta Sapade Straffengo 72 Denar“.

V bistvu je prevajalec zadel smisel predpisa po nemškem izvorniku, dopolnil pa z razlago, da pomeni „sleherne“ mejaše in sogornike. Utemeljitev predpisa iz izvornika je izpustil. Vsekakor gre tu za individualno dolžnost prihajati na vse vinogorske zборе.

10.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 14. Sakitiri Meiash ie Dolschan sam ke korski praudi priti, kateri pak sunay ostane ie sapadel 72 Denariev to iest 6 Repario“.

K temu prevodu pripomnimo isto kot k številki 8., samo da je tu vrsta členov po nemškem izvorniku ohranjena.

11.) GB Boštanj (pred 1781.): „Ta Stirinaisti Artikel. En vssakeri je dousan Sam Spershono k ti gorski praudi priti, inu sashlishati, al’

gorski gospud, al' k'du drugi zhes niega ima tositi, kader kateri Sunai ostane, ta je vsaki zhas gorskimu gospudu Sapadou 72 dinariou“.

Prevod se drži predpisa nemškega izvirnika in poudarja na kraju še posebe (vsaki čas), da treba obiskovati vsak vinogorski zbor.

12.) GB P r e k m u r j e (med 1807. in 1881.): Vacat; toda neki podobni predpis je naveden v čl. 11. O tem gl. zgoraj § 33., števil. 12.

13.) H o f f o v p r e v o d (1808.): „XIV. Artikel. Jeder Weingärtler oder Bergnachbar ist schuldig zu diesem Prozesse zu kommen, zur Zeit, da man Gericht hält, oder er soll einen andern redlichen Mann statt seiner schicken; Wer aber nicht kommt, und nicht schickt, der verfällt in eine Strafe von 72 Denar“.

Razen tipične zamenjave izrazov za dvojne različnih slojev je Hoff iz člena pri „te pravde“ napravil kazalni zaimek (diesem) namestu „dem Prozesse“ = „Bergtaiding“; s tem je smisel izopačil tudi pri nadaljnjem prevajanju. —

Zapisniki iz klevevške okolice (1801.) nimajo ustreznih določb.

§ 47. K a k o v o s t m o š t a, k i s e d a j e g o r s k e m u g o s p o d u.

1.) N e m š k i i z v i r n i k (1543.): „[15.] [Der vorlas zu pergrechtmost.] Item wer von ainem weingarten most dient, der sol seinem herrn den Vorlass gebn und sol in nicht aus den Trestern geweren und sol den moss nit in ain stinkens assach giessen noch den mit ainicherlai zuesaz felschen. und sol den most von stund an antworten also suessen so er also schierist mag. er sol auch seinen herrn gewern aus den weingarten, davon er im dient. wurd es im aber indem weingarten nicht, so muess er es anderswo kaufen an enden, da als gueter wein wachst als im weingarten“.

Gorski gospod ne dobiva od vsakega vinogradnika, ki spada pod njegovo gorsko palico, svoje pristojbine samo v obliki mošta; na drugi strani so namreč njegove pravice tudi v tem, da mu dajejo vinogradniki še druge naturalne dajatve, ali pa denarja. A. M e l l¹³¹ navaja v svoji ponovno omenjeni monografiji listino iz okolice Maribora, sestavljeno že 21. maja 1300., v kateri se navaja dajatev v moštu in v denarju. Izvirnik gorskih bukev predpostavlja poznanje takšnih pravnih odnošajev, določa pa za primer, da se daje mošt, da mora gorska gosposka dobiti prvi, najboljši mošt, ki pride iz preše. V tem pogledu daje posebne tehnične predpise („assach“ = „posoda“), razen tega pa veleva, da mora vinogradnik, ki mu je vinograd v nekem letu slabo obrodil, za gorskega gospoda mošt drugod kupiti.

2.) GB R e c e l j (1582.): „XV. Item Kateri od eniga Vinograda mosht schlufsi, taisti ima suoim gosfúdi to neperuifshno shupo dati inu nima is tropin guerati, Inu nima moshta uliti, V Jmerdezho pojodo, Inu tiga istiga jobenifnim prilifshkum Jalfhati, inu ima ta Mosht tedaj zef antuertúati, taku flatkiga koker ga hitrú more, on tudi ima suoiga gospuda guerati is

¹³¹ Gl. M e l l, op. cit., str. 119.

tiga Vinograda od kateriga on slushi, Aku mú ga pak Vinogradi ni taku ga on ima drugde kupiti, na mesti, ker taku dobru vino raste unegouim Vinogradj“.

Prevod je posnet točno po izvorniku; izraz „gewähren“ je ostal nepreveden. V stavku „Aku mu pa Vinogradi ni taku“, je izpuščena prepozicija „v“ (vinogradu).

3.) Večane gorske bukve (1595.): „15. *Wie man Pergkrecht geben soll. Item wer von einem weingarten Most dient der soll sein Herr den Vorlaß geben, vnd soll ihn nicht auß den Tröstern gewehren, vnd soll den most nicht in ein stünkendes Assach güeßen, noch dan mit einerley zuesatz felschen, vnd soll den Most von Stunden aindtworten, also sueßen, so Er schierist mag. Er soll auch seinen Herrn gewehren auß dem Weingarten, davon er ihme dient, wiert es Ime aber in dem Weingarten nicht, so mueß er anderst wo khauffen an Enden da also gueter wein wahst als in seinem weingarten, vnd weill in diesem landt an etlichen orthen gebreuchig, das der Perkholdt seinem Perkherrn des Perkhrechts anhaimbs, so weit er in einen Tag bey Sonnen schein fahren mag zu führen schuldig ist an den mehreren orten aber ist gebreuchig, demnach werde es nochmallen also, wie es von alter herkhomen vnd an iedem orth gebreuchig gewest, gelassen, vnd soll darüber niemand gedrungen, oder beschwört zu werden“.*

Prikrojevalci večanih gorskih bukev so se v prvi polovici tega člena držali točno besedila izvornika, v drugi polovici, od besedij „vnd weill in diesem landt“ (t. j. na Kranjskem) dalje pa so dodali že tu, kar nemški izvornik šele v čl. 18. prinaša (gl. spodaj § 50., št. 1.); vendar v drugačnem smislu. Poudarja se tukaj, da je dolžnost, pripeljati mošt gorskemu gospodu na dom (anhaimbs), v različnih krajih dana ali pa tudi ni dana, vsekakor pa naj ostane v vsakem kraju to, kar je od davnih časov v navadi. Sodimo, da je v stavku „an den mehreren orten aber ist gebreuchig“ izpuščena nikalnica, sicer stavek nima pravega smisla. Kako stoji to zapisano v prepisu graškega Joaneja, pa ne moremo primerjati, ker se je naš prepis tega prepisa od srede tega člena do 18. člena izgubil (gl. zgoraj § 17.).

4.) GB Ijub. stud. knjiz. (1644.): „14. *Kateri od eniga vinograda most slushi, ta ga neima veno dishezo posodo diati, inu snizemer falshat, temuzh ie on taisti taku dobru inu sladku koker ono israste, to gorshino [inu defsetino] Suiestu oprauit dolshan. Kier bi pak on tulikain naperdeilal. taku more on tulikain druge kuppit, inu stakouim mostam, koker V negouim Vinogrado issraste plazhat“.*

Prevajalec je uvodoma izpustil določbo, da mora biti mošt prvi grozdni sok, ne pa šele iz tropin iztlačen. V oklepaju stoječi besedi je druga roka pozneje upisala in s tem poudarila, da gre gorskemu gospodu kakor tudi upravičencu, ki pobira desetino (bržčas je bila to cerkev), enako dober mošt.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta 15. Articl, Vfakaterj katerj Gorshino daie ilj shlushi ta Dolshan gorskimu gospodu ta narpervi Inu nikar*

tiga kirie Istropin vn istlazhen Mosht Dati, Inu ga nima szhemer koli bodi falshati, tudi Nikar Vobeno neshnafhno pojodo diati“.

Prevod je nemški izvirnik zelo skrajšal, zlasti pa je tisto trdo določbo, da si mora vinogradnik, če sam ne pridela dobrega mošta, enakovrednega od drugod preskrbeti, torej kupiti, sploh izpustil. Bržčas je bila ta določba neizvedljiva.

6.) GB K a p s c h (1683.): „*Articl 12. Kaku se imαιο te Praude ali Gorshine dauati. Kateri od eniga Vinograda Most aly Gorshino daie, ta ima Suoimu gospudu ta pervi zhisti Most i s t i c h d r o s h dati, inu nima most Veno Smerdezo possodo diati, tudi Nikar Sabenim perbulsheinem falshati, Inu ima ta most S d a c i izroziti. On ima tudi Suoymo gospudu dati istiga Vinograda, od kateriga on niemu slushi, Aku pak on Vtim Vinogradu nima, de bi to Gorshino dal, taku ima od dobriga mosha drugdi kupiti, Ino to gorshino odraitati“.*

V naslovu spominja raba izraza „Prauda“ na „Pergkrecht“ v naslovu večanih gorskih bukev. Ni pa tukaj govora o tem, da mora vinogradnik mošt gorskemu gospodu na dom pripeljati. Kakor smo že pod št. 3. izvajali, je ta predpis v večanih gorskih bukvah iz čl. 18. izvirnika (1543.) prevzet. Kapsch pa tudi ni na tistem mestu, kamor bi omenjeni predpis po izvirniku spadal, prinesel ustreznega besedila. To govori po našem mišljenju, da v krajih, za katere je veljal GB Kapsch, tiste navade ni bilo, zato je ves tisti predpis izločen. Prevod besede „trestern“ (izvirnik, odn. tudi večane gorske bukve) z „droshe“ ni posrečen, ker pomeni drožje „die Hefen“, kar ni istovetno s „tropinami“ (gl. GB Recelj); „sdaci“ = čitaj „zdajci“. „Od dobrega mosha“ je bržčas pomota za „mošta“.

7.) F r a g. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „*15. Ta 15. Articel kakv pravizno Imaio Leti Sagorniki Leto gorzino ienv desetina temo gorskimo gospodv daiati. Le ta, kateri od eniga vinograda Most Shlushi, ta yma Svoimv gospodv ta pravi shisti Most dati Isteh drosh. Jenv Neima ta most veno Smerdezho pofsodo dian biti ienv is nobeno rezio Skasiti, ienv bel koker More Nataisti ahtinga daiate ien andlat. Tvdi svoimv gorskimv gospodv dati Is tega vinograda od kateriga on nemv Slvsi. Jenv ako ga tolkein ne perdela koker ga slize gorskimv gospodv, tako More on drvgi kvpiti takv dobri Most alle vino koker ga sam Narbel perdelav“.*

Prevod se drži nemškega izvirnika, vendar je prevajalec — smiselno ne neprimerno — urinil predpis o dolžnosti pažnje (ahtinga). Konec pomenja nekakšno poostritev izvirnega predpisa v korist gorskega gospoda.

8.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „*10. Kateri gorskimu gospudu praviga Zistiga Mosta ne da, ta je vinograd sapadu“.*

Prevod je — na eni strani — do skrajnosti kratek, na drugi pa razširjen s sankcijo, ki je noben doslejšnji predpis nima in je sam po sebi naravnost krut, ker ne upošteva možnosti, da se mošt pokvari brez posebne krivde lastnika.

9.) GB Ljub. muz. (sredi 18. stol.): „15. Art. Sleherne Sagornek, kateri ta Most Shlushi, ima Suoimu gospudo ta perve zhishzhene Mosht date jes Soiga lastniga nograda jen jes obeniga drusiga nikar faufsati, jenu ta most toku dobriga, jenu Slatkiga odrajtat pres droshia, kakor je Sam nafsebe, oku pa on u temu nogradu nima, more od druseh kupet, kier dobru Vinu rafse, jenu jes tistim nameistet“.

Ta prevod je v primeri z izvirnikom nekoliko krajši, prinaša pa dobro rešitev vprašanja kakovosti mošta; dati se mora brez drožja in čiščen.

10.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art: 13. Vsakitiri kateri Desetino daiaio ta ie doushan gorshkimo gospudu ta narpervi, nikar kir ie is tropin von tlazen most dati, ino tega nima vnebeno nesmachtno posodo diati“.

Tu gre za desetino, ki pa je le drugi naziv za gorščino. Predpostavlja pa se, da ne dajejo vsi vinogradniki mošta kot tako dajatev.

11.) GB Boštanj (pred 1781.): „Ta pet naisti Artikel. Vfsakateri, kir gorshino Slusi, ta je dousan Svoimu gospudu gorshino dati, ta narpervi, inu nikar is tropin istlazheni Most, inu nima taistega Sobeno rezhjo faushati, tudi nikar veno nasnasno posfodo vLivati, inu hraniti, oku ponashrezhi kakovo navollo taisti vsame, je dousan taku hitru, koker more, toku Slatkiga is taistega nograda, od kateriga Slushi Suoimu gospudu plazhati alli drusiga toku dobriga nameistiti“.

Prevod se drži nemškega izvirnika po smislu, vendar na kraju prinaša novo misel, da vinogradnik plača vrednost dajatve, ki jo je „po nesreči kakšna nevolja“ (= nezgoda) onemogočila, v denarju ali pa sme enako blago drugod si nabaviti.

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

13.) Hoffov prevod (1808.): „Jeder Weingärtler, der den Most dient, muss seinem Herrn den ersten gelauterten Most geben aus seinem eigenen Weingarten, und aus keinen andern, nicht verfälschen, und den Most so gut und süß ohne Geläger entrichten, wie er in sich selbst ist, wenn er ihn aber in den Weingarten nicht hat, so muss er ihn von anderen kaufen, wo ein guter Wein wächst, und mit demselben ersetzen“.

Prevod slovenskega besedila GB Ljub. muz. je dober, seveda z isto napako, ki jo je Hoff napravil že večkrat, ker ni razumel izraza sogornik.

V kleveških zapisnikih iz l. 1801. ni ustreznega predpisa.

§ 48. Rok za dajatve gorskemu gospodu.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[16.] [Das pergrecht vor sand Jergentag abzulesen.] Item es mag ain perkgnoss sein pergrecht zu sand Georgentag, es sei von weingarten, holz oder acker, mit lautern gueten wein oder gelt wie von alter herkommen wol bezallen, wo aber ain perkhold sein perkrecht in most zum lesen oder in lauterm wein zu sand Georgentag oder das gelt von weingarten, holz oder acker auch nicht bezallet, so soll er dasselb perkrecht zu konftigen lesen darnach zwifach bezallen. und so

er aber das nit thät, sol er alsdann das aussteend perkrecht zu dem anderen lesen abermals zwifach bezallen und sol also fur und fur geraitt werden“.

Razlikovanje med mejaši (Perkgnoss) in sogorniki (perkhold) prihaja tu jasno do izraza. Roki za dajatve so: za mošt ob berbi (trgatvi), za vino ali denar, ki se daje kot nadomestek izza davnih časov, pa dan sv. Jurija (24. aprila). Kdor ne izpolni dolžnosti do prihodnje berbe (trgatve), plača dvojno mero ali znesek in tako dalje v aritmetični progresiji.

2.) GB Recelj (1582.): „*XVI. Item en Sagornik Se more fuio gorzhino, ksuetimu Jvriv dneu bodj od Vinograda, loejsa, ali Niue, szhistim dobrim uinom, ali sdenarmi, koker od starijih jim priplú plazhati, kadar bi pak En sagornik suoio gorshino fmoshtam, ali szhistim uinom ob S: Jurieium ali denarnú, od uinograda, loejsa ali niuve tudi Nikar neplazhal taku on ima taifto gorshino Hprihodnimu terganú, potle due gube plazhatj, Inu áebi on she pak tega nesturil, taku on ima potehmal, to Vun stoiezho gorshino, drugimu teganú ishe pak due gube plazhati, Inu taku pred inú pred preraitatj“.*

Ni prišlo do izraza, da se daje mošt ob trgatvi. Razlikovanja med mejaši in sogorniki ni. Glede izraza „due gube“ piše Oblak:¹³² „due gube abermals (zwifach)“ stsl. sugubb; ta izraz je v sloven. virih redok. Beseda „ifhe“ = arh. ješče, šče, pomeni danes „še“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): Vacat.

4.) GB ljub. stud. knjiž. (1644.): „*15. En Vsakateri sagornik ima suoio gorshino, od negouiga vinograda ali grunta vsaketeru leitu plazhat, kateri bi pak enu leitu neplazal ta more drugu leitu, topelt. Na treikie spet topelt, inu taku naprei raitat, oprauit“.*

Odpadel je rok o sv. Juriju. Gorščina, ki se plačuje, a ne daje, utegne biti le denarna pristojbina. Da zapade pristojbina ob naslednji trgatvi, ni omenjeno, pač pa razumljivo, ker se z letino, ki se pospravi, gospodarsko leto konča.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta 16. Articl, En Vsakateri Meiasch ali Sagornik je Vsaku leitu delshan Soimu Gospudu to gorshino dati, inu plazhati, katere pak V treh leitech Sporedu te goršfine neda, taku je ta Gorski Gosput Vsai Sposnainem teih Meiascham, negou Vinogradt noter potegniti“.*

V tem prevodu ni več podvojitve, potrojitve itd. za primer, da se gorščina ne da ali ne plača, niti ni določen poseben rok v letu, dokle naj se takšna dolžnost izpolni. Določba, da se po treh letih zanemarjenja te dolžnosti lahko izreče, da zapade vinograd, pa je pritegnjena iz naslednjega člena, št. 18. izvornika. V GB Labasser je na kraju izpuščen ustrezen izraz, ki označuje, da ima gorski gospodar pravico ali da je upravičen („wol understeen“), pritegniti vinograd nase.

¹³² LMS, 1889., str. 179.

6.) GB K a p s c h (1683.): Vacat; menda po vzorcu večanih gorskih bukev.

7.) F r a g. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): Vacat.

8.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „11. Kateri enu Leitū gorschine naplatstta, ta je more ukleite topelt dati“.

Roka ni; morda velja ta določba samo za denarne dajatve. Da bi se v tretjem letu zbog neplačanja znesek potrojil, je izpuščeno.

9.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „16. Art. Sleherne Sagornek more Sajo Gorsheno K' S. Jurju, bode od nograda, leſsa jes zhistem dobrem Vinam ali pak jes denari plazhat, koker je letu od Stariga navadnu. Kateri pak letu nasturi, toku more ta gorshena, ketiera je na drugo, ke druge tergatve toppelt plazhat, Jenu Ké gdruge tergatve toppelt ne plazha, je Spet doushan k tretie tergatve trifah plazhat, jenu toku Sapured“.

Ta prevod se drži nemškega izvirnega besedila, vendar ne dela glede roka nobene razlike med dajatvijo mošta in dajatvijo vina, niti ne govori o mejaših.

10.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „Art. 15. Sakitiri Meiash ie usake Leto Doshan desetino dati ino plazhati, kateri pak v trech Leitah sporedana desetina neda, taku ie ta gorski gospud spoznanim tech Mieashau more negou nograd sa last noter potegniti“.

Ta prevod postopa kakor GB Labasser in združuje predpise čl. 16. in 18. nemškega izvirnika, vendar ne govori o gorščini, ampak o desetini, ne da bi smeli reči, da je to nekaj po pravu različnega. Saj je bila gorščina lahko določena kot deseti del pridelka. Kako se je polagala važnost na desetino, je razvidno iz prevoda GB ljub. stud. knjiž. (gl. § 47., šte. 4.).

11.) GB B o š t a n j (p r e d 1781.): „Ta Shestnaisti Artikel. En vſakateri Mejash ali Sagornik, koker je stara navada, Suojo gorshino, bodi od nograda, Hoste ali Nive, ob svetim Jurju zhistem Mostam alli Vinam, al pak S' dinarmi plazhati more. Oku pak kateri do tega zhasfa (:alli jeshèn S'mostam:) ali S' dinarmi ob S: Jurju na plazhou, toku je on na drugo jeshèn topelt plazhat dousan, oku bi pa drugo jeshèn na plazhou, toku je drugu leitū Supet zveterizo dousan plazhati, inu takunaprei v' Saku Leitū topelt“.

Ta prevod se tesno drži misli nemškega izvirnika; še to navaja, da se mošt daje že v jeseni, t. j. ob trgatvi. Samo aritmetično progresijo v nemškem izvorniku je izpremenil v geometrično: četverni, ne trojni znesek!

12.) GB P r e k m u r j e (m e d. 1. 1807. in 1811.): Vacat.

13.) H o f f o v p r e v o d (1808): „XVI. Artikel. Jeder Weingärtler muss seine Bergsteuer zu Georgi, sey es von Weingarten, Holz etc. mit Klaren guten Wein, oder mit Geld zahlen, wie es von altersher gewöhnlich war. Der aber dies nicht thut, so muss er die Bergsteuer welche auf die folgende zu zahlen ist, zu der folgenden doppelt zahlen, und wenn er bey der 3ten Weinlese nicht doppelt zahlt, so ist er wieder schuldig die 3te Weinlese dreifach zu zahlen, und so nacheinander“.

✓ klevčevskih zapisnikov iz l. 1801. ni ustreznega predpisa.

§ 49. Zapad vinograda zbog neizpolnitve dolžnosti.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[17.] *[Des virten jars den weingart verfallen dem pergherrn.] Wo aber ain perkhhold sein perkherrn in dreien jarn nach einander das perkrecht als obgemelt ist nicht dienet, so mag der perkherr mit erkanntnus der perkgenossen sich des weingarten, holz oder acker am vierten jar wol understeen, einziehen und lesen*“.

Ta določba kaže jasno na kolektivno miselnost vinogradnikov ene vinske gorice. Če je sogornik ostal gorščino tri leta zapored dolžan, ga sme gorski gospod razlastiti, to je: zapoditi; toda ne samovoljno, ampak le s privoljenjem mejašev, ki dajo svoje razsodilo. Mišljeno je, da gorski gospod skliče srenjo, to je tiste člane vinogorske pravde, ki sicer na vinogorskem zboru sodijo, ad hoc, ne da bi moral čakati na prihodnji redni vinogorski zbor. Četrto leto dobi že on sam pravico, da pospravi v jeseni letino vinograda ali njive. Ni pa s tem rešeno vprašanje, kaj se zgodi, če mejaš (Berggenosse) ne plača redno, kakor je treba, vsako leto . . .

2.) GB Recelj (1582.): „XVII. *Kadar bi pak En Sogornik suimu Gornimu Gospudu, Vtreh letih poredú gorshine, koker ie od sgoraj meldanú nika ne fhlushil, taku se more ta gorni gospud spofnainem tih Sagornikoú, dobrú, tiga Vinograda, lefsa, ali niue, na zhetertú letu podstopit, ga noter Vlezhi inu tergati*“.

Recelj prevaja oboje „Berghold“ in „Berggenosse“ enako s „sogornik“. Beseda „wol“ izvornika pač ni prevedena v duhu slovenskega jezika („dobru“ namesto „pač“). Tudi zraven spadajoči izraz „podstopit“ bi moral razumljiveje prevesti („lotiti“, „poprijeti“ ali pod.)

3.) Večane gorske bukve (1595.): „16. *Wie ein Pergholdt des Pergrecht halben sein Weingarten mag verwürkhen. Wo aber ein Perkholdt sein Perkherrn in dreyen Jahren nacheinander das Perkhrecht wie abgemelt ist nicht dient, so mag der Perkherr, mit erkanndtnuß der Perkhgenossen sich des weingartens holz oder Akcher, am vierten Jahren woll vunterstehen, daselbst auch einziehen vnd leßen*“.

Ta redakcija se razlikuje od nemškega izvornika — ne glede na drugačen pravopis — v marginalni rubriki in pa v tem, da je pred „auch einziehen“ urinila besedo „daselbst“, kar daje smisel, da se sme tam v vinogradu sam nastaniti ali drugega nastaniti, dočim je v izvorniku mišljeno, da sme izreči, da pripade vinograd itd. nazaj njemu v popolno, ne samo vrhnjo last. Kakor smo zgoraj ugotovili, večane gorske bukve nimajo nobenih predpisov o rokih plačevanja ali dajanja davščin. Torej so redaktorji pomotoma prepisali „das Perkhrecht wie obmelt ist“ iz izvornika (1543.).

4.) GB ljub. stud. knjiž. (1644.): „16. *Kader bi pak en sagornik „suoimu gorskimu gospudu tri leita poredu ta gorshina neplazhal, taku more ta gorski gospud, tem Sagornikam pustit sposnat, inu zhetertu leitu noter potegnit, inu obtergat*“.

Prevod sledi glavnemu smislu nemškega izvirnika, vendar ga je zelo okrnil. Bržčas je opravičeno prevedel „Berggenossen“ s „sogorniki“, ker v tem času srenje gotovo niso bile sestavljene, niti pretežno ne, z mejaši, kar bi smeli za dobo sto let prej smatrati še za verjetno.

5.) GB Labasser (1646.): Vsebina člena 18. nemškega izvirnika je privzeta k vsebini čl. 16. (gl. § 48., šte. 5.).

6.) GB Kapsch (1683.): „*Articl. 13. Kaku more en Sagornikh po gorskhi Prauvizi Suoi Vinograd Sapasti. Aku bi en Senegornik Suoimu Gorskimu Gospudu V treih leith poredè to gorshino nika Plazhal, takú more ta Gorski Gospud Sposnaniem teh Gornikou Se tega Vinograda, Lesha ali koleša aly Niue, na zhetertu leitu dobru postopit, tuisti tudi noter vseti, Inu Obrati ali Obtergati*“.

„Senegornik“ je lapsus calami za „sogornik“, toda „sposnaniem teh gornikou“, se nam ne zdi pomotno, ampak namenoma rečeno, ker se je konec XVII. stol. kolektivna zavest vinogradnikov že toliko zmanjšala, da je prevajalec, pač v sporazumu s svojo gorsko gosposko, odpravil zahtevo po rzsodilu srenje in na mestu nje postavil izjavo gornika. Sicer pa se mora smatrati, da je prevajalec imel pred seboj za vzornik besedilo večanih gorskih bukev. Le urinek „koleša“ je nerazumljiv; morda pomeni lokalno okrožje, kjer se pridobiva kolje.

7.) Frag GB Vag. (sredi 18. stol.): „*16. Von Verfallung dess Weingartens. Kader en Sagornik Svoimv gorskimv gospdv V treih letah Saporet to gorsino Naplaza. Takv more ta gorski gospod Sposnainam tih Sogornikov Se tega vinograda alle Leza na zhetertv Letv dobrv potstopiti obrati, No Noter Spravit*“.

Prevod se izraža vobče kakor nemški izvirnik, samo zadnji besedi „Noter Spravit“ kažejo, da je prevajalec mislil na letino, ki naj se spravi v klet ali hram, ne pa, kar bi bilo pravilno, pritegniti v popolno last.

S tem členom se Frag GB Vag. neha brez navedbe razlogov. Takoj za zadnjim členom 16. se na prihodnji strani nadaljuje Eksc. GB Vag. s čl. 1.

8.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): „*12. Kateri u trich leitach gorschine na plazhe, ta je vinograd sapadu*“.

Zahteva, da mora gorski gospod imeti opravičilo zapada vinograda bodisi z rzsodilom srenje, bodisi z izjavo gornikov, je tu popolnoma odpravljena.

9.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „*17. Art. Keder en Sagornek Soimu gorskemu gospudu u treih leitih to gorsheno na odraita, more Gorske Gospud jes Jposnainam teh Sagorneku Se tega Nograda podstopot, pretsh uzet, jenu obrate*“.

Prevod se kreče v okviru nemškega izvirnika, le tega ne navaja, da morajo tri leta zapored preteči. Zanimiv je prevod „einziehen“: „preč vzeti“.

10.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vsebina člena 17. nemškega izvirnika je privzeta k vsebini čl. 15. GB Soteska gl. § 50., šte. 10.).

11.) GB Boštanj (pred l. 1781.): „*Sedem naisti Artikel. Kateri Mejash Suoimu gorskim gospudu v treih Leitah Saporedoma, kar gorshine gre, ne plazha, toku more ta gospud na stiri Leta is Sposnainam teh Mejashou Nograd, Lafs = ali Nive noter potegniti inu potergati*“.

Ta prevod določa, drugače kot ostali, da sme gorski gospod še le četrto leto, torej po preteku zaporednih treh let, sklicati srenjo, da opraviči pripad zemljišča v njegovo last.

12.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

V klevevških zapisnikih iz l. 1801. ni ustreznega predpisa.

§ 50. Dolžnost prevažanja.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[18.] *[Das pergrecht ein jeder selbs füern.] Da perkrecht ist ain jeder seinem herrn phlichtig und schuldig zu fuern, als ferr er ainestags bei der sonnen schein gefarn mag on gewer wie von alter herkommen ist*“.

Po germanskem pravu je imel vladar pravico, da so mu morali podložniki pomagati pri potovanju, saj je imel na svojem domu mnogo ljudi. V frankovski dobi se je tej pravici ustrezajoča dolžnost podložnikov delila na potovsko (parangariae) in na vožnjo dolžnost (paraveredi). Dočim so te pravice glede vladarja postajale čim dlje tim manj obsežne, so si gospodje višjih slojev sami vsaj del teh pravic prisvajali. V Dušanovem zakoniku (1349.)¹³³ se je ohranila v obliki pravice do „dizanja“ ali „ponosa“, skoraj istočasno — v listini z dne 17. junija 1329. iz Maribora — pa čitamo, da se je pet sogornikov zavezalo, prevažati gorski gosposki, v tem primeru samostanu sv. Marije Magdalene, vino v Maribor.¹³⁴ Da niso bili vinogradniki povsod zavezani tako vinogorsko vožnjo tlako (Bergrechtsfrohne) izvrševati, kaže čl. 18. izvirnika gorskih bukev sam; ne odreja na splošno te dolžnosti, ampak ohranja jo za tiste gorske gosposke, ki so jo smele zahtevati od davnine, pa jo še utesnuje na dobo enega dne. Tudi ne gre za prevažanje letine gorskega gospoda, ampak „gorščine“ to je gorski gosposki pripadajočega dela letine podložnika.

2.) GB Recelj (1582.): „*XVIII. To gorshino je en Vsakateri suoimú gospudi podloshen inú dolshan pelati, taku delezh kokur on en dan za Sonza pelatj more, kokur od stariga jim prifhlu*“.

3.) Večane gorske bukke (1595.): Ustrezni predpis o prevažanju gorščine je vključen v čl. 15. večanih gorskih bukev (gl. § 47., št. 5.). Opozarja se, da je tam posebe poudarjeno, da odločuje stara navada.

4.) GB ljub. stud. knjiž. (1644.): „*17. To gorshino ie en sagornik, gorskimu gospudu od sonzniga shoda inu noter od sahoda, delezh peilat dolshan*“.

¹³³ Gl. Novaković, Zakonik Stefana Dušana, čl. 60; prim. Dolenc, Dušanov zakonik, str. 19.

¹³⁴ Gl. Meil, op. cit., str. 19, 123; tu se omenja „fahrende Robot“.

Dolžnost zadene po tem prevodu samo sogornike, vendar ni več določbe, ki jo utesnjuje na kraje, kjer je to izza davnih časov tako urejeno. Drugi „od“ je pisna pomota za „do“.

5.) GB Labasser (1646.): Vacat.

6.) GB Kapsch (1683.): Vacat.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „18. Art. Sleherne Sogorneg je doushan koker je od Stariga navadnu Soimu gorsk. gosp: to gorsheno pelat, toku delezh, koker on u dnevu per tem Sonzhnem Sejeinu more priti koker je le tu od Stariga Sem pershlu“.

Da gre za vzdrževanje stare navade, ne pa za občeveljavno določilo, je tu dvakrat povedano. „Sejeinu“ = sijanje = sijaj.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat.

10.) GB Boštanj (pred 1781. l.): „Ta ossem naisti Artikel V' Saki Mejash je dousan, koker je Stara navada, to gorshino en dan toku delezh, dokler Sonze Sjia, pellati ali nesti inu Svoimu gospudu plazhati“.

Prevajalec smatra očitvidno izraza mejaš in sogornik za istovetna; gl. § 47., št. 11.

Kaj naj se plača, ni navedeno. Domneva je opravičena, da gre za subsidiarno določbo: Kdor ne pripelje ali ne prinese, ta povrne stroške gorski gosposki, če je prevoz sama oskrbela.

11.) GB Prekmurje (med 1801. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XVIII. Artikel. Jeder Weingärtler ist schuldig, wie es vor Alters gebräuchlich ist, seinem Bergherrn die Bergfechsung, so weit zu führen, als man in einem Tage bey Sonnenschein kommen kann, wie es vor Alterszeit her kömmt“.

Prevajalec ni razumel besedila GB ljub. muz. in je prevod napravil tako, kakor da bi šlo za dolžnost prevažati letino, ki jo pridela gorski gospod sam. Gorshina (Perkreht, t. j. delež gorskega gospoda) mu je Bergfechsung.

V zapisnikih klevevske gorske gosposke iz l. 1801. ni ustreznega predpisa.

§ 51. Prisilno izterjavanje po vinogorskem pravu.

1.) Nemški izvirnik (1543.): [19.] [Steken fur den eingang des weingarten zu verschlagen.] Item es ist und sol ain jeglicher perkherr oder perkmaister umb sein verpot fäll und wandl phenden auf den pergen nach dem perktaiding. mag er aber phandnuss auf den pergen umb sein vorgemelt vordrung und puess nicht haben, so sol er ainen stecken für die stigl oder eingang des weingarten schlahen und im verpieten bei zwen und sibenzig phening. wenn er oder jemand von seinen wegen in den weingarten und daraus geet, also oft ist er schuldig und fällig zwen und sibenzig phening. und wann das den perkherrn verdreusst, so sol er im richter und sein perkgnossen daruber darnider sezen und darauf furvordern und solch

puess von den raiten und summieren lassen und sich dann des erbs underwinden hinz als lang er daruber bezalt werdt. und solch recht suechen mag der herr oder sein perkmaister an seiner stat thuen“.

Po germanskopravnem pojmovanju tu ne gre za pridobitev zastavne pravice, ampak za prisilno izvrševanje pravic, ki izvirajo gorskemu gospodu iz njegove vrhnje lastnine (Obereigentum) nad celokupnim teritorijem gorske palice.¹³⁵ V tem pogledu dovoljujejo gorske bukve poseben način prisilnega izterjavanja za prepovedi (verpot), zaplenitve ali izreke zapada (Fäll) in za kazni (wandl). Simbolično se začne izterjavanje s prepovedjo vstopa v vinograd tako, da se pri pristopu zabije kol (stecken), ki nosi na vrhu, kakor vemo iz prakse, križem pritrjeni deščici ali snopa slame. Kdor bi navzlic temu stopil v vinograd, zapade globi. Ta pa gre na rovaš vinogradnika, čim prekrši prepoved on sam ali kdo drugi, tudi član njegove družine radi njega, t. j. v njegovo korist. Ko se takšnih glob nabere prilična vsota, sme gorski gospod sam, ki mu stvar ni več po volji, postaviti ad hoc sodnika, ki s srenjo vinogorskega zbora izreče, da zapade vinograd za toliko časa, dokler dolžna vsota ni plačana. Namesto gorskega gospoda sme tudi gornik v označenem smislu postopati. Ves ta postopek bi smeli označiti za posredno rubežen.

2.) GB Recelj (1543.) *„XIX. Item en vsakateri Gorni Gospud ali Gornik ima sa suoio prepuuid, sapadeine ali straiffingo, rubiti ugorah po jagorskj praudj. Aku on pak Rubesno ugori sa suoio popre meldano poena inu straiffingo ne more imetj, taku on ima en kol pred ta prelas ali Versel, tiga uinograda Vbiti, inu nemu sapouedatte per LXXII. denarieú kadar on pak ali gdú drúgi sa negoua uola Vinograd uun inu notre gre, telikaj krat ie on dolfhan ali sapadl LXXII denarieú, Inu kadar ie letu timu Gornimu Gospudi shal, taku on ima nemú eniga Richtaria inu súoie sagornike zhef tuištu doli postauti, inu nega na tuištu napre fodrate ali gnati. Inu takou poeno pred rihtariam raitati, inu ukup steti pústiti, Inu potler se tiga Erba podieti, taku dolgú dokler on zhef tuištú plazhan bode Inu takou praude Iskati, more, ta Gospud ali na negouim mesti negou sagornik sturiti“.*

„Popre meldano poena“ obsega troje hkratu: prepoved, zapad in kazen. „Vbiti“ = zabiti; tu še ni navedeno, da je na kolu „križ“.¹³⁶ „Sa negoua uolo“ je treba čitati „z njegovo voljo“, kar pa po smislu ne ustreza docela nemškemu izvirniku. „Shal“ (= žal) ne ustreza nemškemu „verdresst“ (= zjesi). „Richtaria inu súoie sagornike“ bi se moralo glasiti „sodnika in njegove sogornike“. „Erba podieti“, mišljeno je „dédiščino začeti uživati“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): *„17. Wie man Pfindten soll. Item es ist vnd soll ein Jeder Pergherr oder Perkhmaister vmb sein*

¹³⁵ Prim. Schwerin, Grundriss des deutschen Privatrechts, str. 169; taka pravica se je imenovala zasežna pravica (Zugriffsrecht). Po čl. 103. Štajerskega deželnega prava (1503.) se je smela le v dobi šestih tednov izvajati: Bischoff, Landrecht, str. 121–122.

¹³⁶ Da je „zakrižanje“ prešlo ponekod v „zapečatenje“ hrama i. pod., gl. § 64.

verpoth frevel vnd wandl, Pfenndten auf den Pergen, vmb sein vorgemelt forderung vnd Pueß nicht gehalten, so soll er sein Creuz für die stigl oder eingang des weingartten, schlagen vund Im verbitten bey 72 Pf. wo Er aber jemandt seinetwegen in den weingarten vnd darauß gehet, ist er alß oft schuldig vnd fällig 72 Pf: ist dan das verbrechen so gross, so mag dem Pueß fählichen darzue ein Kheller oder weingartten verpetschiert worden, bricht er das ab so ist er fällig 2 Margkh so das mehr mallen gesicht, vund wan daß den Perkh Pergkherrn verdrüss, so soll er Ime einen richter vnd seine Pergenossen darüber nidersetzen vnd in darauf fürfordern, vnd solche Pueß dan raiten vnd sumiren lassen, vnd sich dan des Erbs vnterwinden, vnnzt so lang Er darüber bezahlt werde, vnd solch recht suechen, mag der herr oder sein Pergmaister an seiner statt thuen.“

Menda je le nenameravana pisna napaka, da je za besedami „auf den Pergen“ izpuščeno „nach dem pertaiding, mag er aber phandnuß auf den pergen“, kar stoji v nemškem izvirniku, dalje, da je zapisano v stavku, „daß den Perkherrn“ dvakrat Perkh. Zavestna izprememba besedila nemškega izvirnika pa je, da je „verpot fäll und wandl“ predrugачeno v „verpoth frevel vnd wandl“, in pa da se odreja d v o j e n način prepovedi vhoda ali izhoda, namreč s tem, da se zabije „križ“ (pač na kolu) in pa, da se vinograd (t. j. klet v vinogradu) zapečati (gl. § 102).

4.) GB Ijub. stud. knjiž. (1644.): „18. Vsakateri gorski gospud. inu negou gornik, ima mutzh, sa negoue strafinge, po gorski praudi sadosti sturiti, kader bi pak on vsoie gorshine sebi nemogal sadosti sturit, tak more on en koll vta noter hod vdarit, inu sapouedat per peini. 72. Kader be on alli du drugi sa nega uolla vta vinograd schall, ta ie vsaketere schlak. 72. Sapadel tuistu more on vkupai raitati nu natem gruntu sadosti sturiti“.

Prevajalec se je držal nemškega izvirnika, toda besedilo je skrajšal. Posebe treba opozoriti, da je odpadel predpis o tem, kako pride gorski gospod ali gornik le s posredovanjem ad hoc sklicanega sodnega zbora do pravice, da sme vinogradniku zemljišče zaseči.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta. 17. Articl, En Vsaki Gorski gosput ali negou Gornik se more sdaici po ufaki praudi V tei gori Sa sui Vplat rubiti ali Krih × V vinogradt alj ne prelas kodar V vinogradt hodi postauiti Jenu kolikrat on zhes Krish, ali perpuuit V uinograt gre, tulikain krat ie on sapadell 72. Denariou Inu hpuslednimu kadar teiga prevezh dela ie on zilo skusi Sposnaine teh Meiashou sui Vuinogradt Gorskimu Gospodu sapadel“.

Ta prevod zahteva, da se po vsaki vinogorski pravdi čimprej (zdajci) uvede prisilno izterjanje za „vplat“ (Einzahlung). Postavitev × (na kolu) se imenuje rubežen. Beseda „zilo“ je pač „celò“. Po tem besedilu, pa niti razsodila sodišča, niti prisilne uprave ni treba, ampak, kadar vsota dolžnih glob „preveč dela“ t. j. znaša več kot vrednost vinograda, zapade le-ta brez posebnega postopka, po mili volji gorske gosposke.

6.) GB K a p s c h (1683.): „*Articl. 14. Koku Se more Gorski Gospud ali Gornigk rubiti. En usakheteri gorskhi gospud ali Gornigh se ima Sa Suoio prepuuid, Mankaine Inu raunaine V gori rubiti po gorskih praudah, Ako pak on rubesha Vgori Sa Suoie Imenouane dolgi ali Pokure na more imeti, taku on ima en + pred pralas k uinogrado Sabitti, in pri 72. denariau prepouedati, Jeli pak tu prelomleine taku veliku, taku Se more She htimu ta kelder ali Hifsa Sapezhatiti, odere on ta pezhat, taku ie duei Markhi Sapadel, Aku se pak tu Vezhkrat sturi, inu bi se tu gorskhimu gospodu otoshnu Vidilu ali se Slu Sdeilu, taku on ima niemu eniga Rihtaria inu Segornigkha zhes tuistu doli possaditi, inu niega za tuistu naprei klizati, inu takouu prelomleine ali pokuro sposnati pustiti, inu Se potem tega nuza Erb podstopiti, taku dolgu nima, dokler bode plazhan. Inu eno takauo prauo more en Gospud ali Gornigkh na niegouim meisti sturiti*“.

Ta prevod kaže odločno, da se drži večanih gorskih bukev, toda slovenski izrazi ne ustrezajo nemškimi. „Frevel“, ki ga rabijo večane gorske bukve namesto „Fäll“ izvirnika, mu je „mankanje“, „wandl“ pa „raunanje“ in vendar gre očitno za razne vrste terjatev ali zahtevkov. Dočim smo zgoraj pod številko 3. ugotovili, da je Labasser pri prepisovanju večanih gorskih bukev izpustil stavek, je v našem prevodu tisti stavek preveden, kot stoji v nemškem izvirniku, Kapsch pa je sam — gotovo pomotoma — prezrl, da bi prevedel „*wo Er aber jemandt seinetwegen in den weingarten vnd darauß gehet, ist er alß oft schuldig vnd fällig 72 Pf.*“ Značilno je, da prevaja Kapsch „vedreusst“ z dvema izrazoma, ki sta oba na mestu (Slu Sdeilu = hudo zdelo). Pomotno pa je prevod poleg sodnika navedel le enega sogornika, ker je jasno, da mora biti zbrana vsa srenja sodnikov. Stavek z besedami „tega nuza Erb“ ni razumljiv; morda je hotel prevajalec reči, da se polasti gorski gospod užitka zemljišča.

7.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): Vacat. Vsekakor je bil način izterjavanja splošno znan, da ga ni bilo treba vinogradnikom šele na vinogorskem zboru predočevati.

8.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „*19. Art. En sleherne Gor. Gesp. ali Gornek ima Sojo prepoud, mankaine ali raunaine na tem hribu ali kraju po teh gorshenah Jenu oku on Sa Ssui douh, ali Sa volle te gore dano Pokuro Se ondukei to Rubescheno na more Sadobet, toku more on en kou ali krish pred ta Prelas ali Pod tega nograda postavet, jenu prepovedat per Straffenge 72 denar. Jen kier ta gospodar, ali kateri druge od soih ludi u ta nograd ven ali notri gre, taku on zhes to Sapade Straffengo 72 denar. Jenu keder letu temu Gors. Gosp. Shou dene, toku ima eniga Sodnika ali Rihtaria ali pa Soje Sagornike doli possadet, nega naprei Klicat, prelomneine jenu pokuro raitat, potem Se negoviga Erba podstopet, nuzat toku dougu, dokler on Plazhan bode, jenu letu more ta gors. Gosp. Stert, ali pa nameisti nega ta gornek*“.

Prevajalec je imel pred seboj nemški izvirnik (1543.), ne pa GB Kapsch. Vendar je čudno, da se je poslužil za prepoved, zapad in kazni prav istih

nepriemernih, tudi nerazumljivih izrazov kot Kapsch. Na drugi strani pa je prevedel konec o tem, kaj sme storiti gorski gospod, bolj jasno nego je to v nemškem izvorniku izraženo. Da se mora vršiti rubežen takoj po vinogorskem zboru, ni povedano.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 16. En usaki gorski gospud ali negov gorshek se more preze po usaki praudi ste garrie sa svoge Kastiga naplatiti aly Krish vinograd aly na prelas Koder vinograd hodi, postaviti, ino kelko Kolli Krad on zes deset Krish ali prepodi vinograd grede, tolikain krad ie on sapadel 72 Denariev id est 6 Repariau, ino poslednimo kader tega peruitsh della, ie on zelo skusi sponaine tech Meiashou svoi Winograd sapadel*“.

Bistvene izpremembe besedila nemškega izvornika, ki se ga je prevajalec držal, so te: Plačilo se tiče le kazni, mora se pa takoj po vsaki pravdi „s te goré“ zahtevati. Prekršitev s postavitvijo križa („zakrižanje“) izrečene prepovedi mora biti vsaj desetkrat zagrešena, odtlej naprej se šele kaznuje z globo. Kar je teh pregreh preveč („peruitsh“ ni „prvič“), more srenja na vinogorskem zboru ali pa na posebni poziv izreči zapad vinograda.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta Devetinaisti Artikel. En v'vsaki gorski gospud, alli niegou gornik, Se more Sdaizi po v'saki praudi v'ti gori, Sa Suoije prepoudi inu Sapoudi rubiti, inu Si Sadosti Striti, oku pak namore isterjat, toku on more en × v Nograd, na Prelafs, ali na lefso, koder se noter hodi, postaviti, inu kulkukrat zhes × alli prepoud noter v' Nograd grede, tolku krat Se Sapade 72. dinarjou, oku Se enimu prevezh sdi, de zhes prepoud noter v' Nograd Sahaja, toku more ta gospud na Suoim meistu eniga Rihtarja, inu Mejashe posfediti, to praudio inu to Straifingo, kolku pride, preraitati inu v'kop isteti, taistu Se more tega Nograda toku dougu, de plazhan bode dersati*“.

Smisel člena 19. v nemškem izvorniku je na splošno zadet. Nekatere nove poteze so dodane, n. pr. da treba takoj po gorski pravdi rubiti; le če to ne vede k cilju, naj pride do zakrižanja vinograda. Do poziva sodišča pa pride, če se zahajanje v vinograd navzlic prepovedi le „preveč zdi“; v tem leži nekakšna poostritev, češ da se kršitve ponavljajo iz objestnosti, v žalilnem namenu ali pod. Ta rešitev zadeve pa pritiče le gorskemu gospodu.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1809.): „*XIX. Artikel. Ein jeder Bergherr, oder Weingärtler hat sein Verboth, Bezeichnung oder Anordnung auf den Hügel oder Rain in den Weingärten. Und wenn er für seine Schuld, oder wegen der Gebürg gegebene Busse sich all dort die Pfandung nicht verschaffen könnte, so kann er einen Pfahl oder Kreuz vor das Steigerl, oder den Weg des Weingartens setzen, und verbiethen unter Strafe von 72 Denar. Und wenn ein Hausherr oder ein anderer von den Hausleuten in den Weingarten aus und eingehet, so verfällt er über dieß in eine Strafe von 72 Denar,*

und wenn dieses den Bergherrn leid thäte, so soll er einen Richter, oder aber seine Bergleute niedersetzen, ihn vorfordern, die Übertretung und Busse bestimmen, nach dieser sich seiner Erbschaft anmassen, und so lange nutzen bis er bezahlt ist; und dieses muss der Bergherr thun oder statt seiner der Bergrichter“.

Zelo slab prevod GB ljub. muz.! Gornik mu je v prvi vrstici „Weingärtler“, v zadnji pa „Bergrichter“, obakrat pa zgrešen (Bergmeister). „Verboth, Bezeichnung oder Anordnung“ še niti od daleč ne zadene pravega smisla. Tudi „Hausherr“ tukaj ni pravi izraz za „gospodar“. Kaj naj pomeni „über dieß“ v 3. stavku, ni razumljivo. „Sogorniki“ niso „Bergleute“.

V zapisnikih iz klevevškega okraja iz l. 1801. ni ustreznih določb.

§ 51. Vsobenjki in vinogorsko pravo.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[20.] [Verpott dass man mit aigem rukh auf den pergcrechten einsitzen soll etc.] Item alle, die mit aigem rucken im perkcrechten gesessen, sollen sich daraus ziehen und sich auf hueben und gueter sezen. welche aber darwider thäten, mit den sol es gehalten werden, wie es in der landshandvest begriffen ist, ausgenommen es wär dann das perkrecht zu zinsguetern worden. wo aber aus dem selben oder andern zinsguetern widerumben ain weingarten gemacht wurde, alsdann mag der perkherr nach erkanntnus der perkgnossen ain zimlich perkrecht darauf schlafen“.

Pravno zgodovinsko poreklo določb tega člena tiči v starejših predpisih, zlasti v reformiranem ročinu iz l. 1445., ki ustanavlja prepoved naseljevanja kmetov (der Bauern) v sobah (zimmer) v območju gorske palice na vinogorskih zemljiščih.¹³⁷ L. 1502. je prišlo do ukaza, da se morajo do sv. Martina izseliti, če ne bodo kaznovani. Mandat deželnega glavarja pl. Dietrichsteina iz l. 1529. je naravnost velel, da se morajo odpraviti vsi, ki v vinogradnikih prebivajo (wonen). Tako moramo predpostavljati, da se tiče naš čl. 20 istega problema.¹³⁸ Vsi tisti, ki se preselijo z lastnim dimom ali ognjiščem v vinograde, dasi so prebivali poprej na kmetiji izven vinske gorice, naj se vrnejo nazaj tja, od koder so prišli. Beseda „aigem rucken“ ne pomeni „lastni hrbet“, kar bi bilo grob nesmisel, ampak „lastni dim“.¹³⁹ Za dobo XIV. in XV. stol. je značilno, da se je kmetiško ljudstvo po deželi še štelo po ognjiščih. N. pr. „Vermerckt die hernach geschriebenen pharrchirichen, wie uiel in Jeder Pfarr besessen fewrstatt der pauerschaft sein“ stoji v neki listini o obsegu župnij na Štajerskem za Maribor, Cmurek in Radgono.¹⁴⁰ Mažuranič¹⁴¹ piše: „Pod kraj XV. veka popisano je medju Savom i Dravom oko 30.000 dimova“. „Dimina“ ali „ogorščina“ so stari slovenski izrazi za izvestno vrsto

¹³⁷ Gl. točno besedilo zdolej v § 90.

¹³⁸ Gl. Mell, op. cit., str. 127.

¹³⁹ Gl. Stowasser, Niederösterreichische Weistumstexte, str. 48

¹⁴⁰ Gl. Ljubša, ČZN., 1924. l., str. 55.

¹⁴¹ Op. cit., str. 237.

davščin.¹⁴² Člen 20. ima torej naslednji gospodarski pomen: Kdor je bil podložnik izven gorice, in plačeval tam dimino (Rauchgulden), pa se je odtegnil patrimonialnemu gospodu, da letá od njega ne prejeme dimine, naj se ne trpi na vinski gorici, ampak naj gre nazaj na od njega zapuščeno kmetijo. Kdor bi tega ne storil, se kaznuje, kakor je navedeno v reformiranem ročinu iz l. 1445. Izjema je po čl. 20. samo tam dovoljena (namreč, da ostane podložnik na vinski gorici), če se je po sporazumu med gorskim gospodom in podložnikom le-ta naselil kot hasnovalec dači (stivra, naložek) podvržene kmetije (Zinsgut) in jo je obdeloval kot poljedelec, pa zato plačeval dogovorjene pristojbine (Mietzins) itd. Ako bi pa postalo zemljišče vinograd ali pa zopet vinograd, kar je že nekoč bil, naj gorski gospod po razsodilu srenje vnovič določi primerno gorščino.¹⁴³

2.) GB Recelj (1583.): „*XX. Item vsi ti kir so Slastnin Hrbtam Vgorschini sidezhi, se imaiio Vun Vlezhj, Inu na semble ali ymeine seftj, kateri bi pak zhes letuifstu sturil, stystim ima handlanu biti, kakor ie Vdeslhelskim rozhinu sapopadenú Vun Vsetu, kadar bi ta gorshina hpraúdnimu Imeni raitala, kadar bi pak is tihiftih ali drugih praudnih ymein supet kenimu Vinogradú sturienú, bilú, potler more ta gorni Gospud, po spofnanú tih sagornikoú Eno spodobno gorshino nan udaritj*“.

Perfektivni particip „gesessen“ je Recelj izpremenil v prezentni „sidezhi“ in s tem smisel tega člena pokvaril. Da bi pomenilo „sedeti v gorščini“ nekakšno razliko od bivati kot vinogradnik, ni misliti. Značilno pa upotrebljuje za „gut“ slovenski „imenje“, ki je blizu srbskemu „imanje“.^{143a} Da je „rucken“ napačno prevedeno, smo že pojasnili.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*18. Die so im Perg seßhaft sein betreffend: Item alle die so mit aignem Rukhen in Pergrechten wohnen, vnd gessessen sein, sollen darauß ziehen sich aufhüeben vnd güetter setzen, vnd ohn sonderliche Vrsachen, alters vnd schwachheit halber, auch ohne zugeben des Pergherrn darinnen nicht gelassen werden, ausgenommen es were den das Pergrecht zu zinsguettern widerumben in weingartten gemacht wurde, alß dan mag der Pergh: darauff ein zimbliches Perkrecht angeschlagen*“.

Za besedo „zinsguettern“ je Labasser pri prepisovanju iz originala po pomoti izpustil besede, ki se nahajajo v izvirnem nemškem tekstu „worden, wo aber aus demselben oder anderen“; sicer stavek ne bi imel smisla. Prvi stavek je nekoliko izpopolnjen, toda na razumljivosti ni pridobil. Novo je v

¹⁴² Prim. o dimini v srednjeveški Srbiji: Novaković, op. cit., str. 170.; Dolenč, Dušanov zakonik, str. 103., 114., o „Rauchgulden“ gl. Dolenč, Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev, str. 41. „Rauchfansky denarji“ v Starotrškem urbarju iz l. 1647., ČZN, 1923, str. 82.

¹⁴³ Pripomniti pa je treba, da je pisal Simon Rutar za Tolminsko, da „so eksistirala neobdelana zemljišča, ki niso bila razdeljena med občinarje, nego so po fevdalnem pravu pripadale deželnemu knezu; imenovale so se pustote“. Tudi pri teh je prišlo lahko do naselitve „vsobenjkov“ ali pa podobnih slojev.

^{143a} Prim. Novaković: op. cit., str. 185.: „Stas ponajviše je značilno seosko imanje v celini“; v čl. 70. Dušanovega zakonika se pa bere: „imanije“.

tej redakciji, da je zagroženje kazni za nepopolnost izostalo, na drugi strani pa, da je opravičba vnaprej določena. Vsekakor so kranjski stanovi hoteli prvotne trde določbe ublažiti, niso pa smatrali za potrebno, da bi imela razen gorskega gospoda tudi srenja besedo pri določitvi gorščine, če se poljedelsko zemljišče izpremeni v vinograd.

4.) GB ljub. stud. knjiž. (1644.): „19. Vsakateri, kateri Vgorshinah prebiuaio, ti imaiio vnkai yfsaffani biti, kateri bi pak bi unakai noteli ieti, stistimi se more po deselski ordinge rounati, na katerim gruntu neišo gorshine Vdariene alli postaulene, temu se more po sapouedi ali sposnaine gori vdarit“.

Prevajalec se je izognil tolmačenju besed „mit aigem rucken“, pa je na ta način določbo spravil ob možnost uporabljanja, razen, če bi bil gorski gospod postopal po nemškem izvirniku. Določba o odreditvi gorščine je v več ozirih okrnjena, namenoma pač glede sodelovanja srenje.

5.) GB Labasser (1646): „Ta. 18. Articl, Vsi ofsobeneki kir per Vuinogradih prebiuaio imaiio vn is gore na semlo poiti. Kateri bo pak nehotl sturiti, S tem se more kakor ie neuada Deshelska hondlati, letu se pak Ven Vsame kadar bi meia ali gruntie bilj, od katerih be se stiura inu pravda da doiala Aku se pa Js eniga grunta od kateriga se stiura Inu pravda daie en Vinograd Jkosi taku more en Gorski Gosput Sposnainem teh Meiasheu eno spodobno Gorshino na taisti neloshitj“.

Tu se prvič pojavlja izraz „osobeniki“ za „pauern die in zimmer heußlich sitzen“ iz štajerskega ročina. Vsekakor je Labasser ta izraz namenoma uporabljal, da bi označil, kdo so v tem členu izvirnika mišljene osebe „die mit aigen rucken gesessen“. O poreklu besede „osobenek“, prav „vsobenjek“, so mnenja različna.¹⁴⁴ Po našem prepričanju beseda ne more priti od „osebê“ (abgesondert), ker ne gre za odločeno prebivanje, ampak izvajati jo je iz besede „soba“, ki so jo zanesli uskoki iz Srbije, kjer se govori za „klet“ — izba, soba. Vprav ti uskoki pa so se ob vzhodnem robu slovenskega ozemlja in še dalje v notranjščino naseljevali po kleteh zidanic in hramov, in tako postali vsobenjki. Če Trubar in Dalmatin še ne rabita izraza „soba“, to še ni dokaz, da prosto ljudstvo v njihovi dobi ni poznalo tega imena ubikacije. Verjetno pa je, da se je udomačil izraz vsobenjek, ko se tudi v nemščini govori vedno o osebah, ki so „in iren zimmern“ stanovale. Labasser ni prevedel „hueben und gueter“ z dvema izrazoma, ampak oboje skupaj z „zemljo“; na drugi strani pa je za „zinsgueter“ uporabil dva izraza „meia ali gruntie“. Bržčas je mislil na kmetije ob meji vinogorske palice. Stiura je „Štibra“ = davek v denarju = Steuer. „Praudā“ utegnejo biti dače v naturalijah, „Gorščina“ pa poseben denarni ali naturalni davek od vinograda. V zadnjem stavku manjka za besedo Vinograd in pred „fkosi“ „napravi“ ali pod.

¹⁴⁴ Gl. Dolenc, Odkod vsobenjki?, ČZN., 1928., str. 1 do 11; isti: Dodatna pojasnila o poreklu vsobenjkov, ČZN. 1929., str. 1—5; prim. drugačnega mnenja: Ramovš, Časop. za slov. jezik, književnost in zgodovino, 1928., str. 170. Breznik-Ramovš, Slov. pravopis, str. 168, pišeta temu primerno: „osebenjek“.

6.) GB Kapsch (1683.): Vacat.

7.) Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „20. Art. Ufse Leti, kateri So Sedejzhi u te Gorschene, Se imajo unkei ulezhi, Jenu na Semle jet, kateri pa zhes letu sturi, S tistim je ima toku raunat, koker je u Desfeuskem poterjenju Sapupadenu. Ven je useta ta gorshena keder je k zhinshnemu Blagu postala, keder pa jes tiste, ali drusiga Zhinshniga Blaga bode Sped en nograd sterjen, taku more gors. Gosp. eno Spodobno gorsheno jes Soimi Sagorniki gori postavet“.

Prevod sploh ni sprejel izraza „mit aigem rucken“ v besedilo, pa tudi drugače nič označil oseb, ki naj zapusté vinsko gorico. Drugi del je razumljiv, vendar je treba vedeti, da pomeni „ta gorshena“ ozemlje vinogorske gorice, ki spada pod gorsko palico, „spodobna gorshena“ (drugič) pa skup dajatev, ki jih dobiva gorski gospod.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 17. Vshi Osabeniki ker per Winogradech prebivaio, imao ven is gare na semble poiti, kateri pak nebi hotel sturiti, s tem se more, koker ie navada deselska Gosposka pregledati, letu se pak von same kader ti nive ally grunti Bily od katerich bi se stibra aly Naloshkek daie, ako bi pak se is eniga grunta o kateriga se stibra ino naloshkek daie en Winograd sturi, tako more en gorski Gospud sposnaine teh Meiashu eniga takoviga osabenika obdershati“.

Kaj so vsobenjki, to se kot splošno znano predpostavlja. Izraz „pregledati se“, menda „sich versehen“, v pomenu, da bo odločila po svoje deželna gosposka. Na kraju pa je uvedena novota: Vsobenjek se obdrži, če ga mejaši pripusté, plačuje pa dalje davek in „naložek“. Kaj je bil predmet tega „naložka“ (Auflage), ne vemo.

10.) GB Boštanj (pred 1781. l.): „Dueisseti Artikel. Ufji, kir v' gorah, ali v' gorshini So sedeozhi, Se morejo veno Semlo potegniti, kateri bi pa temu Super biv, S tem Se more dersati, koker desevska navada, ali praviza premore, to Se pak vun v'same, kadar bi pa taistu billu k'enimu gruntu (:de Se Stivra inu prauda od tega jstiga dajalla:) koker pak Supet is eniga praudniga grunta Se en Nograd Sturi, toku more en gorski gospud S'posnainam teh Mejashov ali Sagornikov eno Spodobno gorshino naudariti“.

Prevod je zelo podoben GB ljub. muz., samo da ima svoje izraze. „Praudni grunt“ spominja pa na „pravdno imenje“ v prevodu GB Recelj.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XX. Alle diejenigen, welche im Gebirge ansässig sind, müssen sich herausziehen, und auf ihre Huben gehen. Wer aber darwider thut, mit dem muss man so verfahren, wie es in der Landes Handfest enthalten ist; davon ist ausgenommen der Weinberg, wenn es zum Zinspfennig geworden ist, wenn aber aus denselben, oder andern Zinspfennig wieder ein Weinberg gemacht wird, so muss der Bergherr mit seinen Leuten eine gebührende Bergsteuer aufsetzen“.

Prvi stavek je izgubil vsako zvezo s prvotnim predpisom nemškega izvirnika. „Zinspfennig“ ne more pomeniti zemljišča, ki ni vinogradska zemlja. „Sogorniki“ iz GB ljub. muz. so Hoffu tukaj „seine Leute“, kar seveda ne daje pravega smisla.

Zapisniki iz klevevske okolice (1801.) glede vsobenjkov ne določajo ničesar.

§ 53. Potrjevanje vinogorskih pogodb.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[21.] *[Alle Keuf mit vorwissen eines pergherrn aufgeben werden.] Item all vermächt, stift Keuf oder saz, die auf pergerecht beschehen, die sollen, mit des perkherrn oder seines perkmaisters hand geschehen, aufgeben, leihen und bestanden werden, sonst hat das kain Kraft. welcher aber das verprächt, sol vom perkherrn umb ain mark phening gebuest werden und solche veränderung kain Kraft haben*“.

Tu gre za pogodbe, ki naj izpreminjajo nekaj na obsegu pravic vinogorskega gospoda do zemlje. Oporoke, volila, kupi in zastave, ki se tičejo označenega obsega, se smejo sklepati samo z vednostjo gorske gosposke. Isto velja za razdor takšnih pogodb. Gotovo pa ne velja ta predpis glede pogodb kakor so prodaja jestvin, orodja i. pod. Sankcija za prekršitev tega predpisa je ničnost, t. j. pogodba ne velja, ampak se smatra, kakor da ne bi bila sklenjena, in pa globa. Če bi se vendarle po takšni nični pogodbi nekaj dejansko izpremenilo, pride do vzpostavitve prejšnjega stanú.

2.) GB Recelj (1582.): „*XXI. Item vsakaterae shaftti, shtifttaine, Sastaue, katere se Vgorshini sture, taiste imαιο stiga gorniga Gospuda Roko, ali negouiga gornika sturiene inu gori udarjene bitj, sizer tu istu obene Mozhi nima, kateri bi pak leto prelomil, taisti od tiga Gorniga gospuda ima ja eno Marko denarieu straißan bitj, Inu takoue premembe obene nimaio imeti Krafft*“.

Recelj je — pač nehoté — izpustil „kupe“. „Gori udariti“ scil. „z roko“ pomeni znani simbolični znak udejstvitve pogodbe.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*19. Wie vermächt, Stift, Khauff beschehen sollen. Item alle Vermächt, Stift, Käuff oder saz die auf Perkrechten beschehen, die sollen mit des Perkherrn oder: seines Verwalters handt eruolgen, auf geben, verliehen vund darüber bestanden werden, vnd von dem Pergherrn ein Vrkhundt nemen, sonst hat es khein Crafft wellicher aber das Verpräch, soll dem Perkherrn, umb ein Markh Pfennig, oder wie gehört einen Ducaten in golt gepüest werden, vund solch Veranderrung khein Crafft haben vnd von wegen mehrer rihtigkeit, so auch ein ieder Pergkh genoß wellicher khein Urkhundt, aber seinen weingarten hat, da selb nochmallen, von dem Pergherrn Inner eines Jahrs, nach Publizierung dises Pergbüchleins, ersuchen vnd begehren, die sollen Ihnen, die zugeben kheineswegs nicht waigern, es ver den das dieselbe Pergrechtsgüetter von andren ansprüchig wären wenglich an seinen rechten vnuorgreiflich*“.

Tu se uvajajo novote: Ne gornik, ampak upravitelj gorske gosposke sme pogodbe potrjevati namestu gorskega gospoda. Vsaka pogodba, ki se tiče vinogorske zemlje, mora biti z neko listino (Schermbrief)¹⁴⁵ posvedočena. (Seveda dobi od sestave listine gorska gospoda pisnino!). Sankcija za prelomitev te zapovedi se zvišuje. Najvažnejša določba pa je, da morajo tudi mejaši tekom enega leta od izdaje teh gorskih bukev zahtevati listino o pridobljenem vinogradu. Če pa je pravica do zemlje sporna, sme se izdati listina s pridržkom, da se s tem ne posega v pravice drugega, torej „brez prejudica“.

4.) GB Ijub. štud. knjiž. (1644.): „20. Vse schaffte, stiffte, kuppe, sastaue, inu mene, kateri se V gorstzhinah sture ti se imαιο suvestio gorskiga gospuda, alli negouiga gornika naredit, inu gori vdarit, kateri se pak bres nih ueisti sture, ti nimaio obene mozhi, inu Kraffte, inu tudi tysti katere taku raunaio, ta ie gorskimu gospudu pet mark sapade“.

Ta prevod dodaje k vrstam pogodb tudi še meno (Tausch). „Suestio“ je čitati „z vestjo (vednostjo)“. O restitutio in integrum izrečno ni govora. Globa za prekršitev zapovedi je znatno povišana.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 19. Articl, Vsi shafti, inu kupi, sastaue ali drugu dolgouaine Kar Gore antizhe, se imαιο pred Gorskim Gospudam ali pred negouim Gornikom ravnati Inu gori isdati, se zer prestega neima oben handl mozhi imeitj, aku bi pak kateri letimu super raunal taisti ie sapadel tri Marke denariou inu nega handel oli rounaine ne more obene Mozhi Imeti“.

Prevod je izpustil volila (stift), privzel pa „dolgovanje“, bržčas vsako zadolžitev. „Gori izdati“ je nemčizem za „aufgeben“, kar pa lahko smatramo za simbolično potrditev z roko. „Se zei“ je pisna pomota za „sicer“. Globa je tukaj večja kot v izvorniku, pa manjša od predidóčega prevoda, ki je po letih le za dve starejši.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl 15. Od Schaffaina, Stiftaina ali kupa koku se ima goditi. Vse sashaffaine, Stiftaine, khupi ali Sastaue, katere Se V gori sture, te imαιο Stiga gorskiga gospuda ali niegouiga Gornika rokho sturiene biti, sezer nima tu nobene Krafti, kateri pak tu prelomi, ima od gorskega gospuda Se eno Markho strai fan biti, inu takouu premenenie obeno Krafft imeiti“.

Začetek z marginalno rubriko in denarna kazen gre po besedilu večanih gorskih bukev, ostalega pa prevajalec ni upošteval.

7.) Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): „13. En Sleherne kup jenu Menna More Sveitam jenu Dopusch zainam gorskiga gaspuda Sterjenu biti. Kateri Super Sturij je straffan peth Mark, Jenu teista menna alli kup nizh na vellà“.

Ni več govora o oporokah in volilih. Zdi se, da imamo tu opraviti s preosnovanimi pravnimi razmerami glede dedovanja pod vplivom no-

¹⁴⁵ Gl. Tschinkowitz, op. cit., II. zv., 1. del. str. 382.

vega reda izven testamenta itd. Karla VI. iz let 1720. in 1729.¹⁴⁶ Da se tudi kúpi in mene tičejo le vinogorskih zemljišč, ne pa premičnin, je samo po sebi razumljivo.

8.) GB Ijub. muz. (sredi 18. stol.): „21. Art. Ufsa Sasfafilla, Stifte, Kupe ali Safstave, ketiere Se u gorsheni, ali na gorshene Sture, lete Se imajo Sku/s Roke gors. Gosp. ali pak negoviga Gorneka Strite, prejet jenu jes pisme okraftat, Szer neima tu obene Krafti, kateri pa letu prelomi, ima od gors. Gosp. Strafan bud, jeno Sa Strafengo eno Marko denar: dati, jenu toku premneine nobeni Krafti neima“.

Ta prevod se drži izvornika, pač pa ga je skrajšal, vendar se v njem pojavlja predpis iz večanih gorskih bukev, da treba pogodbo z listino utrditi.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 18. Vsi safti, kupi, sastave ali drugo dougovaine kar v gorro slishi, se imajo pred gorskim gospudam ali pred niegovim gorshikam Baratati, sezer takove Barataine nima obene Muzhi, kateri pak le temo super sturi ta ie sapadel 1 Marko Denariou to ie 3 Libre“.

„Barattare“ pomeni v italijanščini „trgovati, izmenjavati, slepariti“. Tu pa je mišljeno vsako dvostransko pravno opravilo (negotium bilaterale). O potrebi direktne potrditve po gorskem gospodu ali gorniku ni več govora. Menda je zadostovala, da se je učinek pogodbe pri gorski gosposki zaznamoval. Čudno pa je, da bi isto veljalo za oporoke!

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „Ta ena nu Duesseti Artikel. V/se Sastaue, inu Kupzjie, alli posodilla, ali dougovaine na Nograd, kar gorshine antizhe, Se imajo pred gorskim gospudam, ali pak pred niegovim gornikam rounati, inu gori postaviti, fizer pres tega nima obene mozhi inu pravize: de bi pak kateri se isneshiv, kateri bi temu Super rounou, ta je Sapadou eno Marko dinarjou, inu niegovu dougvaine alli Andloine obene mozhi nimajo“.

Tudi ta prevod je izpustil oporoke in volila, gl. zgoraj pod števil. 7.) „Isneshiv“ pomeni „znašel“. Kar se tiče določbe o „rounati inu gori postaviti“, gl. naša izvajanja pod števil. 9.)

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXI. Artikel. Alle Vermächtnisse, Stiftungen, Verkäufe, oder Verpfändungen, welche in dem Weinberge, oder auf den Weinberg geschehen, diese sollen durch den Bergherrn oder aber durch seinen Bergrichter geschehen, übernehmen, und brieflich bekräftigt werden; sonst hat dieses keine Kraft. Wer aber dieses verbricht, soll von seinem Bergherrn gestrafet werden, und für die Strafe eine Mark geben, und so hat die Vertauschung keine Kraft“.

¹⁴⁶ Gl. Dolenc, Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev, str. 39 nasl.

Tipične napake Hoffove: gorščina = Weinberg, gornik = Bergrichter itd., so tu za eno pomnožene: prememba (izprememba) mu je „Ver-tauschung“.

Zapisniki vinogorskih zborov iz l. 1801. pod klevevško gorsko palico ne omenjajo nobenih podobnih predpisov.

§ 54. Zapalost vinograda po smrti vinogradnika brez potomstva.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[22.] *[Tott eines pergholdt on erben.] Item wann ain perkhold mit tod abgeet und kain erben lässt, so ist dasselb erb dem herrn mit recht ledig worden. doch was rechtlicher schulden darauf sein, die solen aus allen seinem guet bezalt werden, soverr sich erraichen mag“.*

Določbi iz čl. 22. in 23. sta v ozki zvezi. Prva govori o zapalosti (kaduciteti), drugi o povratnem pripadu (Heimfall). Oba pojma je treba ločiti. Prvi pojem je iz občega, drugi iz fevdskega prava. Pri povratnem pripadu pride vedno do zopetne lastnine fevdnega gospoda, pri zapalosti pa je to samo eden izmed več primerov; lahko zapade imenje deželnemu knezu, občini ali kakšnemu institutu. Tu, v čl. 22., gre za zapalost, ki pa velja le za sogornika, ki umre brez dedičev. Ali naj so to dediči kot krvni potomci, ali šteje med nje zakonski drug, ali spadajo sem tudi oporočni dediči, tega v nemškem izvirniku ni. Poudarja se pa, da se morajo zapustnikovi dolgovi, dasi zapade — pač samo vinograd, — tudi iz ostale njegove imovine poplačati. Iz zgodovine kodifikacije nemškega izvirnika spoznamo, da je vlada k temu členu izrečno pripomnila, da zapade gorskemu gospodu edinole vinograd, ne pa drugo imetje iz zapuščine.¹⁴⁷

2.) GB Re cel j (1582.): „*XXII. Item kadar en Sagornik Smertio doli gre inu obeniga Erba nesapustj taku ie taifti Erb timu gospudu spraudo ledig postal, ufaj kar ie prauizhnih dolgouu na nim, ti imaiio is usiga negouiga blaga, plazhani biti, Aku sizer to iftu tulikaj preieti, ali dashezhi more“.*

„Erb“ pomeni tu = „dediščina“, „spraudo“ — po pravici. Izraz „blago“ kaže na to, da so mišljene vse premičnine in terjatve, morda tudi zemljišča, ki ne spadajo pod gorsko palico.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*20. Von Todts fällen. Item wan ein Pergholdt mit Todt abgehet, vund kheine ehelichen leibs Erben oder andre Erben, läßt, so ist daselbs dem Pergherrn mit raht ledig worden, doch was redlicher schulden darauff sein die sollen auß allen seinen guett bezalt werden, souer es erraichen mag.“*

Izvirnik (1543.) je tu le toliko dopolnjen, da nahajamo izrečno poleg zakonskih telesnih potomcev tudi še druge. Sem smemo šteti brate, sestre, a ne vemo pa, ali so bili mišljeni tudi posinovljenci, soprogi ali morda še drugi.

¹⁴⁷ Gl. A. Mell, op. cit., str. 130.

4.) GB ljub. stud. knjiž. (1644.): „21. Kader en sagornik bres Erba vmerie taku ie taisti erb temu gorskimu gospudu, prou inu fray padl, Vnder ie ta Gospud dolge. Unkai plazhat dolshan, koker dellezh taisti Erb premore“.

„Erb“ je tu vsa dediščina brez razlike, rabi se izraz obakrat enako, a ne razlikuje se med vinogradom in drugim „blagom“.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta. 20. Articl, Aku kej en Meiasch Vmerie, Inu obeniga Verba fa fabo nepusti, taku negou Vinograd Gorskimu Gospudu Domo pade, karie pak dolgouaine se ima is Vseiga blaga kakor delezh more dofezhi plazhati“.

Prevod ni v skladu z izvirnikom, ki govori v tem členu izrečno le o sogornikih. To je tem bolj čudno, ker Labasser sicer razlikuje med mejaši in sogorniki. Sodimo, da gre za lapsus calami. „Verb“ je tu dedič. Iz izraza „Domo pade“ zveni „heim fallen“, ki pa se ne nahaja v nobenem drugem primeru gorskih bukev.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl 16. Od pomainkaine teih Erba. Kadar en Segornik Vmerie, Inu obeniga Sakoinskega Erbizha ali drugiga priatla ne Sapusti, taku ie taisti Erb timu gospudu Spraudo ledig postal, Vsai kar ie prauitznih Dolgou na tim isti, ti imaio is tiga niegouiga blaga plazhani biti, okhu Se dosezhi more“.

Tudi pri prevodu tega člena se pozna, da se je Kapsch posluževal besedila večanih gorskih bukev. Vendar moramo pripomniti, da je Kapsch opustil označiti, da gre tam za „Laibserben“ in pa, da je „andre Erben“ sam izpremenil v „priatle“, kar je pa očitvidno prevod za izraz „Befreundte“,¹⁴⁸ ki ga je poznal takisto iz večanih gorskih bukev in ki pomenja brate, sestre, strice, ujce, morda celo svake. „Erbizh“ je dedič, „Erb“ pa dediščina.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.) „14. Kader an Mejasch pres Erba Umerje, taku tisti Vinograd gorskimu gaspudu pade“.

Ta lakonično priredba niti ne omenja dolžnosti, da gorski gospod plača zapustnikove dolgove. Da se daje ta predpis za mejaše, ni čudno, ker sogornikov sploh nikjer ne omenja, torej jih ne pozna.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „22. Art. Keder en Sagonnek umerje, jenu nobeniga Erba napuſti, toku je taiste Jerb gors. Gosp. gospudu jes praudo ledig jenu frei ostou, kar je pa pravizhneh dougu, na taiste, ti se morejo plazhat kulker tu blagu Sadosfeshe“.

„Erb“ pomeni dediča, „Jerb“ pa zapuščino. Razlika med vinogradom kot zapuščino in „blagom“, ki gre dlje od vrednosti vinograda, ni prišla do izraza.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 19. Ako en Meiasch umre in obeniga Jerba sa sabo nesaposti, takov Vinograd Gorskim Gospudi

¹⁴⁸ V Hrenovem pastirskem listu iz l. 1631. (gl. Wiesthaller, Prvi pastirski list slovenski, LMS. 1883., str. 64–95) se uporablja za Befreundte izraz svojast. Gl. PZ., str. 308.)

domo pade. Kar ie pak douga, to se more is tega Winograda, kar deletsh dosezhe plazhati“.

Sogornikov ta prevod ne pozna. Ni navedena vrsta in kakovost dedičev, niti ne, da se morajo dolgovi plačati tudi iz imovine, ki ne spada pod gorsko palico. „Domo pasti“ = heim fallen.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): *„Ta Dua nu Dueseti Artikel. Kader en Mejash v'merje, toku je ta Nograd temu gorskimu gospudu damu padov, kader pak So dougovi, ti Se imajo is tega blaga plazhati“.*

Prevod pozna sogornike, navaja pa tu le mejaše, vendar se s tem prvotno stališče, znano iz nemškega izvirnika, ni izpremenilo. Plačanje dolgov je mišljeno čisto na splošno.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): *„XXII. Artikel. Wenn ein Weingärtler stirbt und keinen Erben hinterlässt, so ist desselben Erbschaft den Bergherrn nach Rechten ledig und frey geworden; was aber wahrhaft Schulden auf solche sind, diese müssen bezahlt werden, so weit sich das Vermögen erstrecket“.*

Prevod je v redu, le „sogornika“ iz GB ljub. muz. prevaja z Weingärtler, kar ne ustreza pravemu smislu.

Zapisniki iz okolice Klevevža (1801.) ne urejajo dediščinskih pravnih zadev.

§ 55. Povratni pripad vinograda gorskemu gospodu.

1.) Nemški izvornik (1543.): *„[23.] [Einziehung eines pergherrn pergerecht oder gründt.] Item welcher perkgnoss sein herrn sein perkrecht oder grunt entzeucht und ainem andern oder ihm selbst aignet, zuesagt und gibt und so das auffündig wird, so ist dasselb erb seinem perkherrn ledig und verfallen“.*

Tu ni govora o dedovanju ali o zapadlosti, ker ni dediča, ampak postavlja se važna določba za primer nezvestobe, ki jo zagreši mejaš = „perkgnoss“ napram gorskemu gospodu. Ni pa dvoma, da zadenejo v smislu tega člena iste posledice tudi sogornike. Gre za skrivno povzročeno izpremembo vinogorske posesti na kvar gorskega gospoda v kateri koli obliki. Če postane to znano, zapade vsa imovina — „Erb“ pomenja dedno imovino — in pripade gorskemu gospodu, od katerega je prišla. O načinu, kako naj se to izvrši, v tem členu ni določbe; to pa je tem bolj čudno, ko iz zgodovine redakcije¹⁴⁹ vemo, da je vlada k osnutku pripomnila, naj se določba tako omili „das der perkgenos nach gelegenhait der endziehung des grunds durch erkantnus gestrafft und nicht derhalben ime gestrachs der weingart eingezogen werden solle“. Ni pa tu povedano, kdo naj izda razsodilo, gorski gospod sam ali srenja na vinogorskem zboru. Misliti si pa moremo, da se taki primeri v praksi niso pogosto dogajali.

¹⁴⁹ Gl. A. Mell, op. cit., str. 131.

2.) GB Recelj (1582.): „*XXIII. Item kateri Sagornik suomú gospudi negouo gorshino oli grundt odvlezhe inu enimu drugimu ali sam febi oblubi inu da, inu aku tuištu bode úeftnú, taku ie taisti Erb negouimu gornimu gospudi ledigk inu sapaden*“.

Izpremembra besedila glede izraza „Berggenosse“ je dosledna; gl. opombe k čl. 9. Prevod „obljubi“ za „zusagt“, kaže, da Recelj ni doumel nemškega izvirnika; z dostavkom „inu da“ pa je pravi smisel vendar le vzdržan.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*21. Von endziehung der Gründe. Item wellicher Perggenoss sein herrn, sein Perkhrecht oder gründt endtzeucht, vnd einem anderen der im selbst aignet, zue sagt vnd gibt, vnd so das außfündig wiert so ist daselb Er seinem Perkherrn ledig vnd verfallen*“.

Labasser je napravil očitno dve pisni pomoti; za „anderen“ mora se čitati „oder“ (ne „der“), po „daselb“ pa Erb (ne pa „Er“), sicer nima ta stavek pravega smisla. Po teh popravkih pa se sklada docela z nemškim izvirnikom.

4.) GB Ijub. štud. knjiž. (1644.): „*22. Kateri Sagornik bi suoimu gorskimu gospudu negouo gorshino alli grunt hotel odtegnat, inu enimu drugimu plastiti, taisti je suoi grunt gorskimu gospudu sapadel*“.

Bržčas je ta prevod smatral, da ni treba razlikovati med mejaši in sogorniki; na natančnost prevajalec itak ni polagal važnosti. „Plastiti“, ki se da čitati tudi „plartiti“,¹⁵⁰ mora biti pisna pomota za „prilastiti“.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta. 21. Articl, Kateri Kaj Gorshine alj Grunta febi odVlezhe, Inu Drugimu pres Vsiti Gorskiga Gospuda, taku tuistu Gorskimu gaspudu ta dome pade*“.

Prevod je čisto drugače usmerjen nego izvirnik. Predpostavlja se, da nekdo — mejaš ali sogornik — od svojega vinogorskega zemljišča brez vesti („pres Vsiti“ je pač pisna pomota) gorskega gospoda kaj prepusti drugemu, temu zapade vse; seveda je predikat „prepusti“ izostal.

6.) GB Kapsch (1683.): „*Articl. 17. Od odusetia ali prozh odiemania teh gruntou. Kateri Segornigh Suoimu gospudu, niegouo gorshino, prauizo ali grunt odiemle, inu eniga drugiga ali samiga sebe Vun ali noter upeluie, inu aku Se tuistu isuei, taku ie taisti Erb gorskimu gospudu Sa frai inu costan padel*“.

Tudi ta člen potrjuje domnevo, da se je držal Kapsch¹⁵¹ pri prepisovanju neke predloge, ki je bila po večanih gorskih bukvah posneta. Mejašev ne pozna. Predzadnjo besedo čitamo „co//stan“ — „zum Heim“ „k domu“. „Vpeljati“ (pač v posest) = pomeni dejansko izročitev zemljišča na licu mesta v posest.

¹⁵⁰ Prevzeto iz: V. Oblak, Trije rokopisi slovenski, LMS., 1887., str. 303.

¹⁵¹ Kapsch je sam označil z besedo „descripsit“, da gre za prepis; gl. zgoraj § 19, štev. 4.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): „15. Kateri Ugori gorskemu gospodu alli Mejasch kei Skrivei ad Tegne alli usame, ta je Sui No-grad Sapadu“.

Prevajalec ni razumel, da gre za nezvestobo v fevdskem smislu, pa je ustanovil predpis za skrivno odtegnitev zemlje ali vzetje nečesa drugega, bilo gorskemu gospodu, bilo mejašu (sosedu?) in stavil tako dejanje pod sankcijo zapada vinograda, če se to zgodi „v gori“.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „23. Art. Ketieri Sagornig Suoimu gosp. gorsheno, ali grund odulizhe, enumu drugimu, ali Samu Sebi perloshi, jenu dergam da, jenu keder Se tu Snaide, toku je taiste Erb grend-nograd ali niva temu gors. gosp. ledig inu frei Sapopadu, pres ufse Praude“.

Prevod je zadel smisel izvirnika, izpustil pa je določbo, da morajo biti dolgovi, ki so bremenili na zemljišču, poplačani. Določba „brez vse pravde“ je novum; odpira pot možnosti, da postopa gorski gospod samovoljno.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 20. Kateri kai grunta brez oglashaina gorskiga gospuda enimo drugimo da, taku toisto gorskimu gospudi domo pade“.

Prevod je, podobno kot Eksc. GB Vag. stvar tako obrnil, kakor da bi šlo za samolastno izpremembo v posesti zemljišč.

10.) GB Boštanj (pred 1781. l.): „Ta tri nu Dueifseti Artikel. Kateri kei is gorshine, alli grunta sebi odlozhi, alli drugimu da, pres gorskiga gospuda Vejisti, taku taistu gospudu damu pade“.

Tu se pojavlja nova misel: Če kdo iz „grunta“ ali „gorščine“ (tu pač: letni pridelek vinograda) sebi odloči ali dá drugemu brez vednosti gorskega gospoda, zapade tisto gorskemu gospodu. Pod te primere bi torej tudi spadalo, če si n. pr. gospodar na zemljišču sezida kočo, pa jo z njivo ali kosom vinograda vred samolastno izroči sinu ali zetu v hasnovanje; vzeto, kar je bilo „odločeno“, bi pripalo gorskemu gospodu nazaj.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Prav ustreznega predpisa ni. Nekoliko pa spominja na podobne predpise Eksc. GB Vag. in GB Soteska sledeča določba: „10^{im} Csi sze pri steroga Vinogradi naide vkradnjeno blago ino sze szpravdov more mentüvati, taksi Goricze obarje“.

„Mentovati“ = befreien,¹⁵² smisel je, če se mora šele s pravdo (proces) dognati, da je blago vkradeno. „Obarje“ = menda od „obarjati“ — niederschlagen s pomenom, da zločinec izgubi, zapravi vinograd.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXIII. Artikel: Welcher Weingärtler seinen Grundherrn den Weinberg oder Grund entziehet, einen anderen, oder sich selbst bewegt, und weiter gibt, und wenn sich dieses befindet, so ist dieser Erbgrund Weinberg oder Acker den Bergherrn heimgefallen, ledig und frey ohne aller Prozesse“.

¹⁵² Iz madžarščine: gl. Pletersnikov sl.-n. slovar, str. 571.

Gorščina je Hoffu „Weinberg“, „samemu sebi priloži“ ni razumel. V prvem stavku je prosti izraz „gospod“ napačno preveden v „Grundherr“.

V zapisnikih iz l. 1801. (gorska palica Klevevž) ni ustrezne določbe.

§ 56. Pravne posledice zanemarjenega obdelovanja vinograda.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[24.] [Weingarten ain jar ungeschnitten.] Item welcher ainen Weingarten ain jar ungeschnitten lässt, der ist dem herrn mit recht ain ander jar haimbgefallen. und welcher aber ain jar in ainem weingartn das erst haun von Phingsten nit thät, der ist dem perkherrn verfallen ain mark phening, das ander jar zwo mark phening und das drit jar den weingarten gar verfallen“.

Gorske bukve navajajo še gospodarske razloge, iz katerih naj pride do povratnega pripada vinograda. Le-ta mora biti pravilno obdelan, sicer bi gorski gospod ne dobil od njega tistih dohodkov, ki jih sme pričakovati. Tu gre za opustitev obrezovanja in za prvo kop.

2.) GB Recelj (1582): „XXIV. Item Kateri en vinograd enu leitu ne obrefjan pusty, ta isti ie temu gospudi enu drugu leitu spraudo domu padel, Inu kateri, pak enu letu uenim Vinogradú to poruo Kopaine pred Vinkustmi nikar ne dopernefse, taisti ie timú gornimú gospudi sapadl eno Marko denarieú Inu ta drugú leitu due Marky denarieú inu tu treke letu ta uinograd zelu“.

„Poruo“ čitaj „prvo“. Prevod je točen. „Spraudo“ = opravičeno, ne „s procesom“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „22. Von Abschneidung vnd Hauen der weingärtten. Item wellicher einen weingartten ein Jahr vnge-schnitten lässt, das ist dem Pergherrn ein ander Jahr, mit recht heimbe-fallen, vund wellicher aber ein Jahr in einem weingartten, die Erste haue vor Pfindsten nit that, der ist dem Pergherrn verfallen ein March-Pfennig, das andere zwo Marckh-Pfenig vnd das dritte Jahr der weingartten gar verfallen“.

„Mit recht“ velja za oba primera povratnega pripada.

4.) GB štud. knjiž. (1644.): „23. Kateri en vinograd enu leitu neobressan pusti, ta ie temu gorskimu gospudu drugu leitu Sapadeu, inu kateri perue kupp pred Vinkosti nasturi, ta ie temu gorskimu Gospudu: 1. Marha, drugu leitu .2. Marhe, nu tretie leitu zellu ta vinograd Sapade“.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 22. Articl, Kateri bi fuoi Vuinograd anu leitu neobreisal, taisti na drugie leitu Gorskimu Gospudu ie Vinogradt Sepadel, kateri pak fui Vuinogradt Vuenim leitu peruo kop pred Vinkoshtmi neokopa, ta ie sapadel eno Marko Denariou, Drugu leitu duej Marke, tretie Leitu pak zilu ta Vuinogradt“.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 18. Ad resatve Inu kopaina teh Vinogradou. Kateri en Vinograd enu litu neobresaniga pusti, ta je timu Gospudu s praudu enu drugo letu domu padl. Inu kateri pak uenim letu

Venim Vinogradu, to pervo Kop pred Vinkusti nesturi, ta ie temu gorskimu gospudu Sapadel eno Marko denariou; tu drugu leitu duei Marki denariou, to tretie leitu Vus Vinograd“.

Po marginalni rubriki sodeč, lahko trdimo, da se je prevajalec posluževal besedila večanih gorskih bukev.

7.) Eks c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): Vacat. Težko razumljivo, zakaj o tem čisto praktičnem predpisu tu ni sledu.

8.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „24. Art. Ketieri en Nograd enu Leitu ne obrishe, ta je temu gorsk. gosp. enu drugu leitu jes Praudo Domu padlu, takieri pak enu leitu u enim Nogradu to pervo kup pred Vinkostam nasturi, ta je temu gors. gosp. Sapadu eno Marko denar. tu drugu leitu duei jenu tu tretie leitu Zeu Nograd.“

9.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „Art: 21. En usakitiri ie dolshan usako Leto svoi Vinograd obresati, ako ne taku Vinograd gospud gorski more sa se obdrsati, inu drugimo dati. Art: 22. Kateri pak v enim leti svoi Winograd pervo Kob pred Winkostim neokopa, ta ie Sapadel 1 Marko Denario, drugo letu 2 Marke, trete leto zelo ta Winograd“.

Ta prevod je naredil iz enega člena dva; „heimfallen“ je izraženo ‚po domače‘. V drugem členu je izpuščeno, komu zapade ves vinograd.

10.) GB B o š t a n j (p r e d 1781.): „Ta Stiri nu Dueifseti Artikel. Kateri bi Suoi Nograd eno Leitu na obresou, toku taisti gorskimu gospudu na drugu Leitu damu pade, kateri pak eno Leitu to pervo kup pred Wingusti na Sturi, ta je Sapadou eno Marko dinarjou, to drugu Leitu due Marke, to tretje Leitu Nograd“.

11.) GB P r e k m u r j e (m e d 1807. i n 1811.): Vacat.

12.) H o f f o v p r e v o d (1808.): „XXIV. Wer den Weingarten ein Jahr nicht beschneidet, dessen Weingarten ist auf das andere Jahr heimgefallen von Rechtswegen; derjenige aber, der in einem Jahr in dem Weingarten die erste Grabung vor Pfingsten nicht thut, der ist dem Bergheerrn verfallen eine Mark Denar: das zweyte Jahr zwey, und das dritte Jahr den völligen Weinberg“.

Hoff gotovo ni poznal ne nemškega izvirnika ne večanih gorskih bukev, ker bi sicer ne uporabil izraza „die erste Grabung“, ampak „Hau“. Zadnja beseda „Weinberg“ je napačna (prav „Weingarten“).

V zapisnikih iz klevevske okolice (1801.) ni ustreznega predpisa.

§ 57. N e p o k o r n o s t d o p o z i v o v.

1.) N e m š k i i z v i r n i k (1543.): „[25.] [Furforderung per 3 mal.] Item wann der perkherr oder perkmaister ainen furvordert und zum dritten mall nit Khumbt, ain fall drei Mark“.

Izenačeno je, ali gre za poziv gorskega gospoda ali gornika; ni pa navedeno, ali se mora odzvati vsakdo v vsakateri zadevi, ali le v določenih. Pripomnimo, da ima ljubljanski rokopis predhodnika gorskih bukev, obravnavan v § 8., h), posebno določbo, da gre za poziv zastran sodišča

(von gerichtswegen) in da sme gorski gospod, če se pozvana oseba ne odzove, vinograd zakrižati pod globo 60 (denarjev).

2.) GB Recelj (1595.): „XXV. Item kadar ta Gorni Gospud ali Gornigk eniga napre klizhe, Inu Htrekimú kratú nikar nepride Vfaku sapadane III. Marke denariu“.

Prevod „ain fall drei Mark“ ni posrečen; prav bi bilo: „vsak primer (to je: nepokornosti) po dveh neuspešnih pozivih (plača) 3 marke“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „23. Von Fürfordern. Item wan der Pergherr oder Pergmaister einen fürfordert vund zum dritten mall nit khombt ein fall drey Margkh Pfening“.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „24. Kader en gorski gospud alli negou gornik, predse eniga vabi, inu napride htretiemu mallu, ta ie tri marhe Sapadl“.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta. 23. Articl, Kadar Gorski Gosput, alj negou Gornik enega Meiasha naprei Klizhe inu ne pride taisti ie Vsaki zhas sepadel tri Marki Denar“.

Prevod se oddaljuje od izvirnika: Tam velja ta predpis čisto splošno, za mejaše, sogornike in vsobenjke, tu le za mejaše, dasi pozna po čl. 1. mejaše in sogornike, po čl. 18. tudi vsobenjke. Tam velja kazen šele za tretji primer nepokorščine, tu izrečno za vsak primer.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 19. Od naprei poklizaina. Kadar ta Gorskhi gospud, ali Gornigk, eniga naprei fodra ali klize, inu h tretymu malu na pride, ta ie Sapadel 3. Markhe denariou“.

Po napisu k členu in k njegovi vsebini bi sodili, da gre za prevod večanih gorskih bukev.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „25. Art. Kader ta gors. gosp. ali gornek enga naprei fodra, klizhe, ali mu Petshat da, jenu Ktretjemu malu ne pride, ta je zapadu tri Marcke denar“.

Ta prevod ima dopolnilo, da stavi v isto vrsto z vabilom tudi pokazanja pečata. Gre za prastaro navado, znano že v Dušanovem zakoniku,¹⁵³ da se zlasti nepisnim osebam po odposlancu predoči pečat oblasti in da to velja prav tako, kakor pisno vabilo. Na Dolenjskem se še danes govori o „vabilu na pečat“, če gre za to, da se omogoči poravnava med strankami.¹⁵⁴ Brez dvoma je bilo vabilo s pečatom prej in slej povsod na Dolenjskem uvedeno, toda tega se je samo ta prevajalec spomnil.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 23. Kader gorski gospud ali nego gorshek eniga Mieasha na prei Klizhe, ino ne pride taisti Zash ie sapadel 3 Marke Denariev“.

Zdi se, da je novum posebno poudarjen; vsakatera nepokorščina, tudi že prvi neodziv, se kaznuje.

¹⁵³ Čl. 62. Prim. Dolenc, Dušanov zakonik, str. 165.

¹⁵⁴ Gl. Kost., str. 56.

10.) GB Boštanj (pred 1781.) *„Ta peti nu Dueisseti Artikel. Kader gorski gospud alli niegou gornik eniga Sagornika naprei Klize, da da tretiga Klizhaina na pride, taku je vfsaki zhas Sapadou 3 Marke Dinarijou“.*

Tekst je sicer v primeri z izvirnikom nekoliko izpremenjen, pa je vendar obdržal misel, da pride kazen za tretji in nadaljnje primere nepokorščine.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): *„XXV. Wenn der Bergherr, oder Bergrichter einen vorfodert, ruft, oder ihm Petschaft schüückt, und er kommt zum drittenmahl nicht, der hat verfallen 3 Mark Denar“.*

Urinek v besedilu o pečatu dokazuje, da je Hoff prevajal slovenski tekst GB ljub. muz. na nemški jezik; kakor prej, je tudi tu napačno prevedel „gornika“ z „Bergrichter“ (namesto „Bergmeister“).

Zapisniki iz okolice Klevevža (1801.) nimajo ustreznega predpisa.

§ 58. Poslabšanje vinogradov glede splošnega gospodarskega stanja.

1.) Nemški izvirnik (1543.): [26.] *[Weingarten in abpau etc.] Item welcher perkhold seine Weingarten mit grueben und all anderm notturftigen weingartengepeu nich wesentlich, wie darzue gehort, helt, so soll der perkherr solch sein versaumbnuss den perkholden anzaigen und si daruber erkennen lassen, ob solch sein versaumbnuss zu nachtail des Grunds im perkrecht gelegen khumbt. so mag ime der pergherr gebieten den weingarten notturftiglichen zu pauen oder in ainem halben jar zu verkaufen bei ainem fall vier mark phening. wo aber der perkhold aus truzigkait oder aignem muetwillen nit nachkhäme, alsdann mag der perkherr darumben erkennen und schätzen lassen, den imgleichem wert zu verkaufen“.*

Ta predpis je ustanovljen v prid gorskih gosposk. Z deterioracijo vinogradov propadejo dohodki; zato naj se onemogoči, da bi vinogradnik, ki noče ali ne more vzdrževati vinograda v primernem stanu, ostal še dalje v vinski gorici. Iz zgodovine redakcije¹⁵⁵ izvemo, da je bil prvotni predpis še strožji. Šele po posredovanju vlade je prišlo do tega, da morajo mejaši (Berggenossen) z razsodilom določiti, ali preti gospodarsko uničenje vinogradu. Drugi primer prodaje ni vezan na rok, ker gre za trmoglavost ali samopašnost vinogradnika, toda srenja mora oceniti vrednost, izpod katere se vinograd ne sme prodati. Na dlani leži, da so te utesnjevalne določbe izdane v prid občestva vinogradnikov na vinski gorici, ki naj ostanejo kolikor največ mogoče v skupni zvezi.

2.) GB Re cel j (1582.): *„XXVI. Item kateri Sagornigk Suoie Vinograde Sgrubainam inu soufsem fdrugim potrebnim Vinogradfkim delom, nikar ueden kokur fe Htimú spodobi: nederfhi, takú ima ta Gorni Gospud takouvo niegouo samu do tim sagornikam osnanitj inu zhes tuištu pustit*

¹⁵⁵ Mell. op. cit., str. 133.

sposnati, ako takouo negouo nemarnoft fskodi tiga grunta ugorshini, lefhesh pride, taku mu more ta Gorni Gospúd sapouveidati, ta Vinograd po potrebi delatj, ali uenim pul letj predati per enim sapadaine IV. Marki, kadar bi pak ta sagornik is truzihosti ali samauolnú timuistimu nagk neprishel, poteh mal more ta gorni Gospud zhes tuištu sposnati, inú shazhatj pustitj, tiga istiga uglihi Vrednosti predatj“.

Prevod ima nekoliko netočnosti, od katerih je največja, da je prevedeno „nicht wesentlich . . . helt“ — „nikar ueden . . . nederfhi“; „samu do“ = zamudo.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „24. Von denen so die weingarten nit wesentlich halten. Item wellicher Perkholdt sein weingarten mit grüeben vnd allen andern nottürftigen, weingarten gebey, nicht wesentlich wie darzue gehört halt, soll der Pergherr solch sein versambnuß, den Perkholden anzaigen, vnd sye darüber erkhennen lassen, vmb ob solch sein versambnus zu nachtl des grundts Im Pergrecht gelegen khombt so mag Ime der Perkherr gebietten den weingarten nottürftlich zu pauen oder in ainem Jahr zu uerkhauffen, bey seinemfall, vier markh Pfening wo aber der Perkholdt dem auß trotzigkeit oder aignen Muetwillen nicht nachkhäm, als dan mag der Pergherr darumen erkhennen, vnd schazen lassen, dan in gleichen werth zuuerkhauffen“.

Od izvirnika po smislu ni razlike. Samo rok za prodajo je podaljšan od pol na celo leto. „Bey seinem fall“ namestu „bey ainem fall“ utegne biti pisna pomota.

4.) GB Ijub. štud. knjiž. (1644.): „25. Kateri segornik negou Vinograd s grubainam ali skopanam inu se vseimi potrebnimi deilly nabodellue, taku ima ta gorski gospud tuistu samuianie, inu schkodo, tem Sagornikom pouedat, inu pustit sposnat, oku taiste Samuda, temu gorskimu gruntu shkodi, taku ima ta gorski Gospud sapouedat tuistu poprauit, ali uenim pollem leitu, per penni .4. marke predat, kier bi pak on taisto sapouuid na otel dersat, taku ima ta gorski gospud natu pustit schazat, inu po tystim predat“.

Besedi „ali skopanam“ sta pozneje dostavljene; čl. 23. je govoril le o prvi kopi, prevajalec pa je hotel vrzel, kolikor se tiče ostalega potrebnega okopavanja, izpopolniti. V drugem primeru, neizpolnitev ukaza popravljenja, je prevajalec izpustil označbo „iz trmoglavosti ali samopašnosti“ in s tem situacijo za vinogradnika pogoršal.

5.) GB Labasser (1646.) „Ta. 24. Articl, Kateri suoym Vuinogradom jobrefainem fskopainem inu Drugim Dellom se neflisa, taisti ie Gorskimu Gaspudu sui Vuinograd sapadell“.

Ta člen je v primeru z izvirnikom zelo skrajšan in ublažen, bržčas ker je njegov predpis vprav med tridesetletno vojsko postal za tačasne razmere preoster.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 20. Od letih, kateri Vinogradou dobru neobdiluieio ,tamuz veliku Vezh Sapuzhaio. Kateri Segornigk Suoi

Vinograd, Skopainam, Sgrubaniam inu Susemi drugimi, potrebnimi Vinogradskimi deli, koker htimu Shlisi, neobdelano dershi, Ima gorskhi Gospud, takouo niegovo Samudo tim Segornikham osnainiti, Inu niem zhes tuisti pustiti sposnati. Ino ako taka niegoua Samuda hskodi tiga grunta, V gorskhi prauvizi lesezh pride, taku more niemu gorskhi Gospud Sapouedati, de on ta Vinograd obdelanu dershi, ali da uenim polim leti taistega proda, pri Sgubleina 4. Markh denariou. Ako bi pak ta Segornigk Struzam ali Suoio lastno nepokorno uolo nepershel, tako more potle gorskhi gospud Satu pustiti Sposnati, Inu pustit Shazati inu neglihnim Delainam Prodati“.

„Wesenlich“ iz večanih gorskih bukev je ostalo neizraženo. „Perkrecht“ kot skup pravic gorskega gospoda je tu — lepo — prevedeno z ‚gorska pravica‘. Pisna napaka „bey seinem Fall“ ni prišla do znanja. „Fall“ se prevaja z ‚izgubljenjem‘. „Nachkommen“ ni ustrezno prevedeno. ‚Neglihnim Delainam“ čitaj naglihnim = ‚jednakim delanjem‘. Vobče se vidi, da je prevajalec imel pred seboj prepis večanih gorskih bukev. Toda celoletni rok za prodajo je skrajšan na pol leta.

7.) Eks c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.) Vacat; gl. opombo pri § 56., šte v. 7.)

8.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „26. Art. Kateri Sagornek Soje Nograda jes grubanjem jes ufsem drugem nogradskim Deilam koker Se Sraima nedelounu nadershi toku ima ta gorske gosp: taku Samujeine tem Gornekam osnanet, jenu zhes tistu sposnaine dat, jenu aku tu Samujeine, ali skoda tega grunta Se u gorsheni Snaide, toku more nemu Gors: gosp: Sapouedat ta nograt, po potrebhene delat, ali pa u polem Leitu prodat per Strafenge 4 Mark denar, oku pa ta Sagornek klubu ali jes Samovolnastio tega nasturi, potem more ta gors. gosp. Sposnat jenu Shazat pustite, jenu ta Nograd uene gliche vrednast po shazillu praedati“.

„Koker Se Sraima“ = kakor nanese, kakor je potrebno (srajma = od „urajma“ = einräumen).

Novota je, da o deterioraciji ne spoznajo ljudski sodniki, ampak gorski gospod sam in da to samo naznani gornikom. Ti pač tudi cenijo vinograd zastran pravične prodaje.

9.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): Vacat.

10.) GB B o š t a n j (p r e d 1781. l.): „Ta Shesti nu Dueifseti Artikel. Kateri Suoiga Nograda, So Obreisvainam, S' kopainam inu is' vfsem dellam, koker se Spodobi, na obdella, ta je Suoi Nograd Suoimu gorskimu gospudu Sapadou“.

Vsa vsebina nemškega izvirnika, kako pride do izgube vinograda, je izpuščena. Izguba obstoji tu v povratnem pripadu, ne pa v prisilni prodaji.

11.) GB P r e k m u r j e (m e d 1807. i n 1811.): Vacat.

12.) H o f f o v p r e v o d (1808.): „XXVI. Artikel. Wenn ein Weingärtler seine Weinberge mit Gruben, und mit allen übrigen Weingrebischen Arbeiten, wie es sich gebühret unbearbeitet hält, so muss der Bergherr diese

Versäumniß den Weingärtler verkündigen, und über dieß eine Erkenntniß ertheilen, und wenn den die Versäumniß oder der Schaden des Grundes sich in den Weingebirg findet, so muß ihm der Bergherr befehlen den Weinberg nach Erforderniß zu bearbeiten, oder aber in einem halben Jahre zu verkaufen bey Strafe 4 Mark Denar. Wenn aber ein Weingärtler zum Possen thut, oder von freyen Stücken dieses nicht thut, so muß der Bergherr nach diesen entscheiden, und schätzen lassen, und den Weingarten in einem gleichbilligen Preise nach der Schätzung verkaufen“.

Prevod je podal smisel ustreznega člena GB ljub. muz. napačno, ker ni razumel različnih izrazov „gornik“ in „sogornik“. Besede „Klubu“ (vkljub) ni poznal, sicer bi je ne mogel prevesti „zum Possen“.

Zapisniki iz okolice Klevevža, napravljeni v l. 1801., nimajo nobene določbe o posledicah deterioracije vinogradov.

§ 59. Pristojbine za sodno poslovanje.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[27.] [Gerichtsbrief 12 pt.] Item wer vom perkherrn oder hubmaister* ain fürpott begert. der sol darfur geben zwelf phening, umb ain gerichtsbrief, da nit haubturtl innen begriffen, zwelf phening, umb ain dingnuss sechzig phening und umb ain behebnus vier schilling phening, doch wo die sach so klain, sol auch gleichmässiger sach davon genommen werden“.

„Hubmeister“ pomeni tu po vsej priliki izjemoma „Pergmeister“. Sicer je pomenil Hubmeister¹⁵⁶ tistega uradnika, ki je izterjaval „das Huobgeld“ in je bil „Zinseneinnehmer“. „Huobgeld“ pa je bil tisti znesek davka, ki je bil predpisan za eno leto od ene kmetije (Huobe). Takšen način obdavčevanja pri nas ni omenjen. Vendar je težko misliti, da bi dajal gornik poziv v sodnih stvareh. Bržčas je bil mišljen kletarski mojster (gl. zdalej št. 3.). Poziv — sodno pismo — priziv — končno sodba v pravdi z zmago — to so gradacije po važnosti in višini pristojbine.

2.) GB Recelj (1582.): „XXVII. Item kateri Od gorniga gospuda ali Huebmaiftra enu na pre uablene pegeruie, ta ima saine dati XII denarieú Inu so ene richtne Lystj kir nifo poglaúni Vrtlne unim sapopadani XII denarieu Sa enu udinaine .LX. denarieú, Inu sa en pousdig list (nemski behöbniß) stiri shilinge denarieú, ufaj aku ie ta rezh taku maihina, Ima biti tudi uglih fpodobnih rezheh odnih ufetu“.

„Inu so ene“ je pisna pomota za „inu sa [za] ene! Poreklo nemškega izraza „Dingnis“ je po našem mišljenju izvajati iz „ting“ = sodišče; pomeni pač sodišče v službo vzeti, najeti, da posluje dalje.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „25. Waß man umb fürpott vnd behebnuss geben soll. Item wer von Pergherrn oder den Khellermaister ein fürpott begehrt, der soll dafür geben drey Khreizer, vmb ain

* V izdaji Mell, op. cit., str. 133, stoji (menda kot tiskovna pomota) „perkmaister“ (namesto hubmaister). Pravilnost našega teksta sledi iz vsebine naslednjih členov, ki ustrezajo izvorniku.

¹⁵⁶ Gl. M. L e x e r, *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*, str. 1389.

gerichtsbrieff, da nit haubt vrtl zuen begriffen 3 K vnd umb ain behebnuß 30 Kr: doch wo die Khlein soll auch gleichmeßiger sach dauon genommen werden“.

Zdi se, da so redaktorji iz lokalnih ozirov zamenjali „Huebmaister“ v izvorniku s kletarskim mojstrom; gl. zg. št. 1.). Zakaj je izpuščen primer priziva (dingnus), ne vemo; vsekakor je ta pogreška urejena v zadnjem stavku zadnjega člena (gl. tam). Zneski za pristojbine so izpremenjeni spričo druge, novejšje valute.

4.) GB Ijub. štud. knjiž. (1644.): „26. Kateri od gorskiga Gospuda alli gornika, enu pismu alli pezat pegeruie, ta ie toistu dolshan plazat“.

Prevajalec se ni spuščal v navajanje posameznih vrst listin, niti ni pristavil znesek plačila, pač pa je dostavil iz lokalne potrebe zahtevo, da se pošlje „pečat“ (gl. § 57., šte. 8.).

5.) GB Labasser (1646.): Vacat.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 21. Kai Se more ja naprei fordraine ali naprei Suainie, inu Sa Abshide dati. Kateri od gorskigha Gospuda ali gruntniga en Pezhat ali naprei klizaine pogeruie, ta isti ima Satu 12. denariau, Sa en abshid, kir ni perui Urtl Sapouedan 12. denariau, Sa eno dingaine ali appelliraine 60. denariau. Inu Sa eden Abshid 30 Kraiz. Vundar ako ie ta rezh kaku maichna, ima tudi ena spodobna rezh od nie useta biti“.

Po naslovu se vidi, da gre za prevod večanih gorskih bukev. Pri prvem odpravku (Abschied) ne sme biti „perui urtl“ = sodba prve instance predmet listine; ko je prevajalec prišel do „behebnis“, si ni znal pomagati in je uporabil zopet besedo „Abschied“ (prav: končna, izvršljiva sodba zmagujoče stranke). Od koga se sme zahtevati listina, je tu drugače navedeno kot v večanih gorskih bukvah, bržčas takrat posebnega kletarskega mojstra ni bilo. „Suainie“ = zvanje, poziv.

8.) GB Ijub. muz. (sredi 18. stol.): „27. Art. Keteri od gors: gosp: enu naprei Klizaine Pogierje, ta ima Satistu dati 12 denar Sa en gerichtni List, kier nei pervi Urtl notri Sapopaden 12 denar. Sa enu dingeine 60 denar. jenu Sa enu udingeine 4 Shillenke, oku je pa ta Reizh taku meihina tudi od nei en Spodobne denar more platzhan biti“.

Nazivi listin ustrezajo lokalnim prilikam, pojmovno razlikovanje med „dingeine“ in „udingeine“ ni prav verjetno. Valutni zneski so primerno praktičnemu življenju prilagojeni.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat.

10.) GB Boštanj pred (1781.): Vacat.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXVII. Artikel. Wer aber von den Bergherrn eine Fürforderung verlanget, der soll für diese 12 Denar geben: für einen Gerichtsbrief, wo das erste Urtheil enthalten ist 12 Denar:

für eine Dungung 4 Schillinge. Wenn aber eine Sache so gering ist, so muß davon ein gebührliches Geld entrichtet werden“.

Hoff je pač zavestno iz muzejskega prevoda gorskih bukev en primer črtal, ker ga ni znal prevesti. Izraz „Dungung“ je neobičajen, morda ga je pomotoma zapisal.

Zapisniki iz okolice Klevevža (1801.) ne omenjajo ne listin ne cen. § 60. Prizivi na višje instance.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[28.] *[Dingnus für den Kellermaister.] Item so sich ainer ains urtl beschwört vor den perkherrn oder sein perkmaister, der mag das von dem ersten und letzten rechtsprecher das haubturtl gleich wol dingen für des landsfursten kellermaister, welcher sich aber des kellermaisters urtl beschwört, der mag alsdann das berurter massen dingen für den landtshauptmann, landsverweser und vizdomb, in massen solches ir kuniglich maïestat bewilligt“.*

Pritožbe so bile dopustne zoper odločbe gorskega gospoda (n. pr. po čl. 26. izvornika) in zoper sodbe srenje na vinogorskih zborih ali izven njih; vse te izreke pa imenuje izvornik „urtl“. Način prizivanja je tako urejen, da mora nezadovoljna oseba najprej h gorskemu gospodu ali gorniku priti, nato pa pri vsakem članu sodišča odločbo odkloniti kot neprimerno in zahtevati popresojo od višje instance. Vlada je v času kodifikacije gorskih bukev¹⁵⁷ zahtevala, da se mora prizivanje (Dingnis) še v zasedanju sodišča izvršiti, toda to ni bilo sprejeto v besedilo. Instančna pot gre od srenje na kletarskega mojstra, od tega pa na deželnega glavarja, upravitelja ali vicedoma, to je tistega, kateremu izmed njih vladar tretjestopno sodstvo poveri (gl. §§ 36., 37.).

2.) GB Recelj (1582.): „*XXVIII. Item aku se gdu eniga Urtlna peshuara pred tiga gorniga gospuda ali negouiga gornika ta ifti more tu od tiga peruiga inu posledniga spraudnim. Besednikom ta poglauni Vrtl, glih dobrú udinati pred tiga deshelskiga Firjta, kellermaistra, kateri se pak tiga Kellermaistra Vrtlna poshuara, taifti more poteh mal utifti umeldani Spodobi udinati pred Landtshaubtmona, Landtsferbefaria, inu Vizdomba, Vmaisi aku tu Krailoua suetluft peruoli“.*

Prevod ni točen, kar je posledica nejasnosti izvornika. O besednikih, ki se imenujejo v izvorniku „Redner“, je šele v čl. 30 izvornika govora. „Rechtssprecher“ v čl. 28. izvornika more biti le sodnik, bodisi prisednik bodisi starešina sodišča. Pritožba pa ne gre na gorskega gospoda ali gornika, ampak oglasi se pred njim. Predmet pritožbe je glavna sodba (Haupturteil), ki jo je izrekla prva instanca. Ta člen je v nekem oziru nadaljevanje prejšnjega, ki določa pristojbine za prizivanje (dingnus).

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*26. Von dingnus vnd Appellationen. Item so sich ainer beschwört eines vrtels vor dem Pergherrn oder seinem Pergmaistern, der mag von dem Ersten oder letzten recht-*

¹⁵⁷ Gl. Mell, op. cit., str. 134.

sprecher das haupt vrtl dingen für des landts fürsten Khellermaister, wellicher sich aber des Khellermaisters vrtl beschwört, der mag alß dan daz, für den herrn landts hauptman landts verweßern, vnd Vizdomb dingen die als dan solche appellation vnd inbey sein des der herrn verordneten, oder anderer herrn landtleuth zuerledigen haben“.

Kodifikatorji večanih gorskih bukev pravijo „von dem ersten o d e r letzten rechtssprecher“, dočim stoji v izvorniku „u n d“, torej pri vseh; smisel je tu predrugačen, če se ni pripetila le pomota pri prepisovanju. Dopolnili pa so konec na način, ki se ne ujema docela z odredbami svojega čl. 6. (gl. § 38.)

4.) GB Ljub. štud. knjiž. (1644.): „26. Kateri se eniga sposnaina alli vrtllna per gorski praudi, alli per gorskimu Gospudu, alli gorniku peshuara, ta ima per te perui inu pusledni praudi retshi, iest le ta Vrtl pred deshelskiga Fyrshta, Kellermaira, od Kellermoistra, pred famiga deshelskiga Fyrshta, naprei pernesti meldam, alli Appeliram“.

Izraz „dingen“ iz izvornih kakor tudi večanih gorskih bukev je tukaj vsaj nekoliko razložen. „Rechtssprecher“ je pa izpremenjen v „Recht“, kar seveda ne ustreza pravemu smislu predpisa.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 25. Articl, Kadar bi kei en Vrtel od Meiasheu Gorskiga gospuda Vun isrezhen, komu pretesku bil, ta se more pred fierstoue Suetlusti Kellermaira Vdinati, Aku fe mi she per negouim sposnainu pretesku sdi, te fe more pred Lanzhaubtmana, Ferbesheria ali Viztoma Vdinati“.

Prevod je vse izpustil, kar je kazalo na način, kako naj se posluje pri apeliranju.

6.) GB Kapsch (1683.): Vacat. Vendar ta člen ni docela neupoštevan. Osnovna misel je sprejeta že v čl. 6., ne da bi mogli spoznati, kaj je prevajalca napotilo k takšni izpremembi. Gl. zgoraj naš § 36, šte. 4.

7.) Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB Ljub. muz. (sredi 18. stol.): „27. Art. Keder Se eden enga urtelna ali sodbe pertoshe pred tem gors. gosp. ali negovem gorneku, ta more od tega prviga, jenu pufsledniga paisizaria ta prvi urtl gori ufignet, jenu pred tega desheuskiga Landshauptmona pelat“.

V skladu s svojim čl. 5. ta prevod ne govori več o deželnem kletarskem mojstru; gl. opombo pri § 37., šte. 9.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 24. Kader bi en Vrtel od meiasheu, gorskiga gospuda, ale negoviga gorsika von isretschen, sa kateriga nebi bil, ta se more pred firstovo Svetlostia Kellermaira vdinati, ako mo se pa pred niegovim sposnainm pretesko sdi tak se more pred Landshauptmana Verbesaria ali viztuma udinati“.

Po tem prevodu sta imela tudi gorski gospod in gornik pravico izrekati odločbe ali sodbe; vendar ni verjetno, da bi kletarski mojster popresojal preko gorskega gospoda gornikove odločbe v drugi stopnji.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): Vacat.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): „20im. Csi bi komi sz- Hegysega zroka Hegy-mester s zvoimi Esküti praviczze ne bi csinio i Hegysega Pravda bi sze steromi ne bi vidla, teda njemi je szlobodno k Zemelszkomi Goszpoudi. idti ino od njega praviczzo csakati“.

Uvodoma je predpostavljeno, da se je nekomu zaradi vinogorskega okoliša (Bergrecht v pomenu „gorščina“) krivica zgodila (sz... zroka = „iz vzroka“). Deželnega kletarskega mojstra niso več imeli.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXVIII. Artikel. Wenn sich einer wegen dem Urtheil oder Abschluss vor seinem Bergherrn oder dessen Berg-richter beschwert, dieser muß von ersten und letzten Beysitzer das erste Urtheil erhöhen und für den weltlichen Landeshauptmann führen“.

Krivo je prevedeno „Bergrichter“ za „gornik“, „erhöben“ za gori vzdigniti, t. j. apelirati, „weltlichen“ za „deželskega“; vse skupaj pa je jasen dokaz, da je Hoff imel GB ljub. muz. za vzorec pri prevodu.

O pritožbeni poti zapisniki izpod gorske palice v Klevevžu (1801.) niso ničesar navedli.

§ 61. Izterjavanje glob.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[29.] [Pues und wandel so ain pergherrn verfallen sein.] Item die wändl und fäll im perktaiding, die ainem perkherrn oder perkmaister verfallen sein bei der puess, als hernach geschriben [und] umb ain jeglichen artikel begriffen ist, auch die perkgnossen selbst gesagt und zu rechtgesprochen haben, darumb das si ir erb und guet [und] den leib dester sicher haben mugen“.

Smisel tega člena je, da naj se zapadi (fäll) in kazni (wändl) (gl. ista izraza v čl. 19.) izterjavajo za gorskega gospoda ali gornika prav v tistih denarnih zneskih = globah („puess“), ki jih navajajo gorske bukve v posameznih členih, pa tudi v tistih, ki jih sami mejaši = sodniki v srenji izrekajo. Pod mejaši (Berggenossen) so tudi sogorniki mišljeni, ko sodijo v srenji. Beseda „gesagt“ je pisna pomota; v izvirniku je stalo „gesaczt“, torej „postavili“.¹⁵⁸ Vsekakor gre tu za to, da zakonodavec sam priznava pravico analogne uporabe zakonitih določb o kazni (gl. § 18.). To ni nič čudnega, ker vemo, da je takšno določbo uzakonila tudi Constitutio Criminalis Carolina l. 1532.¹⁵⁹ Zadnji stavek člena je nekakšna opravičba trde določbe, ki ne dovoljuje znižanja višine glob, češ da je to v interesu samih vinogradnikov.

¹⁵⁸ Mell, op. cit., str. 134. Opozarjamo, da je v kazenskih stvareh po našem pravu analogija izključena, toda le glede vsebine kaznivega dejanja in glede načina kaznovanja (§ 1 kz.). Do Jožefa II. je bila analogija splošno uporabljiva, novejša zakonodaja v Nemčiji jo je zopet dopustila; gl. Dolenc, „Nacionalno socialistično kazensko pravo v Nemčiji in vprašanje revizije jugoslovanskega kazenskega zakonika“ (iz Spomenice Mavrovića, 1934), str. 13, 14.

¹⁵⁹ V čl. 105. je predvidena subsidiarna veljavnost rimskega prava in — izrečno — dopustnost analogije. Gl. Radbruch, Die peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V., str. 131.

2.) GB Recelj (1582.): „XXIX. Item ti, sapadaine Inu straiiffinge V sogorski praude, katere so enimu Gornimú Gospudj ali Gorniku sa paidane per poeni, kokor ie od fdolaj Pifsanú, ja En usakateri Artikl bo sapopaden, so tudi Gorniki sami Vun is rekli, inu hpraude sposnalj, satu kir oni suj Erb inu Blagú ta fhiuot stem mirnefhi inu fhihriſhi moreio Iemeti Inu obraniti“.

„Zapadanje“ in „kazni“ je Recelj zamenjal, puess (globa) pa zopet s zapadanjem (zapad) prevedel. „So tudi Gorniki“ = je napačno, ker stoji za gornika sicer „Bergmeister“. Beseda „fhiuot“ čitaj „život“ t. j. življenje, „fhihriſhi“ = „žihriši“ = varneje. Kakor je ves stavek že v nemškem izvorniku težko razumljiv, ker na prvi pogled ni predikata, če se ne čita „sein - verfallen“, namesto „verfallen sein“, tako je tudi Recljev prevod skoraj nerazumljiv.

3.) Večane gorske bukke (1595.): „27. Vom Faal vnd wandl. Item die wandel vnd faal in Pergthaiding, die einem Pergherrn oder Pergmaister verfallen sein, bey der Pueß hernach geschrieben, vmb im jeglichen Articel begrüeffen, auch die Perggenossen, selbst gesagt vund zu rechtgesprochen haben darumb daz sy ihr erb vund Guett auch den leib desto sicherer haben mögen“.

Redaktorji so nemški izvornik na dveh mestih nekoliko izpremenili [a l s (hernach geschrieben etc.) i s t: manjka „ali“, če ni to Labasser pomotoma izpustil; za geschrieben ni veznika „und“], na potrebo večje jasnosti tega predpisa se pa niso ozirali.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „28. Vse sapadne strafenge Vgorshinah, ima Gospud noter isteriati pustiti, de bodo Vgorshinah ordnunge obdershane, inu Sagorniki suoiga lebna schihishi“.

Težko razumljivi tekst izvornika, pa tudi večanih gorskih bukev je tu dobil jasen prevod, toda v drugem pravcu, ki nima več prvotnega smisla, ampak je tako rekoč odveč.

5.) GB Labasser (1646.): Vacat.

6.) GB Kapsch (1683.): Vacat.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „29. Art. Te Srafenge, jenu Sapopadene Rizhi ogorsheni, ketere fe enemu gors. gospudu ali pak gorniku Sapale, So per te pokorshene, koker je letu potler pifsanú, jenu So en Sleherni Articl Sapopadene, jenu letu So Sami Sagorniki toku ugenili, jenu Sposnali, na tu, de neh Erbshene jenu Blagu Shiher oстане“.

Prevajalec je imel besedilo izvornih ali večanih gorskih bukev pred seboj, izraz „zapopaden“ je rabil prvič v pomenu „zapljen“, drugič „vsebovan“; z izrazom „ugenil“ pa je zadel bistvo, da gre za analogno uporabo določb o kaznih in zapadih v členih samih gorskih bukev.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat.

10.) GB Boštanj (pred l. 1781.): Vacat.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat. Ipak naj navedemo predpis, ki vsaj malo spominja na to, kako se mora postopati, da se pravične kazni izrekajo. „9im. *Eskütje vszigdar nai tak zsivejo v pravdi, ka videjnje z - videinjem, csütejnje sz csütejnjem jemlejo notri i tak Hegyseg pravicsno oszoudi, ka je vreidno kastige*“.

„Eskütje“ so ne samo gorniki, ampak tudi prisedniki vinogorskega zbora. Pravo za pravo se tu priporoča s v o b o d n o presojanje glede pravilnega kaznovanja.

12.) Hoffov prevod (1809.): „XXIX. Artikel. *Die Strafen, und in dem Weinberge betreffende Sachen, welche den Bergherrn oder diesen Bergrichter verfallen sind, sind in den Gehorsam (ich glaube sind verpfändet) wie dieses hernach geschrieben, und einem jeden Artikel enthalten ist, und dieß haben die Weingärtler selber aufgesetzt, und erkennt, daß ihre Erbschaft und Vermögen sicher bleibt*“.

Hoff ni poznal izrazov „sapopadene“ (verfallen), „pokorshene“ (Busse), itd. Njegov prevod ni razumljiv, kar deloma sam priznava v interpoliranem stavku.

Zapisniki iz okolice Klevevža (1801.) nimajo ustreznih določb.

§ 62. Besedniki niso dovoljeni.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[30.] *[Der im pergrecht zu klagen soll sich kain procurator irren lassen.] Item es soll kainen clager noch antworter, der im perkrechtsrecht zu clagen oder zu antworten hat, gestatt werden, das er sich ainen redner irren lass, sonder so er aines mangelt, mag er an dem ring aines begern, der sol ime alsdann verschafft werden*“.

Predpis je procesualne narave. Izhaja iz stališča, da utegnejo „procuratores“ (gl. marginalna rubrika), ali „redner“ (gl. besedilo samo), stranko le „motiti“ („irren“, dvakrat!). Zato naj se poslužuje, če ji je to treba, zastopnika ali svetovalca, ki si ga izprosi od srenje.¹⁶⁰

2.) GB Reclj (1582.): „XXX. *Item obenimu Tojhnigkü inu odgouorienigku, kateri usogorni praudi toshiti alj odgouoriati ima, nima perpushenú bitj, debi fe on enimu Befsedniku pustil motiti, samuzh Aku ie nemu enú pomankane, taku on more eniga is Rinka pogeruati, taisti potehmal ima nemú ja fhaffan biti. Inu kadar en purger eno gbat ugori fturi ta bode straißan ja V Mark Item En Jhlahtnigh stu Mark zhistiga jlata*“.

Ta prevod obstoji iz dveh delov, od katerih je drugi brez vsake zveze s prvim in očitvidno od Reclja pripisan od drugod, ne iz gorskih bukev. Prvi del je dobro razumljiv; izraz „Rink“ je bil skoraj gotovo med ljudstvom v rabi; mi upotrebljujemo zanj „srenja“ (sredina), ki je sodila. Drugi del je naperjen zoper meščane in plemiče. Nemara so ti povzročili k o t m e - j a š i nasilnosti na vinogorskih zborih, pa se je izkazala potreba, da se

¹⁶⁰ „Zastopnik po poklicu“, v nemškem jeziku „Beystand“, se omenja v Kost. str. 57; dalje D o l e n c, Pravne razmere v Brežicah od l. 1585. do l. 1651., ZZR. 1936. l., str. 34, 35. O „pravdačih“ gl. K a s p r e t, Slovarske drobtínice, str. 11.

unese sankcija, ki bi preprečila nasilja (Gbat = „gewalt“). Za sogornike pa je itak veljala določba čl. 3.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „28. Redener. Item es kheinem Khlager noh Andtwortter, der in Pergrechtsrechten zu Clagen, oder zu andtwortten hat gestatt werden, daz er sich einen redner Iren laß sondern so Er eines mangelt mag er im ring aines begehren der solle Ime alls dan verschafft werden“.

Za „item es“ manjka „soll“, sicer se ta člen — razen pravopisa — ujema z izvirnikom.

4.) GB lju b. št u d. kn ji ž. (1644.): „29. Enimu toshniku alli odgouorniku se neima obeden Besednik pustit irat, temuzh oku nemu edan manka se more eden nemu unkai is rinka dati, inu sashafan biti“.

Kaj si je predstavljal prevajalec pod „irati“, je težko razbrati. Da bi bil ta izraz kar na splošno pomenil „motiti“, ni verjetno.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „Ta. 26. Articl, Vsakimu kateri je V gorski pravde satošen, ali hozhe eniga drufiga toshiti inu on is Rinka unkap eniga demu negouo befedo naprej perne/se pegervie, taku se taistu nemu ne more dole Vdariti tamuzh taisti kateriga profse zashaffati negoue besedo naprei pernesti“.

„Unkap“ je pisna pomota za „Unkaj“ = „venkaj“. „Pegerie“ = zahteva (begehren). „Dole Udariti“ = ab-schlagen = odbiti. Smisel tega prevoda se oddvaja od izvirnika v tem, da se tu načeloma ne zabranjuje, da si vzame stranka po svoji volji zastopnika izven srenje; pač pa je tisti, za katerega prosi izmed članov srenje, primoran, da prevzame vlogo besednika, t. j. osebe, ki z besedo prednaša izjave in želje stranke.

6.) GB K a p s c h (1683.): „Articl. 22. Od Besednikhov. Onu to nima obenimu toshniku ali odgovorniku kateri gorskhi praudi toshiti ali odgovoriti ima perpushena biti, de bi to on ienimu bessedniku pustiu motiti, Temuzh, aku eniga potrebuie more on Vrinku eniga Pogeruati, onda more niemu edan Sa shofan inu dopushen biti“.

Očividno je bil prevajalčeva predloga prepis večanih gorskih bukev.

7.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „20. En Sleherni Mejasch Ima perpraudi sam suoja Neiz napreij pernestij Nekar skuzij Wesednike“.

„Neiz“ lapsus calami za „reč“. Tu se besedniki (ali zastopniki) na splošno prepovedujejo; nikar, da bi jih smela stranka iz srenje izprositi.

8.) GB lju b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „30. Art. Obenimu toshniku, ali odgouarneku, katieri u gorske Praude toshi, ali odgouariat ima, nima perpushenu biti, de Se on enumu beseidniku dinat pusti, temetsh, oku on eniga potrebuje, ga more jes Rinka pogirvat, jenu ta nemu potem Sashafan biti“.

„Dinat“ je bržčas „udinat“ = „vzeti v službo“, pa je tu napačno uporabljeno; ne besednik stranko, ampak stranka „vzame v službo“ besednika; ona ga zaposli.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 25. Kateri ie per gorski praudi satoshen, aly ozhe eniga drugiga toshiti, ima on is Rinka eniga Meiasha poklize, temo negovo Besede naprei pernese, tudi tositi ne more nemu doli vdarit, temuzh, negovo tosbo naprei pernesti*“.

Pisne napake so: „poklize“ namestu „poklicati“, „temo“ namesto „da mu“; „tositi“ = „taisti“; brez teh popravkov tekst nima smisla. Tu pa je tudi misel izpremenjena, da ni treba določitve besednika od srenje, ampak stranka si ga izbere sama, izbrani pa je ne sme zavrniti.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta Sedmi nu Dueifseti Artikel. Ussakumu, kir v' gorski praudi je satosen, alli pak, keder On ima eniga drusiga tositi, inu on kateriga is Rinka ali Sedeozhah Sagornikou, de bi mu kakovo Befsedo naprei pernefsou, pogerjje, temu se neima dolli udariti, temez Sa kateriga profsi ima ven Sashaffan biti*“.

Prevod je podčrtal, da gre za členu srenje, ki „sedi“, da bo sodil, ko je urinil „alli Sedeozih“; besedica ven (na kraju) pa kaže, da se je moral tak „sodnik sedeči“ iz srenje (zbor sedečih) izločiti; postal je zastopnik stranke in kot tak ni imel soditi.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „*XXX. Artikel. Keinem Kläger oder Beklagten, der in der Bergklage Klagt, oder Antwort zu geben hat, soll zugetragen werden, daß er sich einem Advokaten überlassen, sondern wenn er einen braucht so muß er ihm aus den Ringe begehren, und solcher muss ihm sodann von Amtswegen zu gegeben sey*“.

Tiskovne napake, več po številu, se lahko popravijo, „dinat“ iz GB ljub. muz. je Hoff po svojem netočnem razumevanju prevedel. Izraz „Advokat“ pa pač ni bil na mestu, če se pomisli, da o poklicnem zastopanju v gorskih bukvah še ni bilo govora.

Zapisniki vinogorskih zborov iz l. 1801. (Klevevž) ne omenjajo besednikov.

§ 63. Škoda, storjena po živini.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „*[31.] [Wan vich schaden tut.] Item welcher mit viech ain schaden thuet in ainem weingarten oder perkrecht, der ist den schaden schuldig widerzukeren und dem perkherrn oder perkmeister von jedem haupt zwen und dreissig phening, es sei im summer oder im winter*“.

S tem členom se pričinja vrsta deliktov, ki njih storitev pomenja gmotno škodo za vinogradnika. Sankcija je dvojna: oškodovani mora dobiti škodo povrnjeno, gorski gospod — ali gornik (ta menda le ob osebni zalotitvi) dobi globo. V prvotnem osnutku je bila globa 72 penesov,¹⁶¹ na pobudo vlade pa je v končni redakciji znižana. Škoda ni, da bi bila storjena samo s popašnjo, tudi drugi načini storitve so kaznivi.

¹⁶¹ Gl. Mell, op. cit., str. 135.

Ta predpis določa, da je vseeno, ali je škoda storjena poleti ali pozimi, dasi gospodarski to ni enakega pomena. Poznejše prireditve gorskih bukev bodo to jasno pokazale.

2.) GB Recelj (1543.): „XXXI. Item kateri Enimu shiuino škodo sturi Venim uinogradi ali gorshini, ta je to škodo dolshan nasaj pouerniti inu timu gornimú Gospudi ali gornikú, od usaketere glaue XXXII. denariu, onu bodi pozime ali polete“.

Pred „shiuino“ je Recelj opustil prevesti prepozicijo „z“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „29. Vieschäden. Item wellicher mit Vieh einen schaden thuet in einem Weingarten oder Pergkrecht, der ist den schaden schuldig wider zukhern vnd dem Pergherrn von Iedem haupt 32 pfening es sey im Sommer oder Winder“.

Izpuščen je v primeri z izvirnikom gornik kot upravičeni prejemnik globe.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „30. Kateri enimu shiuino shkodo sturi, venim Vinogradu, alli gorshini, ta ie ta shkodo dolshan namleistit, inu gorskimu gospudu od vsaketere glaue .32. Sapadl Sibodi polleiti ali po Simi“.

Tudi tu je za prejem globe upravičen samo gorski gospod.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 27. Articl, Kateriga shivina kei Vuinogradih komu bodi, po simi ali poleti Skoda Sturi, taisti more timu katerimu ie Skoda sturiena plazhati Gorskimu gospodu fupet od Vsake glaue 32 denariou dati“.

Za „plačati“ pride smiselno vejica, potem je „zopet“ v pomenu „tudi“ na mestu.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl 23. Od Schiuinskhe Skhode. Kateri is niegouo Schuino enimu Skodo sturi, Venim Vinogradu ali V gorshini, ta ie Skhodo Supet dolzan Verniti, Inu temu Gorskimu Gospudu ali Gornikhu od Vsakhitire glaue 32. denariou dati, onu bode V liti ali V simi“.

Naslov kaže, da gre za prevod po besedilu večanih gorskih bukev.

7.) Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „31. Art. Keteri jes Schvino enumu Skodo Sturi u Nogradu ali u gorsheni, ta je to Skodo douzhan plazhat, jenu gors. gosp. Sa usako glavo 32 denar, bode po Sime ali poleti doushan dati“.

Gornik ni upravičen, da sprejme globo.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 26. Kateriga Schivina Vinogradi, bodi po simi ali po leti škoda sturi, more ta škoda opraviti, inu gorskimu gospudu od usake glave 5 repariov kastige more dati“.

„Opraviti“ = poravnavo skleniti. Sankcija je izpremenjena po valuti tiste dobe.

10.) GB Boštanj (pred 1381.): „Ta Ossmi nu Dueisseti Artikel. Kateriga Sivina enimu v Nogredu, bodi po Symi alli po Leitu Skodo Sturij,

temu se more Sadosti sturiti inu pojsebei gorskimu gospudu od v'ssake glave 32. dinarjou plazhati“.

10.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): „3im: Nicse nigsefele Marhe na zglavge, ni pod z Glavgyom ali z-slakom od znotra paszike ne szmei püsztiti do sz. Martin dneva, ar je tou kvar, csi sze Brave prevle ali szledkar naide po sz. Martin dnevi, doli sze more buiti, steryga Glava z ednof pecsenyof sze dosztaja Hegymestra, to drügo Eskütje i steromi kvar jeszte, med szobom morejo razdeliti. Na dale : Csi sze pa naide krava ali Tele, Gyüiecz ali kony, more zeti Hegymester i Eskütom v rouke dati, v steroga Goriczai pa vsini kvar, na tisto Leto Gorno ali Deszetino more dati za njega steroga Marha jeszte. Csi sze szledi po Sz. Martin dnevi najde kony ali kakste rozsenä Marka, morejo zeti 1 f. i toga szi morejo Csesz niczke razdiliti med szebom“.

Gre za škodo storjeno s popašnjo. Razlikuje se na eni strani „Brave“ = koze in ovce. Te se smejo, če se pred ali po sv. Martinu zaloté v škodi, ubiti; saj je znano, da obžro trsje, tako da ne rodi več. Govedo in konji — na drugi strani — se pred sv. Martinom, če so zaloteni pri popašnji, ujamejo in izročé gorniku, tistemu, ki se je storila škoda, pa mora lastnik te živine plačati za tekoče leto gornino ali desetino. Po sv. Martinu pa se konji ali „rozsenä Marka“ = rožena, t. j. rogata živina (Hornvieh) ne vjame, ampak njih lastnika zadene kazen 1 goldinarja. „Marha“ = živina, „zglavge“ = zglavje = vzvišeni del vinograda, „slak“ = dolg komad zemljišča, Schlag, Strich, „prevle ali szledkar“ = prej ali slej, „buiti“ = ubiti; „pecsnyof“ — s pečenjem, „Glava“ = kos; „cseszniczke“ = učesnici (hrv.) = udeleženci; druge izraze gl. § 33., šte. 12.

12.) Hoffov prevod (1809.): „XXXI. Artikel. Wer einen mit dem Vieh in dem Weingarten oder in den Weingebirg Schaden thut, der ist schuldig diesen Schaden zu bezahlen, und den Bergherrn für jeden Kopf sey es im Winter oder Sommer 32 Denar zu geben“.

V zapisnikih iz okolice Klevevža, sestavljenih l. 1801. o vinogorskih zborih, se nahaja tale določba: „6to: Da in dem Weingebirge keine Waide zugestanden werden kann, sich aber vorzüglich die Inwohner das Waiden zum Nachteil anderer erlauben, so wird für jeden Beschädigungsfall dem Bergmeister für seinen Weeg, und die Abschätzung 1 Quart Wein, dem Beschädigten aber die wohl ausgemessene volle Entschädigung zuerkannt; die Gaise aber sind so wie die Schweine in den Weingärten vor Jedermann schußfrey“.

O tem predpisu bo še v drugi zvezi govora (gl. § 97.).

§ 64. O d p o r z o p e r r u b e ž e n.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[32.] [Der sich nit pfantn last.] Item ob sich ainer nit wolt phenden lassen und im das frävenlich weren oder weret, der ist fällig drei mark phening“.

Smisel predpisa je, da se kaznuje tisti, ki je nasilno zabranil rubežen, opravljeno po čl. 19. Pod „ain“ je mišljen pač gornik. Tudi zasega živine,

ki se je zalotila na popašnji tujega vinograda, je morala spadati pod pojem rubežni.

2.) GB Recelj (1582.): „*XXXIII. Item en Vsakateri, kateri bi se notl puftiti Rubit, inú bi se fksusi fraul branil, ali otel braniti ta Ie sapadel tri Marke denarieu*“.

Ta člen in prihodnjega je Recelj po redu zamenjal; „*fraul*“ je ostal nepreveden kot v čl. VII.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*30. Die sich nit wöllen Pfendten lassen. Item ob sich einer nit wolt pfendten lassen, vund Ime daß frauenlich wehren, oder wehrt, der ist fallig das : Markh Pfenig 1.—*“.

V primeri z izvirnikom je zagrožena kazen znižana.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „*31. Kateri bi se nepustil rubit, inu bi se napokornu sadershal, ta ie pet marh sapadl*“.

Kazen, ki naj zadene nepokorneža, je v primeri z izvirnikom precej zvišana.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta. 28. Articl, Khateri bi se Gorniku Vgori ne pustil fa kakorshno bodi rezh rubiti, ali kamra jepezhatiti, inu bi se mu super postavil, ta ie sapadel tri Marke Denariou*“.

Ta prevod nima v svojem čl. 17., ki govori o načinu, kako se izvršuje rubežen, nobene omembe zapečatenja kleti ali stanovanja. Tu je to na novo unešeno, prav tako pa tudi, da mora iti odpor zoper službujočega gornika.

6.) GB Kapsch (1683.): „*Articl 24. Od teh, kir Se nepuste Rubiti. Kadar bi se eden nepustil Rubiti, Inu nemu bi Se branil, taisti Je Sapadl 3 Markh denariou*“.

Marginalna rubrika bi kazala na večane gorske bukve, sankcija za pregrešek pa je povzeta po izvirniku. Beseda *frauenlich* je ostala tu neprevedena, dasi je prevajalec v čl. 4 tega prevoda „*Fraul*“ prevedel s „*silo*“.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „*32. Keteri, keder Bi Se napustu rubet, jenu bi Se jes Silo branu, ta Sapade Strafengo 3 Marke denar*“.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 27. Kateri bi se gorshiko Vgorri nepustil sa kako Kastiga rubiti, aly hram sapezhatit, ta ie sapadel 3 Marke Denario*“.

Prevod utesnuje pogoje kaznivosti („v gori“), razširja jih pa tudi na primer zapečatenja hrama (= Gaden), ki v čl. 16 tega prevoda še ni omenjen kot način rubežni. Nasilnost odpora ni omenjena.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta deved nu Dueisseti Artikel. Kateri se temu gorniku na pusti rubiti ali Hrama Sapezhatiti, inu bi se niemu Super postavou, ta je Sapadou 3. Marke Dinarjou*“.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Namesto predpisa o odporu zoper rubežen ima ta priredba bolj splošno označen delikt: „*13im*“.

Csisto vu Vrhü Hegymestra ali Esküte (praviczó csinecsi) hamicsne pravi ali opszüje, placsa Esküta 1 f, na Hegymestra po duplom“. (Hamično = po nemškem: hämisch).

Še težja kaznen je zagrožena za poseben primer: „6im Csi sto szablo vö potegne ali Pükso mr’si proti Hegymesteri, Ritari ali prouti Eskütom vu Vrhü, more sze prijeti ino k Hegy-mestra hisi pelati, kastige placsa f. 6. K tomí szlisi : Csi bi sto v kleiti zlüczkov zsenkov bio i dveri bi doli zapro ino praznüvao, zsnjouv necsiszto sivo, csi je ozsenjeni, placsa fl. 12. Csi je Junak fl. 6., stere placse sze tri tale Zemelszkoga Goszpuda dosztaja, strti tal pa Hegyseg vzeme“.

„Mrsiti“ = naprožiti zoper koga (puško) ; „zlüczkov zsenzkov“ — z ljudsko žensko, t. j. s tujo ženo (ne pa s soprogo); „praznovati“ = lenariti, pa tudi: nečistost vganjati; „junak“ = samski mladenič. Zdi se, da so lokalne potrebe zahtevale ostre predpise zoper nečistovanje v vinskih hramih; odpor se je bržčas rado pojavljal pri ugotavljanju nečistovanja na licu mesta, ko se je hotelo oba nečistnika odvesti k hiši gorskega gospoda ali starešine srenje. Tudi to je neke vrste službenega poslovanja.

12. Hoffov prevod (1808.): *XXXII. Artikel. Derjenige, der sich nicht pfänden läßt, und sich mit Gewalt wehren wollte, verfällt eine Strafe von 3 Denar“.*

Po GB ljub. muz. bi se moralo glasiti ... „mit Gewalt wehren würde ...“

V zapisnikih iz okolice Klevevža iz l. 1801. ni določbe o odporu zoper izvršitev rubežni, vendar opozarjamo na določbo, navedeno na kraju § 35., ki kaznuje na splošno vsako nasilje.

§ 65. Uničevanje drevja.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[33.] *[Der holz abschlecht.] Item welcher ainem ain pelzer oder obstpaumb nimbt, abhakt oder dörrt, der ist fellig drei mark phennig und den pelzer widerzuerstatn“.*

Vlada je odsvetovala tako visoko sankcijo in zahtevala, da naj se najprej da spoznati po srenji, ali se je poškodovanje izvršilo nalašč.¹⁶² Ti pomisleki pa pri zadnji redakciji niso bili upoštevani.

2.) GB R e c e l j (1582.): „*XXXII. Item kateri em pelzar allj sadenu deruu usame posegka, ali poshushi, ta isti ie sapal .V. Marke denariu [mu i pelzar spet nafaj poverniti]“.*

Vrstni red iz izvirnika je izpremenjen (gl. § 64., štev. 2.) V okvirih stoječe besede je pristavila druga roka.

Spričo zelo povišane kazni si moremo misliti, da originalni Pelzer ni pomenjal „cepič“, ampak „cepljeno drevo“ v nasprotju z necepljenim.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*31. Obstpaum. Item welcher ein Pelzer oder obstpaum nimbt abhakht oder dert, der ist fällig 3 markh Pfennig vnd den Pelzer wider zu erstatten“.*

V primeri z izvirnikom je izpremenjena samo marginalna rubrika.

¹⁶² Gl. M e l l, op. cit., str. 136.

4.) GB l jub. štud. knjiž. (1644.): „*Kateri enimu en pelzar, alli sadnu deruu vsame, poseka alli vsushi, ta je pet marh sapadl, inu Steim zhiger ie tu deruu alli pelzar oprauit*“.

„Oprauit“ = poravnati se.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta 29. Articl, Kateri enemu en pelzar alj drugo shlahno Mladizo posekou alj odlomel, taisti je sapadel tri Marke, inu ta pelzar supet nameistiti*“.

Prevod stavi na mesto sadnega drevesa druge vrste plemenito mladico (= junger Trieb, Spross), kar daje nov smisel.

6.) GB Kapsch (1683.): „*Articl 25. Od dreuia. Kateri enimu en Pelzar ali Dreuo usame, Possekha ali Ushushi, ta ie Sapadl 5 Markhe denariou, Inu ta pelzar Supet pouerniti*“.

Kakor pri prejšnjem členu (gl. § 63., šte. 6.), je tudi tukaj prevod posnet po večanih gorskih bukvah, a sankcija je znatno povišana.

7.) Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): „*17. Kateri en pelzar usame alli poschge, alli taistega koker pade ferderba, ta je peth Mark straffan*“.

8.) GB l jub. muz. (sredi 18. stol.): „*33. Art. Keter enimu en Pelzar ali Shkodnu Dervu poseka, ali ushushi, ta Sapade Strafengo 3 Mark denar: jenu ta pelzar more povernite*“.

Da je res zapisano „Shkodnu“, se vidi iz Hoffovega prevoda gl. zdolaj št. 12.); gre za očitno zmoto: Stati bi moralo „sadno“ ali „žlahtno“.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 28. Kateri enimo en pelzar ale droga slatne Mladize poseka, ali odlomi, taisti ie sapadel 3 Marke ino ta skoda opraviti*“.

Prim. Labasserjev prevod glede mladice in tamkajšnje pripombo. „Opraviti“ je pisna napaka za „opraviti“ = poravnati se.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta trideseti Artikel. Kateri enimu en Pelzar ali Slahtnu Mladje possaka, al' odlomi, ta ie Sapadou 3 Marke dinarjou, inu ta Pelzar nameistiti*“.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat. (Gl. § 66., šte. 11.).

12.) Hoffov prevod (1808.): „*Wer einem einen Pölzer od schädlich Baum umhackt, oder verdorret, der verfällt eine Strafe von 3 Mark Denar, und muss den Pölzer ersetzen*“.

Hoff ni opazil nesmiselne pismene pomote („Skodnu“), ki je že zgoraj pod št. 8.) navedena. Pa tudi, če gre za cepič (Propf), je težko misliti, da bi se dal „posekati“ („umhacken“).

V zapisnikih iz l. 1801. izpod klevevske gorske palice ni posebnega predpisa o uničenju drevja; toda tudi tu se da uporabljati splošna sankcija, omenjena na kraju našega § 34.

§ 66. Sekanje doraslega lesá.

1.) Nemški izvirnik (1543): „*[34.] [Der holz abschlecht.] Item welcher ainem sein haiholz im perkrecht abschlecht, von jedem stam*

zwen und sibenzig phennig und im sovil hin wider zu erstaten oder keren nach erkanntuns der perkgnossen“.

„Haiholz“ je — v nasprotju s plemenitim sadnim drevjem — še stoječ, zelen in sečen les, t. j. doraslo drevje, ki se seka za kole ali za uporabo pri pohištvu, orodju i. pod. (Häu-holz; prim. še A d e l u n g o v besednjak *Der Hay* — in einigen Gegenden eingehogter Wald, ein Hag.) Vendar tu ni mišljen gozd, kvečjemu log s sečnim drevjem. Dostavek, ki veleva, da spoznajo višino storjene škode, je prišel na pobudo vlade, ki je svetovala, naj se višina kazni zniža na 32 penězov, pri odškodnini pa naj se upošteva velikost dreves in pa stopnja samopašnosti storilcev.¹⁶³

2.) GB R e c e l j (1582.): „XXXIV. Item kateri enimu nega Koren leifs ugorshini posegka, od usakateriga stebła LXXII denarieu inu nemu tulikaj nefaj nemeftiti, ali pouernitj po sposnane tih gornikou“.

„Koren-les“ kot prevod za „Haiholz“ = Hauholz (= sečen les) ni razumljiv; morda je hotel Recelj reči „goren les“ = t. j. les, ki služi za kurivo, ali pa „koren-les“ = Wurzelholz. „Berggenossen“ so tukaj prevedeni z „gorniki“, kar je pač čudno, saj je bil za vsak okoliš le en gornik nastavljen. Recelj ni poznal izraza „mejaš“ in je doslej¹⁶⁴ prevajal Bergholden in Berggenossen s sogorniki. V čl. 47 (§ 79) pa mu služi izraz mejaš za soseda (anrainer).

3.) Večane gorske bukve (1595.): „32. Hey:Holtz. Item welcher einem sein Hey-Holz, Im Perkrecht abschlecht von iedem Stamb 72 Pf. vnd Ime so uill zui wider zu uerstaten oder zu kherren nach Erkanntnuß der Perggenossen“.

4.) GB l j u b. štud. knjiž. (1644.): „33. Kateri enimu negouu sennu alli leis Vgorshini poseika, ta ie od Vsakteriga stebła 12 sapedl inu temu zhiger je tuistu billu oprauit pojposnani tih Sagornikou“.

„Heyholz“ prevajalec ni razumel. Ker stoji v večanih gorskih bukvah ista beseda v dva zloga ločeno zapisana (Hey-Holtz), je nemara imel pred sabo prepis večanih gorskih bukev in prevedel obe besedi za-se, dasi se seno ne more „posekati“. Sankcija je globoko znižana.

5.) GB L a b a s s e r (1646): „Ta 30. Articl, Kateri enimu en leis V gorshini poseka, ta ie od Vjakiga driuefa sapedel 72. denar : inu ta leis posposnainu Meiashu nasaj pouerniti“.

6.) GB K a p s c h (1683.): „Articl. 26. Od koloseka. Kateri enimu niegu Leifs V gorshini Posseka, od Sledniga kolla Sapede 72 denariou, Inu niemu toliko Supet pouerniti, po sposnainu teh Sagornikou“.

Izraz iz večanih gorskih bukev je dobil tu prevod „kolosek“, ki pomeni „Weingartsteckenschlag“. Temu primerno je poslovenjen „Stamb“ s „kolom“, kar pa očitno ni pravilno.

7.) E k s c. GB V a g. (sredi 18. stol.): „19. Kateri enimu drug-himu Nega Leifs poseka, je straffan pet Mark“.

¹⁶³ Gl. M e l l, op. cit., str. 136.

¹⁶⁴ Gl. čl. 1, 9, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 26.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „34. Art. Kateri enimu Senu, ali rejen Leifs ugorshene pojseka od Sledniga Kola ima 72 denar. Strafengo date, temu drugemu tulkai Spet vernet, jenu nameistet, koker ti drugi Sagorniki Sposnajo“.

„Senu“ — je pomota nalik GB ljub. štud. knjiž. „Rejen les“ je zelen les, ki se pusti in neguje za posebne svrhe, tu za sekanje trtnih kolov. Pridobivajo se od kostanjevih dreves. Po besedilu tega prevoda ni, da bi morala srenja določiti višino odškodnine v denarju ali povračila kolov in natura.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 29. Kateri enimu en les aly dreuo poseka, ta ie sapadel 72 Denariev ino ta les po Sposnaine teh Mejashu nasai poverniti“.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „Ta eni, inu Tridesseti Artikel. Kateri enimu niegou Leiss v' gorshini posseka, ta je od v'sakiga dervejsa Sapadou 72. dinarjou, inu temu drugimu niegou Leiss poverniti, koker o-Mejashi Sposnaijo“.

Tudi tu ne gre za spoznanje srenje, ampak za določitev škode po sosedih (omejaših). Saj govori ta prepoved drugod povsod o sogornikih ali mejaših.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat. (Prim. § 67., štev. 11.).

12.) Hoffov prevod (1809.): „XXXIV. Artikel: Wer einen das Heu oder erzieltes Holz im Weinberg abschlägt, so soll er von jedem Stamme 72 Denar Strafe geben, und den andern eben so viel zurückgeben und ersetzen, als die andern Bergnachbarn erkennen werden“.

Prevod se drži napačnih izrazov iz GB ljub. muz. (seno, rejen les), kakor tudi svojih, že prej krivo uporabljenih izrazov (Weinberg, Bergnachbar).

V zapisnikih vinogorskih zborov iz l. 1801. pod klevevško gorsko palico ni ustrezne določbe, dasiravno je tam govora o tatvini trt.

§ 67. Tatvina kolov.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[35.] [Der steken stillt.] Item wann einer ainem stecken stilt, auch ain mark phening und dem so die stecken gewesen zwifach wider zu erstatten und zu bezallen“.

V nasprotju z zelenim lesom gre tu za suh, za kole rabljen les. Sankcija za tatvino kolov je ustanovljena po germanskem kompozicijskem načelu. Pripomniti pa je iz zgodovine redakcije¹⁶⁵ tega člena, da je dunajska vlada priporočala, naj se določi povračilo trojnega, ne samo dvojnega števila vkradenih kolov, dalje, da naj se za en kol ne sme zahtevati več ko 4 kr. Ti pobudi pa sta ostali neupoštevani.

¹⁶⁵ Gl. Mell, op. cit., str. 137. Glede kompozicijskega sistema kaznovanja gl. Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte (1889.), str. 77 nasl.

2.) GB Recelj (1582.): „XXXV. Item kateri enimu kolie krade tudi ena Marka deneriu, Inú timu zhiger ie tu kole bilú duegube pouerniti inu plazhati“.

„Duegube“ — kakor v čl. 16 (§ 47., šte. 2) — „zwifach“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „33. Stekhen. Item wan einer ein stekhen stillt, auch ein markh Pfening vnd dem so die stekhen geweißen zwiffach zuerstatten vnd zubezallen“.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „34. Kateri en koll vkrade, ta ie pet marh sapadl, inu temu zhiger toistu billu, toppelt nameistit“.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta. 31. Articl, Kateri en Koll Vkrade, ta ie sapadel eno Marko Denariou Ino tri gube Skode nafai poverniti“.

Prvič je tukaj govora o trikratnem znesku, kakor je dunajska vlada svetovala, pa ni misliti, da bi bil Labasser o tem vedel. Ni pa več predpisano povračilo in natura, ampak odškodnina na splošno.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 27. Od koilla. Kateri enimu en koll Vkrade Sapade 1. Markho den: Inu temu zhegaie ta koll bill topelt namestiti ali poverniti“.

Od večanih gorskih bukev se razlikuje v tem, da „zu bezallen“ ni povsem točno prevedeno.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): „18. En vinski koll straffan pet Mark“.

Na kompozicijski sistem povračila vkradenih stvari se ne ozira, toda sankcija je zelo povišana.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „35. Katerimu en kolz ukrade, je Sapadu eno Mark denar. jenu temu zhegarje ta kolz biu, mu more topelt nameistet“.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 30. Kateri en koll ukrade, ta ie sapadel 1 Marko Denario, ino dva nasai povernit more“.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „Kateri enimu Kolce Vkrade, ta je Sapadou eno Marko Dinarjou, inu temu drugimu topelt kole poverniti“.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Kakor smo že zgoraj v §§ 65. in 66. omenili, ta priredba gorskih bukev ni posebej uredila vprašanj tatvine zelenega ali suhega lesa. Pač pa je na drugačen način — bolj praktično — predpisala kazni za tatvino kakršne koli vrste predmetov na dveh mestih: „4im. Csi bi sto kaj vkradno Veszi ino bi tiszto blago pri Goriczai meo v klejti ino sze more pravicsno poszvedocsiti, taksi Goricze zgübi, stere Goricze sze morejo odati (adati?) poleg v Reidnoszti tri tale more Hegy-mester zemelszkomí Goszpoudi dati, sterti tau Eskütom osztane, tiszto vkradjeno blago sze more nazai dati onomi, sterega je bilou, csi bi pa kaksi Decsko vcsino tou i da Gazda zadoszta more poszvedocsiti, ka je zvün njegovega znanja, taksi sze more sibos ali szkorbacsom pokastigati“.

„12im. Csi sze najde taksi, ka v Goriczaj kai vkradne v nocsi i vlovi sze, placza f. 4., csi sze pa naide vudne, placsa 2 f.“. (Razen tega se obravnava v 2. členu tatvina sadja ali grozdja, o čemur bo še pozneje govora).

V čl. 4. in 12. prekmurskih predpisov se kaznuje tatvina, ki se je izvršila v vasi, ne na gorici, pa se vkradeno blago skrrije v kleti na gorici. Kazen je zapad vinograda, blago se vrne lastniku, vrednost vinograda, ki se proda, se razdeli na 4 dele, tri dobi deželni gospod (glavar), četrti „tau“ (t. j. tal = del) pa ostane srenji (med njimi je gornik). Če pa stori tatvino te vrste deček („Decsko“), pa dokaže njegov gospodar, (tudi oče), da za tatvino in skrivanje v gorici ni vedel, torej, da ni sam nič pri njej udeležen, se kaznuje deček tako, da ga pretepó s šibo ali s korobačem. Če pa gazda (gospodar) ne more ovreči suma, da je n. pr. dečka k tatvini nasnoval ali da si ga je izbral za pomočnika, kaznuje se on sam kot tat. — Druga vrsta tatvine je tista, ki se izvrši na sami vinski gorici; ta se kaznuje, če je storjena ponoči in se storilec vjame, z globo 4 fl., če pa je storjena podnevi („vudne“), s polovico te globe. V obeh primerih si moramo misliti, da s temi določbami stvar ni bila opravljena, ako je bila vrednost vkradenega predmeta tolikšna, da je spadala tatvina v pristojnost deželskega sodišča, odn. krvnega sodnika (Bannrichter). N. pr. Constitutio Criminalis Carolina (1532.), po kateri so bile še druge določbe deželnih kazenskih zakonov narejene, je kaznovala že prvo tatvino, če je bila vrednost predmeta najmanj 5 goldinarjev, s smrtjo, drugo pod 5 gl. vrednosti z izpostavo na sramotnem odru (Pranger) in izgonom, tretjo, ne glede na vrednost, z obešenjem (moškega) ali vtopljenjem (ženske).¹⁶⁶

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXXV. Wer jemand einen Weinstecken stellt, hat eine Mark Denar verfallen; und dessen Weinstecken es war, den muß er doppelt ersetzen“.

„Stellt“ ni pomota; tudi v XXXX. členu piše Hoff tako (namesto „stiehlt“).

Zapisniki iz klevevške okolice (1801.) govore pač o tatvinah trt, ne pa kolov. Kazni so se pa vendar le smele izrekati po splošni določbi, o kateri smo razpravljali v § 35. na kraju.

§ 68. U d o r z n a s i l j e m.

1.) Nemški izvirnik (1543.): [36.]. [Der in ein press oder Keller einpricht.] Item welcher ainem einbricht in die press oder Keller und mit frävel auf in schlecht, der soll an laib und guet gestraft werden“.

Ne gre za ulom (Einbruch) radi tatvine, ampak za udor in nasilje, ki se izvrši na stanovalcu prostora, v kateri je preša ali klet. Kazen je tu arbitrarna, vendar se izreka le tako, da se storilec na životu in na blagu ukori. Listine¹⁶⁷ iz Spodnje Štajerske pričajo, da se je udor z nasiljem kaznoval z zrcalečimi se kaznimi; odsekala se je storilcu noga, s katero

¹⁶⁶ Gl. Radbruch, op. cit., str. 75. nasl.

¹⁶⁷ Gl. Mell, op. cit., str. 137.

je stopil v klet, in pa roka, s katero je zamahnil za udarec. Na te kazni ni misliti, ker krvavih kazni gorske bukve ne odreja. Po čl. 36. se je kaznovalo s šibanjem in pa z globami, toda dejanje se je moralo zgoditi iz hudobije ali zlobnosti.

2.) GB Recelj (1582.): „XXXVI. Item kateri enimu noter flomi Vhrambo ali Vfidanizo Inu skuji fraul nan bije ta ifti Ima na shiuoti, inu na blafi straiiffan biti“.

Na vinskih gorica h ima skoraj vsak vinogradnik hram (= „Gaden“), ki je zgrajen v glavnem iz lesa, ali zidanico (= „gemauerter Keller“). Dočim nemški izvirnik vzporeja prostor, kjer se preša mošt, in klet, kjer se hrani vino, stavi Recelj v isto vrsto „hrambo“ ali „zidanico“. „Fraul“ ni prevedel nikjer, bržčas ni vedel, kako bi se izrazil. „Na blafi“ pomenja „na blagu“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): 34. *Kheller Prechen. Item wellicher einem einbricht in die Preß oder Kheller und mit frauel auf ihn schlecht, der soll am leib vnd guett gestrafft werden“.*

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „36. Kateri enimu kelder, hram alli hpreshi slomi inu bi se ottel braniti, ta se more na Schiuotu inu na blagi straiifat“.

Prevajalec je vrstni red izpreobrnil in navedel ta člen za tistim, ki pride v izvirniku šele kot 37. na vrsto. Zakaj, ni razbrati. Smisel pa je nejasno podal. Ni navedeno, kdo bi se hotel braniti, pa tudi ne, kaj naj bi bilo tisto, česar bi se hotel ubraniti. Vendar se da vse to točno po smislu dopolniti.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta. 32. Articl, Kateri enimu lomi, olj enega Vdari taisti ima na shivotu inu na Blagi straiiffan biti“.

Vlom je tu posplošnjen; ni niti rečeno, da mora biti izvršen radi nasilnega napada na stanovalce. Ni pa za udarce označeno, kje in zakaj se zgode. Smisel gre po tem prevodu čisto drugam.

6.) GB Kapsch (1683.): Vacat. Bržčas se je zdela ta določba prevajalcu nepraktična, ker so bili takšni primeri največkrat kaznivi kot *causae maiores*.¹⁶⁸

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): „21. Kateri krade alli Notri Lomi ta je usè zapadu“.

Smisel stoji v nasprotju z izvirnikom. Tu je stavljena pod sankcijo konfiskacije vse imovine vsaka tatvina ali vlom v vsakršne prostore. Od prvotnega predpisa ni ostalo prav nič.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „36. Art. Kateri enimo Stare Presho, Hram ali jes Sillo nad eniga udari, ta ima na Svotu jenu blagu Strafan biti“.

Prevod zahteva, da je storilčevo dejanje uspelo, ko govori o preši in hramu, ki se stre; ne označuje pa namere, kot v izvirniku, da naj se to

¹⁶⁸ Po CCC, čl. 159., se je glasila kazen za to zločinstvo različno; od „schwere leib straff“ do smrtne kazni (obešenje pri moških, vtopljenje pri ženskah).

zgodí radi nasilja na osebah. Pač pa kaznuje „nasilni“ udar (= napad?) kot samostojno dejanje, ne da bi navedel, da je moral udarec povzročiti kakšno škodo.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 31. Kateri enimo Hram resbie ali eniga vgori do kirvi udari, taisti ima na Sivoti, ino na Blagi strafan biti*“.

Tu je dvoje dejanj različne vrste stavljeno pod sankcijo, ne da bi drugo z drugim bilo v vzročni zvezi. Zahteva se pogoj, da storilec hram razbije (= „resbie“ = razbije), ali pa, da je napad povzročil krvavo rano; krvna podplutba menda ni tu vključena. („Sivoti“ = životu).

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta 33. Artikel. Kateri enimu v' Hram Slomi, ali ga pak gori v Bjie, ta ima na Shivoto inu na blagu Straffan biti*“.

Smisel je ta, da se kaznuje vlom v hram ali pa „gori“ t. j. na vinski gorici, v hramu ali kje drugod, izvršena telesna poškodba. Da bi šlo za uboj, kar bi se dalo sklepati iz „v(bije)“, pač ne more biti mišljeno, ker bi bila to causa maior.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat. Vendar je treba tudi tu poudariti, da se po teh predpisih kaznuje vsaka svaja (Zank, Hader) in izzivanje k „bitju“ (= bitki, tepežu) kar na splošno.

12.) Hoffov prevod (1809.): „*Wer einem die Presse, das Haus zertrümmert, oder mit Gewalt einen schlägt, muss an Leibe und Vermögen gestraft werden*“.

Da „Haus“ ni ustrezen prevod za „hram“, leži na dlani.

Po zapisnikih iz okolice Klevevža (1801.) ni posebne določbe o udoru z nasiljem, kaznuje se pa lahko kot „realer Unfug oder Gewalt“ (gl. § 35. na kraju).

§ 69. Napadi na osebe.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „*[37.] [Wen ainer den andern schlecht oder überlauf.] Item schlecht oder überlauft ainer dem andern und zeucht ein schaden zue im perkrecht, auch bei fünf mark phening und den sein schaden widerkeren*“.

Kazniv je udarec ali naskok na neko osebo na vinski gorici, ki osebi povzroči škodo na telesu.

2.) GB Recelj (1583.): „*XXXVII. Item aku Eden drufiga Bie ali pretezhe inu poskodi Vgorshini tudi pone. V. M. denarieú Innu timu negouo skodo nesai pouerniti*“.

„Pretezhe“ je netočno za naskok. „Pone“ — pač pisna pomota za „poene“ — „kazni“. V. M. = čitaj: pet mark.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*35. Überlauffen. Item schlecht oder überläufft einer den andern, vnd zeucht im schaden zu, Im Perkrecht, auch bey 5 March Pfenig vnd sein schaden wider zu kheren*“.

4.) GB Ijub. štud. knjiž. (1644.): „35. *Kateri eniga Vgorshini Vdari, alli Vrshah hboiuu da, ta ie pet marh sapadl, inu Steim obsekaniem oprauit*“.

Vrstni red je izpremenjen (gl. gori § 67., št. 4.) „Überlaufen“ ni prav prevedeno, ker je pod „Vrshah h boiuu da“ lahko nasnovanje drugega k pretepavanju ali pa izzivanje k pretepavanju. „Obsekani“ bi pomenilo, da gre za uporabo noža ali drugega rezila. To pa ni v skladu s smislom. Saj se naj upošteva vsaka poškodba, tudi če se vrši s kolom in pod.

5.) GB Labasser (1646.): Vacat. Bržčas je smatral prevajalec, da zadostujejo določbe čl. 3.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 28. *Od nad Skhakaina. Vdari ali natezhe eden tiga drusiga, Inu Skodo preime u gorshini, ta isti ie Sapadeu 5 Margk den: Inu temu niegouo Skodo Supet uerniti*“.

Prevod je posnet po večanih gorskih bukvah, le izraz „zeucht“ je ponesrečen („preime“), ker zamenjuje dejanje in učinek.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): „2. *Kateri Vgorij pres toschbe Vdarj, ta je straffan peth Mark*“.

Ta člen sledi takoj za predpisom, da mora vsakdo na vinogorskem zboru orožje odložiti. „Brez tožbe udariti“ znači menda, sam si svojo pravico poiskati, tako da bi bil smisel tega člena, da se zabranjuje nasilna samopomoč.

8.) GB Ijub. muz. (sredi 18. stol.): „37. *Art. Udare ali prettshe eden tega drusiga, jenu Skodo preime u gorsheuni, ta more k Strafefengi 5 Mark denar gors. gosp. Spounet, jenu temu drugimu negovo Skodo plazhat*“.

Prvi del člena spominja na GB Kapscha; morda sta imela isti nemški tekst pred seboj.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „Ta 34. *Artikel. Kadar eden tega družiga ozhe v gori resbijat, ali mu skodo sturiti, ta je Sapadou 5 Markou dinarjou, inu temu drugimu skodo poverniti*“.

„Ozhe“ ne more označevati samo poskusa, ker je nazadnje o storjeni škodi govora. Škoda pa mora biti storjena na osebi, t. j. telesu.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat. Seveda velja tudi tu pripomba, navedena v § 68., pri št. 11.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXXVII. *Artikel. Schlägt, oder überläuft jemand den andern, und er leidet Schaden in den Weingarten, der muß zur Strafe 5 Mark Denar den Bergherrn ersetzen, und den andern seinen Schaden zahlen*“.

V zapisnikih iz okolice Klevevža (1801.) ni posebnega predpisa, ki bi ustrezal členu 37. izvirnika, pač pa splošnejša določba, o kateri smo že opetovano govorili (§ 35. na kraju).

§ 70. Odnášanje prsti.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[38.] [Ertrich aufhebt.] Item welcher dem andern sein erdrich aufhebt und zu wildgail in seinen weingarten weck tregt oder fuert, der ist fällig zwen und sibenzig phening und dem sein erdrich wider zu bezallen“.

„Wildgail“ znači „divji gnoj“, t. j. vejevje, ki se zakoplje v vinogradsko prst, da strohni in da gnoj. Dobesedni pomen tega člena bi bil, da nekdo prst s tujega vinograda vzame in jo porabi za gnoj na svojem svetu. Slovenski prevodi so stvar po večini tako razumeli.

2.) GB Recelj (1582.): „XXXVIII. Item kateri Edin timu drufimu negou perst lyftie, oloe gnoie gori Vsigúe inu Kponafhanú sui Vinograd prazh nefse ali pela, ta ifti ie Sapal LXXII. denarieú inu timu negou perst fpet plazhath“.

„Kponafhanú“ je menda star izraz „izpodnašanje“: to, kar „se izpodnaša“ (= untergraben), t. j. v zemljo h korenikam trte zakoplje namestu hlevnega gnoja (prim. v tem §., št. 6); to bi bil prevod za „zu Wildgail“. Če pa je „kponafhanu“ samo nekakšen lapsus calami, bi pričakovali pred „sui“ še prepozicijo „v“. „Listje“ je pravi „wildgail“; zraven pa se omenja tudi navadni hlevni gnoj.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „36. Wild gaill. Item welcher dem andern sein erdrich auffhöbt, vund zu Wildgaill in seinem weingarten wegträgt oder füredt der ist fällig 72 dj: vnd dem sein erdrich widerzubezallen“.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „Kateri enimu negou gnuy, alli perst vsame ta ie tri marke sapadl inu steim zhiger ie toisto billu oprauit“.

Sankcija je tu zelo povišana. Mišljen je gnoj iz listja.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 33. Articl, Kateri enimu gnoj ali Blatu V gorshine Vsame inu Vsui Vuinogradt nefse oli pella, ta ie sapadel 72. Denariou, inu supet tuistu karie Vsel nafai pouerniti“.

„Blato“ utegne pomeniti tisto prst ali pesek, ki ga voda na kraju vinograda ali v vinogradu po nalivih pusti. Povračilo in natura je tu predpisano, toda poravnava na drugačen način je bila gotovo tudi dopuščena.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 29. Od Persti ali Zeline. Kateri drugemu Perst ali Zelino usame Inu Vsoi Vinograd Sposnashine od pelia ali odnefse, taisti ie Sapal 72 den: Inu niemu niegouo zilino ali perst zupet Plazhati“.

„Celina“ = prst od neprekopanega sveta. „Sposnashine“ je bržčas isto kot izpodnašanje v GB Recelj (gl. zgoraj št. 2.).

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): „22. Kateri Mejasch enimu Drugimu perst kopa, je straffan pet Mark“.

Mejaš utegne tu pomeniti le soseda. Prevod je silno okrajšan, pa se da navzlic temu pravilno tolmačiti, ko naj se čita na vinogorskem zboru zbranim ljudem.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „38. Art. Keteri temu drugomu negovo perst gori ufigne u negou nograt nese jenu pelle, ta je Sapadu 72 denar: jenu temu drugumu to perst plazhat“.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 32. Kateri gnoi aly Blato vgori usame ino svoi nograd nese, aly pela, ta ie sapadel 72 Denariev ino supet toisto kai ie visl nasai povernit“.

Prepisovalec je izpustil prepozicijo „v“ pred „nograd“, in pomotoma zapisal „visl“ namesto „usel“ = vzal.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „Ta 35. Artikel. Kateri temu drugemu v'niegovi gorshini semlo, ali gnuji v'same, inu v Suoi nograd pelá, ta je Sapadou 72. dinarjou temu gorskimu gospudu, inu temu drugimu Supet taistu poverniti“.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXXIX. Artikel. Wer dem andern seine Erde aufhebt, und in seinen Weingarten trägt, oder führt, der ist verfallen 72 Denar und muß den andern die Erde zahlen“.

Hoff je prevedel 39. člen pred 38.; pač pomotoma. V GB ljub. muz. teko številke v pravem redu (po izvirniku).

Zapisniki iz okolice Klevevža, sestavljeni l. 1801. nimajo ustrezne določbe. Pač se da odnašanje prsti kaznovati kot „realer Unfung“. (Gl. § 35. na kraju).

§ 71. Izkop mejnikov in podkopavanje občnih potov.

1) Nemški izvirnik (1543.): „[39.] [Pigmarch aushaut.] Item welcher pigmark aushaut oder den gemeinen weeg zu nahend haut oder vernicht, die puess fünf mark phening, und was an dem weeg gebräch, denselben schuldig widerumb zu machen“.

Pod sankcijo težke globe stavi ta določba izkopavanje mejnika in kopanje zemlje preblizu obče uporabljane poti ali pa pokvarjenje poti. Vlada je nasvetovala, kakor kaže zgodovina kodifikacije tega člena,¹⁶⁹ da naj bi prišlo do izraza, da se s tem dejanjem povzroči gotova nevarnost pri uporabi pota. Ta pobuda pa ni bila upoštevana. Prestavljanje mejnikov je bilo po CCC goljufija, ki se je kaznovala kot *causa maior*,¹⁷⁰ zato more imeti ta člen gorskih bukev le ta pomen, da naj se kaznuje onemogočenje pravilne razmejitve. Tudi javni poti služijo za mejo. V tem smislu ni razlike, ali se izkoplje (uniči) lastni, sosedov ali mejnik tretjega lastnika. Tu ni prvenstveno predpisano povračilo škode, ampak zahteva se, da naj pride do status quo ante.

¹⁶⁹ Gl. Me11, op. cit., str. 138.

¹⁷⁰ Po CCC, čl. 114, se je glasila kazen za to zločinstvo različno; od „peinlich straf am leib“ do smrtne kazni („na kolesu“).

2.) GB R e c e l j (1582.): „XXXIX. Item kateri Meienike Vun kopa ali fanifha, ta poene V. Mark denarieú Inu kar na tim potú Manka tuga istiga ie spet dolghan sturiti“.

Prevod ni točen. — Ni prišlo do izraza, da gre za ogroževanje potov, dasi je govora na kraju o „manjkanju“ potov, na kar spominja „fanifha“, = zaniža, zniža potišče. Seveda pa je tudi mogoče, da spada „zniža“ k mejnikom, če jih storilec napravi s tem nevidne, nerazločljive. Pri sankciji pa manjka glagol („ta plača poene“), kakor v izvirnem besedilu.

3.) V e č a n e g o r s k e b u k v e (1595.): „37. Pidt markht. Item wellicher Pidt - markht außhaut, oder den gemeinen weeg zu nachet haut, der verwürkht die Pues 5 Markh Pfenig, vnd was an dem weeg gebräch demselben schuldig wider zumachen“.

4.) GB l j u b . š t u d . k n j i ž . (1644.): „38. Kateri en minik Vnkaj iskopa, alli en nou nenouadni pot della, ta je pet marh sapadl“.

Prevod je predrugačil smisel kazenske sankcije. Ne gre mu za uničevanje ali ogroževanje obče uporabljane pota, ampak za napravljanje novega pota, menda po tujem svetu, pač v svojo korist. Ni pa določbe o tem, da naj pride do status quo ante.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „Ta 34. Articl, Kateri bi en Melnik Iskopal, olj enimu gmainpotu preblifu kopal, ta ie sapadel f pet Mark Denariou inu supet ta pot a kaminie kaj s shkoti poprauiti“.

Prevajalec predpostavlja, da se je zaradi preblizega kopanja ob potu kamenje porušilo. „Kaj k shkoti“ je lapsus; menda „kamenje je povzročilo škodo“.

6.) GB K a p s c h (1683.): „Articl. 30. Od Meinikhou. Kateri en Meinighk iskopa, ali Sa nizh sturi, ie Sapal 5. Margkh den: in kai na'taistim falli, ie dolsan Supet Sturiti, Inu ta menighk, Sgornikhi, Smeashimi, ogle-dati, Inu taistu mestu postauti“.

Prevod se tu ni držal večanih gorskih bukev. Na eni strani je izpustil omeniti, da gre za pogoršanje obče uporabljane pota, na drugi pa je izrazil umestno misel, da naj določijo vzpostavitev prejšnjega stanja tisti vinogradniki, ki so prizadeti. Prepozicija „na“ je izostala.

7.) E k s c . GB V a g . (s r e d i 18 . s t o l .): „24. Kateri Meinik un versche, straffan pet Mark“.

O skvarjenih potih tu ni govora; o vzpostavitvi status quo ante takisto ne. Morda se je smatralo to kot samo po sebi razumljivo.

8.) GB l j u b . m u z . (s r e d i 18 . s t o l .): „39. Art. Keteri Melnike Ven kopa, ta navadni pod Satira, jenu k nezhemer naredj, je Strafenga 5 Marck denarj jenu zhe kei na teim potu fali, je doushan popravet, jenu Supet toku naredit, koker je popreit blu“.

9.) GB S o t e s k a (s r e d i 18 . s t o l .): „Art. 33. Kateri bi en Meinik Iskopal, aly enimu novi pod sturil, ta ie sapadel 5 Mark Denariev“.

Nova misel, da napravi storilec nekemu drugemu novo pot! Ni jasno, kaj si je predstavljal prevajalec kot kaznivo: V prvi vrsti bi šlo za tistega, ki je novo pot naročil. Morda gre za nov pot kot novo mejno črto.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta 36. Artikel. Kateri bi en Meinik is koppov, ali pre blizu eniga gmein Potha pokopou, ta je Sapadov 5. Mark, inu Supet topelt, oku je kej Skode, poverniti*“.

Mišljeno je, da vinogradnik (pre)koplje svet ali zemljo preblizu občnega pota. Nova misel pa je, da se vrne škoda v dvakratnem znesku po kompozicijskem sistemu. Ni pa tu navedeno, komu naj se tista dvojna škoda povrne. Menda bi se vendarle smela zahtevati vzpostavitev v prejšnji stan.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): „*7im Csi pa sto Mejou dale vö potiszne ali oszkopi, placsa fl. 4.*“.

Po tem tekstu pa se kaznuje resnična termini motio. O potih, ki se zastran meje izpremene, pa ni govora.

12.) Hoffov prevod (1808.): „*XXXVIII. Artikel. Wer die Marksteine ausgräbt, den gewöhnlichen Weg verderbt und zu nichts macht, ist eine Strafe von 5 Mark Denar, und wenn etwas an diesem Weg fehlt, ist er schuldig zu reparieren, und wieder so zu machen, wie es ehender war*“.

O izpremenjenem vrstnem redu gl. § 70., številka 12. —

V zapisnikih vinogorskih zborov iz leta 1801., izpod gorske palice Klevevža, stoji pod 4. številko: „*Wenn jemand einen Reinstein heimlich, oder gewaltthätig heraus wirft, oder übersezt, verfällt nebst Ersaz aller Unkosten ein Landeimer Wein*“.

Tu gre za pravcato skrivno ali nasilno termini motio, za katero je bila zagrozitev kazni potrebna, ker tedaj velja-joča CC Josephina ni predvidevala tega delikta.¹⁷¹

§ 72. Tatvina sadja in grozdja.

1.) Nemški izvornik (1543.): „*[40.] [Weinpör oder allerlai obs stillt.] Item wer ainem sein weinpeer oder allerlai obst, wie es genannt ist, stilt, der ist fällig vier schilling phening oder ain or abzuschneiden und den andern sein schaden abzulegen*“.

Vlada je nasvetovala,¹⁷² naj se odrezanje enega ušesa sploh izpusti in pa, da naj se pri otrocih izpod 14 let starih ne daje kazen 4 šilingov, ampak nekakšna druga, pač blažja. Štajerski deželni stanovi pa se niso uklonili. Iz alternativne določbe, da se kaznuje z odrezanjem enega ušesa ali z globo, se vidi, da primarno sploh ni šlo za telesno kazen, ampak za sramotečo kazen: tátu grozdja ali sadja naj se izreče najprej globa, ako pa neče ali ne more plačati, naj se mu malo ušesce odreže ali pa zarezje,

¹⁷¹ Gl. „Allgemeines Gesetz über Verbrechen, und der selben Bestrafung“ z dne 13. januarja 1787. Po Bratsch, *Peinliche Landgerichtsordnung in Oesterreich unter der Enns* iz l. 1751., se je smela izreči za ta delikt smrtna kazen, ako bi se ž njim oškodovale meje province.

¹⁷² Gl. Mell, op. cit., str. 139. Pripomniti je treba, da je imela CCC v svojih členih 164 („Von jungen Dieben“) in 179 (Von übelthättern die jugent oder anderer sachen halb, ire Sinn nit haben) blažje predpise o kaznovanju mladostnih oseb.

vsekakor odloči od velikega uhlja. Zaznamovati tatú kot takšnega, če se ne podvrže sodbi na plačilo globe, to je bil namen kazni in nič drugega. Dokazano je, da se je takšno kaznovanje zlasti na Nižjem Avstrijskem dejansko izvajalo. Zato je cesarski red za deželna sodišča z dne 30. decembra 1656.¹⁷³ zabranil izvrševanje vseh telesnih kazni, ki okrnjajo ude.

2.) GB R e c e l j (1582.): „XL. Item kateri Enimu negoúo grosdie, ali Vsakateri shlaht sad, kakouishnega imena sad bodi ukrade, ta ie sapal tri shilinge denarieu, ali enú Uhú doli odrefat inú timu drugimu shkodo doli plazh'ati“.

Dvoje utesnitev: Sadje mora biti „žlahtno“, t. j. gojeno, plemenito; za lesnike, divje češnje in pod. se ne kaznuje. Globa je znižana od 4 na 3 šilinge.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „[38.] Obst und weinbeer. Item wer einem seine weinpres, oder allerley Obst wie es genent ist, stillt, der ist fällig zu ersten mall fünff markh Pfenig, zum andern ain Ohr, zum dritten nach erkhandnuss der Pergkhgenossen, zu straffen, vund dem andern sein schaden abzulegen“.

Da je beseda „weinpres“ samo lapsus calami za „weinper“, se vidi že iz marginalne rubrike. Ta določba omiljuje prvotno kazen tako, da predvideva troje kazni postopoma za prvi prekršek, dalje pa za prvi povratek in slednjič za drugi in nadaljnje povratke. Prva kazen je dosti trda, trša od izvirnika, druga, stigmatiziranje, je absolutno izrečena, tretja — kjer gre za že stigmatiziranega tatú pa je prepuščena arbitrarnemu preudarku v srenji zbranih sodnikov: vobče bo to kazen, da se storilec zapodi iz okoliša gorske palice.

4.) GB l j u b . š t u d . k n j i ž . (1644.): „39. Kateri grosdie ali sad vkrade, ta ie deset marh sapadl, alli enu vhu odresat, inu skodo plazhat“.

Pomniti je, da je tu denarna kazen visoko poostrena, pač zbog poslabšanja valute med tridesetletno vojsko.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „Ta. 35. Articl, Kateri bi timu drugimu jat alj grosdie kradel, ta ie sapadel peth Mark, Denariou inu Venej skodo more opraviti“.

Tu je že odpala kazen stigmatiziranja, ki jo je prejšnji prevod, napravljen le 2 leti poprej, še predvideval. Globa pa je tudi tu, sicer ne tako hudo, pa vendar povečana. „Venej“ utegne biti pisna pomota za „vselej“.

6.) GB K a p s c h (1683.): „Articl 31. Od Grosdia ali Saada. Kateri drugimu grosdie, ali drugi Saad Vkradel, taisti ie Sapadl k peruimu 5 Margkh den: drugimu Suoie Vhu, k tretimu po Sagorskim Sposnainam Kastigan biti, Inu timu drugimu niegouo Skodo nadomestiti“.

Prevod se drži točno večanih gorskih bukev; da pravi „svoje“ namesto „eno“ uho, ne pride v poštev. V letu 1683. je veljala že prepoved okrnjenja telesnih udov.

¹⁷³ Prim. PZ., str. 427, 428.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat; da ima ta prirediteljev predpisov gorskih bukev posplošnjeno določbo o tatvinah, smo že navedli v § 68., števil. 7.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „40. Kateri enimu grozdje ali drugi Sad ukrade, ta je Sapadu 4 Shilink denar, ali Se mu ima enu uhu odresat, jenu temu Drugimu to Shkoda plazhat“.

Prevod je do malega — izpuščeno je, da gre za „allerlai obst“ — napravljen po izvirniku in je obdržal celó kazni odrezanja ušesa, dasi sredi XVIII. stol. o njej ni moglo več biti govora.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat. Naj tu opomnimo, da velja na Dolenjskem iz davnine po langobardskem pravu posneto pravilo, da popotnik sme utrgati 3 grozde, da si uteši žejo („drei sind frei“).¹⁷⁴

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „38. Artikel. Kadar bi eden Ednimu grozdje, ali tudi fat, kakershni bodi, kraduv, ta je Sapadou 4 Shillinke, tudi temu drugimu Skodo poverniti“.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): „2-im: Csi bi pa Tühincza naisli v Goriczai, ka bi szad tergao, morejo prijati Hegymester i Eskütye i vzeti kastigo 30 kr.

K tomu na dale: Csi bi szam eden cslovik naisao koga, ki bi Szad ali Grazge kradno i szam nebi ladao snjim ino bi vido gde koga i onoga bi na pomocz zvao, bodi on Nemesnyak ali Paver i csi njemi ne pomore, placsa kastigo 1 f.“.

„Tühinecz“ = tuhinec = tujinec, Fremdling; „Grazge“ = grozge („a“ je nenaglašen) = grozdje; „Nemesnyak“ (od madj. „nemes“ - adelig) = plemič. Prvi del predpisa velja za tujce; za domače vinogradnike ima ta prirediteljev splošnejši predpis, o katerem smo že govorili (§ 67., št. 11., drugi primer). Drugi del pa uvaja povsem novo misel, ki močno spominja na kolektivistično pojmovanje koristi vseh vinogradnikov na vinski gorici. Kdor koli je poklican na pomoč, da se tat ujame, ta mora priti pomagat, če ne, ga zadene kazni.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXXX. Wer einen Trauben oder andere Frucht stellt, der hat verfallen 4 Schillinge Denar, oder man muß ihm ein Ohr abschneiden, und dem andern den Schaden zahlen“.

Glej zgoraj števil. 8.; prevod iz slovenskega na nemško je točen.

V zapisnikih iz l. 1801., napravljenih pod klevevško gorsko palico, se nahaja sledeča ustrezna določba: „3tio: Eben so, wenn ein Berghold dem andern Weintrauben, Obst oder sonstige Nutzfrüchte bis auf den Werth von 5 fl oder darunter entwendet, verfällt nebst Schaden ersatz für den Beschädigten die Strafe von einem Landeimer Wein“. Tu ne gre za navadne zlikovce, ki kradejo, ampak za vinogradnike same; kajti drugače kazni v vinu ne bi imela smisla. Tudi je meja vrednosti omejena; kajti vobče je

¹⁷⁴ Gl. Dolenc, Kazenska sredstva po sodbah slovenskih ljudskih sodišč; Przewodnik historyczno-prawny, [Lwów], l. 1931., str. 13.; Prim. His, Das deutsche Strafrecht bis zur Carolina, str. 162.

veljalo po Jožefinskem k. z.,¹⁷⁵ da se kaznujejo tatvine poljskih pridelkov in sadja na prostem polju kot „politično upravni“ delikt: šibanje, sramotni oder, zapor, izgon, prisilno delo so bile kazni, globe pa se niso smele izrehati. Po CCC pa je bila tatvina v vrednosti nad 5 fl že *causa maior*.¹⁷⁶

§ 73. *Posledice neizpolnitve plačilne obveznosti glede kupa vinogradov.*

1.) Nemški izvornik (1543.): „[41.] *[Burgen umb verkauft weingarten etc.] Item wann ainer ain weingarten verkauft und nimbt umb die schuld pürgen, er helt die frist nicht und geet hin und underwindt sich on sein und des pergmeisters willen, des weingarten mit frävel, so sol der perkmaister dem, der den weingarten verkauft hat, wider einantworten. und ob er icht darzue gearbeitet hiet, die sol er verloren haben und darnach dem perkmaister fällig sein fünf mark phening umb das, das er sich des gerichtts underwunden hat*“.

Pri tolmačenju tega člena se mora upoštevati, da je stavljen v vrsto gospodarskih deliktov. Pod tem vidikom ga razlagamo tako, da zadene kupca vinograda, ki ne plača kupnine v dogovorjenem roku, niti ne izpolnijo te obveznosti njegovi poroki, pa se vendar v vinograd useli in ga začne obdelovati, kazen, da mu vzame gornik vinograd in da mu kot zamudnemu kupcu propade vse, kar je na vinogradu sam zastran izboljšanja storil; povrh mora pa še globo plačati, ker se je zlovoljno („mit frävel“) urinil v posest, ne da bi se obrnil na sodišče, da bi ono zadevo uredilo. Da je morala biti kupna pogodba od vsega začetka sklenjena „z roko“ gorskega gospoda ali gornika, sledi že iz predpisa čl. 21. gorskih bukev (gl. § 52.).

2.) GB Recelj (1582.) „*XLI. Item kadar Eden enimu en Vinograd proda, Inu sa dolg poroke vsame, Inú ne dershi Frifhta, Inu gre tie inu se postopi bres negoue inu tiga gornika uole, Sfraffelnam tiga vinograda, taku ima ta gornik, timu, kir ie ta Vinograd prodal, spet noter ifrozhitj, inu aku bi ta drugi kikaj Vnim bil delal tu on ima sgubiti, Inu ie pottler timu gornimú gospudi sapal V Mark, satu kir se ie on te rihte podstopl*“.

Recelj je v besedilu svojega prevoda napravil gorskega gospoda — za upravičenca, ki dobi globo, in ne gornika. „Kikaj“ utegne biti lapsus za „količkaj“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „[39.] *Früst umb verkhauffte gründt. Item wan einer ein weingartten verkauft, vnd nimbt vmb die schuldt Pürgen, Er helt in die früßt nicht vnd gehet hin, vnd vnterwindet sich, ohn sein, vmd des Pergmaister willen, des weingarttens mit frauel, so soll der Perkhmaister, dem der weingartten verkauft hat, wider einantwortten vnd ob er Icht darzue gearbeitet hat das soll Er verlohren haben, vnd darnach dem Pergmaister fällig 5 March Pfenig, vmb das er sich des Gerichtts unter wunden hat*“.

¹⁷⁵ Gl. citat zakonika v opombi 171); drugi del, § 30.

¹⁷⁶ Prim. opombo 168.)

Ta člen se razlikuje od izvirnika samo po marginalni rubriki, ki je pa tu stvarneje izražena.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „40. Kader eden en Vinograd preda, inu vsame sa dolg poroke, taisti nadershi nemu fristha, inu gre tiakay, inu se podstopi bres veisty Gorskiga Gospuda alli Gornika tega Vinograda. Taku ima ta gornik timu ta Vinograd, kier ga ie predal, supet noter antuertat, inu oku bi on bil nega delal, taku ie on sapadl tu dellu, inu gorskimu gospudu tudi pet marh strafenge, Sategavola kier se ie on tri rezhi podstopel“.

Izpremembe napram izvirniku so, da treba vestí gorskega gospoda ali gornika, a kazen ne gre gorniku, ampak gorskemu gospodu; brez dvoma so bolj v skladu s členom 21. izvirnika nego izvirnikov čl. 41. sam. V zadnji vrsti je čitati „ti“ ali „te“ namestu „tri“.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta. 36. Articl, Kader eden enimu ļui Vuinogradt proda, Inu ta kirga kupi nemor taisti Vuinogradt plazati, de more eniga poroka postauti, inu tiga Vn isgouorienga na Dershi, Inu se pres Gornikoue Vesti ta Vuinogradt delati potstopi, tako more ta Gornik supet ta Vuinogradt timu Zhigar ie popreij bil izrozhiti Inu aku ie kai Vnim delal taku mu fa tuistu nizh nima biti, Inu ie Verhu tiga gorskimu Gospudu 5. mark sapadel“.

Prevajalec se je potrudil, da je smisel predpisa jasneje povedal. To se mu je res posrečilo. Za „isgovorienga“ pa je, pač pomotoma, izpustil „roka“. Nalašč pa je menda opustil prevesti „mit frävel“ (zlovoljno ali iz hudobije), in pa utemeljitev, zakaj je treba kaznovati; oboje res ni bistveno potrebno.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl 32. Fristi Sa prodane Grunte. Kader eden ein Vinograd proda. Inu Vsame Sa ta dolg Poroche, ter ta drugi Fristha neobdershi, ta Se bres niega Inu bres Gornikhoue Vole Vinograda is preuzetia podstopi, taku Ima Gornikh timu, kateri Je Vinograd prodal, Spet izrozhiti, inu aku bi kai notri delal, tu Ima Sgubiti, Inu potler Je Gorskimu Gospudu Sapadl 5 Margk den: Satu de Se ie on sam te Prauize Potstopil“.

Prevajalec se je držal točno večanih gorskih bukev, samo na kraju je rekel, da je opravičen zahtevati kazen gorski gospod, ne pa gornik; bržčas je mišljeno, da bi gornik denarno globo moral itak izročiti svojemu gospodu. Za nemški izraz „Fravel“ rabi tu izraz „prevzetje“, dočim je slovenil isti izraz prej „guaut“ (čl. 7), ali „s silo“ (čl. 32., 36.).

7.) Eks c. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „41. Art. Keter enimju en nograd proda jenu ufsame Sa ta douk poroke, on ta ferst nemu naderschi, gre ke, te Se podstope pres nega jenu gors. Gosp. Voile, jenu naveideina tega Nograda jes Sillo, toku ima ta gors. gosp. tega, takiri je ta nograd prodau, Speit nemu adantvertat, jenu oku je kei na tem Deilu Sa tega vola, kier Se . . . te Rizhi podstopu, katera mu nagre, jenu je bla prepouedana“.

Prevajalec je izpremenil gornika v gorskega gospoda, ni pa nadaljeval misli, ki je izražena v izvorniku, da kupcu, ki je melioliral vinograd, vse to zapade, pravilno, niti navedel kazni, ki gre gorski gosposki. Konec je po svoje predrugačil.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 34. Kader eden enimo svoi Vinograd proda, inu ta kirga kupi, ino taisti Vinograd Hporoke postavi, inu tega ven isgavorienga termina aly Frista nedershi, inu se bres gorshikove vesti Vinograd timo Zigar ie poprei bill (is rozhi) ino oku ie lih vnim dellal, taka Baratie nema nitsch usebe ino vrch tega gorskimo gospodu 5 Mark Denariev Sapade“.

Prevod je delal težave. Saj je glavni razlog za sankcijo povratnega izročila vinograda in zapada vrednosti izboljševalnih del popolnoma izostal tako, da člen ni razumljiv. „Baratija“ je tu mišljena kot kupčija.

10.) GB Boštanj (pred 1781. l.): „37. Artikel. Kadar eden enimu Suoi Nograd preda; inu sa suoi doug poroke v'same, inu ta, kir kupi, Se Sa plazhat en bresht izgovari, inu ga pa nadershi, pa vendar pres tega gornika Vedeosti, Se ta Nograd dellati podstopi, toku more ta gornik supet temu, zhiger je poprei ta Nograd biv, isrozhiti, oku bi lih kei biv v'niemu delov, toku niemu Sa taistu nizhesar nima dati, inu verh tega, je gorskimu gospodu 5. Mark dinarjou Sapadou“.

„Suoi doug“ je napačno rečeno; prav „svojo terjatev“. Drugače precej svoboden, ampak tudi razumljiv prevod izvornika, le da je glede upravičenca za prejem globe navedel gorskega gospoda, ne pa gornika.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „XXXI. Artikel. Wer einem den Weingarten verkauft, und für diese Schuld Bürgen aufnimmt, er aber den Frist nicht haltet, und hingehet, und sich ohne seiner, und des Berg-herrn Willen und Wissen desselben sich annimmt, so soll der Bergherr denselben, der den Weingarten verkauft hat, ihm wieder einantworten, und wenn was an diesem Orte vorhanden ist, deswegen weil er sich einer Sache unterwindet, die ihn nicht angehet, und verbothen war“.

Hoff je napravil prevod, ne da bi vsaj navedel, da se v GB ljub. muz. nahaja vrzel, ki je kot taka označena. Razen tega ni prevedel, da gre za „silo“, ko se kupec loti obdelovanja vinograda. „An diesem Orte“ naj bo prevod za „na tem Deilu“, ker Hoff ni razumel, zakaj gre, namreč za zapad melioracij in sploh vseh del. —

V zapisnikih o vinogorskih zborih pod gorsko palico Klevevža iz l. 1801. ni nikakšne omembe posledic, če se kupnina za vinograd pravočasno ne plača.

§ 74. Požiganje (neprevidno).

1.) Nemški izvornik (1543.): „[42.] [Absenger.] Item wer mit absengen weingarten, gehäger oder haiholz vernicht, der ist fellig zehen mark phening und dem andern sein schaden widerzuckeren“.

Tudi ta predpis velja vzdrževanju gospodarstva v dobrem stanju. Ni pa mišljeno zločinstvo požiga iz zlobnosti, v hudobni nameri, da uniči ogenj tujo last. Vlada je sicer izjavila,¹⁷⁷ da ji predlagana kodifikacija dopade, če požig „durch unfleissig verwarlosung oder fursezlich beschicht“. Toda ta naklep (fursezlich) pač ne more veljati tako, da bi storilec vedel in hotel tujo lastnino z ognjem uničiti, ampak le tako, da je ogenj v drugi nameri zakuril, pa se je razširil dalje. Ne sme se namreč prezreti, da je l. 1543. veljala že določba 125. člena CCC,¹⁷⁸ ki je kaznovala „die boßhafftigen überwunden brenner“ z usmrtitvijo na grmadi. Tudi to je treba poudariti, da govori naš čl. 42. izvirnih gorskih bukev smiselno le o rastlinah, ne pa o človeških stanovanjih.

2.) GB R e c e l j (1582.): „*XLII. Item kateri, spodsigainem Vinograde ali koren leif satare taiſti Ie sapal X Mark denarieu inu timu drugimu negouo skodo nefaj pouernitj*“.

„Gehäger“ (živi ploti) niso prevedeni; „koren leif“ za Heyholz, gl. § 66., šte. 2.

3.) V e č a n e g o r s k e b u k v e (1595.): „*40. Absengen. Item wer mit absengen, weingartten gehäger, oder bei holz vermacht, der ist völlig i0 M: Pf: vnd anndern sein Schaden wider Zukhern*“.

Prepisovalec je pač zapisal pomotoma „bei holz“ namestu „hey-holz“ kot v svojem čl. 32 (gl. § 66). V izvirniku stoji za „weingarten“ vejica, tu pa šele za „gehäger“. Čudno je tudi, da stoji tu „vermacht“, tam „vernicht“. Kontrola po GB Kapsch ni lahko mogoča, ker je Kapsch, kakor bomo videli, vsebino tega člena razširil.

4.) GB l j u b . š t u d . k n j i ž . (1644.): „*41. Kateri sposhigainam, en Vinograd, alli senu, alli leis, alli kay drusiga, poshkodi, ta ie deset marh sapadl, inu temu komer ie shkoda steriena oprauit*“.

Naštevanje predmetov požiganja je očitno napačno, ker prevajalec ni razumel izraza Heyholz (sečen les); razširil pa je vrsto še na poljubne druge predmete. „Oprauit“ — poravnava skleniti.

5.) GB L a b a s s e r (1646.): „*Ta. 37. Articl, Kateri sposhigainem lefsa ali graij bodi karkuljbodi skode sturi, ta ie sapadel dejet Mark, Inu sa Skodo oprauiti*“.

Dočim Labasser v svojem čl. 30. za „Haiholz“ iz čl. 34. izvirnika ni vedel drugega reči nego „leis“, je tu rabil dva izraza „lefsa ali graij“, izpustil pa je „vinograd“. „Vernicht“ ali „vermacht“ pa je nadomestil s „karkoli škodo stori“.

6.) GB K a p s c h (1683.): „*Articl 33. Od Sposharieu. Kateri Sposhormi Vinograde, meye, kolosek ali lefs, Inu koshenine Satare, ali opusti taie Sapadl 10 Margk den: Inu timu drugimu niegouo Skodo Supet verniti, Inu nadomestiti*“.

¹⁷⁷ Gl. M e l l , op. cit., str. 140.

¹⁷⁸ Razen v čl. 125. je govora v CCC. o požigu tudi v čl. 41., kjer se ustanavlja dolžnost ovadbe skrivno povzročenih požarjev vsake vrste, tudi po malomarnosti nastalih, in v čl. 51., kjer gre za postopanje, če nekdo na vprašanje prizna „eyn brandt“.

V svojem čl. 26. je Kapsch dejal za „Heyholz“ - „kolosek“, tu pa je privzel še meje, les in košenice, uničenje le-teh pa je označil, da jih storilec zatre ali opusti, česar pa v večanih gorskih bukvah ni. Gre pač za razširjenje, ki ga je smatral za potrebno po lokalnih razmerah.

7.) Eks c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „23. Kateri tega Drufiga poschge, ta je usè zapav“.

Ta posplošnjena dikcija meri na požig ne samo rastlin, ampak tudi stanovališč; zato tako huda kazen. Vendar je za požig stanovališč prav gotovo morala slediti tudi še kazen za causa maior pri deželjskem sodišču.

8.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „42. Art. Keteri jes po-shigainam nograde. Meje ali koshenize Satare, ta je Sapadu 10 Mark denar: jenu doushan to Skodo plazhat“.

V svojem 34. čl. je rabljen za Heyholz izraz „senu inu reien leis“. Tu je prevod krenil v čisto drugačno smer, ki ne soglaša z izvirnikom.

9.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „Art. 35. Kateri Sposgainam per Vinogradi meia aly reien les k'nemezer sturi, ta ie 10 Mark sapadel inu ta skoda opraviti“.

V čl. 29. „les ali drevo“, tu „meja ali rejen les“ —; rejen = morda „umetno gojen“.

10.) GB B o š t a n j (p r e d 1781.): „Ta devet- nu Tridesseti Artikel. Kader spos'sigainam v terbesih ali Lazih, graje, ali bodi kar 'ozhe Skodo Sturi, ta je sapadou 10. Mark inu vendar temu drugimu Skodo poverniti“.

„Trebež“ pomeni „das Gereute, der Rodegrund“, „lazi“ so pa „baumleere Fläche im Walde“. Vendar ne eno ne drugo ni tu spravljen v zvezo z vinogradi. Isto velja za graje (Gehäger“ v izvirniku). Vse to se je samo posebi tako razumevati moralo.

11.) GB P r e k m u r j e (m e d 1807. i n 1811.): Vacat.

12.) H o f f o v p r e v o d (1808.): „Wer mit Gerauthbrennen Weinberge, Gränze, oder Wismather verderbt, der hat verfallen 10 Mark Denar, und ist schuldig den Schaden zu zahlen“.

Prevod se je izrazil po svoje; čeprav ni reproduciral GB ljub. muz. kot vzornika, je smisel zadel. —

V zapisnikih izpod klevevske gorske palice iz l. 1801. ni ustreznega predpisa.

§ 75. Sekanje vinskega trsa.

1.) N e m š k i i z v i r n i k (1543.): „[43.] [Fravel der weinstok abschlecht.] Item wer mit frävel ainem ain weinstock abschlecht oder abhackt, der ist fellig sechzig phening und dem andern sein weinstock widerzuckeren“.

Mišljena je kazen za vsak uničen trs, pa v manjši izmeri nego za kol; tudi povračilo škode je samo enojno, za kol dvojno (gl. čl. 35; § 67.).

2.) GB Recelj (1582.): „*LLIII. Item kateri Enimu ſkuſi frauēl, eno tertto doli udari ali po ſegka ta iſti ie ſapal LXII denarieú inu timu drugimú negouo Skodo neſaj puernitj*“.

Zakaj je tu globa nekoliko viſja kot v izvirniku, se ne dá razbrati.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*41. Wer Weinstegkh abhacket. Item wer mit frauēl einen wein ſtagkh abſchlecht, oder abhagkht, der iſt völliſ 3 Mr. Pf vnd dem andern ſein weinſtagh wider zukhern*“.

Razmerje med vrednostjo ukradenega kola, kazen 1 marka, in uničenega trsa, kazen 3 marke, je tu prišlo do logičnejšega izraza.

4.) GB ljub. štud. knj. (1644.): „*42. Kateri enimo eno tertto poſeka alli ſlomi, ta ie pet marh ſapadl, inu temu oſhkodnimu negouo ſhkodo oprauit*“.

Da se je tako dejanje izvršilo iz hudobije (mit Frävel), ni prišlo do izraza.

Povišanje globe na 5 mark utegne biti posledica devalvacije denarja v dobi tridesetletne vojne.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta. 38. Articl, Kateri eno tertto poſſeka olj odlomi ta ie ſapadel pet Mark, ino to tertto pouerniti olj ſa ſkodo oprauiti*“.

6.) GB Kapsch (1683.): „*Articl. 34. Od teh terth. Kateri is Syllō enimo eno Vinsko Tertho doli vdari ali poſſekha, ta ie Sapadl 60 den. Inu timu drugimu niegovo Skodo poverniti*“.

Po naslovu bi sodili, da je Kapsch prevajal iz nemških večanih gorskih bukev, po globi pa vidimo, da se je vrnil na nemški izvirnik, dočim je v svojem členu 27. pri tatvini kola globo posnel po večanih gorskih bukvah.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „*43. Art. Ketieri jeſ Sillo enimo eno Vinsko tertto doli potere ali poſſeka, je Sapadu 60 den. temo drugumu Supet to tertto topelt povernet*“.

Dvojno povračilo je pač posneto po predpisu glede tatvine kola (čl. 35 v tem prevodu).

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 36. Kateri eno vinsko tertto poſeka aly odlomi, ta ie ſapadel 5 Mark ino tertto poverniti*“.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta Stiridesseti Artikel. Kateri na Lash, ali is frey volle eno tertto odseka, al' odlomi, alli zhe jo Sivina objie, ta je Sapadov 60 dinarjeu, inu tertto more poverniti*“.

Ta prevod ima dobro označeno okolnost, da se kaznuje dejanje, če je iz hudobije storjeno; „na Lash“ = nalašč,¹⁷⁹ se istoveti s prostovoljno. Ker pa je v tem prevodu v 28. čl. že škoda, ki jo stori živina v vinogradu, stavljena pod izvestno sankcijo, si moramo misliti, da gre tu za primere,

¹⁷⁹ Prim. v Dušanovem zakoniku čl. 76. „nahvalicom popase“; razen tega se uporablja „nahvalicom“ tudi v čl. 87. Novakovič, op. cit., str. 192., razlaga „nahvalicom“ = „hotimično“; „grehom“ pa „slučajno“; po našem mnenju pravilno, ne „slučajno“, ampak „malomarno“, ker znači „umrlo ot Boga“ (čl. 199.) — golo naključje.

kjer storilec sam iz hudobije živino v vinograd spusti, da trte obje. Za takšne primere je pač višja globa umestna.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „*XXXIII. Artikel. Wer mit Gewalt einem einen Weinstock niedertritt, oder abhaut, hat verfallen, 60 Denar, denn muß er den Stock wieder toppelt ersetzen*“.

Da gre za dejanje, storjeno iz hudobije, se iz tega prevoda iz slovenščine ne razvidi. „Sila“ je tu „nasilnost“, ne pa fizična premoč. —

V zapisnikih iz okolice Klevevža (l. 1801.) je pač govora o tatvini trt, ne pa o hudobnem poškodovanju trt (gl. § 66. na kraju).

§ 76. Dedovanje vinogorskih posestev.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „*[44.] [Gerechtigkait der erben.] Item ain perkherr sol ainem jeden erben auf sein gerechtigkait, so ime anerstorben ist, leihen, was er ime von recht daran zu verleihen hat. und vann er das erb drei stund in beiwesen zwaier perknossen an ime ervordert, das wissentlich ist, und will ime daruber nit leihen, so mag dann der erb des landsfursten Kellermaister darumben besuechen. der sol dem perkherrn schreiben und bevelchen, das er den perkhholden auf sein gerechtigkait in vierzehen tagen verleihen. wo aber der perkherr dasselb nit schuldig zu sein vermaint, so sol er doch in den bemelten vierzehn tagen die perglossen nidersezzen und erkennen lassen. thät er das nicht, so sol alsdann des landesfursten Kellermaister ime solch erb auf sein gerechtigkait verleihen und ime darzue zu recht schermen, unvergriffen dem perkherrn an seinen grundzins und perkrecht*“.

Niz predpisov, ki vsebujejo kazenske sankcije za dejanja, ki motijo gospodarsko življenje, je bil s prejšnjim členom 43. izvirnika, zaključen. Sedaj pridejo na vrsto predpisi o dedovanju in o tem, kar je z dednim ali drugačnim prehodom vinogorskega zemljišča v zvezi.

Predpis čl. 44. je jasen, vendar se mora paziti, da pomeni „Erb“ „dediščino“ in tudi „dediča“; „gerechtigkait“ je dedna pravica po vinogorskem pravu, kakor tudi pravica podelitve („leihen“) vinogorske posesti. „Perknossen“ so tu mejaši ali sogorniki, to je člani srenje, ki naj sodijo. V skladu s predpisom v čl. 2. je tu določeno, da naj se posluje brzo. Sklicanje srenje naj se ne odlaga šele za redno letno vinogorsko zborovanje.

Tu ni govora o pristojbini, ki se imenuje mrtvaščina ali mortuarium. Gre pač samo za sogorniška posestva, čijih gospodar - vinogradnik je stanoval na vinski gorici. Le-ti do 1624. leta sploh niso plačevali navedene dače, kmetje pa, ki niso živeli po vinogorskem pravu, so jo že davno dajali. Cesar Ferdinand II. je izdal dne 9. avgusta 1624. generalni patent,¹⁸⁰ po katerem se je morala plačati desetina o prodajah in drugih posestnih izpremembah tudi pri vinogorskih posestvih. Štajerski deželni stanovi pa so se pritoževali in zahtevali, da naj bodo vsaj na ravni dediči prosti

¹⁸⁰ Gl. Mell, op. cit., str. 140, 141.

desetine. Tej prošnji, izročeni cesarski vladi l. 1631., je bilo šele 8. junija 1646. ustrezno. Poslej so bili osvobojeni desetine tisti, ki so po smrti starega očeta, očeta ali matere dedovali vinograd kot rodbinsko posest. Viri pravijo „ein in communion behaltner Weingarten“. Koncesija je torej veljala dedovanju po nekdašnjem redu hišnih zadrug.

2.) GB R e c e l j (1582.): „XLIV. Item en Gorni Gospud Ima Enimu ufakaterimú Erbu, negouo prauizo, kir ie nemu nemerla, Vofhiti, kar on nemu sprauizo Vofhiti ima, Inu kadar ta Erb tri Vre Vprizho dueh sagornikoú nad nim pegeruie, de ie uedezhe inu mu zhes tuistú Vofhiti nozhe, potehmal taku ima ta Erb tiga defsheljkiga Firshta kellermastra saine obiskati, ta ima pifati Gornimu Gospudi, inu porozhiti de on tímu sagorniku na negouo prauizo 14 dneh Vofhi Aku bipak ta gorni Gospud tiga istiga sturiti dolshan nemenil, toku on usai ima utih .XIV. dneh te sagornike doli posaditi, inu spofnati puftiti. Aku bi pak on tiga istiga nesturil, toku potem istim ima tiga defsheljkiga Fürshta kellermastra nemú takou Erb na negouo prauizo douofhiti inu nega knemu hpraude shirmati, nesapopadenú timu gornimu gospudi na negouim grunti prauizi inu gorhini“.

Prevod je točen, samo neki izrazi so težko razumljivi. „Nemerla“ (v izvorniku „anerstorben“) je v zvezi z izrazom s-mrt; „na-mreti“ je tu morda posnetek po „anersterben“ (ne pa „namerila“); še danes se rabi „namrt trs“ v pomenu skoraj mrtev, erstorben. „Vofhiti“ za „leihen“ je pravo za pravo „zuerkennen“. „Saine“ čitaj „za nje“, to je: za svoje pravice. „Nemenil“ čitaj „ne menil“, t. j. „menil, da ne“. „Doli posaditi“ = sklicati srenjo sodnikov, da razpravljajo.

3.) V e č a n e g o r s k e b u k v e (1595.): „42. Angestorbene Erb Zu uerleichen. Item ein Pergherr soll einem Jedem Erb auf sein gerechtigkeit so Ime anerstorben ist, Leyhen, was er ime von recht darann Zu uerleichen hat, vund wan er Erb 3. stundt in beiwessen zweyer Perggenossen an Ihne fordert, daz wissentlich ist, vnd will Ihme darüber niht leyhen, so mag dann der Erb des landt fürsten Kheller maister darumb besuechen, der soll dem Perkherrn schreiben, vnd beullchen, daz er den Perkschaden, auf sein Gerechtigkeit, in 14 tagen vergleiche wo aber der Pergherr daselb nicht schuldig zu sein vermeint, so sol er doch in den 14 Tagen die Pergkhgenossen nieder setzen vund erklhennen lassen. Thäte Er das nicht so soll als dann des landtsfürsten Khellermaister, Ime solch Erb auf sein gerechtigkeit verleichen vund Ime darzue zu recht schirmen, vund vergreiffen dem Pergherrn an sein Grundt Zins vnd Pergrecht“.

Besedilo se ujema z nemškimi izvorniki. V sredi stoji „den Perkschaden“, kar je najbrž pisna napaka za „Perkholden“.

4.) GB l j u b . š t u d . k n j i ž . (1644.): „43. Vsakateri gorski Gospud ima enimu vsakaterimu ta Erb, kier nemu poprauici shlishi, ispustit, kader on nega stremmi sagorniki obiszhe, inu kader ie vedezhe, de tu nemu poprauici schlisi, bi pak se nemu neispustilu, taku more ta Erb satu fyrstauiga kellermaistra obyskat, ta ima temu gorskimu Gospudu, spismam Sapouedat,

de on temu Erbu negouo erbshino Vshtirinaistih dneih ispusti, kader bi pak ta gorski gospud tega neotel sturit, alli bi nabil dolshan, taku more on vteih stirinaistih dneih skuji te segornike pustiti sposnat, nesturi on tega, taku more kellermoister po teim prauizo raunati, inu andlati, vnder temu gorskimu Gospudu nenegouih fraihaitih pres skode“.

„Izpustiti“ pomeni tudi freilassen, loslassen; v tem smislu rabi prevod ta izraz za „verleihen“. Z besedami „nenegouih fraihaitih“ = „na njegovih svoboščinah“ (scil. brez škode) je prevajalec hotel besedilo nekoliko skrajšati.

5.) GB Labasser (1646.): Vacat.

6.) GB Kapsch (1683.): Vacat.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „44. Art. She dalei ima en gors. gosp. enumu ufsakumu Erbu negovo pravizo, kier nemu u gorshini je, pofsoditi. Keder on nemu od pravize pervaliti ima, jenu keder on ta jerb u 3 urah u prizho 2 Sagorniku nai nim obishe, de je vedezhe, jenu nezhe nemu na taistu pofsoditi, ali to pravizo Sturit, toku more po tem ta Jerb tega Deselshskiga firshita Kellermastra Sa taisto obiskati, ta ima temu gors. gosp. pifsat, de on temo Sagorneko u 14 dneveh negovo pravizo pogodi, oku pak ta gors. gospud, letu Striti Se doushan na snaide, toku ima on Sai uteh 14 dneveh te Sagornike dolei pofsodet, jenu Sposnati pustiti, oku tu on na sturi, toku ima potem tega Desheuskiga firsta Kellermastra nemu toku Erb na negovo pravizo, jenu nega kpraude Shirmati, usai temu gors. gosp. na negovimo zhinshu ali gorshini pres Shkode“.

„Leihen“ = „posoditi“; zopet nov izraz, kar kaže, kolikšne težkoče so obstajale glede prevajanja nemških pravnih izrazov. „Pervaliti“ je, seveda, „privoliti“. „Pravico pogoditi“ = pravični zahtevi ugoditi. V zadnjem stavku je treba dodati „toku Erb... pofoditi“. „Zhinsh“ = Zinsen, po izvorniku „grundzins“, dače od kmetije. „Dolei pofsodet“ je pisna napaka za „doli posaditi“.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „Ta eni, nu Stirideseti Artikel. V'sakaterimu pravimu Erbu, kader on gorskiga Gospuda objishe, v treh urah teku isrozhiti, kolku niemu po pravizi Shlishi, aku pa tega namogou Sadobiti, toku Se more pred Firstovim kellermaistram pertoshiti, ta bode temu gorskemu gospudu Skus pifsma nalozov, te niemu niegovo Erbshino izrozhi alli pak v 14 dnevih Skusi Omejashe enu Sposnaine sturiti pustiti, oku niemu pravizha Shlishe ali nikar“.

Ta prevod je precej skrajšan. Ni treba — po njem — da bi bila navzočna dva sogornika, ko čaka dedič na rešitev dediščinske zadeve pri gorskem gospodu. Ni več alternative, gorski gospod sam ugódi zahtevi kletarskega mojstra ali pa se obrne prizadeti dedič vnovič na kletarskega

mojstra, da podeli le-ta sam pravico do dédiščine. Niti ni govora o tem, da gorskemu gospodu taka podelitev ne sme iti na kvar. Omejaši = gl. opombe pri čl. 31 tega prevoda.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „*XXXXIV. Weiter soll ein jeder Bergherr einen jeden Erben auf ein Recht, daß er in den Weinberge hat, leichen, wenn er ihm von Recht einzuwilligen hat, und wenn er die Erbschaft in 3 Stunden in Gegenwart zwey Nachbarn an ihm suchet, das er wissentlich sey, und er wollte ihm nicht auf dasselbe leichen, oder Gerechtigkeit widerfahren lassen; so muß nach diesen der Erb den Landesfürstlichen Kellermeister darum besprechen, und dieser soll dem Bergherrn schreiben, daß er dem Weingärtler in 14 Tagen sein Recht angedeihen seyn lasse, wenn aber der Bergherr dieses zu thun sich nicht schuldig zu seyn erachtet, so muß er dahin diesen 14 Tügen die Bergnachbarn ferner zu leihen und erkennen gestatten, wenn er dieses nicht thut, so hat er nach diesem die Landesfürstlichen Kellermeister auf sein Recht, und soll ihn in dem Prozeße zu schürmen: jedoch den Bergherrn an seinen Zinsen oder Bergsteuer ohne Nachtheil*“.

Nemški prevod naj bi bil prevod GB ljub. muz., pa je poln napak: „auf sein Recht“ (ne „ein“); „von Recht“ namesto „von rechtswegen“; sogorniki niso „Bergnachbarn“, ampak „Bergholden“; ne „das er wissentlich“, ampak „dass es“ itd.; obiskati ni „besprechen“, ampak „besuchen“; drugič prevaja sogornik z „Weingärtler“, vsaj (wenigstens) prevaja „dahin“; pisne napake „posodi“ namesto „posoditi“ ni razbral i. pod. —

V zapisnikih o vinogorskih zborih iz l. 1801. pod gorsko palico Klevevža ni ustrezne določbe.

§ 77. Priposestvanje vinogradov in zemljišč.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „*[45.] [Weingart oder grint jar und tag unversprochen.] Item welcher weingart und grund in perkrecht gelegen jar und tag unversprochn bei ainem, der inner lands wohnhaft ist, in nuz und gwer gesessen ist, mag er das bezeugen als recht ist, der hat sein gwer wie perkrechtsrecht ersessen und sol furan ungeruegt beleiben, ausgenommen unvogtbare Kinder, die nit vormunder oder gerhaben haben, den sol es bis zu sechzehen jarn zu ersuechen bevorstehen*“.

V dobi turških napadov in kmečkih uporov, kuge i. pod., se je tupatam pripetilo, da je vinogradnik odšel s kmetije, pa se izselil v drug kraj, čeprav ne izven mejâ dežele, n. pr. v mesto. Če se je nekdo na zapuščenem posestvu naselil in tam gospodaril leto in dan (po germanskem pravu je ta rok znašal 1 leto, 6 tednov in 3 dni),¹⁸¹ ne da bi kdor koli ugovarjal, t. j. ne gornik, ne sosedje, ne prejšnji hasnovalec, ta priposestvuje vinograd in zemljo tako, da ga ne more nihče več odganjati. Če bi bilo treba, bi moral seveda mirno posest dokazati, kakor se to zahteva pri sodišču. Le, če je

¹⁸¹ To je: „drei Ectedinge und drei gebotene Dinge“; gl. Schröder, op. cit., str. 672.

tisti, ki se je odselil, imel male otroke, ki niso bili deležni varuškega nadzora, smejo njegovi otroci še 16 let zahtevati od novega posestnika, da posestvo njim vrne. Seveda velja vse to le za zemjo, ki spada v okoliš gorske palice. Vlada je ob redakciji nasvetovala,¹⁸² da naj se ta doba skrči od 16. na 8 let; češ pretrdo bi bilo, da bi moral tisti, ki se je naselil brez ugovora gospodaril večje število let, vendarle prepustiti posest potomcu prejšnjega hasnovalca.¹⁸³ Njen nasvet pa ni prodril. Na te določbe se povrnemo še v § 93.

2.) GB Recelj (1582.): „XLV. Item kateri Vinograd inu grundt Vgorshini lefhez, ie leitu no dan nesagouorien, per enim, kir ie Vdesheli fidez, unuzj inu Vguernigi ostal, more on tuištu saprizhati kokur ie prau, taisti ie fuoio gueringo, kokur ie sagorske praude prauiza dojedil, inu naprei per pokoi ostati, Vun ufetu, ne odrasteni otrozi, kateri Gerobou inu sogornikou nimaio, tim iftim ima noter XVI leit kobiskanu napre stati“.

„Nesagouorien“ = brez ugovora ali graje v posesti; „saprizhati“ = s pričami dokazati; „neodrasten“ ni točno izraženo, dasi se stvarno ujema, da gre za otroke, ki še niso dorasli, pa nimajo skrbnika ali varuha. „Vormunder oder gerhaben“ Recelj ni znal razlikovati, pa je zagrešil očitno napako, dasi je res, da so bili varuhi menda vedno tudi sogorniki (ali mejaši). „Kobiskanu“ čitaj „k obiskanju“, dodaj „prilika“ sc. ostane. (Glede izraza „obiskanje“ gl. to besedo v § 28. in naša izvajanja o tem v § 100.)

3.) Večane gorske bukve (1595.): „43. Poseß. Item welcher weingarten vund grundt in Pergrecht gelegen, Jar vnd tag vnuersprochen bey einem der Inner landts wönhaft ist, in nuz vnd gewehr gesessen ist, mag Er daz bezeugen als recht ist, vnd soll füran vnuerfochten bleiben außgenommen, vnuogtbare Khinder die nit Vormunder haben, oder Gerhaben, den soll es biß zu 16 Jahrren zuersuchen beuorstehen“.

Besedilo je vprav v odločilnem delu skrajšano; ni povedano, da je naseljeni vinogradnik svojo pravico uživanja po vinogorskem pravu priposestvoval. Morda se je pripetila prepisovalcu napaka. Po GB Kapschu se to ne da popresoditi, ker tam ni ustrezne določbe.

4.) GB Ijub. štud. knjiz. (1644.): „44. Kateri en Vinograd alli grunt Vgorszhini lesezh enimu preda, inu ie per tem istim, enu letu inu en dan, smiram sedezh, kader ie veidezhe, inu on tuistu sprizha, taku on ima to gorsko prauizo na teim, inu on ima per teim Smiram ostati, maihini otroci pak, kateri gerbu alli dobreh nemeistnikou nimaio, temistim stoy .16. leit naprei, tu nich iskati“.

Prevod je zgrešen. O priposestvanju ni več govora, ampak o primeru, da je vinogradnik drugemu sam izročil posest. Ni razumljivo, zakaj bi imeli otroci pravico izpodbijati „predajo“, in to še 16 let, od prodaje naprej šteto. Vsaj ima ta prevod posebne predpise glede pravice prvenstva pri nakupu tudi za krvne potomce (gl. 82.).

¹⁸² Gl. Mell, op. cit., str. 142.

¹⁸³ Gl. Dolenc, Osebno- in rodbinskopravna vprašanja v pravosodstvu slovenskih ljudskih sodnikov, ZZR., l. 1934., str. 17–19.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta. 40. Articl, Kadar eden en Vinogradt ali Grundt V gorshini lesezh leitu inu dan, de obeniga nei kir bi je sa tu glafsil inu ie Vsaj Vdeshelj noter dershi, taisti ima per tem istim mijr imeti, Le tu pak je Vun Vsame, kadar fo she maihini reishteni ottrozi, temu istima naprej stojj Da 16. Leita ta Erb obiskati*“.

Vrstni red je izpremenjen. Ta člen pride v izvorniku šele za onim, ki govori o škodljivem drevju. Labasser je to spreobrnil.

Prevod je skrajšan, obravnava pa pravilno svoji usodi prepuščene vinograde in zemljišča, ki se dajo priposestvovati. Izraz „reishteni“ = (unvogtbar?) ni jasen; morda prihaja od reje (Aufzucht), rejščina (Ziehgeld) in naj pomeni „v reji se nahajajočo deco“.

6.) GB Kapsch (1683.): Vacat.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „*45. Art. Dalei, kateri nograd ali grund ugorsheni leshi, leitu jenu dan pres voleina per enimu kier u deshelli Stojezh unuzhu jenu ushitku je Sedou, more tu on Sprizhat, ta ima negovu pervoleine, koker Sagorske praude narede, jenu ima naprei u pokoju State, Venusetu mladeh otruk, kateri nekar varhou jenu gierobu nimajo tem se ima 16 leith Obiskaine naprei State*“.

V tem prevodu je priposestvovanje prikazano kot nekakšna fikcija. Prejšnji posestnik ni dovolil („voleina“) prehoda hasnovanja na novega vinogradnika, pa vendar dobi privoljenje, kakor da bi dosegel pravico po redni poti. „Obiskanje“ je zglasitev stranke, ki nekaj zahteva, pri nasprotniku, pa mu napoveduje tožbo, če ne izpolni še, preden pride vinogorski zbor, zahteve (gl. zgoraj pri šte. 2.).

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 38. Kader eden en Winograd aly grunt v gorry lesetzh leth in dan de obeniga ni, kir by se satu oglasel, ino ie vsai udesheli, se ima noter dershati, toisto ima per tem vn Vseti bitj, kader so maihini nesrestheni otrozikj, tem istem prei stoi do 16 leth ta Erbshine iskati*“.

Do nerazumljivosti okrnjen prevod; „se ima noter dershati“ naj pomeni, da dobi vinogorsko pravico na priposestvovani zemlji. Izraz „nesrestheni“ (otroci) za „unvogtbar“ ni pravilen; morda je lapsus calami za „nesrečni“.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta tretie, nu Stiridesset Artikel. Kateri en nograd, alli grund v'gorshini Lesseozh Leitin dan, de bi obeniga Erba, kir bi se satu na glafs dau inu meldau, inu Se v' suoi deselli noter dersi, obdelluje, toku ima ta Nograd per tem istem Smiram ostatici, Leti Se pak ven usamejo, keder so she maihini na isrozheni otroci, taistem do Shestnaistiga Leita naprei Stoji nich Erbshino objiskati*“.

Prevajalec je mislil samo na takšne vinograde in zemljišča, ki ostanejo brez oglašanih dedičev; tudi v tem položaju pride lahko do priposestvovanja. Otroci, ki so „na isrozheni“, so brez varuha („neizročeni“?).

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „*XXXXV. Artikel. Weiter wenn ein Weingarten oder Grund in den Gebirg, Jahr und Tag bey jemanden liegt, ohne Willen dessen der im Lande befindlich in Genuß und Nutzen gesessen ist, kann er dieses bezeugen, der hat sei-Eiwilligung wie die Bergprozeße machen, und soll weiter in Ruhe bleiben ausser der kleinen Kindern, welche keine Gerhaben oder Schützer haben, diesen soll 16 Jahr zur Wiedersuchung überlassen seyn*“.

Prevajalec kot nepravnik se je oklepal besedila GB ljub. muz. po črki, pa smisla ni niti zdaleč zadel. Zlasti fikcije privolitve v besedah, „der hat sei(n) Ei(n)willigung, wie die Bergprozeß machen“ ni mogoče razbrati.

V zapisnikih iz okolice Klevevža (l. 1801.) ni nobene ustrezne določbe.

§ 78. Sosedsko pravo (glede drevja).

1.) Nemški izvirnik (1543.): „*[46.] [Holz so den Weingarten zu nahet stett.] Item so ainem ain holz bei ainem weingarten zu nahend steet, dar durch dem weingarten schaden beschäch, sol das selb durch die perkgnossen besichtigt werden. befundt es sich, das es ime zu nahend steet oder zunachtail khäme, so sol dasselb nach erkanntnuss der perkgnossen abgestellt werden*“.

Prvi predpis iz sosedskega prava se tiče drevja, ki dela škodo s senco; ne gre pa za ureditev pravic glede prevesnih dreves. Odpomoč določajo mejaši; pač tisti, ki jih odredi srenja ali gornik.

2.) GB Recelj (1543.): „*XLVI. Item kadar Enimu Enu dreuie per enim Vinogradi preblifu stoi kateru bi se timu uinogradu škoda delala, tuistu ima skusi sagornike ogledanu biti, snaide li se potehmal de onu nemu preblifu stoy ali škodi Ima priti taku natuistu po sposnani tih sagornikou biti doli poštaulenü*“.

„Berggenossen“ je netočno prevedeno, kakor že prej večkrat.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*44. Holz zu nahendt bey den weingartten. Item so ainem, ein holz bey einem weingartten zu nahendt stehet, dardurch den weingarten schaden beschach, soll daselb durch die Perggenossen besichtigt werden, befindt es sich als dan, daz es Im zu nachendt stehet, oder zu nachtheill khumbt, so soll daselb abgestellt werden*“.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „*45. Katerimu en leis, per enim Vinogradu preblisu stoy inu temu Vinogradu škodi, tu se ima skusi te sagornike pogledat, inu kier Se snaide de škodi tuistu se more posposnanu doli diati*“.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta. 39. Articl, Kadar katerimu preblifu negouiga Vinograda kakou leis alj Dreuie stojj dese mu skusi senzo Shkoda dela, taisti more taistu skusi Gornika pustiti ogledati aku se temu taku naide taku ie more dolj possekati*“.

Namestu okornejšega pota ogleda po sogornikih postavi ta prevod laže izvedljiv ogled po gorniku. Pri tem poudarja izrečno, da gre za škodo, ki jo dela senca, in če je temu tako, se mora drevo posekati.

6.) GB K a p s c h (1683.): „*Articl. 35. Od Dreuia Per blizu Vinograda. Kader enimu dreuie per blisu Vinograda Stoj, Skusi kateru Se Vinogradu Skoda godi, Se ima taisti Skusi Segornigke ogledati, Naide Se tu potem de tu dreuie preblisu stoj, taku Ima tuisti Sposnainem teh Segornikou doli pojsekano biti*“.

Prevajalec se je držal večanih gorskih bukev, pa je prevedel „Perggenossen“ s sogorniki, kakor tudi v svojem čl. 6., dasi pozna poleg sogornikov tudi mejaše; gl. čl. 30.

7.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „*25. En slehern Leifs alli dervu kateri Vinogradu Skhoda Deilla se ima poseka*“.

O ogledu po sogornikih ali gorniku tu ni več izrečno govora, ker se to pač samo posebi razume.

8.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „*46. Art. Kader enimu en leisf per nogradu pre bliji Stoi, jenu Skodo deilla, Se ima Skus Sagorneke ogledat, jenu oku Se isnaide de je kskode, toku ima ta leifs Sdaiz doli dian jenu pojsekan biti*“.

9.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „*Art. 37. Kader katerimo prabliso negoviga Vinogroda kakovo Drevo stoi, de se nemo skos Senzo Skoda dela, toisto se more skosi gorshika pustiti ogledati, aku Moshie taku naide, tak se more dolli posekat*“.

Tu je prevajalec kombiniral ogled po gorniku (goršku) in po možeh. Menda je bila stvar tako zamišljena, da gornik najprej sam ugotovi škodljivost, na to pa skliče „može“, t. j. vsaj nekatere člane srenje in le-ti izrečejo, da se mora drevo posekati.

10.) GB B o š t a n j (p r e d 1784. l.): „*Ta dua nu Stiri desseti Articl. Kader katerimu pre blisi niegoviga Nograda kakji Leifs alli dervu Stoji, de Se niemu Skusi Senzo Skoda godi, ta more taistu Skusi gornika, polek naketerih mejashev pustiti ogledati, oku Se temu toku jsnaide, toku se more prozh pojsekati*“.

Primer, ki je podoben onemu pod št. 9., vendar gre tu menda za sosede, ki imajo dati svoje mnenje. (Ta prevod pozna sogornike in mejaše).

11.) GB P r e k m u r j e (m e d 1807. i n 1811.): Vacat.

12.) H o f f o v p r e v o d (1808.): „*XXXVI. Artikel. Wenn einem ein Holz beim Weingarten zu nahe stehet, und Schaden macht, so muß durch den Bergnachbarn beschauet werden, und wenn es sich findet, daß es zum Schaden seye, so muß dieses Gehölz alsogleich abgethan und abgehauen werden*“.

Hoff je „Skus Sagorneke“ prevedel z napačnim izrazom Bergnachbar, pa ga je še postavil v ednino. „Leifs“ je prevedel prvič „Holz“, drugič „Gehölz“.

Vinogorski zbori pod gorsko palico Klevevža v l. 1801. niso sklenili ničesar glede odprave škodljivih dreves.

§ 79. Trebljenje mej in bregov.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[47.] *[Baid anreiner die khager ramen.] Item gehäger und rain zu raumen bei und zwischen der weingarten sollen bed anrainer mit einander ausreiten, und ob si sich nit vergleichen, sol es nach erkanntnuss der pergnessen beschehen*“.

Drugi predpis iz sosedskega prava velí, da morajo sosedje žive meje ali obrasle jarke ali bregove skupno „otrebíti“. „Ausreuten“ pomeni tu splošno izkoreniniti, s korenomo iztrgati, pa tudi „trebiti“. Če se ne zedinita o načinu izvršitve, določijo to členi srenje, seveda po ogledu; drugače ne gre.

2.) GB Recelj (1543.): „*XLVII. Item Meie inú Bregúúe trebiti, per, inu mih timi Vinogradi Imata obudua Meiafsha ukupaj uum iſtribitj, Inu oku se ona dua neglihate, taku ima tuiſtu poposnani tih meiafshúú [doli postaulenu biti.] ſgoditi*“.

V oklepaj dejane tri besede so od iste roke prečrtane. „Mih“ = dialektično za „mejh“ = med. „Uum“ = pač „vun“. V izvirniku stoječi besedi „zu raumen“ pomeniti pač v „prostoru“. „Gehäger und rain“ spada pojmovno skupaj „Gehag und Rain“ = živa meja, ograja ali plot iz grmičevja ali dreves, ki služi kot meja. „Mejaš“ pomeni po izvirniku prvič „sosed“, drugič pa „člen srenje“; Recelj pa misli tu prvič na može-sosede (gl. § 65, št. 2., kjer je Recelj „Erkanntuns der perkgnossen“ prevedel s „sposnane tih gornikov“). „Geheger“, beseda, ki se nahaja v izvirniku že v čl. 42., Reclju menda ni bila poznana; tam je sploh ni prevedel, tu pa ne točno.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*45. Rain zu raumen. Item gehäger vnd Rain zu raumen bey vund zwischen den weingarten sollen baid anrainer mit einander außreuten und ob sy sich nit vergleichen so soll es nach erkhandtnus der Perggenossen beschehen*“.

4.) GB ljub. štud. knjiž. 1644.): „*46. Kader meiashi vmei vinogradi, grabne inu Wrigouue imaiio, tysti moreio vkapai treibiti, inu popravit, kader bi se pak tysti namogli sglichtat, taku moreio ih ti sagorniki sglihati*“.

Prevod je v dikciji nekoliko drugačen od izvirnika, vendar je zadel pravi smisel.

5.) GB Labasser (1646.): „*Ta 41. Articl, Hoste inu meije Vmej dueima Vinogradama lesizhe, imata obedua Meiafsha Vkupaj ſtrebiti aku ſe ne moreta fama ſglihati, taku jeh imaiio ti drugi Meiafshi ſpravit*“.

„Hoste“ za „gehager“ je očevidna pomota. Drugič so „mejaši“ Labasserju sosedje, kar pa se ne ujema z izvirnikom.

6.) GB Kapsch (1683.): „*Articl. 36. Od Terbleina teh Meih, Inu Potou Popraulenia. Meye Inu Brigoui Se moreio popravit Inu Vmei teh Vinogradeh Imata ta oba Meijasha Vkob istrebiti Inu oku Se oni neglihaio, Ima Se po Sposnainie teh Segornigkou Sturiti*“.

Prevajalec je v naslovu dostavil misel o potih, ki je v samem besedilu ni obravnaval. Mejaša sta soseda (anrainer), Perggenossen pa sloveni s sogorniki, kakor že prej (n. pr. čl. 35.).

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „47. Art. Meje jenu Bergove Se imajo popravet, obedva Mejasha Skupei treibet, jenu oku Se naglihajo, Sa tu se more od druseh Sagorneku Sposnati“.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 39. Hoste inu meje med Duema Winogradama lesezha imata obadua Meiasha skupai strebiti aku se nemoreta samo sglichtat, tako iih imαιο Meiashi pogadit“.

Sorodnost prevoda z GB Labasser je precejšnja; gl. tamkajšnje pripombe.

10.) GB Boštanj (pred l. 1781.): „Ta Stiri Nu Stiridesseti Artikel. Hosto inu Mijie, kir med dueima Nogredama, Leseozha, imate obedua Mejasha Sraunv kup terbiti, inu graditi, oku Se pak nemorata isglighati, roku jeh jmajo ti drugi Mejashi ispraviti“.

Prevod hoče reči, da naj se hoste trebijo, meje pa gradijo; vendar se to ne ujema z izvirnikom. Izraz „mejaša“ pomeni tu soseda.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „Die Gränze und Hügeln sollen verbessert, von beyden Angränzern gesäubert werden, und wenn sie sich nicht vergleichen, dafür sollen die andern Bergnachbarn entscheiden“.

Prevod je sledil GB ljub. muz., izrazi za tamkajšne besede „grabni in bregovi“ pa so nepravilni.

§ 80. Gornikova nagrada.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „[48.] [Suppan belonung 12 pf.] Item in allen puessen, fällen und wandlen, wie vor angezaigt ist, sol ainem jeden pergsuppan oder pergmaister von jedem fall oder puess so dem perkherrn verfallen zwelf phening umb seine mue, das er die dem perkherrn einbringt, geben werden oder beleiben“.

V čl. 19. je bilo govora o „fäll und wandel“, v čl. 29. o „wändl und fäll“, tu pa so navedene tudi še „puessen“; gre torej za globe, kazni in zaplenitve, vse seveda v denarju. Ne spadajo semkaj pristojbine po čl. 27. za izdajo listin v sodnih stvareh. Istovetenje gorskega župana z gornikom kaže, da so bili na Štajerskem po vinskih goricaht tupatam postavljeni tudi župani.¹⁸⁴ Imenovani so že v čl. 13., ne da bi bil tu vzporedno naveden tudi gornik. O kakšni razliki med tema funkcijama v gorskih bukvah ni govora. Ni pa izključeno, da so se na različen način postavljali ali volili.¹⁸⁴

2.) GB Recelj (1582.): „XLVIII. Item vseh Poenah, Sapadane Inu straiiffingah koker ie popre pouedanú, Ima Enimu Vfakimu Gornimú Shupanú ali gornikú, od usaziga padza ali poene kir ie timu gornimu Go-

¹⁸⁴ Prim. Gruden, Slovenski župani v preteklosti, str. 40, 41.

spudi zapaden XII. denarieú sa negouo múio, de on túfte timu Gornimu Gospudi noter perprauí, nemu biti ali ostati“.

Izraz „fall“, ki je v izvirniku dvakrat v enakem smislu naveden, je Recelj različno prevedel.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „46. Des Perg supan oder Pergmeister gebür. Item in allen Puessen, fahlen vnd wandelen, wie vor angezaigt ist, soll einem ieden Pergsuppan oder Pergmaister, von Jeden fall oder Pueß so dem Perkherrn verfallen 12 Pf. vmb sein Mühe daz Er die dem Pergherrn einbringt, geben werden oder bleiben“.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): „47. Od vsaketere strafenge ima gornik, kar vgorshini antizhe, temu gorskimu Gospudu pouedat, inu obena samolzat“.

Prevod se je postavil na drugačno stališče. Gorniku ni priznan delež od glob; nasprotno, zabičeno mu je, da jih ne sme zamolčati.

5.) GB Labasser (1646.): Vacat.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 37. Kuliku Straiffinge Gornikhu Schlishi. Na vseh Vplatkih, Inu Pogorshinach, koker poprei ie nasnaine danu, Ima enimu Slehernimu Gornikhu od Sledniga Vplata, kar ie temu Gorskhimu Gospudu Sapadenu 12 den Sa negouo muio, kir o temu Gospudu noter perprauí, dati Se ima ali ostati“.

Prevod se drži večanih gorskih bukev, izpustil je župane, navedel namesto glob, zapadov in kazni — vplatke in pokorščine; drugič uporabljeno besedo „Fall“ pa ni tolmačil za „primer“, ampak za „vplat“ (prim. vplačilo, Einzahlung). Pri tem je ostala beseda „Puessen“ neprevedena.

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): „48. Art. Od ufseh u platkeh jenu pokorshenah, katere gorg. gospudu Sapadejo, gre tude negovem gornekom 12 Denariu Sa neh mujo jenu Suestobo, katiro mu Skasfejo, jenu te Strafenge noter perpravio“.

Opravičba pristojbine za gornike je nova.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „Ta peti nu Stiridesseti Artikel. Od Ufake Penne, alli Straffinge, inu Rubesine, ima gorniku Sa niegovo mujo, de krise stavi, inu taiste js deruje, 1 grosh more biti“.

Predpis je nov. Razen glob in kazni, ki se deloma gorniku prepuste, je odrejena tudi nagrada za zakrižanje, ki se tu označuje za rubežen.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat. Toda za izvestna poslovanja so določene posebne nagrade (gl. čl. 3., 4., 6. in zlasti 18.: ogledi).

12.) Hoffov prevod (1809.): „XXXXVIII. Artikel. Von allen Zahnissen und Verbothen, welche dem Pergherrn verfallen, gehet auf

seinen Bergrichtern 12 Denar für ihre Mühe und Treue, die sie ihm erzeugen, und die Strafen einbringen“.

„Bergrichtern“ je zmotno; prav „Bergmeistern“, kakor v GB ljub. muz.

Zapisniki iz l. 1801. od vinogorskih zborov klevevske gorske gosposke nimajo ustrezne določbe.

§ 81. Rok za sprejem dédiščine.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[49.] *[Erbschaft inner aines monat von perkherrn hand zu emphahen.] Item welchem ain Auswechsel, geschäft oder vermächt zuestuende und in aim monat von des perkherrn handen oder ainem andern, dem ers bevilcht, nit emphieng, der ist dem perkherrn fällig vier mark phening“.*

Ta predpis dopolnjuje čl. 21., kjer je rečeno, da se morajo posestne izpremembe izvrševati „z roko gorskega gospoda ali gornika“, sicer sploh ne veljajo. Tu v čl. 49. so pa mišljeni zlasti kupni in dedni prehodi vinogradov, ki so pravno že utemeljeni. Ti se morajo sprejeti iz roke gorskega gospoda ali njegovega delegata (tudi gornika) v enem mesecu od tistega časa, ko je pravni posel postal veljaven in učinkovit. Če se to zgodi šele pozneje, plača zamudnik globo. Predpis je fiskalne narave in posebno za tisto dobo razumljiv, ko še ni bilo treba plačati desetino vrednosti kot mrtvaščino (gl. § 76.). Vlada je pred končno redakcijo zahtevala,¹⁸⁵ da se rok 1 meseca zamenja z rokom 1 leta; očitno se ji je zdel osnutek za vinogradnike pretrd. Pa je le obveljalo po prvotnem osnutku.

2.) GB Recelj (1582.): „*XLIX. Item katerimu bi en Vinograd ali Grundt Vdrugi Gospofhine lefzezh skufi Erbschino, kupilo, membo, shafft ali sarozheine priftal inu biga Venim meszj od tiga gorniga gospudi rok ali eniga drufsiga komer bi ie on porozhel, napreiel, ta ie timu gornimu gospudi Sapal IV. Marke denarieu“.*

Besedilo nemškega izvornika ni bilo lahko razumljivo; zato mu je Recelj — pač iz svojega — dal čisto novo podlago: Tistega naj zadene globa 4 mark, ki ne sprejme iz rok svojega gorskega gospoda vinograda ali zemljišča, ki ga je pridobil iz okoliša druge gorske palice. Na ta način naj bi obseg okoliša lastne gorske gosposke postal večji. Misliti pa si moramo, da bi gorski gospod iz drugega okoliša le težko pristal na tako izpremembo (gl. čl. 21.!). Globa 4 mark pa bi vendar le šla — lastnemu gorskemu gospodu!

3.) Večane gorske bukve (1595.): „*47. Lechen zu empfangen. Item welcher ein weingartten oder ander Gründt, im Pergrecht gelegen durch Erbschaft, Khauff, auß wexl, Geschafft oder vermacht zu stende vnd in ein Monath von des Pergherrn, handen oder ainem andern, dem Ers beuilcht nit empfieng, der ist dem herrn Pfahig 4 Markh Pfennig“.*

Besedilo je tu obširnejše in jasnejše kot izvornikovo; „Pfahig“ je lapsus calami za „fällig“.

¹⁸⁵ Gl. Mell, op. cit., str. 144.

4.) GB Ijub. štud. knjiž. (1644.): „48. Kateri en Vinograd, alli kar sa en grunt bodi, vgorshini leshezh, se bodi skus Jerbshino, kupp, meino, schaff ali sastauo: dobi, inu nase perpravi, inu se uenim meiszu per gorskimu gospodu, ali gruntniku, naogljafi, ta ie temu gorskimu gospodu 4. marhe Sapadl“.

Ta prevod predvideva, da pridobi vinogradnik zemljo vprav iz področja svoje gorske palice in da mora to pridobitev oglašiti v enem mesecu pri gorskem gospodu ali pri patrimonialnem gospodu, sicer plača globo svojemu gorskemu gospodu. Podrobno navedeni pravni posli za prehod zemlje se ujemajo z onimi v večanih gorskih bukvah, le „geschäft und vermacht“ je napačno prevedeno; „geschäft“ je pogodba, „vermacht“ pa volilo. „Zastava“ pomeni „Verpfändung“.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 43. Articl, Kateri en Vinograd alj Grunt Vgorshini Erba kupi ali preda, alj premeni, inutiga istiga od Gorskiga Gospuda ne prime Inu Vstirih nedelah napusti nase prapifsati, ta ie sapadel 4. Marke denariou“.

Rok je tu določen drugače kot v izvirniku ali večanih gorskih bukvah, vendar se pozna vpliv določbe čl. 19. večanih gorskih bukev, da naj se dá novi posestnik ali hasnovalec „prepisati“. Tam je postavljen rok 1 leta, tu pa veliko krajši, 4 tedne (gl. § 52., št. 3.).

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl 38. Kir Se bres Gorskiga Gospuda Vseti eniga Vinograda Podstopi. Katerimu en Vinograd ali drugi grundti, kir Vgorshini leshe, skusi Erbshino, kup, menio, Sashaffaine ali V drusih rezeh naprei Stoi, Inu od tega Gorskigha gospuda rokh, ali eniga drugiga, koker je porozhenu, na preime, ta ie temu Gorskhimu gospodu Sapadl 4. Markhe den:“.

Prevod se drži večanih gorskih bukev, pa je pomanjkljiv: „Vseti“ je lapsus calami za „Veisti“ ali „Vesti“. Izraza „vermacht“ (volilo) si prevajalec ni znal razložiti, pa je dejal „ali v drusih rezeh“; rok enega meseca je izpuščen.

7.) Eksk. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.

8.) GB Ijub. muz. (sredi 18. stol.): „49. Art. Katerimo en Nograd, ali druge grent, kateri u gorsheni lezhi be Skus Erbsheno, kup, meino, Sashafillo, ali drugu Davaine Knemu Stalu, jenu uenem Meizu od gors. gosp. Rok, ali eniga drusiga, katerimo on porozhi, napreime, ta je temu gors. gosp. Sapadu 4 Marcke denar, jenu potem Vender more od nega ta nograd, ali grent, kateri u gorsheni leshi, prejet biti“.

Po večanih gorskih bukvah posnet prevod („vermacht“ = „davanje“ = volilo) ima važen dodatek fiskalne narave; poleg globe naj se plačajo vendarle vse pristojbine za prehod zemlje na novega hasnovalca.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „Art. 41. Kader eden Vinograd aly grunt vgori Jerba, kupi proda, aly pramenj, ino tega istiga od gorskiga gospuda naprime ino v treh nedelah ne posti nase prapisat ta ie sapadel 4 Marke Denariou“.

Glej opombo zgoraj pod št. 5., vendar je tu prepisni rok skrajšan za en teden. Vrstni red tega in naslednjega člena je prevajalec — v primeri z izvirnikom — zamenjal.

10.) GB Boštanj (pred 1781.): „*Ta Sedmi nu Stiridesseti Artikel. Kateri en Nograd, alli greent, v' gorshini kupi alli premini inu taistiga od gorskiga gospuda na prime inu tega na pustji v Stirih tednih najse prepisfati, ta je Sapadou 4 Marke Dinarjou*“.

Tudi tu je vrstni red tega in naslednjega člena izprevržen. Značilno je, da se prevod drži ustreznega teksta večanih gorskih bukev, vendar izpušča primere dednega prehoda zemljišča.

11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.

12.) Hoffov prevod (1808.): „*XXXIX. Artikel. Der ein Weingarten oder andern Grund, der in dem Weingebirge liegt, durch Erbschaft, Kaufvertauschung, Vermächtnis, der andern Weg zustünde, und er in einen Monath bey dem Bergherrn, oder andern dem er aufträgt nicht empfängt, der hat den Bergherrn verfallen und 4 Mark Denar und nach diesen muss von ihm doch der Weingarten, oder Grund, der in dem Gebirge liegt empfangen werden*“.

Prevajalec je izpustil značilno rečenico, da se ima „od rok gorskega gospoda“ zemljišče sprejeti; izraza „davanje“ iz GB ljub. muz. si ni znal raztolmačiti, pa si je pomagal s primernim posplošenjem.

V zapisnikih iz okolice Klevevža (1801.) ni nobene ustrezne določbe.

§ 82. Pravica prvenstvenega kupa.

1.) Nemški izvirnik (1543.): „*[50.] [Pergherr die erst anfaillung.] Item so ain weingarten oder ander erb im perkrechten fail gesezt wirdet, so soll der perkherr fur all ander mit dem Kauf angenott werden, doch das der perkherr solchen weingarten in dem wert, wie der verkauffer denselben ainem andern geben mocht, annemb und dawider nit beschwër. wo aber der perkherr den nit kaufen wolt, als dann sol der nächst freund damit angenöt, und wo derselb auch nit kaufet, sol der nechst anrainer damit angenöt, und wo derselb auch nit kaufet, alsdann mag er solch weingarten oder erb verkaufen wem er will.*“

Ta člen je urejal prilike ob nameravani prodaji vinogorskega zemljišča. Po rimskem pravu je bila uvedena in urejena o s e b n a predkupna pravica (ius protimiseos), tu pa gre za s t v a r n o pravico, ki se uveljavlja brez vsake pogodbe. Predhodna institucija po germanskem pravu je bila pravica preklica prodaje (revocatorium); bližnji sorodnik, ki pričakuje, da mu zemljišče pripade kot dédiščina, sme zabraniti prodajo (Beispruchsrecht).¹⁸⁶ Ta pravica ugovarjanja je sčasoma oslabela v retraktno pravico (Einstands-, Näherrecht), ki pomenja, da imajo gotove osebe pravico prvenstva pri nakupu. Najstarejše listine o takšnih pravicah so znane iz langobardskega ozemlja iz l. 777., dalje iz frankovskega ozemlja iz IX. stol. Bližina lango-

¹⁸⁶ Prim. Schwerin, Grundzüge des deutschen Privatrechts, str. 126.

bardskih in slovenskih pokrajin je pospeševala razvoj pravice prvenstva pri nakupu, seveda, tudi zato, ker je po svojem učinku ustrezala pravnemu položaju prehajanja lastnine do zemlje v zadrugi. Tako si razlagamo, da se je v mestih in pri kmetskih posestvih uveljavila pravica prvenstva pri nakupu. Glede vinogradov so gorske bukve to pravico uredile po svoje, namreč v korist gorskih gospod. Vlada je sicer dala svoje mišljenje, naj bi se poklicalo kot prve upravičence, da kupijo na prodaj došlo zemljišče, „der nachst pluetfreund oder erb“, potem naj bi šele prišli na vrsto gorski gospod, za njim, če se neče te pravice poslužiti, sosedje itd. Nasvet vlade pa se pri končni redakciji ni upošteval.

2.) GB Recelj (1582.): „50. Item kadar en uinograd ali en drug Erb Vgorshini bode na predaye postaulen, taku ima ta gorni Gospud mimu useh kupzuu stem kupō ponuien biti, Vsaj de ta gorni Gospud takoúisti Vinograd Vto Vrednost koker bi ga sizer ta prodeiauiz enimú drúgimú mogl dati, gori ufame, inu enimú zhes tuistú pretesku nesturi, kadar bi pak ta gorni gospud tiga notl kupiti, potler more ta blifhni periatl fhnim biti ponuien, kadar ga taisti tudi nekupi, taku se ima taisti timu blifhnimú meiafhú ponuditi, inu kadar ga taisti tudi nekupi poteh mal more on takoú Vinograd ali Erb predati komer ga on ozhe“.

„Und dawider nit beschwër“ ni smiselno pravilno povedano; gre seveda za to, da gorski gospod prodajalcu ne stori krivice, ker bi od drugega ponudnika več dobil. „Blifhni periatel“ je smiselno nepravilen izraz; prav bi bilo „bližnji sorodnik“. Za „bližnje sorodnike“ je škof Hren v pastirskem listu iz l. 1631. uporabljal izraz „svojast“ (Sippe, consanguinitas).¹⁸⁷ Pod izrazom „Erb“ treba razumeti, kakor v izvorniku, celokupno na vinski gorici se nahajajočo kmetijo. „Mejš“ je tu pač samo „sosed“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „48. Die Khauf anzubieten. Item so ein weingartten, oder ander Erb in Pergrechten faill gesezt wierdet, so soll der Pergherr, für all ander mit den Khauff, angenath werden, doch daz der Pergherr solchen weingartten, in dem werth, wie der vorkhäuffer, denselben einen ander geben meht. annemb, vnnd in dar wider nit beschwär, wo aber der Pergherr den nicht khäuffen wolt, alß der nechst freundt, damit angenöth wo der selb auch nit khauffet, so soll der anrainer damit angenöth werden, vnd wo derselb auch nit khauffet alß dan mag Er solchen weingartten oder Erb verkauffen wem Er will“.

Razlike od izvornika iz l. 1543. so le v pravopisu. „Vorkhäuffer“ je pogrešen izraz ali pa pisna napaka za „Verkäufer“; saj je to oseba, ki še ni kupila, ampak pristala v to, da bi kupila za izvestno ceno, če ji bo to dopuščeno.

4.) GB ljub. štud. knjiz. (1644.): „49. Kader ie en vinograd, alli en Erb Vgorshini naprodaio, taku se more narpoprei temu gorskimu Go-

¹⁸⁷ Gl. opombo 148.

spudu pred vsemi drugimi, ponudit — tega ie on takoue Vreidnosti, koker en drugi dolshan vseti, sa nim ta Erb, sa Erbam mejash, sa meiasham moreio vnany kupiti“.

Prevod je krajši od izvornika, pa vendar smiselno popoln. Seveda je izraz Erb prvič dediščina, vinogorska kmetija, nazadnje pa dedič, to je najbližji krvni sorodnik. „Mejashi“ so sosedje, „vnany“ — extranei. Da ta predpis ne stoji v popolnem soglasju s predpisom čl. 44. istega prevoda, smo že v § 77. omenili.

5.) GB Labasser (1646.): *„Ta. 42. Articl, Kateri en vinograd alj Drugi Grunt V gorshini na prodaj postau, taisti Ima narpoprei foiga Gorskiga Gospuda shnim ponuditi V tei zeni kakor enimu drufimu, ako ga Gorski Gospud nezhe kupiti, taku ga ima ponuditi Suoij slahti, po Suoij Slahti foimu blishimu Meiashu, inu ako le teh obeden na kupi, tako je more prodati kamer hozhe“.*

Prevod je smiselno točen, čeprav okrajšan. Pripomniti je, da je Labasser ta člen postavil pred prejšnji, torej narobe kot je v izvorniku. Morda je imel v stvarnem pogledu prav. Če se govori o „bližnjih“ mejaših, morajo obstajati tudi daljnješi; to pa niso več sosedje, ampak sogorniki, ki bivajo pod isto gorsko palico.

6.) GB Kapsch (1683.): *„Articl 39. En Vinograd, naprodai Postavit ali Ponudit. Kadar en Vinograd, ali drugi Erb V gorshini, na prodai postaulen bode, taku more ta gorskhi gospud pred Vfemi drugimi Stem kupam ta perui biti, Vsai de ta gorskhi gospud taku Vinograd po ti Vrednosti, kakor ta prodauetz taisti enimu drugimu bi mogel prodati, ga Vsame, Inu niega zhes taisti nikar nefsi. Kadar pakh ta gorskhi Gospud tega ne otel kupiti, Potem ima to blisno Shlachto S tem ponudit, kadar taista tudi nakupi, ima ta blishni Maijasch Snym ponuien biti, Inu kadar taisti tudi nakupi, Potem Se more en takh Vinograd ali Erb prodati, komer en hozhe“.*

Kapsch se drži dobesedno večanih gorskih bukev in prevaja smiselno pravilno. Izraz „prodauetz“ potrjuje našo domnevo, da gre za pisno napako prepisovalca večanih gorskih bukev. „Inu niega zhes taisti nikar nefsi“, se mora tako razumeti, da gorski gospod ne sme prodajalca siliti, da bi mu vinograd prodal preko tistih ugodnosti, ki mu jih obeta drug ponudnik glede cene. (Glede „bližnjih mejašev“ gl. zgoraj šte. 5.).

7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.) *„26. Kateri Suoi Vinograd predaje, ta ima narpoprei gorskimu gaspudu ponuditga“.*

Kakor je ta priredba gorskih bukev povsem le v tistih predpisih prišla do izraza, ki so gorski gosposki v prid, tako je tudi glede pravice prvenstva pri nakupu velevala samo, da se mora vinograd „narpoprei“ gorskemu gospodu v nakup ponuditi, kar pa pride za tem „narpoprei“, to ni omenjeno, bržčas pa vendar vsem vinogradnikom znano.

8.) GB Ijub. muz. (sredi 18. stol.): *„50. Art. Ketieri en nograd ali druge grunt, ketieri u gorsheni leshi na prudei postave, toku more gor. gospud pred ufem drugem Stem kupam ponujan biti. Jenu oku ga ozhe*

kupet, taku je on ta prvi ali po vrednosti Kar vella ta druge kepez je u slachti ta narblischne ushe, potem je ta narblisheshe Mejash jenu 'oku ga letu na kupe, taku potem en takeschen nograd ali Erb Sme predati komer ga ozhe“.

Prevod je napravljen po izvorniku. Da mora biti gorski gospod „poujen“, je grd nemčizem. Za „Kar vella“ bi morala stati pika. Besedico „ushe“ čitamo „užè“ = že, torej: kakor je že nekdo najbližji po krvnem sorodstvu;¹⁸⁸ znak „sh“ rabi prevajalec tudi za „ž“ (leshi = leži, narblisheshe = najbližnejši); ni verjetno, da bi to bil vedno en sam sosed.

9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 40. Kader ie en Vinograd ali drogi grunt vgori naprodai postaulen, tako ga ima panudit svogimo gorskimo gospudu kader enimo Drugimo, ako ga gorski gospud ne kupi, tako ga ima panudit svoje Slahti, po svoje slahti ga ima panudit Svoimi Blishnimi od Meishu, ako ga steh obeden nekupi, tako ga more prodat kamer hotzhe“.*

Izostala je že znana določba o ceni, za katero sme gorski gospod kupiti vinograd. Ni misliti, da bi ta določba več ne veljala. Mejaši tu niso samo sosedje, ampak sogorniki, ki bivajo pod isto gorsko palico (gl. zgoraj št. 5.).

10.) GB Boštanj (pred l. 1781.): „*Ta Shesti nu Stiri desseti Artikel. Kateri en Nograd, alli grunt, alli drugo Ershino v' gorshini v' koup alli na prodaj postavi, ta ima taistu Svoimu gorskimu gospudi nar poprei ponuditi, Saji, v ti vishi, de ga niemu taku dragu inu v tei zenni, koker bi ga enimu drugimu predati mogou, aku Se pa gorski gospud odpovej taku ima Sa niem ponuditi Suoji Slahti, zhe Slahta odrezhe, taku ta blisni 'Mejash, oku se Le tà odpovej, taku ga more predat, koker niemu Lubu“.*

„Saji“ pomeni „vsaj“; „vishi“ = viža = weise = način. „Odreče“ = versagen. Prevod se drži izvornikovega besedila in je jasen.

11.) Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat. Vendar naj na tem mestu navedemo določbo, ki je vsekakor v neki daljši zvezi z našim vprašanjem o prehajanju zemljišč od vinogradnika na vinogradnika: „*15im Komi posteni Hegysek sz püscse Goricze da na rouke, potom poboug'sa nje ino bi potom sze naisla kervna slaita k tem szpüscse vzetim Goriczam, z niksım talom ne more k njim szegnoti i vzeti od onoga, komi so dane, nego nai nje dr'si kakti szvoj pravi Oerok, li Zemelszhomi Goszpoudi placsa od nji kak ide v Reidnoszt“.*

„Posteni“ čitaj (po madž. abecedi s = š, sz = s, sc = č) pošteni, ehsam; „szpüscse“ (s pušče), verödetes Bauerngut; „poboug'sa“ = poboljša; „slaita“ = šlaita = pač pisna ali tiskovna pomota za „šlahta“. Tal = del (Teil). Beseda „Oerok“ pomeni vsekakor „starina, staro posestvo“ (madž. oereg = star).

Smisel je ta: Komur je srenja prepustila zapuščeno kmetijo, pa jo on poboljša, ta jo obdrži, kot da bi bila to njegova stara posest, plača od nje

¹⁸⁸ Gl. Pleteršnik, Slov. nem. slovar, str. 743, kjer se bere: starejši pisatelji pišejo: vže, stsl. uže.

deželni gosposki pristojbine, sorodniki prejšnjega posestnika, ki je zemljišče zapustil, pa ne morejo ničesar več zahtevati od sedajšnjega posestnika. Idejna pravica prvenstva pri nakupu je propala.

12.) Hoffov prevod (1808.): „*L. Artikel. Wer einen Weingarten oder Grund, der in Weinberg liegt, zum Verkauf aussetzt, so muss dem Bergherr vor allen andern der Kauf angetragen werden. Und wenn er es kaufen will, so ist er der erste, doch nach dem Werth, was es kostet; der 2te Käufer ist der nächste Befreundte; nach diesen kann der Ite Angränzer, und wenn es dieser nicht kauft, so kann nach diesen solcher verkauft werden, wer es will*“.

Besedo „ushe“ (gl. zgoraj št. 8) je čital Hoff za „vrste“ ali kaj tacega. „Narblisheneshe mejash“ je premenil v prvi mejaš.

O pravici prvenstva pri nakupu znani zapisniki iz okolice Klevevža (1801.) ne prinašajo nobenih določb.

§ 83. Čas pričetka trgatve.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[51.] [Lesen nit on vorwissen.] Item es wirdet auch mit dem zeitlichen lesen grosser missbrauch gehalten, dar durch dem paumann, perkherrn und zehendherrn schlechter most wirdet das alldieweil. man mag die weinper on nachtail steen lassen, das keiner on erlaubnuss des perkherrn oder perkrichters nit less, und ob es die notturft ervordert, das man geschworn pauleut und perkgnossen zu besichten und zu erlauben das lesen sezte, dadurch pesser wein und dester ausser lands verkaufen mög“.

Kako je prišlo do izraza „pauman“, ni jasno; bržčas gre tu za sinonimen izraz za „hold“; tako pravi listina z dne 25. februarja 1360 iz Sekovskega samostana „dhain hold oder paumann“, misli se pa na „emphitheuto“, ki stanuje izven vinske gorice, pa poseduje na njej vinograd.¹⁸⁹ Takisto ne vemo iz celokupnih določb doslejšnjih členov ničesar o vlogi, ki jo ima „perkrichter“. Po zapisnikih o vinogorskih zborih moramo sklepati, da je bil to starejšina srenje. „Geschworn pauleut“ so bili skoraj gotovo „zapriseženi zemljedelci“ ter — nalik nižjeavstrijskim „Ausschussmänner“ — posvetovalni organi gorskega gospoda in gornika. Srečali smo jih že v izvajanjih v § 20. Pripomniti je treba iz zgodovine redakcije, da je prvotni osnutek gorskih bukev predvideval kazensko sankcijo 4 mark za prerano trgatve, na nasvet nižjeavstrijske vlade pa je takšna določba odpala.

2.) GB Recelj (1543.): „51. Item stem sgodnim tergainam, bodeio tudi uelike nemarne nauade derfhane, fkuſi katere timu gospodariu gornimu gospudu inu defetnikam fhleht mojht rata, de dokler nar dale tu grosdie brefh fkode more stati, de obeden bref dapufſane tiga gorniga goſpudi ali gornika neterga, Inu aku bi potrebnu bilú, de ſa perſheſheni Vinogradarje inu ſagornikj kogledenú inu kdopuſhainu te trgatui, poſtauiio, fkuſi tuiſtu bolſhi Vina inu stem berſhe Vun is deſhele mogo prodane biti“.

¹⁸⁹ Gl. Mell, op. cit., str. 128.

Prevod ima neke posebne izraze. „Nemarne navade“ so mu „Missbrauch“; „Baumann“ sloveni prvič „gospodar“, drugič „vinogradar“. „Berg-richter“ se istoveti z „gornikom“. Besedica „fa“ je bržčas pisna pomota za „fe“, sicer bi bil tekst nepopoln. „Desetnik“ = oseba, ki je upravičena pobirati desetino; nenavaden izraz! „Dokler nar dale“ = „all die weil“ je pa dobro prevedeno.

3.) Večane gorske bukve (1595.): „49. Vom Lesen. Item es wierdt auch mit dem Zeitlichen leßen grosser miesbrauch gehalten, dardurch den Pauman Pergherrn vnd Zehendtherrn, schlechter most wierdet, daz all die weill man mag, die Weinper ohne nachtl stehen lassen, daz Kheiner ohne erlaubnuß des Pergherrn oder Pergmaisters nit leße, vnd ob es die notturft erfordert, daz man geschworen Pauleit vnd Perggenossen zu besichtigen vnd zuerlauben daz lesen sezt, dardurch bessrer wein gemacht, vnd man desto Ehr verkhauffen mag“.

„Pergrichter“ iz izvirnika (1543.) je tu nadomeščen z gornikom; sicer se razlikuje ta redakcija od izvirnika le po pravopisu.

4.) GB Ijubštudknjiž. (1644.): „Kader je tega Tergaina zaitt, Taku neimaio ti Sagorniki Se tega tergana podstopit, temuzh de oni imαιο od gorskiga gospuda alli gornika derlaunost, kateri bi pak zhestu sturill, ta ie gorskimu Gospudu strafenge sapadell“.

Prevod je zelo skrajšan; odpadli sta obe razlagi, zakaj se to predpisuje; dodana pa je določba o kazni, vendar ni navedena niti vrsta niti višina kazni.

5.) GB Labasser (1646.): „Ta 44. tudi hpuslednima nar ta vekshi Articl, H puslednimu je tudi one naideio, kateri presfgodaj Kir she Grosdie frelu nei tergaio, Inu taku nezv Vreden Mosht Vgorshino Inu Desetino Daieiu, fa tu nema obeden pres sueta Gorskiga Gospuda alj negouiga Gornika tergati, kateri pak Le timu super sturi ie sapadel eno Marko Denariou alj per kuliku Mark nafapouej, inu pušti osnaniti, Straiffan biti“.

Marginalna rubrika poudarja, da je ta predpis največje važnosti. „Suet“ = nasvet, pomeni pač dopustitev trganja. Kazen je dodana, vendar jo sme gorski gospod tudi povišati, mora pa to dati na razglas.

6.) GB Kapsch (1683.): „Articl. 40. Od tergatue. Skus tem sgodnem obirainem velika skoda se stri inu Inu bode tudi Sgodnim obirainem velika Stratta deršanu, Skusi tuistu, temu Gospodariuu, Takaishe Gorskhimu Inu Desetnimu gospudu Shlet most pride, tu pak Satu, (kir bi grosdie she dobru daile bres Skode moglu pustiti stati) Satu nima obeden brez dopushenia Gorskiga Gospuda ali Gornika obirat, ali tergat, ako bi pak Potrebshina billa, Se imαιο ti Segornikhi H kogledanio inu H dopushainu to obiraine postaviti, Skusi to bolshe Vinu utem bershe iz deshele Se predati more“.

Jasno je, da je Kapsch prevajal iz večanih gorskih bukev. Vendar je skraja zagrešil samovoljnost, bržčas ker ni poznal primernega izraza za „Missbrauch“. Takisto je izpustil prevod „geschworne Pauleut“, ker ta institucija v njegovem okolišu morebiti ni bila poznana.

7.) Eks c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): Vacat.

8.) GB l j u b. m u z. (s r e d i 18. s t o l.): „51. Articl. Onu Se bode tude Sa vole tega Sgodniga obireina od Sleherniga gorskiga gospuda, koker tude od ufseh Sagornikou ufselei Velika Skerb, Jenu Strasha mogla dershat, Sakai, oku Se pre Sgudei tu grosdie obere, je Velika Skoda gors. gosp. Defsetnikam jenu ufsem Sagornikam, Savolle tega Shleht, jenu kifseliga mohsta. Satega volla ta zhafs Se more perzhakat, dokler tu grozduje Sgodnu ratu, jenu potem od gors. gosp. Skus negove gorneke tu Snaine dati k obirainu, katierga Se Szer per Strafenge obeden Se nosmei podstopet, Jenu utev vishi bodemo ufsellei enu Bulshe Vinu Sadobili, jenu tudi mogli tistu loschei praedati“.

Po vsej priliki se je držal prevajalec izvirnega besedila, ki ga je deloma prikrojil po svoje: očitek zlorabe ali nemarne navade (gl. GB Recelj) je predrugučil tako, da je treba imeti skrb in stati „na straži“, t. j. skušati odvrniti škodo itd. Ni pa izključeno, da je prevajalec mislil na to, da se mora na vinski gorici straža postaviti, ki bi pazila, da se ne bi prezgodaj trgalo. Čas trgatve določi gorski gospod, razglasi pa to po gornikih. Da gre za prodajanje iz dežele, to je izpalo prav kakor v večanih gorskih bukvah.

9.) GB S o t e s k a (s r e d i 18. s t o l.): „Art. 42. poslednimo se tudi eni Naideio kateri presgudai kir she grosdie srelo ny tergaio, inu tako nitsh vreden mosht v gorshino ino Desetino nedaio, sato nima obeden bres oglasaina gorskiga gospuda aly negoviga gorshika tergati, kateri pak leta prepoudi super stall, ta isti ie sapadel eno Marko Denariev“.

„Nedaio“ stoji pomotno za „daieo“, „leta“ za „le-tej“ (prepovedi). Sankcija za prekršitev prepovedi prezgodnjega trganja je navedena.

10.) GB B o š t a n j (p r e d l. 1781.): „Ta sadni Artikel. De nabode stem presgudej tergainam, tudi naspodobnim dershainam te pofsode, de Skus taistu temu gorskimu gospudu inu temu, kir desetino jemle mallu v'rede mosht Na delu pershou, Sa tega voilla niema obeden pres Sveita gorskiga gospuda, alli niegoviga gornika tergati, temezh de Se poprei ogleda, inu gorskimu gospudu grosdie pernefse, oku je Sreillu Sadosti, de bo s tem bulshi Vinu inu Se Losej predallu, kateri Le to na sturi, ta je gorskimu gospudu v Straffingo padov“.

Ta prevod je vključil še drugo nevarnost, da vino ne dobi dobre kakovosti, pobliže pa ni predpisal, kako naj se ugotovi raba sprijene posode. Ne zahteva se več ogled vinogradov, ali je grozdje že zrelo, ampak vinogradniki morajo grozdje prinesiti na pregled in pokušnjo. Sankcija za oboje kršitev zapovedi ni navedena.

11.) GB P r e k m u r j e (m e d 1807. in 1811.): „8im Csi bi sto szam od szebe brezi Goszpoczkoğa ali Hegysega dopüscsenja med Mejasi drügomi Zrok dao na rano bratvo, placsa f. 6. Csi pa na kvar ide Grozgye, more sze Goszpoudi glasziti“.

„Zrok“ pomeni „rok, ko nekaj zapade“, „Verfallszeit“. Rok, kedaj se sme trgati, določi vinogorsko sodišče ali gorski gospod. „Med mejaši“ znači nekdo od vinogradnikov. Zadnji stavek pa je tolmačiti takole: Ako bi se izkazalo, da se grozdje že pred določenim rokom kvari (n. pr. gnije), naj se to javi gorskemu gospodu, da bo stvar preiskal in odredil, kar je treba.

12.) Hoffov prevod (1808.): „*LI. Artikel. Man wird auch wegen zeitigen und reifen Weinlösen von jedem Bergherrn wie auch von jeden Weingärtler allezeit die grösste Sorge und Acht haben, den wenn man die Trauben zu frühe leset, ist es ein grosser Schaden dem Bergherrn, den Zehentern, und allen Weingärtlern wegen den schlechten und sauern Most*“.

Prevod, ki se drži GB ljub. muz., je tu zadnji stavek vzornika popolnoma prezrl. Da je nekatere izraze napačno prevedel, smo že večkrat pripomnili.

V zapisnikih iz Klevevške okolice (l. 1801.) ni omembe o prepovedi prezgodne trgatve.

§ 84. Plača dninarjev.

1.) Nemški izvornik (1543.): „[52.] *[Tagwerker ob Muereckh 10 pf., was unten 12 pf.] Item es soll auch allen tagwerchern in allen weingartpürgen neben und oberhalb Muereckh vor Pffingsten ein tag geben werden zehen phening. aber was under Muereckh hinab ist, sol ainem ein tag zwelf phening geben werden*“.

Maksimiranje plače za dninarje je bilo v osnutku deželnih stanov bolj podrobno urejeno. V posebnem odstavku je bila na prekoračenje navzgor za vinogradnike, zlasti mejaše, ki niso sami obdelovali vinogradov, postavljena sankcija globe. Pri zadnji redakciji¹⁹⁰ je prišlo do zgorejšnjega besedila, ki pa je prezrlo, da se za čas po binkošnih nič ne odreja.

2.) GB Recelj (1582.): „*LII. Item vsakaterimu delouzhu Vfeh Vinskih Gorah polek inu Vifhe mureke, pred uikuftmi, se ima en dan klonu X. denarieú, Ampak kar je podmureko doli se ima enimu en dan XII. denarieu dati*“.

3.) Večane gorske bukve (1595.): Vacat.

4.) GB ljub. štud. knjiž. (1644.): Vacat.

5.) GB Labasser (1646.): Vacat.

6.) GB Kapsch (1683.): „*Articl. 41. Od Delauzhau. Onu ima tudi delauzam, Vsoih gorshinach, Polekh Inu od sgorai, Mureckha pred Vinkustimi en dan danu bitti 10. den: Pak kar pod Muregkom doli ie ima niemu en dan 3 K danu bitti*“.

Ta določba je prevzeta gotovo iz nemškega izvornika ali pa kakšnega prepisa že prevedenega nemškega izvornika. To preseneča, ker se je Kapsch po veliki večini držal večanih gorskih bukev.

¹⁹⁰ Gl. Mell, op. cit., str. 146.

- 7.) Eksc. GB Vag. (sredi 18. stol.): Vacat.
- 8.) GB ljub. muz. (sredi 18. stol.): Vacat.
- 9.) GB Soteska (sredi 18. stol.): Vacat.
- 10.) GB Boštanj (pred 1781.): Vacat.
- 11.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): Vacat.
- 12.) Hoffov prevod (1808.): Vacat.

Zapisniki iz klevevske okolice (1801.) ne določajo ničesar o višini plače dninarjev.

§ 85. Dodatki izven okvira določb izvirnika gorskih bukev.

Iz sinoptičnega prikazovanja predpisov v raznih prireditvah in prevodih gorskih bukev je jasno razvidno, da je hodilo slovensko vinogorsko pravo vzporedno po različnih potih. Gorske bukve so prenehale biti zakon, one so postale statut: Le to, kar se je med obema činiteljima, gorsko gosposko in vinogradniškim prebivalcem okoliša gorske palice v praktičnem življenju spoznalo za pravo, to je obveljalo, to se je zapisalo, tega sta se morala držati oba (gl. § 18.). Kako je do tega sporazuma prišlo, o tem bomo še razpravljali v sestavnem očrtu slovenskega vinogorskega prava. Tu naj le poudarimo, da se je omejnjeni sporazum tikal ne samo opustitve nekega predpisa iz izvirnika gorskih bukev; ne samo preureditve takega predpisa, ampak tudi ustanovitve novih predpisov, torej takih, ki jih v izvirniku sploh še ni bilo.

Mi smo nekoliko takih novih predpisov v prikazu vsebine gorskih bukev že srečali. Uvrstili smo namreč neke nove predpise v skupino sorodnih predpisov izvirnika tudi, če ni bilo to popolnoma v skladu z ostalo vsebino. Naj spomnimo samo na predpis k čl. XXX. GB Recelj, ki na nepričlnem mestu, kjer gre za način zastopanja strank, odreja sankcije za nasilno na stopanje meščanov ali plemičev na vinogorskih zborih, ali na predpise iz GB Prekmurja, ki se bavijo z marsikakšnim vprašanjem precej oddaljenega pomena. Odločilno je bilo to, da so takšni predpisi v prevodu ali prireditvi unešeni pod številko vrstnega reda, ki gre sorodnemu predpisu in ti naj bi se s številko izvirnika vsebinski kolikor toliko ujemali. So pa še takšni predpisi v prevodih in priredbah gorskih bukev, ki so navedeni pod posebno povrstno številko in tvorijo nek izrazit novum. Te predpise naj v naslednjem, še preden bomo navajali zaključke prevodov, prikažemo. Vnaprej pa moramo povedati, da ne gre vseskozi za neposredne zapovedi, ampak tudi za razlagalne norme, ki popravljajo izvestna pravila izvirnika gorskih bukev.

1.) Večane gorske bukve (1595.): Za členom 49. *Vom Lesen* je naveden čl. 50.: „*Mark schilling: Vnd nach dem in diser ordnung der March schilling etlich mall angezogen wierdet, vnd aber in diesem landts*

Crain vnd der selben anrainundten herrschaften dasselb nit gebreüchig so soll alß offft für ein Marchschilling ein Ducaten in golt verstanden werden“.

Za tem členom pa je pod posebnim, nenumeriranim odstavkom navedeno še sledeče: „*Sondere gebreüch. Wen ainer ain weingartten verkhaufft, soll er dem Perkherrn geben K 12*
der in khaufft K 8
der sich lasst ein schreiben K 3
auch der sich last ausschreiben vnd einschreiben . . . K 3
72 Pf machen K 18
40 „ machen K 10
ain markh ist ein ducaten in golt.

Wan ein Perkhholdt sein Perkrecht nit zalt mueß Ers daz andere Jahr topelt bezallen vnd für vnd für also zuraitten.

Vmb ein dingnuß Pfenig ist K 15 K.“

Denarni zneski v krajcarjih (K) so navedeni kot pristojbine za prepisovanje z listinami, ki so na novo uvedene v čl. 19. večanih gorskih bukev (gl. § 53., št. 3.). Določbe čl. 16. izvirnika, da mora vinogradnik, ki za tekoče leto ne da gorskemu gospodu gorščine, prihodnje leto gorščino v dvojnem znesku plačati, ni v večanih gorskih bukvah na ustreznem mestu. Zakaj se to ni tam navelo, ni jasno. Tu — prav na kraju — pa je ta določba vendarle unešena. Pristojbinski zneski so navedeni po ključu 4 penezi 1 krajcar.

2.) GB Kapsch (1683.): „*Articl 42. Od Markhe. Dokler Vleti ordningi ta Markha denariau, nekoliku krat ie Imenuana bila, inu taistu She nekateri, Vleti Kraniskhi Deshelli, nasastopio. Sa tu Vselei kadar Se ena Markha Imenuie, Ima Se en Shlat Slati ali Slat ducat Sastopiti“.*

Da gre tu za prevod čl. 50. večanih gorskih bukev (gl. zgoraj pod št. 1.), je jasno.

3.) Eksk. BG Vag. (sredi 18. stol.): „*16. Kader en Mejasch Soiga gorskiga gaspuda Versmagueie alli hudu govorij taiste je Vinograd Jenu usè kar je pod nim Sapadu“.*

Menda so krajevne potrebe v okolici Vagenšperka silile gorskega gospoda, da je unesel to posebno silno strogo odredbo v obrambo svoje časti.

4.) GB Soteska (sredi 18. stol.): „*Art. 43. Ino pak poteh male ie ta marka Denariev vletih ordningah veliko krad imenovanna, ta se ima sa usako Marko Denariev en slati v slatim sastopiti, ino Staven biti, kader pak vleteh Deshelah ny navada, tako se more sa usako Marko try libre sastopiti. Art. 44. Kateri en Vinograd proda, ta ima gorskimu gospudi en ventin Dati, kir ga kupi dua reparioiv Sa prepisvaine“.*

Vpliv večanih gorskih bukev je tukaj precej jasen. „*Ventin“* je dvajsetica (cvančgerica), en „*repar“* znaša 12 penezov ali denarjev (gl. čl. 7).

5.) GB Boštanj (pred 1781.): *„Ta Ossmi nu Stirideseti Artikel. Kateri je v'gori S Bugam Sashentov, ta je sapadu 10. Markov. Ta deveti nu Stirideseti Artikel. Kateri v' gorj Kurbarjo inu Loternjo triba, ta je Sapadov gorskimu gospudu Svoi Nograd“.*

Prevajalec je — seveda po naročilu svoje gorske gosposke, pač samostanskega predstojništva v Boštanju, — še pred zadnjim členom, o katerem smo govorili pod št. 10., v § 82. — uvrstil dvoje členov, ki sta bila menda potrebna radi posebnih lokalnih razmer. Oba se nanašata na moralno zahtevo po neprirodnem življenju. Prvi obsega prepoved preklinjanja, zlasti blasfemij, drugi zabranjuje spolne pregrehe: izvenzakonsko spolno občevanje in „lotrnijo“ (Unzucht). Kazni so stroge, njih določitev ustreza vsebini čl. 29. izvirnih gorskih bukev, ki ga pa sam GB Boštanj ni sprejel v niz svojih predpisov.

6.) GB Prekmurje (med 1807. in 1811.): *19im. Csi Hegyseg z drügoga Hegysega Cslöveka na njegovo Instantio s spravidov koga sztavi, Hegymester more szvoimi 12mi Esküiti z Natoriosom navküpe pravde par vödati, csi je potreibno na oba dva sztrana, kak pravda pela, Executiae (csti: Eg zekucije) morejo szkoncsati Eskütje 12 f. sztoza doblenoga blaga za petnaiszeti den“.*

Predpis je precej jasen. Razlagati si ga smemo pač takole: Vinogorsko sodišče, torej srenja ene gorske palice, ki mora po pravici (to je: upravičeno) vinogradnika iz druge gorice pred sebe vabiti, naj razpravlja s svojimi 12 člani srenje in obenem z občinskim tajnikom in izda dve sodbi („par“ pomeni tudi v madžarskem jeziku dvojico, Paar), in če treba tudi tu in tam razpravljati. Izvršba pa se mora od dobljenega, torej zarubljenega blaga izvršiti v 15 dneh; znesek 12 fl. se računa za poslovanje sodnikov, Domnevamo, da je tu mišljena samo izvršba na nepremičnine.

§ 86. Zaključno besedilo gorskih bukev.

Kakor smo videli v § 30., da imajo prevodi in prireditve gorskih bukev različne naslove, isto tako tudi na kraju istih ne stoji vedno isti zaključek. Nekateri prevodi in prireditve sploh nimajo nobenega končnega pristavka. Tisti prevodi in prireditve, ki jih v naslednjem ne navajamo, so ostali brez končnega pristavka.

1.) Nemški izvirnik (1543.): *„Haben wir angesehen ir nderthenig vleissig bete und inen dadurch und aus sondern Gnaden berurts perkrecht puechl genediglich confirmiert und bestätt, confirmiern und bestätten inen das auch wissentlich in kraft dits briefs, was wir von recht und gnaden wegen daran bestätten sollen oder mugen. Also das angezaigts perkrecht puechl in allen seinen puncten, artikeln, mainungen, inhaltugen und begreifungen genzlichen gehalten, volzogen und demselben gelebt werden, auch obbemelte unser landschaft in und ausser rechten darnach handeln und sich dessen berueblich gebrauchen sollen und mugn. und gebieten darauf n. allen und jeden unsern prelaten, graven, freien, herren, ritter und knechten, landshaubtleuten, verwesern, vizdomben, phlegern,*

ambtleuten, landrichtern, burgermaistern, richtern, räten, burgern, gemainden und sonst allen andern ambtleuten, underthanen und getreuen, gegenwärtigen und konftigen ernstlich und wellen, das ir obberürte unser landschaft bei bemelten perkrechtuechl und unser confirmation und bestättung genzlichen beleiben lasset, auch von unsern wegen dabei handhabet, schuzet und schermet, das si solch perkrechtuechl berueblich halten und gebrauchen mugen und hiewider nit thuen noch des jemens anderm zu thuen gestattet. das mainen wir ernstlich, ungerlich doch alles auf unser, unsrer erben und nachkomen herzogen in Steier willen und wolgefallen dasselb perkrechtuechl nach gelegenhait zu meren und zu mindern oder gar aufzuheben. mit urkundt des libels mit unsern kuniglichen anhangendem insigl verfertigt geben in unser stat Wienn den neunten tag des monats Februarii nach Christi unsers lieben herrn geburde im funfzehen hundert und drei und vierzigsten, unsrer reiche den Römischen in dreizehenden und der andern im sibenzehenden jarn. Commissio dominis regis in consilio. A. V. Puechaim freih. verw. stathalterambts M. B. v. Leopaldstarf canzler. Sig. freiherr zu Herberstain etc. I. V. Landaw etc. B. Khuen a Belasii. R[egistra]ta H. Reijter“.

2.) GB Recelj (1582.): „Smo mi nagledali, nih Ponishno flisigk profhnio inu smo nim skufi toistu inu is suseb gnade, imenuuane Gorne Buque milostiú Confirmirali inu poterdili,. Confirmiramo inu poterdimmo nim tuistu uedezhe inu smozhio letega Lystú kar mi ja prauize inu Gnade uolio natim poterditi imamo letaku dete predgouoriení Gorne Búqúe Vfeh nih punctih, Articlnih, Vmanungah Vsebi dershanu inu sapopadenu Zilounú taku dershane timu nagk dianú inu potem istim shiuenú Ima Biti, tudi od sgoraj meldana nasha Londshaft noter inu sunai praude ponih rounati inu se tich istih pokoinú nuzati imαιο inu moreio. Inu sapouemo natuistu N. Vsem inu slehernim Praelatum, Knesom flobodnim Gospudam Richtariam inu fluzhezhim lonzhauptmonam, Verbefhariem, Vizdomom, Flegariem inu Valputom, deshelskim Richtariam Purgermastrom, Rihteriem, inu suetnikom, Purgeriam, Gmainam inu sizer usem drugim nashim oblastnikom podloshenim inu suestim, sdainnifhnim ali prihodnim, terdnu inu ozhmo de mi od sgoroj meldana nasha Landtsafft, per imenuanah Gornih Buquah, inu nashim Confirmiranú inu poterienú Zilounu pustite oftati, tudi sanasho uolo per tim roko dershite, branite Inui shirmaite de oni takoue gorne Buque pokonu dershati inu nuzati moreio, inu timu super nedeio. (Nikar tudi tega kaj komu drugimú diati nedopustite letu mi menimo terdno bref, Vsaj Vse na nasho nashih Erboú Inu snanimi pridezih Herzoú ustayerih uolo inu dobru dapaidene Te Iste Gorne Buqui po leshezhosti gmerati nú pomainksati Ali zelu gori usigniti. S suestnuftio letih Gornich Buquiz schnashim Krailoufskim gori naueshenim siglom poterienú. Danu Vnashim meistí Dunaie ta . IX. dan tiga mesza Februaria, po Chrishtushouim nashiga lubiga Gospudi Roistua Vpetnaisť stu inu utri inú Vstiridesetim, Inu nashiga Blagastua tiga Rimskiga vtrinaistim inú tiga drúfiga Vfedim naistih Letih“.

Prevod ni povsem točen; poslužuje se tudi nemogočih nemčizmov:¹⁹¹ n. pr. Gelegenheit = ležečnost; berueblich gebrauchen = pokoinú nuzati (drugič lapsus calami „pokonu“) itd. Podpisov iz izvirnika Recelj ni priobčil. „Snanimi pridezih“ treba čitati: „ki za nami pridejo“. Mnogo besed sploh ni prevedenih.

3.) GB K a p s c h (1683.): „Datum Viennae 9. Martij 1543. Commissio Dni. Regis in Concilio die 17. 8bris 1683. Descripsit J. Kapsch. Reitenburgi“.

„Martij“ je napaka; prav Februarii. Od kod je vzel Kapsch latinski datum, se ne da razbrati.

4.) E k s c. GB V a g. (s r e d i 18. s t o l.): „Ende“. (Edina n e m š k a beseda na koncu).

¹⁹¹ Ali je „blagastvo“ (= Reich) nemčizem, odn. skovanka, o tem so mnenja različna. Gl. M a l, Probleme aus der Frühgeschichte der Slowenen, str. 171; „eine sinnlos unbeholfene Wiedergabe des Wortes ‚Reich‘“; K e l e m i n a, Pravne starine slovenske, GMDS. str. 55., razlaga „blažstvo, blaštvo“ od „blag“.

Četrty oddelek

Sestavni očrt slovenskega vinogorskega prava

I. SISTEMATIKA IN TEHNIKA PRIKAZOVANJA

§ 87. Obseg prikazovanja. Doslejšnja izvajanja, zlasti ob primerjanju posameznih določb prevodov in priredb gorskih bukev, so pokazala, da pravo, ki se je tikalo vinogorskih zadev, ni bilo nekaj stalnega. V toku razdobja treh stoletij (1543.—1843.) so se tudi življenjske razmere izpreminjale, tem pa je sledilo tudi pravo. Razen tega so bile s prevajanjem gorskih bukev na slovenski jezik združene gotove prostosti, ki so se jih gorski gospodje radi posluževali, da prikrojijo predpise po svojih željah. Gorskih gospodov pa je bilo na stotine, a enotnosti, ki bi jo velevala ali vsaj nadzirala neka višja oblast, nobene. Pri takem položaju ni čuda, da se je v praktičnem življenju, zlasti v pravosodstvu ljudskih sodišč, pojavila precejšnja pestrost v uporabljanju predpisov. Toda motil bi se, kdor bi mislil, da je šla pestrost v nedoglednost; le manjši deli manjše važnosti se razhajajo. V glavnem pa so „cesarske svoboščine“ obveljale kot podlaga slovenskega vinogorskega prava.¹⁹²

Od kod naj črpamo sistematiko ravnokar navedenega prava? Iz virov, torej: iz besedila gorskih bukev in to vseh, tudi nemških, in pa: iz zapisnikov o ljudskih sodiščih. To bomo v naslednjem sistematično, pa tudi kolikor mogoče na kratko storili. Seveda se bomo morali ozirati tudi še na pojave pravosodstva drugih slovenskih, neljudskih sodišč, kakor tudi na institucije prava tujih narodov.

§ 88. Tehnika prikazovanja. Najprej se bomo bavili z zunanjo in notranjo organizacijo vinogorskih zborov; vendar bomo tudi še druga slovenska ljudska sodišča upoštevali, ker so prvim zelo sorodna, na na vsak način pa tudi zatočišča narodnega pravnega pojmovanja. Prikazovali bomo v prvi vrsti to, kar smatramo za bistveno osnovo javnopravnega značaja. Iz gorskih bukev bomo v tem pogledu tista pravila kot vodilna navajali, ki se nahajajo v večini prevodov ali priredb gorskih bukev. Izjeme bomo navajali le mimogrede in le tedaj, če pomenjajo važno novoto. V ozki zvezi s tem bomo omenjali vedno to, kar spoznamo v zapisnikih vino-

¹⁹² Gl. naš § 18. Dalje: Dolenc, Slovenska ljudska sodišča v dobi od 16. do 18. stoletja, str. 38 (Kaiserliche Bergfreiheiten, Kaiserliche Bergartikel, K. k. Privilegien). Prim. še Dolenc, Ali se je slovensko ljudstvo zavedalo, kaj je bila pravna podlaga za njegovo avtonomno sodstvo? ČZN., 1936. I. Str. 83—86.

gorskih zborov za dejansko uporabljano pravo. Vse skupaj hočemo nasloniti na ogrodje občega srednjeveškega prava, ki ga predpostavljamo kot splošno znano.

Po teh izvajanjih o organizaciji bomo razpravljali zapored o civilno-sodnem in o kazenskem pravu, nazadnje pa o pravnem postopanju. Seveda bo treba te glavne oddelke porazdeliti na posebne pododdelke. V teh izvajanjih bomo prinašali zlasti to, kar se nam prikazuje kot posebno narodno pravo. Posvedočevali pa bomo iz zapisnikov o vinogorskih pravnih, ki dajajo v odločbah o teh pravnih največ gradiva za reševanje teh nalog, le tista vprašanja, ki so posebno značilna, in še to v zbiti obliki. Citirali bomo samo toliko, kolikor se nam zdi neobhodno potrebno. Najdišč pa ne bomo, niti vseh svojih dobesedno navajali, ker se nahajajo že tako v naših citiranih razpravah. Prejšnji naši spisi so itak podlaga pričujočega dela.

Celokupna izvajanja v četrtem oddelku te knjige ne računajo na popolnost, niti ne na zaokroženost običajnih učbenikov. Ona pomenijo le poskus ostvaritve znanstvene podlage, da se spozna po njej to, kar se je izobličilo med Slovenci kot njihove narodnopravne posebnosti. Da moremo pri tem misliti samo na preprosto ljudstvo po selih, trgih in malih mestih, ne pa na predstavnike višjih slojev, to smo že skrajša (§ 4.) poudarjali. Osrednji problem slovenske pravne zgodovine je vprašanje pravnega pojmovanja po širnem pravnem polju našega „malega“ človeka. Vse drugo je „tuje“ pravo, seveda po poreklu; kajti tudi pri nas se je marsikaj tujega udomačilo, osvojilo.

Prepričani smo, da bi naša študija, ako ne bi na kraju primerjanja predpisov prevodov in priredb gorskih bukev prinesli sintetične slike, kako so se tisti predpisi v praksi uporabljali, ne ustrezala stavljenemu cilju, znanstvenemu ugotavljanju narodnega prava Slovencev, hkratu pa tudi znanstvenemu spoznavanju, čiščenju in razlaganju drugih spomenikov med Slovenci nekdam živčega domačega prava.

II. ORGANIZACIJA SLOVENSКИH LJUDSKIH SODIŠČ

§ 89. Samoupravna slovenska ljudska sodišča. Ljudska sodišča so obstajala gotovo že tisoč let poprej kot državna.¹⁹³ Ni da bi tu razvijali problem rešavanja preprirov in pravnih po ljudskih predstavništvih. Naj samo omenimo to, da so tudi za Slovence izpričani „dobri ljudje“ (homines boni) kot neke vrste sodnikov iz ljudstva, in to še za leto 1165. Naj dodamo dalje, da so po našem mnenju tudi kmetiški ljudje, ki so sodelovali pri ustoličenju knezov na Gosposvetskem polju, že veliko prej, nego

¹⁹³ B. Bogišić, pravi, da obstoji gotova raven razvoja narodnega življenja, ki vsebuje tudi pravo, še prej kot država. Prim. njegovo razpravo „O značaju pravnih običajev: Pravni članci i rasprave, 1. knj. bibl. za pravne i društvene nauke, Beograd, 1927. Dalje: Jasinski, Kaj je najpotrebnejše za slovansko pravno zgodovino? ZZR. (1920—21), str. 101.

se to listinski omenja za l. 1272., bili sodniki kot „blagi ljudje (možje)“. (Prim. § 2.)^{193a} Tudi za vinogorske zборе smemo pokazati na to, da se navaja „sententarius“ („sodja“) izmed ljudstva že l. 1240.; dalje, da imamo dokaze za zborovanja ljudstva zaradi vinogorskih pravn na Koroškem za dobo 1444. do 1447. (gl. § 6.). Vse to kaže, da je živela med slovenskim ljudstvom pravna zavest, da naj sodijo o spornih zadevah, ki nastanejo med ljudstvom v gotovem okolišu le posebno ugledni, izkušeni ljudje istega stanu iz istega okoliša, to pa po svoji vesti in pravni zavesti. Ko pa si je v poznem srednjem veku državna oblast pričela prisvajati sodne zadeve kot svojo domeno, zlasti v nameri, da si izbije iz nje dohodkov, pritegnila je le večje zadeve nase, — za manjše se ni mnogo brigala. To pravno stanje je ostalo tudi še preko začetka novega veka. Kranjski deželni red za sodišča z dne 18. februarja 1535.¹⁹⁴ je to izrečno priznal, ko je določeval meje med pristojnostjo za težje in za lažje zadeve. Omejil je ljudsko avtonomno pravosodstvo glede o s e b na preproste kmete (gemeine Bauersleut) in druge podložnike deželanov (andre der Landleute Unterthanen), g l e d e s t v a r i pa na neskromnosti, žalitve, obdolžitve, nekrvave poškodbe, izpuljenje las.¹⁹⁵ Če je za te kazenskopravne zadeve država dopuščala, ker so se ji zdele za manj važne (causae minores), naj jih kmetje in podložniki sami med seboj opravijo, je isto pravno stališče tem bolj obveljalo za tiste zadeve, ki so se tikale samo zasebnopravnih zahtevkov. Saj se razlikovanje v smislu današnjih nazorov civilno- in kazenskosednih zadev nikakor še ni uveljavljalo.

Tako smo ustanovili opravičbo avtonomnega ljudskega sodstva. Seveda ono v gotovih pogledih ni bilo docela neodvisno. Saj je že zgoraj citirani kranjski deželni red za sodišča navajal, da gre za kmete in druge podložnike gosposk. Kakor pa je veljalo za gosposke, da se med seboj po pretežnem načinu obdelovanja sveta delé na patrimonialne in vinogorske gosposke, tako je prišlo tudi do cepitve avtonomnega ljudskega pravosodja na obče patrimonialne in posebne vinogorske pravne zadeve. Za prve je dognana stvar, da so se taka sodišča pri Slovencih imenovala najprej večé (vet + ja); nemško se jim je reklo „Wötschengerichte“, ne da bi pri tem prišlo do izraza, da so te večé le podaljšek ali vzporedni pojav k selskim sodiščem, ki so se v območju germanskega prava imenovala „Dorftaidinge“ (Tage-ding, od zore do mraka poslujoča sodišča). Takšne večé so po raziskavanjih A n t o n a K a s p r e t a¹⁹⁶ med Slovenci poslovala v Goričanah l. 1461. do 1501., v Devinu in Sovneku l. (1524.), na Gallenbergu pri Ljubljani (l. 1571.), na Premu (l. 1571.), v Radečah ob Savi l. 1575. do 1594. Ob razdalji teh krajev med seboj upravičeno domnevamo, da ta način ljudskega pravosodstva tudi v ostalih pokrajinah slovenskega ozemlja ni bil neznan. Kmalu za temi podatki pa se nam pojavljajo li-

^{193a} „Dobri ljudje“ se imenujejo okoli l. 1300. tudi še v Istarskem razvodu (M. K o s., Studija o Istarskom razvodu, str. 130—132, in v Kastavskem statutu [iz XV. stol.]).

¹⁹⁴ Gl. H o e g e l, Geschichte des oesterr. Strafrechtes, I. zv., str. 33. nasl.

¹⁹⁵ Gl. p o b l i ž j e besedilo zdolej v § 98.

¹⁹⁶ Gl. n j e g o v o razpravo „O večah“, ČZN., l. 1907. (in v posebnem odtisu).

stinski dokazi za zvrst ljudskih sodišč, ki ima isti značaj kot veče. V zapisnikih za Pleterje in Kostanjevico imamo za dobo od l. 1611. do l. 1631. posvedočene zapisnike o „kvatrnih sodiščih“ (Quatemberrecht), ki sledo kar drug za drugim vinogorskim zborom.¹⁹⁷ Ravno tako smo zasledili v arhivu briksenške škofije, ki je imela gosposkino pravico na Bledu, kvatrna sodišča za l. 1599. in 1602. do 1604. V kostanjeviškem foliantu I. je bilo zapisano o teh ljudskih sodiščih „Quatemberrecht im Kloster, wie von Altersherkommen alle Quatembermitwoch das sonst in Verhörstag nit abgehandelt mag werden, zu diesem Tag zu verabschieden“.¹⁹⁸ To znači, da so se kmetje-podložniki obračali na svojo patrimonialno gosposko tudi izven kvatrnih sodišč, da pa so vse zadeve, ki se niso mogle do konca opraviti n. pr. s poravnavo, ali pa ker so stale priče nasproti pričam, preložile na ljudsko sodišče, ki je poslovalo in reševalo pravde vsako kvatarno sredo. Po ustroju več in kvatrnih sodišč smemo povsem upravičeno trditi, da so bila ta sodišča le po imenu drugačna, po svojih funkcijah pa ista zvrst ljudskega sodišča za causae minores.¹⁹⁹ Diferenciacija v terminologiji je morda nastala zbog tega, ker se je izraza „veča“ oprijel pomen davka: na „večo iti“ se je reklo, ko se je šlo davke plačati.²⁰⁰

Tretja vrsta avtonomnih ljudskih sodišč, ki se je odcepila od več kot kavzalno ljudsko sodišče, so bila povšja sodišča (Pillichrecht).²⁰¹ Ona so poslovala za sporne zadeve, ki so se tikale lova na polhe. Obravnavale so se enkrat na leto, v Kostanjevici dan po Binkoštnih praznikih. Tudi ta sodišča so bila vir dohodkov patrimonialne gosposke. Razpravljalo se je, kakor nam je znano iz zapisnikov o vinogorskih zborih iz Kostanjevice in Pleterja, mnogokrat naravnost po določbah gorskih bukev; celo citati iz le-teh se nahajajo v zapisnikih o povšjih pravgah. Vodili so se registri tistih oseb, ki so smele v graščinskih gozdovih loviti povhe (myoxus glis). Vemo iz zapisnika z dne 5. junija 1742.,²⁰² da je moral vsak opravičen povhar od vsakega gozdnega predela, kjer je lovil, gosposki odrajtati po 5 povhov na leto. Še za drugo polovico XVIII. stol. imamo listinske dokaze, da so v Soteski dajali povšnino (Billichrecht),²⁰³ kar je znašalo pač deseti del naloavljenih polhov, surovih ali osušenih. Od začetka XVII. stol. ni več zapisnikov o povšjih pravgah. Morda je v tisti dobi potreba po posebnih ljudskih sodiščih za povšje spore ponehala.

¹⁹⁷ Gl. Kost., str. 44.—47.; Kost.-Plet., str. 13 et passim; prim. D o l e n c, Slovenska ljudska sodišča, Rad 239, str. 15.; P o l e c, Razpored sodnih instanc, str. 6. nasl.

¹⁹⁸ Kost.-Plet., str. 13.

¹⁹⁹ V Kost., str. 47., se nekako istovetijo vinogorski zbori s kvatrnimi sodišči n. pr. „Solches ist davon verabschiedet worden, weil die Parteien in die Perktheidung nicht erschienen, also ist bis auf Quatemberrecht prolongiert, sodann wird gehandelt, was recht ist“, ali „Um willen des Kostell ist bis auf nechst Quatemberrecht verschoben“.

²⁰⁰ Gl. P l e t e r š n i k, Slov.-nem. slovar pod „veča“.

²⁰¹ Gl. Kost.-Plet., str. 14. et passim; D o l e n c, Slovenska ljudska sodišča, str. 15., 16., P o l e c, Razpored sodnih instanc, str. 10.

²⁰² Kost.-Plet., str. 14.

²⁰³ Žužem.-Sot., str. 29, 42.

Še četrto vrsto avtonomnih ljudskih sodišč naj tu omenimo zlasti, ker so se vprav tudi v vinogorskih zadevah uveljavljala. Po vzoru občega prava v nemških deželah so se tudi med Slovenci postavljala za poedine primere „nepriistranska sodišča“ (Unparteiisch Recht, Extraordinaryrecht).²⁰⁴ Zapisniki o reševanju pravnih pred tem sodiščem se nahajajo skoro po vseh foliantih, napolnjenih z zapisniki o vinogorskih zborih. Na Štajerskem in Nižjem Avstrijskem so bila nepriistranska sodišča dopuščena, če se je tožaril gorski gospod s svojimi podložniki ali pa narobe, na Dolenjskem pa je bila stvar precej drugačna.²⁰⁵ Mnogo pravnih na tožbo zoper gorskega gospoda, ki jo je vložil vinogradnik-podložnik, je teklo na nepriistranskih sodiščih, skoraj bi rekli, onoliko pa tudi na samih vinogorskih zborih. Pri pravnih podložnikov ene gorske gosposke zoper podložnike druge gorske gosposke je pa bilo treba nekega posebnega ljudskega sodišča. Le-tó je bilo prikrojeno po načinu vinogorskih srenj, imenovalo pa se je nepriistransko sodišče. Postavljal je, če se stranki nista mogli sami zediniti, predsednika takega sodišča gorski gospod; če sta se stranki sami nanj zedinili, pa ga je potrdil. Skoraj vedno je bilo temu predsedniku ob strani večje število sodnikov-prisednikov, med 3 do 24. Mnogokrat se navajajo prav ista imena prisednikov kot pri vinogorskih srenjah iste dobe in istega kraja. Razlika je bila le v tem, da so ta nepriistranska sodišča sodila ad hoc za poedino zadevo, ne na vinogorskem zboru, ampak drugod in ob posebej določenem času. Predsednik je bil vobče prominentna osebnost: opat, graščak iz drugega kraja, krvni sodnik i. pod.; saj je šlo včasih tudi za zadeve, ki so bile ali vsaj utegnile postati *causae maiores*. Nekaj posebnega, kar kaže na veliko samostalnost ljudskih sodnikov, je veljalo za Kostanjevico. L. 1598. je predsedoval opat sam nepriistranskemu sodišču.²⁰⁶ Stranka je ugovarjala, da prisedniki nepriistranskega sodišča ne smejo biti podložniki istega gorskega gospoda. Opat je to prerekal, na kar so se prisedniki razšli, da ne bi poslovali. To je bil izreden primer in le čuditi se moramo, da je dal gorski gospod, opat, vse to v foliantu o vinogorskih pravnih posvedočiti. Drugod se pri nepriistranskih sodiščih o takšnih pomislekih ni govorilo; nasprotno, smeli bi reči, da so bila nepriistranska sodišča, sestavljena tudi iz podložnikov, od strani gorskih gosposk naravnost favorizirana, ker se je dala na ta način avtonomnost ljudskih sodišč zavreti, sodstvo pa spraviti v odvisnost od gorske gosposke ali njihovih uradnikov. Razvoj pravnih razmer je itak čim pozneje, tem krepkeje kazal, da se vsa ljudska sodišča ali negligirajo (tako Valvasor, ki jih ne omenja),²⁰⁷ ali pa dejanski odrivajo (tako dvorski sodnik Fran pl. Garzarolli v Kostanjevici sredi XVIII. stol.).²⁰⁸

²⁰⁴ Gl. PZ., str. 272, 278; Dolenc, Slovenska ljudska sodišča, str. 36, 37; Poiec, Razpored sodnih instanc, str. 11.

²⁰⁵ Gl. glede pristojnosti: Nicolaus de Beckmann, *Idea iuris statutarii et consuetudinarii stiriaci* (1688), str. 544, 545; dalje Ferdinand von Rehbach, *Observationes ad Stylum curiae Graecensis et subordinatum tribunalium* (1688), str. 47.

²⁰⁶ Gl. Kost.-Plet., str. 33.

²⁰⁷ Gl. Dolenc, Valvasor in slovenska sodišča, MDS. Gl. 1928.

²⁰⁸ Gl. tudi Klev. Bošt., str. 244, Žužem.-Sot., str. 17.

§ 90. Zunanji ustroj vinogorskih zborov. Glede terminologije pripomnimo sledeče: Ljudski zbori, ki imajo na splošno posle glede vinogorskih zadev, se imenujejo v izvorniku gorskih bukev, kakor že tudi mnogo prej, „Bergtaidinge“ (gl. § 33.).²⁰⁹ Ta izraz se takoj v prvem slovenskem prevodu iz l. 1582. prevaja z „zagorska pravda“, pozneje „gorska pravda“. Mi se tega izraza ne moremo naravnost v tem smislu posluževati. Prvič, ker se na tistih zborih ni poslovalo samo v pravnih, ampak tudi v čisto upravnih zadevah; tu bi bil izraz „pravda“ preozek, vsaj po duhu današnje slovenščine. Drugič pa pomenja „pravda“ v starejši slovenščini poleg „ius“ (n. pr. „stara pravda“ za časa kmetskih uporov XVI. stoletja) res tudi „iudicium“; toda danes se upotrebljuje samo še v pomenu „processus“. Zato moramo, da se pojmi ne bi zamenjavali, reči, da nam je „Bergtaiding“ — vinogorski zbor, „Bergrecht“ — vinogorsko pravo, Bergrechtsprozess pa — vinogorska pravda (gl. § 39.). —

Nemški izvornik (1543.) veleva, da naj se vinogorski zbori vršijo vsako leto enkrat spomladi na tistih mestih, kakor je to od pamtiveka v navadi; v tem pogledu naj se brez posebnih razlogov ničesar ne izpreminja. Praksa na Dolenjskem je šla svojo pot. Večane gorske bukve kažejo jasno, da se je tu izcimila navada dvakratnega zborovanja na leto, spomladi in jeseni. Nekateri prevodi gorskih bukev so to po večanih gorskih bukvah naravnost posneli, v Prekmurju pa se je še v začetku XIX. stol. zborovalo po trikrat na leto (torej številčno blizu tako, kakor pri kvatrnih sodiščih). Zapisniki o vinogorskih zborih kažejo²¹⁰ povprečno dvakratno zborovanje na leto na sleherni večji gorici, iz njih se pa tudi razodeva tajno stremljenje graščin, da bi se število vinogorskih zborov utesnilo. Zlasti pa se opaža, da se gorski gospodje kar nič radi ne poslužujejo svoje pravice, da skličejo ad hoc sodnike vinogorskih zborovanj na sodno zasedanje izven stalno določenih dni (gl. §§ 89., 91.).

Kraj, kjer se je zborovanje vršilo, je bil tisti, ki je bil od pamtiveka za to uporablján. Zapisniki skoraj nikoli ne navajajo mesta, pač pa kraj in datum zborovanja.²¹¹ To je moralo biti o lepem vremenu pod košato lipo, v slabem v zakristiji cerkve, v prostrani zidanici, kvatrna sodišča celo v cerkveni ladji. Zanimivo bi bilo oteti v sliki in pismu pozabnosti to ali ono mesto, na katerem so se zborovalci sestajali. Iz zapisnikov²¹² pa izvemo tudi, da so gorske gosposke stremele za tem, da radi svoje udobnosti prenesejo kraj zborovanja v drug kraj, kjer se vrše vinogorski zbori za drugo vinsko gorico. Tako je prišlo večkrat do združitve več okolišev v enega, zlasti če je vinogradništvo neke gorice opešalo in ni bilo več prave potrebe za poseben vinogorski zbor na njej. Pa tudi naravnost na svoj grad bi bili gorski go-

²⁰⁹ Da se ta izraz niti pri nemško poslujočih graščinah ni več razumel, sledi iz spa-
kedrank Bergdeutung, Bergraittung; gl. Žužem.-Sot., str. 37.

²¹⁰ Gl. Kost., str. 38; Kost.-Plet., str. 2, Nov. m., str. 32—34; Klev.-Bošt., str. 164;
Žužem.-Sot., str. 3, 16—21.

²¹¹ Prim. Nov. m., str. 32—34; Žužem.-Sot., str. 18—21. 23—26.

²¹² N. pr. Klev.-Bošt., str. 181; gl. Žužem.-Sot., str. 39.

spodje kaj radi prenesli kraj zborovanja ali shoda. Vinogradniki pa so se takim nakanam upirali, včasih jih tudi uspešno prekrizali (n. pr. 22. februarja 1763. na Bojniku) (gl. §§ 18., 20., 24.).²¹³ Proti koncu XVIII. stol. pa je uspelo nekaterim graščakom, da so svojim podložnikom svojo voljo usilili; n. pr. 15. septembra 1784. je predsedujoči upravnik graščine Soteske zavrnil zbrane vinogradnike, ki so zahtevali, naj se vrši vinogorski zbor za gorico Stara Straža v vasi Straža, ne pa v gradu Soteska, rekoč „dass der Bergobrigkeit frei stehe, die Bergdatung“ (sic!) „nach Willkur wo immer vorzunehmen“.²¹⁴ To je odtelej obveljalo, dasi je bilo povsem v nasprotju z gorskimi bukvami v izvirniku; prevod je bil seveda že v drugem duhu sestavljen (gl. § 33.).²¹⁵

Udeleženci na vinogorskih zborih so bili po določbah gorskih bukev sprva v s i vinogradniki vinske gorice, ne da bi bilo navedeno, kateremu sloju pripadajo. Na vinski gorici so bili vinogradniki m e j a š i (Mëaschen) in s o g o r n i k i (Bergholden); razen teh so živeli po zidanicah ali hramih v s o b e n j k i (Inwohner).

„M e j a š“²¹⁶ je pristno-slovenski izraz za „Berggenosse“ iz nemškega izvirnika gorskih bukev. Nemški zapisniki o vinogorskih zborih se ga poslužujejo, kakor da bi bil neprevedljiv.²¹⁷ Brez dvoma je bil v rabi izza starodavnih časov in tudi Nemcem dobro znan. V pravnem oziru moramo ta sloj vinogradnikov označiti kot vinogradnike, ki niso bili osebno (personalno) podložniki gorskemu gospodu, ker so bili meščani, svobodnjaki (freisassen), duhovniki, celó plemenitniki, pač pa so bili podložni z zemljo (realno) gorski palici, seveda samo v vinogorskih zadevah. Gorska gosposka je imela v r h n j o last na vinogradu, mejaši pa so imeli le s p o d n j o last, v resnici hasnovalno pravico. Nikakor pa niso bili tlačani, glebae adscripti.

„S o g o r n i k i“,²¹⁸ — na Štajerskem „gormani“²¹⁹ —, so bili nekdanj, nekoliko stoletij pred gorskimi bukvami, vsaj po večini nevoljniki (Leibeigene) gorske gosposke, ki so živeli na vinski gorici in hasnovali vinograde; ostali pa so tudi še pod veljavnostjo gorskih bukev z zemljo (realno) kakor tudi s svojo osebo (personalno) podložni gorski palici. Njihove obveznosti napram gorski gosposki so bile seveda mnogo strožje nego one mejašev. Če niso plačali gorski gosposki trikrat zapored vsakoletne gornine, jim je vinograd zapadel v korist gorske gosposke.

²¹³ Klev.-Bošt., str. 165.

²¹⁴ Žužem.-Sot., str. 39.

²¹⁵ Zanimivo je, da tudi v drugi polovici XVIII. stol. na Nižjem Avstrijskem graščinske gosposke odklanjajo ljudska sodišča kot „altmodische Taiding“, a ustrezne predpise o njih označujejo za „Alfanzerei“. Gl. S t o w a s s e r, op. cit., str. 14.

²¹⁶ Prim. D o l e n c, Slovenska ljudska sodišča, str. 10.

²¹⁷ N. pr. Kost., str. 39; Nov. m., str. 37—39; Kost.-Plet., str. 15; Klev.-Bošt., str. 162; Žužem.-Sot., str. 14, 15 et passim.

²¹⁸ D o l e n c, ibidem, str. 10, 11.

²¹⁹ Gl. S t r e k e l j, Slovensko cesarsko odločilo iz l. 1675., ČZN. l. 1904., str. 22. Prim. O r o ž e n, Das Bistum und Diöcese Lavant, str. 418.

V s o b e n j k i (Inwohner)²²⁰ so bili sloj, ki je le po sili razmer našel pribežališče na vinskih goricah. O njem smo že govorili v § 52. Na tista izvajanja se sklicujemo in dodamo tam napovedani tekst iz štajerskega deželnega ročina, potrjenega po cesarju Frideriku IV. dne 24. decembra 1445.²²¹ Tam je bilo ukazano: „dass alle Bauern in allen Bergrechten ire Zimmer, da sie häusslich sitzen auf einen Keller und Press zwischen hin und des vorgeannten St. Johann tag im Sommer werden abbrechen und sich darauf in Dörffer oder auf Hofhuben oder Hofstätten ziehen und setzen sollen. Thäten sie aber das nit, dass dann Unser Hauptmann in Steyer Anwältt solch Zimmer in allen Bergrechten in Land Steyr nachmahlen abbrechen und da soll der Bauer, des das Zimmer ist, für sein Ungehorsamb Unserem Hauptmann oder seinem Anwalden zwey Pfund geben und darinnen mögen sie sich seines Gutts als Viel unterwinden“. (Ta predpis se nahaja tudi še v deželnem ročinu za Štajersko, ki ga je cesar Karl VI. l. 1731. potrdil.) Neprilike, o katerih smo govorili v § 52. in ki so vedle do predpisov o vsobenjkih v čl. 20. izvirnika gorskih bukev, pa so se na Dolenjskem in Spodnjem Štajerskem še posebno pogoršale, ko so se Uskoki naseljevali tudi po zidanicah in hramih vinogradnikov kot nekakšni delavci-pomagalci v vinogradih.²²² Tole priseljevanje vsobenjkov ni bilo povsod enako sprejeto. Ponekod so jih gorski gospodje pa tudi sami vinogradniki odpravljali, podili iz vinogradov, pač, če niso bili zanesljivi ljudje. Še v XVIII. stol. so vinogradniki na Straži pri Soteski ženski, ki se je hotela v svoji zidnici na vinogradu nastaniti, zabranili postaviti si tam ognjišče.²²³ Tudi iz kostanjeviškega okraja vemo iz zapisnikov, da so spójenim vsobenjkom „podrli peč“,²²⁴ kar znači, da so jim odrekli posest ognjišča kot glavni znak pravice, biti gospodar tega doma. Prepovedano je bilo l. 1699. pod klevevško gorsko palico tuje ljudi (Uskoki so bili gotovo tujci) ali prebežnike iz drugih graščin („von anderer Herrschaft Entloffene Unterthanen“) obdržati v gorici.²²⁵ Tu pa tam pa so vinogradniki sami vsobenjke radi trpeli, če so jih mogli uporabljati za delavce. Zlasti mejaši, ki niso stanovali zdržema v vinogradih, se jih niso branili. Če so gorski gospodje zahtevali njih odstranitev iz vinogradov, za kar so imeli po čl. 20. izvirnih g. buk. pravico, in na vinogorskih zborih dosegli večkrat občo sodbo,²²⁶ da se morajo odpustiti, pa so vinogradniki navzlic temu vsobenjke obdržali. Borba za obdržanje in zoper to pa je šla dalje. V očitnem nasprotju z gorskimi bukvami (čl. 20.) je prišlo celó do posvedočenja v zapisniku o vinogorskem zboru (l. 1784.), da je gorska gosposka na zahtevo vinogradnikov dopustila, da je smel vsak vinogradnik v svojem vinogradu namestiti po enega vsobenjka z rodbino.²²⁷ (Prim. še razvoj vino-

²²⁰ Gl. zgoraj opombo 144; dalje: D o l e n c, Slovenska ljudska sodišča, str. 11, 12.

²²¹ Gl. M e l l, op. cit., str. 126, 127.

²²² Gl. M a l, Uskočke seobe i slovenske pokrajine, str. 14 nasl.

²²³ Gl. Žužem.-Sot., str. 17.

²²⁴ Gl. Klev.-Bošt., str. 171.

²²⁵ Gl. Klev.-Bošt., str. 163; prim. še M e l l, op. cit., str. 128.

²²⁶ Gl. Kost.-Plet., str. 17.

²²⁷ Gl. Klev.-Bošt., str. 171.

gradniških razmer na Štajerskem v §§ 25., 26.). Vsobenjki so bili po svojem položaju izenačeni s sogorniki; ponekod so jih imenovali „Untersassen“, vendar ne pred XVII. stol.²²⁸ Kako so tem rekli slovenski, se iz zapisnikov o vinogorskih zborih ali iz prevodov gorskih bukev ne da razbrati. — V poznejšem razvoju ljudskih slojev se je marsikaj premaknilo in izpremenilo. Predvsem je pomembnost vinogorskih zborov zelo pala, ko se jih gorski gospodje niso več osebno udeleževali, ampak so določevali za predsednike svoje delegate, še pozneje pa prepuščali, da je vodil vinogorski zbor ugleden mož iz ljudstva, ki so si ga vinogradniki sami izbrali, ali pa celo kar gornik sam. Smemo celó trditi, da včasih gorska gosposka niti zapisnikarja ni poslala na vinogorski zbor, pa o njem nimamo zapisnika v foliantu. V isti meri pa so se odtegovali dolžnosti osebne navzočnosti na vinogorskem zboru — mejaši; morda so skraja pošiljali namestnike, pozneje pa so prihajali le, če se jim je zdelo to iz osebnih vzrokov potrebno. Meje med mejaši in sogorniki so se zabrisale. To se opaža iz prevodov gorskih bukev, kjer se zamenjavajo mejaši na eni strani s sosedi („omejaš“), na drugi strani pa tudi s sogorniki. Če se spomnimo na srednjeveško obče veljajoče načelo, da naj sodijo vsakemu stanu pripadniki istega stanu,²²⁹ potem bi dejali, da so bili mejaši kot osebno svobodni vinogradniki višji sloji nad tudi osebno podložnimi sogorniki. In vendar nismo nikjer, ne v prevodih gorskih bukev, ne v zapisnikih o vinogorskih zborih zasledili zahteve ali vsaj spomina na to, da bi mejašem v prvi instanci sodili le mejaši. Nasprotno, večkrat je navedeno, da so tvorili srenjo mejaši in sogorniki.²³⁰ Vendar to ne izključuje možnosti, da se je tu pa tam tako postopalo, dopušča pa tudi domnevo, da so se mejaši tudi iz tega vidika izogibali vinogorskim zborom. Vse to pa nam daje povoda, da stavimo vprašanje, ali se dá razlikovanje med mejaši in sogorniki točno pravno opravičiti. To vprašanje je treba odločno potrditi.

Predvsem govori čl. 6. izvirnika gorskih bukev o tem, da sodijo v drugi instanci pri kletarskem uradu kot sodniki „landleute und burger, so perkrecht haben oder dienen.“ Te imenuje marginalna rubrika citiranega člena „perggenossen“. (Vzporejanje mejašev in sogornikov smo opazili v §§ 45., 46.) Da morejo biti sodniki samo mejaši, ne pa sogorniki, smo že v § 38. poudarili. Dalje imamo tudi v zapisnikih o vinogorskih zborih individualno označene osebe navedene²³¹ kot udeležence zborov, ki nikakor niso bili osebno podložniki gorske palice, pa so vendar imele pod oblastjo gorske palice svoje vinograde, kar je bilo vzrok, da so se morale držati določb gorskih bukev. To pa ni bil morda razvoj, ki bi bil nastal šele po uvedbi gorskih bukev. Razlikovanje med mejaši in sogorniki sega daleč nazaj in se da listinski izpričati. V „Cartular der Karthause Pletriach“,²³² se navajajo l. 1413. vino-

²²⁸ Gl. Žužem.-Sot., str. 53.

²²⁹ Prim. za to vprašanje zlasti Schröder, op. cit., str. 447.

²³⁰ Gl. Nov. m., str. 47; Kost.-Plet., str. 15; Klev.-Bošt. str. 183, 184; Žužem.-Sot. str. 16. Prim. Dolenc, Slovenska ljudska sodišča, str. 24, 25.

²³¹ Gl. Kost.-Plet., str. 33; Klev.-Bošt., str. 162.

²³² Komatar, op. cit., Mitt. des Mus. Ver. Krain, XIV. Jgg., str. 44.

gradniki kot hasnovalci „der Schildpergen“ in pa „Krugpergen“; zdi se, da so imeli prvi celo posebnega „gornika-mejaša“.²³³ Ta razlika se nanaša gotovo na pravico, ki je še v poznejših dobah listinski dokazana, namreč, da so mejaši odrajtovali gornino (Bannwein!) ne v vinu, ampak v denarnem relutu, sogorniki pa praviloma le in natura. Dalje tudi mnogobrojni vinogorski zapisniki dobro ločijo „Meiäschen und Bergholden“, ko jih v isti vrsti, pa vendar vsakega zase navajajo. Mejaši se imenujejo celo v zapisnikih iz dobe l. 1725. do 1728., „ehrbare“, sogorniki pa kakor drugi tlačani „arbeitsame“, kar spričuje, da so imeli prvi višjo socialno pozicijo.²³⁴ Res je sicer, da se je v prevodih gorskih bukev kakor tudi v zapisnikih o vinogorskih zborih tupatam terminologično razlikovanje med mejaši in vinogorniki opuščalo, zlasti po l. 1781., ko je odpadel bistven znak razlike „glebae adscriptio“. Ravno tako res pa je, da se v drugih krajih (n. pr. še po registru z dne 18. novembra 1753. v Žužemperskem okraju)²³⁵ tako točno razlikuje „Bergmejaschen“ od „übrige Bergholden“ da se o kakšni zamenjavi mejašev s sogorniki ne sme govoriti. Izključeno pa je, da bi izraz mejaši obveljal le kot oznaka sosodstva; potem bi bili vsi sogorniki med seboj tudi sosodje, toda v tem smislu govore listine razločno le o „Anrainer“.

Za ustroj vinogorskih zborov se moramo vprašati, kdo od pripadnikov ravnokar obravnavanih slojev vinogradnikov je bil dolžan ali vsaj upravičen, da se jih udeleži. Prvotna zamisel, ki je slonela na kolektivističnem pojmovanju sožitja na vinskih gorica (gl. § 14.), je prišla na ta način do izraza, da je bil vsakdo dolžan, ki obdeluje vinograd na vinski gorici, prihajati na vinogorske zборе te gorice sam ali pa poslati svojega namestnika. Čl. 14. izv. gorskih bukev, določa kazen za neprihod, ki zadene vsakogar, mejaša ali sogornika, in utemeljuje zapoved s tem, da gorska gosposka ni dolžna pozivati vsakogar posebej na zbor (shod), da bo slušal, ko bi imel gorski gospod ali kdo drugi zoper njega kakšno tožbo. Na Kranjskem so po 50 letih obstoja gorskih bukev že izrečno koncedirali, da sme tudi sogornik poslati svojega namestnika,²³⁶ kar je morda prej veljalo samo za mejaše. Tako se izraža tudi GB Kapsch, dočim GB Labasser tega dostavka o nadomestovanju ni sprejel. V GB ljub. muz. je ohranjeno pravilo, da mora vsak mejaš ali sogornik priti. Frag. GB Vag. pa je čisto samolastno ukrenil, da mora vsak vinogradnik — ni razlike med mejaši in sogorniki — sam priti in da se ne sme dati po nikomer nadomestovati; le kazen zbog neprihoda se lahko spregleda, če je bil vzrok osebnega neprihoda tehten. Nadaljnji prevodi se gibljejo v tej smeri, da mora pač vsak vinogradnik sam priti, ne da bi razločevali med mejaši in sogorniki, odnosno mislili le na navadne vinogradnike, ki bivajo na vinski gorici. GB Prekmurje pa so se postavile na drugačno stališče: Vsi g a z d e , torej lastniki vinogradov morajo priti, a zapoved, da

²³³ Prim. K e l e m i n a , K terminologiji gorskega prava, GMDS., l. 1939., str. 285.

²³⁴ Gl. Žužem.-Sot., str. 33, 42.

²³⁵ Gl. Žužem.-Sot., str. 15, 16, prim. dalje zapisnik iz Soteske z dne 1. sept. 1787., ibidem, str. 56.

²³⁶ Gl. D o i e n c , Slovenska ljudska sodišča, str. 13.

pridejo, mora biti objavljena; oddaljeni vinogradniški gazde — to so gotovo oni, ki stanujejo po mestih (prejšnji mejaši), morajo biti 10 dni poprej obveščeni o dnevu zborovanja, da pridejo.

Kakor smo videli, da je dolžnost gorskih gospodov sklicevati gorske zборе na navadnem kraju ob navadnem času zlasti po reformah Jožefa II. pojemala, tako se je v tisti dobi izpremenil red, kdo naj prihaja na vinogorski zbor. Mnogo teh zborov je bilo sploh opuščenih, ponekod pa so se spremenili v „uradne dneve gosposke“ (Amtstage), na katerih pa vinogradniško prebivalstvo ni imelo nič več sklepati, ampak je sprejemalo le ukaze gorske gosposke na znanje (Soteska od l. 1804. dalje).²³⁷ Na te uradne dneve vinogradniki niso radi prihajali. Treba jih je bilo k temu siliti s kaznimi; seveda je bilo to dopustno le nasproti sogornikom kot tlačanom.

Pri kvatrnih in povšjih sodiščih je bila navzočnost vseh podložnikov, ki so spadali pod ustrezno patrimonialno gosposko, gotovo sama po sebi obvezna. To smemo sklepati iz dejstva, da so se ravnali ti zbori, kakor spričujejo to zapisniki o pravih pri teh sodiščih, po predpisih gorskih bukev, ki pa so vsaj dotlej, dokler so se povšja in kvatrna sodišča vzdržala, imele vprav tak predpis.

K zunanjemu ustroju vinogorskih zborov spada kot njih integralni del tista skupina vinogradnikov, ki je imela nalogo, da presoja in odloča o pravnih zadevah, o katerih ni sodilo in odločalo celokupno zbrano ljudstvo. Organizatorično se je imenovala ta ožja skupina v nemškem izvorniku „Ring“. V naših prevodih in priredbah gorskih bukev je le redko najti slovenski izraz za Ring; nadomestilo zanj je vobče „gorska pravda“ v pomenu „iudicium“. Samo v dveh prevodih (GB Labasser, GB Soteska) se nahaja za Ring — rink; nemara je bil ta izraz res ponekod udomačen. Mi ga slovenimo s „srenja“ (od „sredinja“), ker je gotovo, da so se zbrali sodniki v sredi (centrum) ljudstva in pa ker se še danes upotrebljuje za predstavništvo občine. (V priredbi za Prekmurje je „hegysezek“ pomenil tudi srenjo.) Prisedniki srenje se navajajo v zapisnikih o vinogorskih zborih „Beisitzer“ ali „assessores“, vsi skupaj s starešino vred pa „Beysitzertoffel“.²³⁸ Dokaza za to, kako so rekali prisednikom po slovensko, nimamo.

§ 91. Notranje poslovanje vinogorskih zborov. Red, kako naj se sklicujejo ob običajnem času na navadnem mestu vinogorski zbori, je bil v gorskih bukvah samo nekako mimogrede določen: Gorski gospod je tisti, ki naj skliče vinogorski zbor (shod) in postavi sodnike. Slišali smo že, da je bil sprva vsak vinogradnik, pozneje vsaj vsak sogornik dolžan, da pride na vinogorski zbor, tu pa predpostavljajo gorske bukve na samem vinogorskem zboru „das Recht“ t. j. sodišče, o katerem smo malo više ugotovili, da je bila to „srenja“ (Ring); pa tudi „Pergtaiding“ v ožjem smislu besede se imenuje to sodišče. Izvornik gorskih bukev pravi, naj to sodišče (Recht) sestavi gorski gospod iz svojih sogornikov; šele GB

²³⁷ Gl. Žužem.-Sot., str. 39, 40.

²³⁸ Gl. zgoraj opombo ²³⁰.

Labasser pravi kot prvi, da naj se sestavi iz sogornikov ali mejašev, njemu sledita GB Kapsch in GB Boštanj. Tudi je določeno v izvirniku, da sme gorski gospod, če nima dovolj mož (seveda: za sojenje sposobnih) v svojem okolišu, torej pod svojo gorsko palico, le-té vzeti iz drugega okoliša. Koliko mož mora tvoriti sodišče = srenjo, tega ne pove ne izvirnik, ne noben prevod, razen GB Boštanj, ki pravi, da jih je dvanajst. (Kako je bilo to v praksi, bomo pozneje navedli.) Po vsem tem bi bila naloga gorskega gospoda, da on sestavlja sodni zbor (srenjo), morda celo za vsako posamezno zasedanje posebej. Praksa pa je šla drugo pot. Iz zapisnikov o vinogorskih zborih smo doznali komaj en sam primer,²³⁹ kjer bi bilo zabeleženo, da je segel gorski gospod po možeh iz tuje vinske gorice, povsod drugod so v zapisnikih navedena imena članov sodnega zbora, ne da bi bilo povedano, da jih je postavil gorski gospod. Takšnih zapisnikov brez takšne navedbe je na tisoče, precejšnje število pa je tudi takšnih, kjer je rečeno samo toliko, da so bili prisedniki „die gewöhnlichen Mëaschen und Bergholden“ (pa tudi narobe) ali pa „die gewöhnlichen Pergholden“, nikjer pa ne „die gewöhnlichen Mëaschen“ ali „Berggenossen“. Pač pa pravi kočevski urbar iz l. 1574., da se vrše vinogorski zbori „mit allen Perckhgenossen“.²⁴⁰ Če je eden izmed prisednikov umrl ali zbog starosti, bolezni i. pod. ni hodil več sodit, se je to zabeležilo in na njegovo mesto so zapisali tistega, ki je vstopil zanj kot prisednik. V mnogih primerih je zapisnikar vnaprej pripravil uvod k zapisniku in napisal od prej znana mu imena prisednikov; ker pa se je izkazalo, da ga več ni, pa je nad ali poleg prečrtanega imena prejšnjega prisednika napisal ime novoizbranega. Misliti si moramo, da gorski gospod ni sam iskal, izbiral in postavljajl može za prisednike, pač pa jih smel odklanjati. Če pa tega ni storil, je veljalo, da jih je sam ali pa njegov delegat ali namestnik molče odobril. V nekaterih zapisnikih (iz l. 1592., 1609. itd.) je vsaj toliko rečeno, da so bili „izvoljeni“ in od gorske gosposke odobreni.²⁴¹ V Kastavskem statutu (iz XV. stol.) je bilo v čl. 67.²⁴² naravnost navedeno, da si izberó ostali člani sodišča s a m i novega tovariša. Ne moremo si misliti, da bi bila na Dolenjskem in v Beli Krajini stvar drugače urejena; to je bilo pač tako splošno znano in od vseh strani, tudi od gorskih gosposk, priznано, da se ni niti vredno zdelo zabeležiti v zapisnikih.²⁴³

Število prisednikov v resnici ni bilo t o č n o določeno (o izjemi v GB Boštanj smo že govorili). Res se je sukalo okrog 12. Najmanjše število smo zasledili s 7, mnogokrat pa je navedenih 14, pa tudi do 24 se je tu pa tam

²³⁹ Gl. Klev.-Bošt., str. 268.

²⁴⁰ Gl. Wolsegger, op. cit., str. 29.

²⁴¹ Gl. Kost.-Plet., str. 32. V Klev.-Bošt., str. 169, se imenujejo „die hiezu Deputierten 24 Bergmeaschen“; gl. še Žužem.-Sot., str. 51.

²⁴² „Kapitul 67: . . . Kada ki od tih dvanajsteh svetnici premine od ovega sveta, da ima(ju) drugi si izbrati jednoga dobra človeka na mesto onoga, koga njim para, a ne da bi imalo pojt po ereditade, ni po suplikah“. Citirano po: Jasinski, Statuti Kastavski, Veprinački i Trsatski (Ljubljana, 1923).

²⁴³ Prim. o postavljanju ljudskih sodnikov Mažuranić, op. cit., str. 1393 nasl.; Kostrenčić, Vinodolski zakon, str. 88, 89, 107 nasl.; Jasinski, Zakoni grada Veprinca, ZZR., 1926., str. 38.

povzpelo. Skoraj gotovo so bili to takšni primeri, kjer je začel vinogorski zbor poslovati za dve vinski gorici, ki sta prvotno imeli vsaka svoj okoliš in vinogorski zbor, pa sta se pozneje združili.

Začetek zborovanja je bil za vsako vinsko gorico po starih običajih določen, kakor je pač kazalo glede razdalje vinogradniških prebivalcev med seboj in od sedeža gorske gosposke. Vsekakor je bila povsod dopoldne zato ura določena, po GB Kapsch ob 9., v Kostanjevici po opravljeni zgodnji sv. maši. Kjer je bilo to mogoče, so pred pričetkom zvonili. Obzvanjanje je bilo tudi po drugih državnih zakonih predpisano.

Otvarjal je vinogorski zbor pred vsem zbranim ljudstvom — tudi sorodniki in prijatelji vinogradnikov so se tu nahajali — sam vinogorski gospod ali pa njegov namestnik. Vendar je to šele praksa uvedla; v gorskih bukvah o takšnem nameščanju še ni bilo govora. Mnogokrat je držal gorski gospod ali njegov namestnik simbolično znamenje svoje oblasti v rokah t. zv. „gorsko palico“ (Bergstab), kot sodno palico (Richterstab).²⁴⁴ Za posebno sklicanje „srenje“ same, da odloči v sporih glede dédiščine ali o zapadu vinograda, ker vinogradnik ni poravnal glob, ki so bile izrečene po zakrižanju, leži na dlani, da so se morali člani srenje posebej vabiti, pač po gorniku.

Ves nadaljnji postopek pri vodstvu zbora, glede razporeda predmetov zborovanja, o načinu sklepanja in izrekanja odločb, se je vršil, ne da bi gorske bukve kaj o tem predpisovale, po starodavni navadi, v podrobnostih pa vendar na vseh vinskih goricah skoraj popolnoma enako. Tukaj se spoznava moč stare navade. Zapisniki kažejo v glavnih potezah veliko ustaljenost. Čeprav zapisniki tu pa tam niso zabeležili vseh dogodkov na zborovanju, se vendar vidi, da so to ali ono izpustili samo za to, ker so predpostavljali, da je že tako obče znano.

Takoj po otvoritvi vinogorskega zbora je prišla p o k l o n i t e v dveh najuglednejših mož osebno navzočnemu gorskemu gospodu ali njegovemu namestniku. Ž njo je prišla do izraza hvaležnost vinogornikov za ohranitev stare navade teh zborovanj, pa tudi zagotovilo, da vinogradniki vztrajajo pri svojih starih svoboščinah, „cesarskih pravicah“, da pa sprejmejo tudi od nasprotne strani, od gorske gosposke, zagotovilo, da ostane še v bodoče pri teh starih navadah. To sicer ni v vsakem zapisniku o vinogorskih zborih posvedočeno, vendar tolikokrat, da se lahko smatra za splošno navado.²⁴⁵

Za to poklonitev so se brale gorske bukve v slovenskem prevodu. Tudi to ni v zapisnikih posvedočeno,²⁴⁶ ker je bilo samo po sebi razumljivo, sicer pa tudi v dveh prevodih (GB ljub. muz., Soteska) naravnost zahtevano. Stvar pa je taka, da si je nemogoče misliti poslovanje brez takšnega

²⁴⁴ Gl. D o l e n c, Slovenska ljudska sodišča, str. 24.

²⁴⁵ Gl. Nov. m., str. 49, 50; Kost.-Plet., str. 35., Klev.-Bošt., str. 169; Žužem.-Sot., str. 16.

²⁴⁶ Drugače pa glede povelj, ki jih je dala gorska gosposka v Soteski dne 24. sept. 1804. (gl. Žužem.-Sot., str. 36); tu pa pravi uradno napravljen zapisnik: „nach dem dieser (sc. Befehl) in der Muttersprache ist Kund gemacht worden, werden die Bergholden mit allfälligen Anständen gehört“.

čitanja, pa bodisi, da se je vršilo precej skraja, bodisi vsaj sproti, ko je nastala potreba.

Po čitanju gorskih bukev je vinogorski zbor kot skup ali občestvo vseh vinogradnikov razpravljalo o splošnih skupnih potrebah vinske gorice in nato odločil, kaj naj veže vse vinogradnike skupaj in vsakega posebej. Le prav redki so zapisniki o vinogorskih zborih, v katerih ne bi bilo takih splošnih razpravljanj in posvetov ter slednjič odločb, ki se imenujejo po nemški „Gemein Urtl“. Slovenski pa jim rečemo „obča sodba“. Če se ni razpravljalo o takšnih splošnih zadevah, pravijo zapisniki vsaj to, da ni bilo povoda za občo sodbo. Toda to je bilo silno redko. V nobenih g. bukvah, ne v nemških, ne v slovenskih, ni spomina o t e h o b č i h s o d b a h, in vendar so bile tako rekoč težišče zbora, ki se je o njem najprej moralo razpravljati, dasi se ni tikalo nobene pravde.

Pričenjal se je zapisnik o vinogorskem zboru, če v njem ne stoji navedeno, da se je izvršila poklonitev, kar z občo sodbo. V tej pa se navaja najprej, da se vinogradniki zahvaljujejo za sklicanje zbora in da se hočejo držati prečitanih predpisov iz gorskih bukev. Tu pa tam pa je bilo naznačeno, da se bo tudi gorska gosposka teh predpisov držala (n. pr. „Die Pergartikel wurden punctatim vorgehalten und sollen allseits observiert werden“).²⁴⁷ Po teh v skoraj vseh zapisnikih stereotipno nahajajočih se formalnostih so se vršila posvetovanja o skupnih upravnih in gospodarskih razmerah. Mnogokrat je zabeleženo, da sta dva ugledna vinogradnika povzela besedo in sprožila zadeve, o katerih naj se posvetuje. V teh vprašanjih ni šlo za mnenje srenje ali gornika, vsaj načelno ne, ampak za splošno mnenje, pri katerem je imel vsak vinogradnik pravico, celó dolžnost, da poseže v razgovor. Kajpada se v praksi stvar ni preveč zavlačevala, ampak odločevali so največ najuglednejši vinogradniki, zlasti gornik in možje iz srenje. Kako so v teh primerih prišli do sklepov, niso v zapisnikih navajali. Smemo si misliti, da ni bilo glasovanja od osebe do osebe, ampak to, čemur se je b r e z u g o v o r a pritrjevalo, je obveljalo kot obča sodba. Naj navedemo nekoliko predmetov iz takih posvetovanj: popravljanje potov, zasipanje mlak („vijač“), dovoljevanje pašnje, dolžnost sosedske pomoči v sili ali če hodi živina v škodo, zabranjevanje delanja na svete dni, v petek, za časa procesij; prepoved aleatorične prodaje letine na zeleni veji. Z občo sodbo so vinogradniki sklepali, katera kapelica ali znamenje naj se postavi ali popravi, koliko naj prispevajo k temu posamezni vinogradniki;²⁴⁸ koliko naj plačajo, da se bo streljalo ob toči zoper čarovnice.²⁴⁹ V prvih časih, takole do srede XVII. stol., so se v občo sodbo sprejemale poslednje volje vinogradnikov, kar je pomenilo, da so zapisane

²⁴⁷ Gl. Kost.-Plet., str. 34; prim. Dolenc, Slovenska ljudska sodišča, str. 30; dalje Klev.-Bošt., str. 174.

²⁴⁸ Gl. Kost.-Plet., str. 17.

²⁴⁹ Gl. o kulturnopomembni instituciji streljanja ob toči, ki je veljalo v tej dobi čarovnicam v oblakih, Dolenc, O streljanju na Slovenskem, Gruda, 1924, str. 144—147.

in veljajo tudi pred gorsko gosposko.²⁵⁰ Naj tukaj ponovno poudarimo, da so l. 1801. vinogradniki s samo občo sodbo celó predpise gorskih bukev izpremenili (gl. § 24.) in da gorska gosposka ni ukrenila ničesar zoper to.

Sklepi obče sodbe so bili včasih kljubovalni ali naravnost uporni napram gorski gosposki. Omenili smo take sklepe v §§ 18., 20., 24., zlasti pa v 90.), ko smo govorili o vsobenjkih. Tistim primerom naj še dodamo, da so vinogradniki pri splošnem posvetovanju zahtevali od gorske gosposke, naj uporablja prejšnjo manjšo posodo pri pobiranju desetine, kajti, če pridejo odposlanci z novo, večjo, jo bodo na drobne kose razbili.²⁵¹ Tudi so sklenili, da naj se vsi vinogradniki sestajajo na istem, od starodavnosti uporabljanem mestu, ne pa v gradu, kakor je klevevška gosposka zahtevala, če pa temu gosposka ne ugoti, bodo sami od sebe tam objavili vinogorski zbor. Itd. —

Za občo sodbo so prišle na vrsto tožbe, najprej tiste, ki jih je naperil gorski gospod ali gornik zoper posamezne vinogradnike ali njih več. Za temi so prišle na razpravo še druge pravde, ki so jih spravili pred srenjo posamezni vinogradniki zoper vinogradnike. O prvih, kakor tudi drugih pravedah pa so izrekli odločbe le srenja, torej starešina in prisedniki; ne pa ves zbor. O postopku pri teh tožbah bomo govorili pozneje (§ 100.). Tu naj omenimo samo to, da so dajali ponekod posebni poročevalci za sodbo (Urteilsreferenten) srenji nasvete, kako naj sodi v predmetni pravdi.²⁵² Navadno sta bila po dva, pač takšna moža, ki sta bila o posebnih razmerah te pravde, pa tudi o značaju in življenjskih prilikah strank dobro poučena.

Ko so bile vse pravde „oficialne“ in „privatne“ skončane, se je zborovanje zaključilo in pričelo se je veseljačenje in popivanje. Včasih že prej, saj so GB Kapsch velevali, da se „likof“ ne sme prej na mizo nositi, preden niso vse pravde do kraja odpravljene.

§ 92. Imetniki in izvrševalci vinogorske oblasti. Po gorskih bukvah je prvi in najvišji imetnik ali nosilec vinogorske oblasti predstavitelj gosposke, ki ima „gorsko palico“ za svojo osebo v posesti. Njemu pripadajo davščine in dajatve, on ima pravico, da se mu prevaža vinski pridelek, ki mu pripada, od zore do mraka iz vinske gorice na sedež gorske gosposke ali posebno določen kraj („Primskovo“ od „primščine“). On določa dan pričetka trgatve, odreja posebne vinogorske zборе ali nepristranska sodišča. Njemu pritiče pravica nastanitve novega vinogradnika, v primerih, ko je prišlo do izpraznjenja doma prejšnjega vinogradnika. Gorski gospod ureja pravne razmere svojih vinogradnikov-sogornikov pred in po vinogorskem zboru, zlasti v zapuščinskih zadevah.²⁵³ On potrjuje gornika, ponekod tudi prisednike v srenji. Prihodki, ki mu pripadajo razen

²⁵⁰ Gl. Kost.-Plet., str. 17.

²⁵¹ Gl. Kost.-Plet., str. 24.

²⁵² Prim. Dolenč, Slovenska ljudska sodišča, str. 32. Kdor bi se — tudi od sodnikov v srenji — oglasil pred nasveti poročevalcev, bi bil kaznovan; gl. takšen primer v Kost.-Plet., str. 34.

²⁵³ Gl. Dolenč, Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev, (1927), str. 27 nasl.

davkov in dajatev, so mrtvaščina (mortuarium), primščina (laudemium), samostanu tudi desetina (decimae). Prav posebno pa gredo njemu v korist globe, ki jih nalaga on sam ali po srenja v denarju ali v naturalijah (mošt, vino). Njemu pripade seveda tudi vinograd, ki zapade vinogradniku po izreku ljudskih sodnikov zaradi gotovih kaznivih dejanj.

Gorski gospodje pa niso povsod s a m i izvrševali svoje oblasti. Tu pa tam sploh niso bivali v deželi, kakor n. pr. grofje [pozneje od začetka XVIII. stol. knezi] Auersperški. Ker pa niso mogli osebno posegati v pravne razmere svojih podložnikov, prenesli so svoje pravice na svoje nastavljene graščinske upravitelje, s katerimi so celó določili pogodbeno kot njihovo dolžnost, da obavljajo posle vinogorske gosposke. V „instrukciji“ z dne 24. julija 1703., dani upravitelju Ivanu Juriju Peer v Soteski,²⁵⁴ je bilo pod št. 11. določeno, da je upraviteljeva naloga obavljati „Verhören oder Klagen, sonderlich aber die Perkthaiding“; le za tiste kazni, ki bi jih sam izrekel v denarju ali na prostosti, si mora prej pridobiti odobritev od knežjega sekretariata. Na drugi strani pa tudi samostani kot gorska gosposka niso mogli izvrševati svojo oblast vedno po svojem predstavniku. Cistercienski samostan Stična je že davno pred izdajo gorskih bukev, kakor je listinski posvedočeno: od l. 1489. dalje zdržema do razpustitve samostana pod cesarjem Jožefem II., imel nastavljenega posebnega patra, da je opravljal on posle za gorsko gosposko, zlasti tudi v pogledu vinogorskih zborov. Imenoval se je „a m b a l d u s“ (spačen izraz za Anwalt).²⁵⁵ Takšnega „ambald“-a pozna tudi že listina z dne 3. februarja 1406.²⁵⁶ za samostan Pleterje. V Stični je imel tudi nalogo, da je zakone, naredbe i. pod. slovenil za praktično uporabo radi vinogradnikov. On je bil stalni namestnik opata za vinogorske zadeve.

Za posamezne primere, ko je bil gorski gospod zadržan, priti predsedovat na vinogorski zbor, je odposlal svojega zastopnika, n. pr. v Kostanjevici patra-kletarja, pa tudi tu in drugod prosto svojega delegata, zdaj seveda plemenitaša, zdaj veljavnega meščana ali posestnika. V Žužemperku se je pripetilo, da je predsedoval višji uradnik sekretariata kneza Auersperga iz Ljubljane, takrat pa je upravitelj Pikardi, ki je posloval sicer za gorskega gospoda, sedel med člani srenje, kot navaden „asesor“.²⁵⁷ Vse to kaže, da točnega reda ni bilo, zlasti ne od tedaj, ko so se začeli gorski gospodje odtegovati svoji dolžnosti, da obavljajo vinogorske zборе sami. Od XVIII. stol. dalje so celó gorniki smeli predsedovati takšnim zborom, pa se je vendar potek zborovanja vpisal v zapisnik gorske gosposke, pač radi razvidnosti — glob.

D r u g i nosilec vinogorske oblasti je bilo o b č e s t v o v s e h n a vinogorskem zboru navzočnih mejašev in sogorni-

²⁵⁴ Gl. Žužem.-Sot., str. 29.

²⁵⁵ Gl. D o l e n c, Pravnozgodovinski prikaz dokaznega postopanja pri sodiščih slovenskega ozemlja s posebnim ozirom na ljudska sodišča, ZZR., XIV. [1938.], str. 45, 46.

²⁵⁶ Gl. zgoraj v opombi ²³² citirano razpravo, str. 40.

²⁵⁷ Gl. Žužem.-Sot., str. 29.

k o v. Njihova pravica in dolžnost je bila sklepati z občo sodbo o predmetih, o katerih smo govorili v § 91. Gorske bukve niso dajale v tem pogledu nikakršnih predpisov ali smernic, zapisniki pa dosledno navajajo upravnopravne sklepe plenuma. Povsod je moralo biti skraja vinogorskega zbora zbrano celokupno občestvo vinogradnikov, da se je sklepalo o navedenih posebno važnih rečeh, h katerim pa je še prišlo tu pa tam tudi predlagano izgnanje vinogradnika radi njegovih pregeh (gl. § 98.) Ne moremo si misliti, da bi takšen sklep ne bil odobren od občestva. Med činitelje, ki sodelujejo pri izvrševanju vinogorske oblasti občestva, spadajo tudi poročevalci za občo sodbo.

Tretji imetnik vinogorske oblasti je bila srenja (Ring),²⁵⁸ toda le v pogledu sojenja in poleg gorskega gospoda. V gorskih bukvah se srenja večkrat omenja, ne da bi bil njen delokrog vsestransko opredeljen; niti obseg ni označen (razen ene izjeme: o tem gl. § 91.). Iz vinogorskih zapisnikov šele razvidimo pravi pomen srenje. Vodja srenje je bil izbrani starešina, le tu pa tam sam gorski gospod ali njegov delegat, vseskozi pa najuglednejši vinogradnik.²⁵⁹ V nekaterih krajih je bila čast starešine dedna v tem pogledu, da so izbrali po smrti očeta njegovega odraslega sina za starešino. Vsekakor je bil izbrani in od gorske gosposke potrjeni zapupnik predsednik srenje. Ponekod je imel ta starešina kot simbolični znak sodno palico v rokah, ko je vršil svoje pravice. Posebno priljubljeni starešine so bili župani ali mestni sodniki.²⁶⁰ Tudi krvne sodnike najdemo včasih za starešine srenje.

Prisedniki so bili mejaši ali sogorniki, tudi deloma mejaši in deloma sogorniki. Med mejaši se navajajo župniki, meščani, dvorski sodniki, plemiči iz drugih krajev. Čast in služba prisednikov je bila stalna. Kdor je bil postavljen za prisednika, ta se je moral udeleževati vseh vinogorskih zborov. Če je izostal sine legitima causa, je bil od srenje, torej od ostalih svojih tovarišev v srenji, kaznovan z občutno globo.²⁶¹ Iz zapisnikov pa vidimo, da se je tu pa tam iz avditorija poklical drug veljaven mož-vinogradnik, naj stopi v krog prisednikov.²⁶² Vprav to nas navaja, da trdimo, da se prisedniki kot taki niso zaprisegali, starešine pa tudi ne. Če bi se to moralo goditi, bi bilo v zapisnikih posvedočeno. Res da govore gorske bukve o „geschworene Bauleute“, toda praksa se ni vedno držala predpisov gorskih bukev, a tisti zapriseženi organi uprave vinske gorice (Baumann = emphitheuta) niso bili prisedniki v srenji, ampak tehnični organi posebne

²⁵⁸ Izraz „srenja“ za „Ring“ gl. P o l e c, Razpored sodnih instanc itd., ZZR., VI. (1927./28.), str. 9. P l e t e r š n i k, Sl.-nem. slovar navaja za „srenjo“: 1.) die Gemeinde, eig. Hauptort mehrerer Gemeinden, stsl. srédnja; 2.) die Gemeindevetretung; 3.) die Gemeindegensitzung.

²⁵⁹ Na hrvaški meji se je imenoval tudi „knez“. Gl. D o l e n c, Slovenska ljudska sodišča, str. 29; M a ž u r a n i ć, Prinosi za hrv. pravnopovjesni siječnik, str. 515.

²⁶⁰ Gl. Kost., str. 46.

²⁶¹ Gl. Kost.-Plet., str. 32; sklep obče sodbe v Pleteljih dne 18. decembra 1630. pa se je glasil: „Quicumque assessorum se a iudicio sine legitima causa absentaverit, dabit domino fundi poena 1 aureum et assessoribus 1 urnam vini“.

²⁶² N. pr. Klev.-Bošt., str. 168 (kostanjeviški dvorski sodnik).

vrste, o katerih smo govorili v § 83., št. 1. Vendar moramo tukaj pripomniti, da o njih iz zapisnikov o vinogorskih zborih nismo nikjer ničesar brali. Šele v dobi po francoski revoluciji se pojavljajo nekaki „odborniki“ (Ausschussmänner, gl. § 24.) v redu za trgateg. Na drugi strani pa moramo zabeležiti pravico srenje, da je izobčila iz svoje srede svojega prisednika, ki je zagrešil kakšen zločin ali pa se je izkazal za prepirljivca.²⁶³ Odškodnine ni dobil za svoje poslovanje niti starešina niti noben prisednik v denarju. Pač pa so — preko določb gorskih bukev — člani srenje določali količino vina, ki naj jo dá podlegla stranka v pravdi, da so jo na kraju zborovanja popili. Včasih so ji naložili tudi, da pripravi k tej pijači hleba.

K sodbam, ki so jih izrekale srenje, je spadalo tudi še posvedočenje v zapisnikih. Sestavljal je zapisnik — zapisnikar, ki ga je poslala gorska gosposka, tu pa tam samostojno, drugod po narekovanju gorskega gospoda. Ni bilo v navadi, da bi se zapisnik sproti sestavljal. Imamo posvedočeno, da je kostanjeviški opat zapisnik o vinogorskem zboru, ki mu je predsedoval, šele mesece pozneje narekoval.²⁶⁴ Ko so se vinogorski gospodje odtegovali predsedovanju na vinogorskih zborih, je postajal zapisnikar vedno važnejša osebnost, zlasti če je bil naobražen mož, ki se je spoznal celó v pravu: Dajal je nasvete, kako naj se rešijo sporna vprašanja.

G o r n i k je bil nosilec in izvrševalec vinogorske oblasti že po predpisih samih gorskih bukev; še bolj pa se to odraža iz zapisnikov o vinogorskih zborih. Vsebina njegove oblasti pa ni bila vsepovsod enaka.

Najprej naj omenimo, da je v izvirniku gorskih bukev naveden tudi „Hubmeister“. V § 59. smo videli, da se je ta izraz prevajal zdaj s kletarskim mojstrom, zdaj z „gruntnim gospodom“, zdaj z gornikom, mnogokrat pa sploh opustil pri prevajanju. Iz nam znanih zapisnikov o vinogorskih zborih pa nikjer ni razvidno, kakšen činitelj pri izvrševanju vinogorske oblasti naj bi bil. Ne izključujemo, da je posloval takšen Hubmeister na Štajerskem;²⁶⁵ saj so bile gorske bukve iz l. 1543. vprav za to deželo izdane. Za Kranjsko te institucije pač ni bilo.

Kdo postavlja gornika? V gorskih bukvah ni o tem nobenega predpisa. Iz zapisnikov izvemo, da je bil tu pa tam nastavljen po gorskem gospodu, drugod pa ga je izbiral celokupni vinogorski zbor, na kar ga je gorski gospod potrdil; še drugod pa so možje iz srenje izbrali in postavili gornika v navzočnosti zbranega ljudstva, kakor so ga tudi, sicer zelo redko, pa vendar, odstranili,²⁶⁶ ne da bi se navzoči gorski gospod zoper to izjavil. Imamo pa tudi zabeležene primere, kjer moramo misliti, da je bila čast gornikova dedna, prav tako kot čast starešine srenje. (Še danes se pravi nekim hišam „pri Gornikovih“).²⁶⁷ Temu primerno je bil gornik — ponekod

²⁶³ Gl. D o l e n c, Slovenska ljudska sodišča, str. 25, 26.

²⁶⁴ Gl. Kost.-Plet., str. 37.

²⁶⁵ Gl. M e l l, op. cit., str. 141 („huebmaister zu Gretz“).

²⁶⁶ N. pr. Kost.Plet., str. 19.

²⁶⁷ N. pr. v Slinovcih pri Kostanjevici rod Colaričev. Še druge primere gl. Kost.-Plet., str. 18.

imenovan tudi goršek²⁶⁸ — zaupnik zdaj bolj gorske gosposke, zdaj bolj vinogradnikov, na vsak način pa osebnost, ki je imela nalogo, da med njimi posreduje. Ni bilo izključeno, da je bil hkrati prisednik v srenji, ali celó njen starešina. V mnogih krajih pa je bil samo zaupnik gorske gosposke, njen nadzorovalni in izvršilni organ, nikdar ne sodnik v srenji, pač pa obtoževalni organ, torej nekakšen policijski funkcionar in zato nemalokrat pri ljudstvu osovražen. On je pazil na red v gorici tudi v moralnem pogledu. Vodil je obhode po vinogradih, ki so se ponekod vršili na predpisan dan spomladi (vzporedno „pojezdam“,²⁶⁹ ki so bile v navadi na Gorenjskem); čuval je živino, ki je bila zalotena v škodi in privedena v zastavo; cenil je tudi škodo. Njegova naloga je bila, da je v gotovih primerih zakrižal vinograd ali zapečatil klet. Za svoj trud je dobival delež izterjanih glob (čl. 48. izvir. g. b.), vendar bržčas ne povsod, kar sklepamo iz dejstva, da citirani člen v nekatere prevode gorskih bukev ni bil sprejet (gl. § 80.).

Vzporedni činitelj na vinski gorici je bil ž u p a n.²⁷⁰ V gorskih bukvah je mišljen župan kot gornik. Iz zapisnikov pa vidimo, da so obstajali gorski župani in selski župani drug poleg drugega. To sledi naravnost iz nekega zapisnika vinogorskega zbora v okolici Novega mesta l. 1730.²⁷¹ Delež na vinogorski oblasti je bil pri gorskih županih enak onemu gornika, pri selskih županih pa ga ni bilo. Bili so bržčas le posredujoči organi med vinogradniki svojega sela. Tudi selski podžupani se imenujejo (Suppleute); ti so pošiljali ljudi na tlako.²⁷² Župani so imeli ponekod dohodke iz „županic“, ki so jih kot zemljišča sami obdelovali, ne da bi jih zato obremenjevale kakšne davščine.

O p o r o č e v a l c i h za posebne primere izrekanja sodbe smo že govorili. Tudi oni so bili udeleženi kot posrednji činitelji pri izvrševanju sodne oblasti. Najnižji organi, ki so po nalogu gorske gosposke opravljali izterjavo davščin in dajatev, ker tega ni gornik sam izvrševal, so bili decimatorji,²⁷³ biriči, pečatarji (Quathern, Weinzedl, Petschafter).²⁷⁴

III. ZASEBNO PRAVO

§ 93. Osebnost in rodbinsko pravo. V gorskih bukvah se omenjajo le malokrat in še to le mimogrede določbe, ki bi štele v to poglavje. Ne smemo pa reči, da bi bile gorske bukve obravnavale osebno- in rodbinskopravne zadeve mačehovski. Ves okvir določb gorskih bukev je bil tako zasnovan, da se vanj ni sprejelo nič, kar se je smatralo že tako za splošno znano in veljavno. Na drugi strani pa dobimo iz zapisnikov o vinogorskih zborih pestro sliko, o smernicah, če že ne o predpisih, ki jih je upoštevalo slovensko vinogorsko pravo.

²⁶⁸ GB Soteska, čl. 16.

²⁶⁹ Gl. PZ., str. 106.

²⁷⁰ Gl. D o l e n c, Slovenska ljudska sodišča, str. 29.

²⁷¹ Gl. Nov. m., str. 88.

²⁷² Gl. Kost.-Plet., str. 28; Žužem.-Sot., str. 40.

²⁷³ Nemško „Zehendleute“ v Žužem.-Sot., str. 40.

²⁷⁴ O „rihtarjih“ (gl. PZ., str. 270), smo zasledili spomina le v Žužem.-Sot., str. 40.

Sogorniki so bili osebno in stvarno podložniki gorske gosposke, toda nexus ad glebam je le delno utesnjeval njihovo poslovno sposobnost. Prosto si sicer niso smeli izbirati domovališča,²⁷⁵ kajti kdor je brez dovoljenja gosposke ušel, tega je smel gorski gospod še dve leti nazaj zahtevati. To je veljalo tudi za podložnike patrimonialne gosposke. Čisto novo misel pa pomeni pravica vinogradnikov, da kot občestvo odrečejo nekemu s sodbo sposobnost biti sogornik na vinski gorici, ker se je pregrešil zoper moralo ali ker ga smatrajo za škodljivca.²⁷⁶ Ne da se prerekati, da ustreza ravnokar omenjena pravna raba ustrojstvu občestva po pojmih nekakšne vélike zadruge. Še bolj pa se zrcali tako pojmovanje iz določbe čl. 17. izvir. gorskih bukev, po kateri izgubi sin vinogradnika pravico dedovati po očetu, če je odšel v tujino in mu ni pomagal obdelovati domačo zemljo.²⁷⁷

P r a v n a s p o s o b n o s t nastane takoj po zaploditvi. Dedič živi v materinem telesu.²⁷⁸ Nosečnost se upošteva; odlog rešitve v pravdi zaradi dédiščine naj pokaže, ali pride otrok pravi čas na svet ali ne.²⁷⁹

S p o l z a p r a v n o s p o s o b n o s t vobče nima odločilnega pomena.²⁸⁰ O utesnitvah ženitne svobode ni bilo nikdar govora. Po hrvaškem pravu v XVII. stol. ženskam ni bila priznana pravica, da izjavijo svojo poslednjo voljo; toda tega slovenski ljudski sodniki v konkretnem pravdnem primeru niso pripoznali, ampak so ta nazor pobijali.²⁸¹ V germanskem pravu ponekod ženske pri sodnih zborih (Banntaiding) sploh niso smele prisostvovati ali pa le deloma.²⁸² K slovenskim vinogorskim zborom so se pripuščale neomejeno; pristopale so kot stranke, kot priče, le k srenjam kot sodnice niso bile klicane.²⁸³

Vplivi s t a r o s t i na poslovno sposobnost po slovenskem vinogorskem pravu niso bili izrazito določeni. Pač je govora v gorskih bukvah o „malih otrocih“ (= „unvogetbare Kinder“), ker nimajo varuha ali jeroba (Vormund, Gerhab). Sklepati moramo, da mali otroci niso bili poslovno sposobni, ker jih zastopajo varuhi ali jerobi, toda, kdaj nastopi polnopravnost, polnoletnost, o tem nimamo neposrednih določb ne v gorskih bukvah, ne v zapisnikih o vinogorskih zborih.²⁸⁴ Primerjalna in retrospektivna me-

²⁷⁵ Gl. Klev.-Bošt., str. 162. Prim. pa še Žužem.-Sot., str. 47.

²⁷⁶ Prim. PZ., str. 299, 433—435.

²⁷⁷ Gl. D o l e n c, Osebno in rodbinsko pravna vprašanja v pravosodstvu slovenskih ljudskih sodnikov, ZZR., X., str. 7.

²⁷⁸ Gl. Kost.-Plet., str. 48.

²⁷⁹ Gl. B a b n i k, Sledovi slovenskega prava, LMS. 1883., str. 68; K r e k, Einleitung, str. 89.

²⁸⁰ Prim. Ž o n t a r, Skupna podlaga zgodovine slovanskega prava, Sl. Pr., 1933., str. 167, kjer se navaja, da je bil še sredi XIII. stol. v Šibeniku običaj, da hčere ne prejemo nikakšne dote in da dedujejo „omnia bona patris et patrimonium“ samo sinovi. To so vplivi združnega prava: gl. M a r k o v i ć, Das Recht der Zadruga und seine Reform, Arch. f. R. u. Wirtsch. Philosophie, III., str. 103; dalje K a d l e c, Prvobitno slovensko pravo pre X. veka, str. 74.

²⁸¹ Gl. Kost.-Plet., str. 57.

²⁸² Gl. S t o w a s e r, op. cit., str. 10: od 765 napotil za Banntaidinge na Nižjem Avstrijskem je dajalo le četvero ženskam pravico, da prihajajo na zborovanje.

²⁸³ Gl. D o l e n c, v opombi ²⁷⁷ cit. delo, str. 9.

²⁸⁴ Gl. D o l e n c, ibidem, str. 10.

toda pri rešitvi tega vprašanja nas navaja, da upoštevamo vseobče priznано načelo spolne zrelosti kot regulator za poslovno sposobnost, za samoupravnost pa gospodarsko osamosvojitvev pri moških, omožitev pri ženskah.²⁸⁵ Do kakšne letnice, ki jo mora doseči oseba za polno poslovno sposobnost, na ta način ne pridemo. V pomoč pa nam pride, če hočemo rešiti vprašanje, katera življenjska starost je bila za to potrebna, novi varuški red izdan na Štajerskem od Leopolda I. (1658. do 1705.).²⁸⁶ Ta določa polnoletnost moških z 22., ženskih pa z 20. letom. Po znanem ročinu za Kranjsko je imela ta štajerska določba tudi za kranjsko pokrajino svojo veljavnost. Vendar iz zapisnikov o vinogorskih zborih uporaba teh določb v praksi ne izhaja. Prvič so bili takšni primeri sploh zelo redki; drugič pa se vidi, da so smatrali slovenski ljudski sodniki postavitev varuha ali jeroba le tedaj za potrebno, če so to zahtevale posebne prilike. Vobče pa je bila samoupravnost dosežena že zelo zgodaj, vsaj nekoliko let pod letnicami navedenega varuškega reda.

K temu zaključku nas navaja tudi rešitev vprašanja, kako naj se popravi stanje, ki je nastalo na škodo poslovno nesposobne osebe, če se je njenega zemljišča polastila tretja oseba za časa, ko prvo navedena oseba ni imela varuha. V gorskih bukvah govori o tem izvornik v čl. 45. v tem smislu, da oni, ki uživa zemljo na vinski gorici leto dni brez ugovora, obdrži zemljo tako, da se posest od nikogar ne sme izpodbijati, razen če so prizadeti otroci, ki nimajo varuha ali jeroba. Ti imajo pravico zahtevati 16 let, da se jim zemlja vrne. Iz zgodovine te določbe vemo, da je povzeta iz nemškega državnega prava, kjer je pomenila rok zamolčatve, ki se je začel, ko se je tuja oseba polastila zemlje maloletnega prejšnjega posedovalca zemlje. Mišljena pa je bila gotovo nizka starost takšnih, posestva oropanih maloletnikov izpod dobe spolne zrelosti. Ko jo dosežejo pred potekom 16 let, smejo priti z zahtevo, da se jim zemlja vrne. Saj so se otroci lahko rodili po odselitvi staršev. Kako je bila vsa ta snov v slovenskem vinogradniškem pravu praktično zelo malopomembna, vidimo iz dejstva, da se je ta določba v prevodih gorskih bukev čudno prevajala in do nerazumljivosti pretvarjala, v nekaterih pa popolnoma ignorirala (Gl. § 77.) V zapisnikih o vinogorskih pravadah nje uporabe sploh nismo mogli zaslediti.²⁸⁷

Posebej moramo omeniti primer okrnitve poslovne sposobnosti, če je moška oseba postala r e k r u t. Za te je nekako veljalo, da pojdejo z doma, pa jih nikdar ne bo več nazaj. Napravili so poslednjo voljo, včasih pogojno za 6, 12 ali 20 let. Ljudski sodniki pa so preskrbljevali rekrutovo ženo in otroke, kakor da bi šlo že za primer smrti njihovega rednika. Kjer pa rekrut

²⁸⁵ Slovenska narodna pesem navaja dobo za spolno zrelost deklic, da se morejo možiti, 11 ali 12 let; gl. D o l e n c, Pravni razgled po slovenskih narodnih pesmih, Sl. Pr., 1914., str. 313. Gl. tudi T a r a n o v s k i, Istorija srpskog prava u nemanjičkoj državi, III. i IV. deo, str. 7 (12 let).

²⁸⁶ Gl. B e c k m a n n, Idea iuris statutionarii et consuetudinarii etc., str. 374.

²⁸⁷ Gl. o vsem tem: gl. D o l e n c, v opombi ²⁷⁷ cit. delo, str. 17, 18.

ni imel svojcev iz zakona, pa se nanj sploh niso več ozirali, prav kakor da bi postal brezpravna oseba.²⁸⁸

Zakonske zveze so se sklepale po predhodnji z a r o k i,²⁸⁹ ki se je potrjevala z likofom (gl. § 96.) Delala so se ženitovanjska pisma, oklice pa je opravljala cerkev sama. Nevesta dobi balo od očeta, če ga pa ni več med živimi, od brata, ki je prevzel domačijo. Zlasti se je polagala velika važnost na skrinjo perila in obleke, ki jo dobi nevesta, ko zapušča rodno hišo. Za počaščenje poroke prispevajo sorodniki z darili, ki so o njih rekli, da so „za pogačo“; darila pa so se smela porabiti le za stroške svatbe.²⁹⁰

Divji ali koruzni „zakoni“ so bili za spodtiko; v zapisnikih se nekolikokrat omenjajo kot razlog kaznovanja obeh grešnikov; včasih je bila kazen kar izgon iz vinske gorice.²⁹¹

Predzakonsko spolno občevanje, ki je imelo zanositev za posledico, se vobče ni smatralo za vzrok dolžnosti poročitve. Enkrat samkrat smo v zapisnikih našli primer, da so ljudski sodniki izrekli, da naj toženec zavedeno dekle poroči ali pa ji plača odškodnino.²⁹² Največkrat pa se je zgodilo, da je vzel nezakonski oče svoje dete v rejo. S tem mu je naklonil tudi sposobnost dedovanja. Vendar se ta ni ravnala po pravilih, ki so veljala za zakonsko deco, ampak šlo je za upoštevanje po primernosti, t. j. imoviti vinogradniki so naklonili nezakonskemu otroku primeren delež premičnega blaga, zlasti denarja; nepremičnin pa taki otroci niso dedovali.²⁹³

O ločitvi zakonov ljudski sodniki niso odločevali. Takšne zadeve so spadale pred cerkveno sodišče. Toda samolastnega razdiranja zakonske zveze niso trpeli. Možu, ki je bil surov do svoje žene, so n. pr. zagrozili, da mu zapade vinograd, če se ne poboljša; ženi pa, ki je iz objestnosti zapustila moža, so v sodbi zagrozili, da jo privedejo s silo nazaj, najsi jo najdejo pod katero koli gosposko.²⁹⁴

Mož je bil vedno nekakšen samo po sebi upravičen zastopnik svoje žene na vinogorskem zboru. Vendar so poročene žene tudi same nastopale kot tožnice in toženke.

Imovinske razmere med zakoncema se v gorskih bukvah niti ne omejnajo; pač pa so bile tu pa tam predmet pravde. V praktičnem življenju so se pravila, ki so se na take razmere uporabljala, naslanjala zdaj bolj na rimsko pravo, zdaj več na germansko, vendar je bila vodilna misel v glavnem vse-skozi ta, da gre v rodbini možu gospodarju prva beseda, a žena kot njegova

²⁸⁸ Gl. k vsem tem vprašanjem primere iz Kost.-Plet., str. 55, Klev.-Bošt., 197, Žužem.-Sot., str. 63.

²⁸⁹ O otmici in kupu neveste je pač še v slovenskih narodnih pesmih govora, toda le v primerih, ko gre za osebe, ki pripadajo vsaj po eni strani tujemu narodu (turškemu). Gl. Dolenč, Pravni razgled po slov. n. p.; str. 313; Dolenč, Pravoistorijski i kriminalno-politički pogledi na otmicu, Pravni zbornik (Podgorica), l. 1933., str. 9. nasl.; Dolenč, Dušanov zakonik, str. 113; Taranovski, op. cit., III. in IV. deo, str. 42 nasl.

²⁹⁰ Gl. Kost.-Plet., str. 57, Žužem.-Sot., str. 64.

²⁹¹ Gl. n. pr. Klev.-Bošt., str. 130, 131.

²⁹² Gl. Kost.-Plet., str. 52.

²⁹³ Gl. Kost.-Plet., str. 53.

²⁹⁴ Gl. Kost.-Plet., str. 55; prim. Klev.-Bošt., str. 230.

zvesta družica je imela tudi svoje imovinske pravice. Tipične so v tem pogledu institucije dota in jutrna, o zaženilu skoraj ni govora. Upravna skupnost ni veljala, pač pa je žena kot gospodinja smela imeti svojo lastno imovino. Če so prišli iz zakona otroci obojega spola do dedovanja, se je premičninska imovina delila po načelu: „was nach dem Huet khombt, soll auf den Huet i. e. Sohn und nit Tochter fallen“, in: „was nach der Petzen“ (peča) „khombt, dass fallt und gebührt den Töchtern“.²⁹⁴ To pravo je bilo različno od *ius recadentiae* germanskega izvora.²⁹⁵ Poslednje je prišlo v poštev, če v rodbini ni bilo otrok, slovensko vinogorsko pravo pa je veljalo vprav za primer dedovanja otrok obojega spola iz istega zakona, če jih je bilo treba po primernosti preskrbeti.

Slovenska posebnost pa je bila tudi *j u t r n a*, ki se je zvala tako, v istini pa ni bilo treba, da bi značila *praemium ommissae virginitatis post primum nuptiae diem*, ampak bila je naklonitev vsake imovinske koristi tudi od drugih oseb n. pr. tasta, tašče, ki so jo poljubno predali po poroki.²⁹⁶

O *preužitkarstvu*²⁹⁷ v gorskih bukvah ni govora. Gre za pogodbeno preizročitev ostarelih staršev kmetije otroku. Starši „gredo v kot“,²⁹⁸ prevzemnik plača staršem preužitke, bratom in sestram pa odpravščino. V zapisnikih pa srečamo nekolikokrat pravde iz tega naslova, toda šele po začetku XVIII. stol.²⁹⁹ Ta institucija je tujega porekla. Zadržna ideja je še vedno prtajeno gospodovala. Starši in otroci so bili po slovenski pravni miselnosti nerazdružljiva celota — do smrti očeta-gospodarja.³⁰⁰ Zdi se, da je imela v tem vprašanju blagodejnega vpliva določba čl. 12. izv. g. bukev, da izgubi pravico do *dédiščine* tisti, ki je zanemarjal dolžnost podpirati očeta pri obdelovanju domače grude. Značilno je, da so preužitkarske pravde po naših zapisnikih vodile le mačehe kot preužitkarice.

Na stare pravne razmere, ki so vladale za časa, ko se je še gospodarilo v skupnosti združnega življenja, spominja dvojje institucij, ki sta ostali kot nekakšna petrefakta do kraja XVIII. stol.; ena je celó v samih gorskih

²⁹⁴ Gl. Kost.-Plet., str. 59; Klev.-Bošt., str. 205; prim. Dolenc, *Kmetsko dedno nasledstvo*, str. 33; PZ., str. 343, kjer se opozarja na določbo Trsatskega statuta, čl. 58, ki pravi, da „sestra ne more pretendirati od očinstva, pače od materinstva“.

²⁹⁵ Gl. Schröder, op. cit., str. 697; Polec, O retraktni pravici na našem ozemlju, Sl. Pr., 1929, str. 1—6.

²⁹⁶ Gl. Nov. m., str. 69; Kost.-Plet., str. 57; Klev.-Bošt. 45; Žužem.-Sot., str. 45. Prim. Kelemina, *Pravne starine slovenske v filološki luči*, GMDS. XIV, str. 62. Glede jutrne v slovenskih narodnih pesmih gl. Dolenc, *Pravni razgled po slov. nar. p.*, (cit. v op. 285), str. 314.

²⁹⁷ Prim. obširnejše razpravljanje: Dolenc, *Osebno- in rodbinskopravna vprašanja itd.*, str. 25.

²⁹⁸ Razlaga besede „kot“ iz nemškega „Kott, Kothäusle“ (Kelemina, *Pravne starine itd.*, str. 66) se nam ne zdi prepričevalna; morda je bilo narobe, da je nemški jezik prevzel naš kot. Sinonimi za kot so: „liberga“ („Lieferung“) in „odmetek“ (str. 68).

²⁹⁹ Primeri: Kost.-Plet., str. 56; Klev.-Bošt., str. 199, Žužem.-Sot., str. 64.

³⁰⁰ Povezanost podložnih zemljišč, s katerimi kmetje niso mogli razpolagati, se nam ne zdi opravičilo za izostanek preužitkarstva; saj se je ohranila tudi še po začetku XVIII. stoletja. Pač pa je na postanek preužitkarstva vplivalo prodirajoče germansko pravo, ki je dopuščalo kmetom t. zv. „*successio anticipata*“ s pogodbo, v kateri se je določila pravica kota (*Altenteil*). Gl. v. Schwerin, op. cit., str. 316. Prim. še v. Amira, *Grundriss des germ. Rechtes*, str. 205.

bukvah urejena. Prva je pravica prvenstva pri nakupu vinograda (Einstandsrecht);³⁰¹ kdor hoče prodati (sogornik ali mejaš, to se niti po izvorniku niti po prevodih ne razlikuje) svoje pravice do vinograda, ali drugega zemljišča na vinski gorici, mora nakup ponuditi najprej gorskemu gospodu, potem najbližnjim sorodnikom (svojasti, Befreundte), za tem sosedom, šele če nihče od teh ne kupi, pridejo na vrsto drugi interese. Druga institucija, ki jo poznamo samo iz zapisnikov, pa je bila reprezentančna odgovornost hišnega gospodarja za odškodnino,³⁰² ki jo mora plačati, če je zakrivila neko škodljivo dejanje ena izmed oseb, ki žive pod njegovim krovom ob njegovem kruhu. O obeh teh institucijah bomo morali govoriti tudi še v drugi zvezi (gl. §§ 96., 97.).

§ 94. Stvarno pravo. Gorske bukve prinašajo predpise, ki se tičejo premičnin in nepremičnin, nikjer pa ne govore o tem, da so premičnine lahko pritekline nepremičninam. Niti v zapisnikih o vinogorskih zborih nismo zasledili izrečne omembe premičnin (živine, posode i. pod.) kot fundus instructus na kmetiji. Vse te institucije so bile splošno znane in spoštovane; ni jih bilo treba v gorskih bukvah ustanavljati, niti se niso o njih pravdali. Pač pa imamo v gorskih bukvah posebno določbo, ki se tiče zakupnih njiv (Mietzinsgründe), o katerih bomo poblje pozneje razpravljali.

O premičninah moramo poudariti, da se predpostavlja na njih lastninska pravica, ki ni na nobeno stran utesnjena, razen če se je premična stvar zarubila. V tem pogledu je določena celó kazen za tistega, ki bi se uprl zarubitvi (gl. § 64). Nekih pridelkov (vino, mošt, žito) se je držala pravica gorskega gospoda, da jih zaseže, če podložnik ne odda dolžne količine kot naturalni davek.

Glede nepremičnin pa imamo že po gorskih bukvah pozitivne določbe, ki veljajo inter vivos ali mortis causa. Tu naj bo poudarjena ratio legis, ki jo zagovarja vinogorsko pravo zastran spoštovanja vseh dolžnosti glede nepremičnin. Ustanovljeni so zadevni predpisi s sankcijami kaznovanja za kršitev vred za to, da bodo vinogradniki dedna imenja tim varneje posedovali. Tako vidimo, da obstaja po vinogorskem pravu zaščita pravnega reda predvsem v posebnih novih kazenskih normah, ki nalagajo kazni za kršitve pravic. Toda tudi izven kazenskih norm je bila zaščita ostala po prastarih običajih predmet pravedanja, čeprav ni dobila v gorskih bukvah posebnega izraza. Pridemo do zaključka, če uvažujemo, da so izrekli kazni vinogradniki po srenji, da je bila vinogradska imovina ali posest bolje zaščitená nego patrimonialna. Vendar moramo dodati, da so določbe gorskih bukev posegale nekako avtomatično tudi v sodstvo glede patrimonialne oblasti, ker so se via facti uporabljale tudi pri večah ali kvatrnih sodiščih.

³⁰¹ PZ., str. 163.

³⁰² PZ., str. 172.

Kakor smo morali razlikovati razne vrste slojev vinogradnikov, to je hasnovalcev vinogradov kot imetnikov dominium-a utilis, tako moramo razlikovati tudi nepremičnine po njihovih hasnovalcih.

Mejaši (gl. § 90.) so bili spričo osebne svobode privilegirani hasnovalci vinogradniških posestev. Verjetno je tudi, da so si mejaši preskrbovali na vinski gorici vinograde v najboljši legi, seveda potom kupa ali mene; da bi si jih sami šele napravili, so bile redke izjeme, a te na pravne razmere niso prav nič vplivale. Te vinograde smemo v mnogih ozirih primerjati z onimi zemljišči, ki so se podeljevala tako rekoč po grajskem pravu (Burgrecht). „Tako rekoč“ pravimo, ker ne mislimo, da bi bila to „unbesteuerte Erbleihe“.³⁰³ Za časa obravnavanja izvirnih gorskih bukev pri deželnih stanovih v Gradcu je bil tak način hasnovanja zemljišč poznan; vsaj so omenjena že v kranjskem deželnem ročinu iz l. 1398. K zgorejšnji označbi teh zemljišč nas navaja zlasti okolnost, da so bili mejaši imovitejši prebivalci mest in trgov, če ne celó grajščaki iz sosednih krajev. Mejaši so bili neomejeni hasnovalci vinogradov. Iz dikcije besedila čl. 44. izvir. gorskih bukev se da sklepati, da se mejašem ni bilo treba podvreči tisti nekako poniževalni proceduri pri podelitvi vinogorskih pravic ob mortis causam, ki je bila predpisana za sogornike (§ 95.). Pač pa je gotovo, da je tudi mejaše zadela dolžnost, da so oddajali gornino, če že ne povsod, pa vsaj v pretežni večini krajev, v d e n a r n e m r e l u t u , ne pa in natura (gl. § 90.). Dalje jih je po gorskih bukvah vezala dolžnost, da niso smeli vina izvažati brez dovoljenja gorskega gospoda ali gornika, sicer jim je bil zasežen tovor še na svetu gorskega gospoda. O teh dolžnostih v praksi ni bilo spora; vsaj v zapisnikih o vinogorskih zborih ni o njih omembe. V praksi pa se je smatralo za samo po sebi veljavno, da so bili mejaši vezani na sklepe občne sodbe in na podsodnost ljudskega sodišča, torej srenje vinogorskega zbora svojega okoliša. To ni težko razumljivo, ko je pa tudi mejaše vezala po gorskih bukvah dolžnost prisostvovati osebno ali po namestnikih vinogorskemu zboru. Seveda so se tej dolžnosti od začetka XVII. stol. dalje kaj radi izogibali. Vendar to ni izpremenilo zgoraj omenjenih obveznosti. V glavnem je bil torej za mejaše promet inter vivos podvržen vinogorskemu pravu, njihove stvarne pravice pa so bile (vsaj po vsebini zapisnikov, katerim ne nasprotujejo nobene določbe gorskih bukev) tako rekoč neomejeno podedljive. Izvzeti moramo namreč in thesi primere, da mejaš ne bi pravilno obdeloval vinograda (čl. 24. izvir. g. b.) ali da ne bi tri leta zapored oddal gornine (čl. 17. izvir. g. b.); tu bi prišlo do zapada vinograda. Vendar moramo poudariti, da v praksi takšnih primerov ni bilo, vsaj ne po zapisnikih, ki so nam bili na razpolago.

Sogorniki (§ 90.) so bili imetniki dominii utilis, posrednji lastniki kakor mejaši, toda z gotovimi praktičnimi izjemami, ki so se izobličile preko določb gorskih bukev. Saj te ne razlikujejo pravice do zemlje na vinski gorici, ki jo imajo mejaši ali sogorniki.

³⁰³ Gl. Hauptmann, Über den Ursprung von Erbleihen etc., Forsch. VIII., 4, 1913, str. 82.

Že mnogo časa pred gorskimi bukvami se je razvilo pravo o tem, kako je zemljiški gospod, ki je imel dominium directum, vrhnjo last, svoja zemljišča podeljeval svojim podložnikom. V glavnem je šlo za dvoje načinov; prvi način: po zakupnem pravu, drugi: po kupnem pravu.³⁰⁴ V prvem primeru je dominus directus smel de iure zemljišče podeliti proti plačilu zakupnine do kraja življenja ali pa ga komur koli drugemu podeliti; v drugem primeru je bilo razmerje enako prvemu, le da je smel zakupnik s privoljenjem gospoda zemljo odsvojiti, seveda s pridržkom podložniške vezi (nexus subditelae v ožjem smislu). Samo poslednje kmetije so bile dedne.

Kaj je veljalo v območju vinogorskega prava, o tem bi v gorskih bukvah zaman iskali jasnih določb. Iz praktične uporabe pa moramo sklepati, da je šlo za neko modificirano „kupno pravo“, ker je smel vinogradnik-sogornik svojo zemljo z „roko gorskega gospoda“ (ali gornika), torej z njegovim privoljenjem odstopiti ali obremeniti, na drugi strani pa niti krvni potomci niso mogli zabraniti prodaje ali zamenjave zemljišč, če jo je gorski gospod odobril. Da pa podelitev vinograda po kupnem pravu ni pomenila neomejenega razpolaganja ž njim, pa je jasno v gorskih bukvah izraženo. Če namreč vinogradnik-sogornik nima dedičev (v praksi: krvnih potomcev iz zakona), pripade gorskemu gospodu nazaj v prosto razpolaganje. To je primer *zapadlosti vinograda* (kaducitete) (gl. § 54.) po čl. 22. izvir. g. b. Zdi se pa, da je bila stvarna pravica do dominium utile pri sogornikih vprav glede podeljivosti tesneje vezana na določbe gorskih bukev nego pri mejaših, ker v praksi nismo zasledili nobenih sporov ali pravnih, ki bi se tikali mejašev, pač pa sogornikov.³⁰⁵ Seveda pa moramo upoštevati, da so se meje med mejaši in sogorniki sčasoma zabrisale, v pogledu stvarnih pravic pa skoraj popolnoma izenačile, pri čemur so sogorniki brez dvoma prihajali do boljšega položaja.

V *vsobenjki* (§ 90.) niso bili glede nepremičnin z gorsko gosposko v nobeni pravni zvezi; saj so bili le zakupniki dela zidanice ali hrama mejašev ali sogornikov. Le tu pa tam so imeli pravico uživati njivo ali travnik, ki ga jim je prepustil posestnik zidanice ali hrama. Zdi se, da so take njive mnogokrat nastale iz opuščenih vinogradov; vsaj na Dolenjskem. (Na Tolminskem je bila možnost naselitve tudi na neobdelanih, med občinarje nerazdeljenih zemljišč, ki so spadale pod oblast deželnega kneza, a so se imenovale „pustote“ (gl. § 52.), kjer so se lahko naseljevali „vsobenjki“). Določba gorskih bukev se glasi, naj se takšna zemljišča, ki so nastala iz vinogradov kot „Zinsgründe“ (od njih se daje le „štivra“ ali „naložek“, ne pa gornina), izpremene zopet v vinograde in primerno obdavčijo. Jasno je, da je takšno izpremembo zahtevala skrb vinogorskih gosposk za lastne dohodke.

³⁰⁴ Gl. PZ., str. 165.

³⁰⁵ Od tega primera *zapadlosti* treba ostro ločiti primer povratnega pripada po čl. 23., ki se izreče, ko gre za kaznovanje neke vrste felonije (alodiziranje zemlje) (gl. § 55) Prim. Dolenec, Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev, str. 10—13.

Če se na to izjemo dalje ne oziramo, moramo reči, da se je vse hasnovanje nepremičnin na vinski gorici po grajskem in po kupnem pravu kazalo praviloma kot podedljiva pravica do zemlje, ki se je približevala lastninski pravici. Izjeme proste podedljivosti, ki imajo svoje korenine v gorskih bukvah, v praksi skoraj niso prišle v poštev. Le nexus subditelae je ostal še dalje v veljavi, pa se je pri sogornikih mnogo bolj poznal nego pri mejaših.

Konec XVIII. stol. se je po iniciativi vlade pričela velika akcija, da naj bi se dotlejšnje zakupne kmetije, bodisi na vinskih goricah, bodisi drugod, izpremenile v takšne, ki se podeljujejo po kupnem pravu. Zlasti lepo se vidijo vladne težnje iz žužemperškega in soteškega arhivalnega gradiva iz druge polovice XVIII. stol.³⁰⁶ L. 1848. pa je seveda delitev kmetij na te zvrsti podelitve sploh prestala; vsi so postali prosti lastniki zemlje.³⁰⁷

Prehod vinogorske hasnovalne pravice inter vivos se je smel izvršiti le s pristankom gorskega gospoda ali gornika, ni pa bilo predpisano, da bi se moral listinski posvedočiti. Bržčas pa so vzgledi po mestih, kjer so bile uvedene mestne knjige z evidenciranjem prometa z zemljišči, pripravili kranjske deželne stanove, da so predlagali v svojem osnutku za nove gorske bukve, naj se prehod zemljišča posvedoči z listino, ki jo izda gorski gospod. Koliko je ta predpis v praksi obveljal, dasi večane gorske bukve niso postale zakon, je težko reči. Vsekakor so nekatere gorske gosposke tako listinsko potrjevanje v svrhu evidence via facti uvedle; vsaj za GB ljub. muz. je to čisto jasno (gl. § 53., št. 8). Enotnosti pa gotovo ni bilo; kajti F. Anton pl. Breckerfeld je moral uvedbo te institucije konec XVIII. stol. še vedno priporočati, a do pravega, t. j. današnjim pravnim prilikam ustrežajočega zemljiškega prava je prišlo šele pozneje.³⁰⁸ Takrat pa je bilo pravo za vsa zemljišča, vinogorska in patrimonialna izenačeno.

O z a s t a v n i p r a v i c i kot stvarnem bremenu, imamo v gorskih bukvah le dvoje določb, namreč, da se pogodbeni zastavni pravici pridobi samo z odobrenjem gorskega gospoda ali gornika in pa, da se kaznuje, kdor bi ne dopustil, da se izvrši pri njem rubežen z ustanovitvijo prisilne zastavne pravice. Če se oziramo na vsebino zapisnikov o vinogorskih pravnih, moramo reči, da je prva določba veljala samo za nepremičnine, druga za premičnine in nepremičnine. Jasno je, da je zemljiška zakonodaja na prelomu XVIII. stol. prvo določbo odpravila, druga pa se je sploh le prav redko uveljavljala.

Neka posebnost je bila ustanovitev zastavne pravice na nepremičninah pod zavezo deželne zveze kranjske (Landschadenbundklausel). O njej naj tu navedemo samo njeno strogost, ker je imel upnik pravico, takoj po do-

³⁰⁶ Gl. Žužem.-Sot., str. 53 nasl. Prim. P o l e c, O odpravi nevoljništva na Kranjskem, ZZR. IX., str. 4.

³⁰⁷ Gl. P o l e c, Prevedba zakupnih kmetij v kupne itd. ZZR. XIII.

³⁰⁸ Gl. D o l e n c, Kmečko dedno nasledstvo itd., str. 42; P. Z., str. 246.

spelosti terjatve upotiti — ponekod celo brez tožbe³⁰⁹ — izvršbo na zastavljeno zemljišče, tudi če se je nahajalo v rokah zavezančevega dediča.³¹⁰ Ta institucija je nastala morda že v XIII. stol., prvo ureditev je dobila že v reformiranem deželnem redu za Štajersko l. 1533., od tam je prešla l. 1571. v deželni red za Kranjsko in priklopljene pokrajine, l. 1576. pa v deželni red za Koroško.³¹¹ Dasi prvotno ni bila mišljena za gospodarski promet na vinskih gorica, se vendar vidi iz zapisnikov o vinogorskih zborih,³¹² da so se je tudi vinogradniki posluževali. Po uredbi občega sodnega reda v l. 1781. je ta klavzula izgubila prvotni pomen, vendar se je še dalje uporabljala.

V obeh primerih zastavne pravice, one po gorskih bukvah, kakor tudi poslednje navedene, je prišlo do označbe „specialne hipoteke“, ne da bi se le-te drugače zabeleževale nego v posebnih pismih, ki so se zvala „Schuldsatzbriefe“ ali „Versatzbrief“. O razvidnosti takih zastavnih pravic na zemljišču ne vemo ničesar; le toliko spoznamo iz prakse, da so takšne „hipoteke“ imele prednost pred nehipoteciranimi terjatvami.

S o s e d s t v e n o pravo je dobilo neko ureditev v določbah o dolžnostih sekanja dreves ob meji, če delajo s svojo senco škodo, popravljanja in napravljanja ograj, skupnega trebljenja mejnih jarkov in bregov, pa tudi v določbah glede dolžne ponudbe pri prodaji nepremičnine in glede prepovedi odnašanja prsti od tujega zemljišča. Sem spadajo tudi določbe, ki pod pretnjo glob jamčijo za uspešno uživanje zemlje v pogledu popašnje, obsekanja dreves, izpodžiganja in izpodkopavanja sosedove zemlje.

Poglavitna dolžnost vinogorskih posestnikov pa je bila ustanovljena v korist gorske gosposke. To je bilo nekakšno javnopravno breme na vinogradih: Leti se morajo vzdrževati v dobrem stanju, da donašajo gorskemu gospodu koristi; v nasprotnem primeru pride do povratnega pripada vinograda gorskemu gospodu.³¹³ Isto zadene po gorskih bukvah sogornika, če tri leta zaporedoma ostane gornino gorskemu gospodu na dolgu. Po izvirniku gorskih bukev se sme to zgoditi „po spoznanju srenje na vinogorskem zboru“. Vprav ta določba pa se menda ni dobesedno izvajala. To kaže na eni strani različnost slovenskih prevodov gorskih bukev, ki vso to določbo kar izpuščajo, na drugi strani pa praksa, ki se nam zrcali iz zapisnikov o vinogorskih zborih, ker ni skoraj nobenega takšnega primera zaznamovala.³¹⁴

³⁰⁹ Gl. Beckmann: op. cit. str. 270: „der debitor kann alsobald... ubi causa ventilatur... wider den Beklagten den Ansatz auf seine Güter begehren, der ihm vor Gericht als ofort loco der Behebnuſ ertheilt wird“. — „Behebnuſ“ pomeni tu „Verpfändung“ = zarubljenje. (Gl. Grimm, Deutsch. Wörterb.).

³¹⁰ Gl. Dolenc, Pravni institut „Klausel des allgemeinen Landschadenbundes“, ZZR., VII. (1930); Polec, Paberki o klavzuli deželne obveze za škodo, GMDS, XX., str. 290.

³¹¹ V P. Z., str. 356, je navedeno, da je škof Tomaž Hren zabeležil v svojem Kalendarju iz l. 1627.: „Landschaden bundt in Steyer und Krain eingeführt 1624“.

³¹² Klev.-Bošt., str. 113.

³¹³ Gl. n. pr. Kost., str. 11; Klev.-Bošt., str. 190; Žužem.-Sot., str. 37.

³¹⁴ Le deloma spominja na takšen primer Kost.-Plet., str. 26.

§ 95. D e d n o n a s l e d s t v o. V gorskih bukvah imamo prav malo določb glede dednega nasledstva, vse se pa tičejo nepremičnin; o premičnem blagu ni predpisov, s čimer pa ni rečeno, da se v praksi niso gotovih nezapisanih predpisov držali.

Gorske bukke so skrbele za to, da se dedno nasledstvo v primeru potrebe lahko izvojuje, če ne gre drugače, s pravdo na vinogorskem zboru, to celó zoper voljo gorskega gospoda. Vprav v to svrhu mora biti vsako leto dana prilika, da se vinogorski zbori redno obavljajo. Izvirnik gorskih bukev je v čl. 1. in 2. predvideval za vsako vinsko gorico po en vinogorski zbor za vsako leto. Od večanih gorskih bukev dalje, ki odreja vinogorske zборе po dvakrat na leto, so se vršili vinogorski zbori na mnogih vinskih goricah po dvakrat, včasih celo še večkrat na leto; s tem je bila možnost pravdanja za dédiščino olajšana. Vendar iz zapisnikov o vinogorskih zborih razvidimo, da so bile takšne pravde zelo redke.

Posebne določbe negativnega značaja tiče v čl. 19. in 23. izvornih gorskih bukev, ki pa sta našla v slovenskih prevodih različno interpretacijo. V načelu gre tu za vprašanje nemožnosti dedovanja. Dedna pravica prestane, nastopi povratni pripad vinograda v korist gorskega gospoda, navzlic temu, da so dediči tu. Če je bil vinograd zakrižan, ker vinogradnik ni izpolnjeval davčnih dolžnosti, pa je višina glob zbog kršitev zabranitve vstopa v vinograd prekoračila vrednost vinograda, vzame gorski gospod vinogradniku „das Erb“, vinograd ne velja več za dédiščino, kakor da je nastopila zapadlost (kaduciteta). Toda ta predpis se je pozneje omilil. GB Kapsch, GB ljub. muz. so že določile, da pripade samo užitek vinograda gorskemu gospodu za toliko časa, da bo dolžna vsota plačana, ne pa sam vinograd: Vrhnja last se umika spodnji.

Po čl. 23. (gl. § 55.) se odreče dedna pravica, ne zato, ker ni krvnih potomcev, ampak zato, ker je mejaš ali sogornik zagrešil nasproti gorskemu gospodu neko nezvestobo, ko se je polastil za sebe ali za drugega pravice, ki spada v okvir oblasti dominii directi. Ta primer je dobil v slovenskih prevodih zelo različnega izraza, tudi takšnega, ki s prvotno zamisljijo nima prave zveze. To se dá razumeti, če se uvažuje, kako redki so bili ti primeri.³¹⁵ V naših zapisnikih jih nismo zasledili kot praktični primer pravde.

Ni vsak potomec vreden, da bi dedoval. Kdor zapusti (pač v svoji mladosti) brez pravih razlogov svoj dom in odide v tujino, ne da bi pomagal očetu pri obdelovanju vinograda, postane nevreden, da bi se okoristil s pravico dedovanja, ko oče umre. Ne pride torej še do povratnega pripada, niti do zapadlosti, če so ostali še drugi dediči po očetovi smrti, ampak izmed teh dobé eden ali več njih dédiščino, nevredni pa nič, razen če mu gorski gospod izkaže milost.

Po gorskih bukvah je bilo predpisano, da mora vinograd svojo poslednjo voljo napraviti z odobrenjem gorskega gospoda, sicer ne velja.

³¹⁵ Gl. zgoraj opombo 305.

V zapisnikih do prve polovice XVII. stol. se res tu pa tam čitajo izjave sogornikov, ki so jih oddali kot svojo poslednjo voljo pred vinogorskim zborom, kar je nadomeščalo vsako odobritev.³¹⁶ Če pa gre po zapustnikovi poslednjevoljni odredbi za določenega dediča, mora ta po čl. 49. izv. g. b. že tako v enem mesecu sprejeti podelitev hasnovalne pravice od gorskega gospoda, sicer zapade celó globi.³¹⁷ Kakor smo že izvajali (§ 94.), so večane gorske bukve iz l. 1595. zahtevale, da naj dedič vzame od gorske gospodske listino; seveda je bilo treba od listine plačati pisnino. V GB Labasser se zahteva že prepis na novega dediča, takisto v GB ljub. muz. Dedič naj se oglasi v danem roku (en mesec, po GB Labasser 4 tedne), na kar se mu podeli nasledstvena pravica, razen če stvar ni bila v redu, n. pr. če se je kdo drug protivil temu nasledstvu, zlasti ob izpodbijanju poslednje volje.

Kot poslednjevoljne odredbe se omenjajo v gorskih bukvah „Ver-mächt“ in „Stift“; prvo je mišljeno kot volilo (legatum vobče), drugo kot pium legatum. O p o r o k a (testamentum) se v praksi predpostavlja kot veljavna institucija, takisto dedno nasledstvo ab intestato. Za l. 1645. vemo celó, da se je sklenila pred gorsko gosposko v Kostanjevici dedna pogodba v obliki pogodbe o kupu dediščine.³¹⁸ Po urbarjih iz l. 1588. pa je izpričano, da so se morali podložniki glede nameravane pogodbe o zemljiščih tudi za primer dediščine najprej pri gorski gosposki zglasiti; ona odredi po tem, kakor stvari stoje, po svoje, ali in kakšna pogodba se sklene.³¹⁹

Oporoke pa so se pozneje lahko izjavile pismeno ali ustno, prav tako volila.³²⁰ N i c o l a u s d e B e c k m a n n poroča za l. 1688.,³²¹ da so pri ustnem testamentu sodelovali kot priče 3 ali 4 pošteni možje; ti naj so imeli nalogo, da po zapustnikovi smrti naznanijo vsebino oporoke gorski gosposki kakor tudi prizadetim dedičem. Iz prakse, to je iz zapisnikov o vinogorskih zborih, pa vemo, da so se oporoke in volila, kakor smo že omenili, izjavljale in proglašale na vinogorskem zboru (Testament einverleiben bittlich angesucht, Urkund dessen das gesamte Assessorium).³²² Vse to pa je bilo v toku XVIII. stol. že odpravljeno. Oporočne priče so se še vedno klicale, ali njihovo število ni več tako visoko. Tudi dve sta praviloma zadostovali za veljavnost. Pogostokrat so intervenirali duhovniki; celo na štiri oči v spovednici duhovniku izjavljena poslednja volja je bila pred ljudskimi sodniki spoznana za veljavno. Včasih je bilo do 7 prič sklicanih za oporočne

³¹⁶ N. pr. Klev.-Bošt., str. 208.

³¹⁷ Gl. D o l e n c, Kmečko dedno nasledstvo, str. 29; zgodi se to lahko kar na vinogorskem zboru.

³¹⁸ Gl. Kost., str. 52.

³¹⁹ Gl. K o m a t a r, O pravicah mesta Kostanjevice, Jahresbericht des k. k. Franz-Josef Gymnasiums, Krainburg, 1910/11. Prim D o l e n c, Kmečko dedno nasledstvo, str. 27.

³²⁰ V Kost.-Plet., str. 57 (prim. tudi Klev.-Bošt., str. 207) je rečeno, da po „vlaškem pravu“ (pač — Uskokov!) ženske sicer ne smejo napraviti poslednjevoljne odredbe, da pa to po vinogorskem pravu ne velja.

³²¹ Op. cit. pod besedo „successio universalis“, str. 463 nasl.

³²² Gl. Klev.-Bošt., str. 208.

priče, le inter poculos izražena oporoka ni smela obveljati.³²³ Ženskih oporočnih prič ni nikjer navedenih.

Razdedinjenje s poslednjevoljno oporoko je bilo po praksi ljudskih sodnikov dopustno; za razlog se je smatrala nevrednost in nehvaležnost. V zelo redkih primerih pa je prišlo do izraza, da se krvni sorodniki ne smejo v oporoki zapostavljati v korist soproge; v nekem primeru so ljudski sodniki izrekli, da dobi vdova namesto njej voljenih vinogorskih pravic samo užitek vinograda do smrti.³²⁴

Po intestatnem dednem pravu imajo pravico do dednega nasledstva predvsem krvni potomci. Posthumus velja že za krvnega potomca, vendar so ljudski sodniki odredili odlog rešitve pravde, da se vidi, ali porodi vdova otroka o pravem času.³²⁵ O pravici dednega nasledstva izven zakona rojenih otrok ni govora; pač pa se je skrbelo za primerno preskrbo zapustnikovega nezakonskega otroka, če zapustnik ni v oporoki ničesar odredil, pa se je nahajal otrok na zapustnikovem domu kot rejenec. Na Dolenjskem je veljalo še v drugi polovici XVIII. stol., da naj dedujejo po očetu sinovi, po materi po hčere, vendar le glede premičnega blaga.³²⁶ V trsatskem statutu, čl. 58., je bilo to tudi in še jasneje določeno.³²⁷ Tako pravilo pa se ni povsod ohranilo. Marsikje je prišlo do čudnih kompromisov, ki so bili narekovani po patriarhalnih nazorih o neki skupnosti interesentov. Vendar ženske niso smele več dobiti nego moški potomci. Največkrat je odločevala večja sposobnost za gospodarjenje. Intestatni dediči so bili v tem pogledu nujni dediči; to se pravi, oni so morali po očetu vsaj nekoliko dobiti, čeprav ne od zemlje.³²⁸

Z zakonom, ki ga je izdal Karel VI. za Štajersko 28. maja 1720.,³²⁹ je bilo odpravljeno tam veljavno običajno pravilo, da starši ne smejo podedovati od svojih otrok, in pa, da naj se podeljuje zapuščina po načelu „paterna paternis, materna maternis“. Po znanem kranjskem deželnem ročinu bi moralo to tudi za Kranjsko obveljati, toda med Slovenci označeni pravili itak nista bili dosledno upoštevana.

Kjer je dedna pravica po pogodbi ali po intestatnem pravu obveljala kot neizpodbojna, je bila stvar v pogledu pridobitve dediščine v redu. Dediču se je bilo treba zglasiti pri gorskem gospodu tekom enega meseca od zapustnikove smrti radi podelitve dednega nasledstva. Ako pa stvar ni bila še likvidna, ker so drugi sorodniki prerekali veljavnost poslednjevoljne odredbe ali ker se ob intestatnem dednem pravu ni dala dognati opravičenost

³²³ Gl. D o l e n c, Kmečko dedno nasledstvo, str. 30; primeri Klev.-Bošt., str. 209. Gl. še Klev.-Bošt., str. 210, kjer umirajoča oseba javlja svojo poslednjo voljo na vinogorskem zboru po svojem odposlancu.

³²⁴ Gl. Kost.-Plet., str. 61; to je bilo v nasprotju s štajersko-avstrijsko prakso: prim. B e c k m a n n, op. cit., str. 465.

³²⁵ Gl. nekoliko primerov v Kost.-Plet., str. 58.

³²⁶ Sklicujemo se na nemške citate iz zapisnikov o vinogorskih zborih iz § 93 (imovinske razmere).

³²⁷ Gl. citat tega člena v opombi 294.

³²⁸ Gl. Klev.-Bošt., str. 206; prim. D o l e n c, Kmečko dedno nasledstvo, str. 34.

³²⁹ Gl. P o l l, Das Heimfallssrecht auf den Grundherrschaften Oesterreichs, str. 41; T s c h i n k o w i t z, op. cit., II. del, 2. zv., str. 24 nasl.

dedovanja, tam je bila predpisana posebna pot postopka. Dedič, ki je že tako prej izvedel, da stvar ne pojde gladko, se oglasi v enem mesecu pri gorskem gospodu z dvema drugoma kot pričama; počakati mora tri ure na rešitev svoje zahteve. Če ne doseže uspeha, naj poišče deželnega kletarskega mojstra³³⁰ in ga prosi, naj on ugodi njegovi zahtevi. Kletarski mojster ukaže — po svoji izprevidnosti — pismeno gorskemu gospodu, da naj podeli v 14 dneh sogorniku njegove pravice. Ako pa gorski gospod v tem roku neče nalogu kletarskega mojstra ustreči, mora v 14 dneh sklicati srenjo vinogorskega zbora, da ona odloči, kakor se ji zdi prav in primerno. Če pa gorski gospod niti tega sklicanja ne odredi, se sme dedič obrniti vnovič na kletarskega mojstra, da ta sam po svoji upravičenosti izvrši podelitev in tudi zaščiti dediča, vendar ne sme na njegovih dolžnostih nasproti gorskemu gospodu ničesar izpremeniti. V praksi ta določba ni mnogo pomembna; čim dlje, tim bolj se je ublaževala; iz slovenskih prevodov mlajše dobe je kar izginila.

§ 96. O b v e z n o s t n o p r a v o. Za časa izdaje gorskih bukev se je vršil gospodarski promet primitivno, skoraj stereotipno enako. Zato nas ne sme začuditi, da gorske bukve na splošno o pravu glede obveznosti ne govore; komaj, da omenjajo kupne in menjalne pogodbe, enkrat tudi poročstva za terjatve. Nikjer pa ni v gorskih bukvah nobene razlage o teh institucijah. Patriarhalnost kot vodilo, da se je treba načelno ozirati na pravičnost in primernost, je predvsem zahtevala ozira na poštenje pri sklepanju in pri izvrševanju pogodb. To je povsem zadostovalo. Zato so gorske bukve pravo za pravo le v korist gorskim gospodom zahtevale, ne, da naj se stranke pogodbenice drže glede vsebine pogodbe gotovih pravil, ampak, da se mora vsaka nastala pogodba od gorske gosposke (gornika) odobriti: Kdor se tega predpisa ne bi držal, zapade globi. Toda praksa se je izrazito približevala rimskopravnemu pojmovanju o pravnoobveznih razmerjih. V vinogorskih zapisnikih imamo neštetokrat beležke o pravnih, ki so nastale iz pogodb, ki bi morale biti od gorske gosposke potrjene, pa prav gotovo ni nihče ugovarjal njihovi veljavnosti, češ gorski gospod jih ni potrdil. Tudi o kakšni resolutivni pogojni veljavnosti, kakor da bi veljale le dotlej, dokler se ne izkaže, da jim gorski gospod odreče odobritev, v zapisnikih o vinogorskih pravnih skoraj ni govora. Vendar se mora misliti, da je vsaj za pogodbe glede nepremičnin vobče lahko ostalo pri osnovnem predpisu gorskih bukev, če je prišlo iz kakšnega drugega vzroka do pravde. Enotnosti ni.³³¹ Odločuje tudi tu največkrat čut ljudskih sodnikov za poštenost in pravičnost.

Še l. 1693. so ljudski sodniki (Rožanc na Belokr.) razveljavili pogodbo glede nepremičnine, češ da je bila sklenjena „ohne einzige Begriessung des Pergherrn oder Pergmeisters“, kar da je zoper člene gorskih bukev.³³² Na

³³⁰ Na Štajerskem! Za Kranjsko je prišlo v poštev deželno glavarstvo („Lands-obrigkeit“). Prim. P o l e c, Zgodovina obravnanih gorskih bukev itd., str. 20

³³¹ Gl. Nov. m., str. 71; Kost.-Plet., str. 66; Klev.-Bošt., str. 211; Žužem.-Sot., str. 68.

³³² Gl. Žužem.-Sot., str. 68.

drugi strani pa imamo v zapisnikih zabeležene primere, ki kažejo na nasprotno naziranje. N. pr. prodajalec je s kupnim pismom izročil svojemu upniku vinograd za dolg, pozneje pa se je premislil, zanikal dolg in se zopet vinograda polastil. Upnik je tožil, da mu naj prodajalec dolžnik izroči vinograd, pa pred ljudskimi sodniki ni uspel. Tožba je bila odbita, vendar ne zato, ker pogodba ni bila potrjena od gorske gosposke, ampak zato, ker se toženec vendar ne sme upropastiti („nicht ihn ganz enterben“). Poblíž okolnosti, ki so se uvaževale, nam niso znane; morda je šlo za grdo oderuštvo. To pa stoji, da so ljudski sodniki odločili pravdo pod vidikom, kaj je pravično in primerno. Oni niso vselej tankovestno preiskavali, kaj je bila prava volja pogodbenikov in glede katerih dejstev se smatra pogodba za prazno. Za časa lakote je n. pr. l. 1670. oče obljubil sinu, da mu izroči svoj vinograd proti plačilu 11 kron gotovega denarja in po izročitvi žita v vrednosti 1 libre na uživanje do smrti, češ izročitelj misli, da je pravilneje, da dobi sin vinograd, nego da bi ga vzel zbog lakote tuj človek zase. Ko pa so nastopili boljši časi, je tožil sin očeta na izročitev vinograda.³³³ Oče pa je ugovarjal, da je ravnal v sili (ne pa, da pogodba ni bila od gorske gosposke odobrena). V zapisniku stoji „Not sonderlich durch Hunger kennt kein Gesetz und sey woll erlaubt, was zu versprechen, wenn man es wohl schon nicht halten tut“. Oče je tudi pripomnil, da morajo otroci že tako svoje starše vzdrževati. Sin pa se je skliceval na to, da bi ga moral oče vsaj bolje obdarovati kot svoje druge otroke. Sodniki so rekli, da tožba navaja resnično znana dejstva glede veljavnosti pogodbe, vendar niso ničesar o veljavnosti ali neveljavnosti odločili, ampak stvar presekali: oče naj obdrži svoj vinograd do smrti, sin ga dobi po očetovi smrti, kakršen bo pač tisti čas, pa še 5 srebrnih kron naj podeduje ta sin pred drugimi otroci. Na drugi strani pa naj dobi sin od očeta takoj na uživanje del drugega vinograda, ki ga je oče podedoval po stricu do očetove smrti; potem pa naj gre ta del vinograda v očetovo zapuščino. Kakor se vidi, so ljudski sodniki v tem primeru kar sami pogodbeno vsebino po svojem preudarku preoblikovali (Kostanjevica, l. 1670.). V takšnem pravcu se je pravo razvijalo. Navsezadnje se je konec XVIII. stol. v klevevškem okolišu naravnost proglasilo za pravilno, da ni treba, da bi gorska gosposka pogodbo sprejela in odobrila, ampak zadosti je, da se o sklepu pogodbe o b v e s t i.³³⁴

Na drugi strani pa je slovensko vinogorsko pravo ustanovilo preko gorskih bukev določbo, da postane „likof“ konstitutiven pogoj za perfekcioniranje pogodbe.³³⁵ Vprav v tem pogledu vidimo, da gorske bukev o likofu niso ničesar govorile, dasi je morala ta institucija biti za časa izdaje gorskih bukev tudi na slovenskem ozemlju znana; vinodolski zakon iz l. 1288. (čl. 45.) jo je že poznal.

³³³ Gl. Kost.-Plet., str. 66.

³³⁴ Gl. Klev.-Bošt., str. 211.

³³⁵ Gl. Kost.-Plet., str. 44, 48; Klev.-Bošt., str. 211; Žužem.-Sot., str. 69. O instituciji likofa (Wein- oder Leitkauf) gl. v. A m i r a, op. cit., str. 226; V l a d. M a ž u r a n i č, op. cit., str. 597; D o l e n c, Dušanov zakonik, str. 134.

Za kupne in menjalne pogodbe naj dodamo k temu, kar smo v § 94. o prehodu pravic do zemljišča izvajali, da niti po gorskih bukvah niti po praksi ni bila naprava kakšne listine konstitutiven element za veljavnost pogodbe; če se takšna naprava zahteva, tvori listina le dokaz za perfekcijo pogodbe. To je veljalo za prehod zemljišča na novega posestnika *mortis causa* in pa *inter vivos*. Vendar moramo pripomniti, da se je listinsko posvedočenje prehoda hasnovalne pravice na vinogradu od prodajalca na kupca v GB Soteska celó časovno terminiralo;³³⁶ F. Anton pl. B r e c k e r f e l d pa je konec XVIII. stol. v svoji znameniti spomenici³³⁷ že zahteval, da se napravijo glede prodaje vinogradov kupna pisma, v katerih naj se vsebina ujema s priročnim zemljiškim registrom gorske gosposke. Vse to kaže, kako potrebno se je zdelo v tej dobi, da se postavi predmet kupne pogodbe na zanesljivo podlago. Kjer ni bilo treba niti odobritve, niti ni prišlo do pismene pogodbe, obveljal je prosti sporazum pogodbenikov.

Glede utesnitve svobodnega prometa z zemljišči po pravici prvenstva pri nakupu (čl. 50. izvir. gorskih bukev) smo govorili že v rodbinskem pravu (§ 94.). Tu naj še poudarimo, da pravica tistih, ki jim je moral biti nakup ponujen, ni bila *obligatio* kakor po rimskem pravu *ius protimiseos*, ampak stvarno breme na zemljišču, kar je ustrezalo staremu združnemu pojmovanju povezanosti rodbine in zemlje,³³⁸ pa so ga znali gorski gospodje tudi v svojo korist obrniti. Ni bilo treba nobene stipulacije niti pridržka v pogodbi, da je ta pravica obveljala. Prvi upravičenec je bil gorski gospod; torej če je sam založil o najavljeni prodaji zemljišča ceno zanj, si je na ta način pridobil poleg vrhnje lastninske pravice še vinogradniško hasnovalno pravico, to se pravi, on je smel z zemljiščem prosto razpolagati. Če se on ni poslužil te pravice, so prišli kot upravičenci v pošteev bližnji sorodniki (*nächst Freund*; svojast = *consanguinitas*, gl. § 82., št. 2), tretji sosedje, nazadnje poljubne osebe, vendar mora novi kupec dobiti odobritev kupne pogodbe, da more vstopiti v *nexus subditelae*. V gorskih bukvah ne stoji, doklej ima tisti, ki je bil prezrt, pravico izpodbijanja pogodbe. V praksi so se pripetili primeri, da se je neupoštevanje dolžnosti ponudbe ugovarjalo in zahtevalo razveljavljenje kupne pogodbe tudi še po preteku 1 do 3 let.³³⁹

O pogodbah glede premičnin ni posebnih odredb. Gotovo navadni gospodarski promet, ki se ni tikal pravic gorske gosposke, ni bil pod njeno kontrolo. Tam pa, kjer je bila količina pridelka vina, mošta ali žita podlaga za odmero gornine, primščine ali mrtvaščine, je pač gorska gosposka morala dati svoj pristanek, v koliki meri naj se prodaja izvrši. To je prišlo v GB ljub. muz. in GB Boštanj do jasnega izraza. Tu je bil predmet pro-

³³⁶ Gl. Žužem.-Sot., str. 55, 56.

³³⁷ Gl. D o l e n c, Kmečko dedno nasledstvo itd., str. 42; PZ., str. 246.

³³⁸ G o r š i č, Sl. Pr. 1920, str. 120, imenuje gorske pravde — „pravne preostanke zadruga“; prim. tudi G o r š i č, O rodbinski zadruzi kot juridični osebi, Naši zapiski, XII (1920), str. 140 nasl. O instituciji pravice prvenstva pri nakupu v Črni gori gl. Nov. m., str. 63.

³³⁹ Prim. Klev.-Bošt., str. 293.

daje ali mene sestavina vrhnje lastninske pravice (*dominium directum*), o teh se pogodba ni smela brez odobritve gosposke skleniti, prekršitev tega pravila se je kaznovala. Iz praktičnih primerov, zabeleženih v zapisnikih,³⁴⁰ smemo pa sklepati, da sta kup ali mena toliko časa veljala, dokler ju ni gorski gospod razdril. Nadziranje o prometu je bilo mogoče po gorniku, a mošt, vino, žito se že tako ni smelo izvažati iz vinske gorice brez dovoljenja gorskega župana, torej gornika. Tako se je gospodarski promet navzlic zamotanim pravnim predpisom lahko razvijal.

O zabranitvi prodaje živine ali gospodarskih naprav kot *fundus instructus* ni govora. Pač pa je treba opozoriti na neke posebne vrste kupnih pogodb, ki so se tikale letine na vinski gorici, pa so jih zabranjevali, ne gorski gospodje, ampak vinogradniki sami. To so bile kupne pogodbe, ki so jih sklepali oderuhi že poleti glede pridelka vinograda, ki je bil še „na zeleni veji“ (od tod izraz „zelenaštvo“ za oderuštvo), počez („auf die Est zu Pausch“). Seveda je oderuški kupec tvegala, da morda še preplača letino, če toča pobije i. pod. Ali v nasprotnem primeru je silno profitiral, ker je ceno, ki jo je poleti plačal, silno nizko nastavil. Leta 1743. so sklenili vinogradniki sami v občini sodbi, da se takšne pogodbe ne smejo sklepati.³⁴¹ Kdor to prepoved krši, se kaznuje z enim vedrom vina, od katerega pripadejo srenji, ki izreče sodbo, ena, gorski gosposki pa tri četrtine. Take prepovedi so bile v Srednji Evropi že večkrat ustanovljene, zlasti v policijskih redih iz l. 1530., 1548. in 1577., toda ni misliti, da so bili ti in taki policijski redi našim vinogradnikom poznani. Sami so si zamislili način, kako naj se oderuštvo prepreči.³⁴²

Drug značilen način kupnih pogodb je bil dogovor sukcesivne prodaje količine blaga, ki se je zaznamoval na „rovašu“. To je bila na dvoje preklana leskova palica, ki je s svojimi zarezami ob poedinih zaporednih primerih prodaje tvorila dokaz dobavitve. Dokaz drži, če se zareze na obeh polovicah — vsaka stranka ima svojo — točno ujemajo. O takšnih kupnih pogodbah „na rovaš“ se je zelo mnogokrat na vinogorskih zborih in tudi drugih ljudskih sodiščih razpravljalo.³⁴³

Iz rimskega prava se je razvila že konec XVII. stol. v praksi institucija izpodbijanja kupne pogodbe zaradi prikratbe nadpolovične vrednosti prodanega predmeta; rok za to je moral biti obče znan, ker viri nikjer ne navajajo, koliko let ali mesecev traja.

Posojila, ki se kot taka v gorskih bukvah ne omenjajo, so bila neštokrat predmet pravdanja. Posojevalo se je razen denarja tudi vino, žito, seno itd. Tu nismo zasledili nikjer potrebe, da bi moral gorski gospod ali gornik pogodbo potrditi, ali da bi se morala napraviti kakšna listina, da bi se moral piti „likof“ v svrhu sklepa. O obrestovanju je

³⁴⁰ Prim. Nov. m., str. 38, 46, 61, 62; Kost.-Plet., str. 45, 50; Klev.-Bošt., str. 39, 59; Žužem.-Sot., str. 55, 56.

³⁴¹ Gl. Klev.-Bošt., str. 214.

³⁴² Gl. o zgodovini prepovedi prodaje na zeleni veji: Dolenc, Prispevek k zgodovini „zelenaštva“ med Slovenci, Šišičev Zbornik, str. 201 nasl.

³⁴³ Gl. Nov. m., str. 72; Kost.-Plet., str. 110; Klev.-Bošt., str. 250; Žužem.-Sot. str. 84.

le redko govora, kjer pa je, tam se vidi, da je bila obrestna mera zelo visoka. Tu pa tam se je napravila o posojilu listina, ki se imenuje v nemškem jeziku različno, n. pr. „Schuld-brief, Schuld-satz-brief, Verzatz-brief“, „Behab-brief“; kako po slovensko, ne vemo. Danes pravimo „zadolžnica“.³⁴⁴

Jamstvo za stvarne hibe v kupoprodajnih pogodbah se v gorskih bukvah ne omenja, pač pa ima svojo vlogo v praktičnem življenju glede prometa z živino. Prodajalec je jamčil za hibe, ki se pokažejo v kratki dobi po sklepu pogodbe; njegov nasprotnik sme pogodbo razdreti. Stalnih pravil se iz zapisnikov o takih razpravah ne da razbrati. Patriarhalna pravičnost je bila podlaga za odločbe ljudskih sodnikov.

O poroštvu za dolg vinogradnika je govora v čl. 41. izvirnika gorskih bukev. Ta predpis pa ni dovolj jasen. Zlasti iz njega ne izvemo — niti ne iz izvirnika, niti ne iz prevodov —, kako so se sklepale poroštvne pogodbe, kako se je poroštvo razlikovalo od zastave; zakaj in kdaj je porok dolžan poplačati dolg kupca vinograda kot glavnega dolžnika; kakšno vlogo ima pri tem vinograd kot nepremičnina, ki sama po sebi ni zastavljena. Ni da bi se moralo predpostavljati, da je prešla posest vinograda na upnika, vendar je le dana možnost, da je kupec vinograda prišel pred plačilom kupnine v posest vinograda in ga obdeloval, celo izboljšal. Seveda postane porok prost, če glavni dolžnik plača v dogovorjenem roku. Če pa po izteku roka ni plačal niti kupec niti porok, utegne priti do vzpostavitve prejšnjega posestnega stanja, kakor je obstajalo pred poroštvno pogodbo, le melioracije zapadejo, če se je urinil kupec kot novi hasnovalec na nepošten način, zlobno ali nasilno. Tako razumemo prvotno stanje zakonskih odredb do srede XVII. stol. Od GB Labasser dalje pa se zadovoljujejo predpisi gorskih bukev v slovenskih prevodih s tem, da je vsaj brez dovoljenja prodajalca in gornika prešla posest v roke kupca. Ostane pa glede poroka še vedno nejasno, kakšno je bilo njegovo jamstvo, ali je jamčil samo z osebo ali s svojimi premičninami ali celo z zemljišči? Stvari se gibljejo precej v okviru zastavnega prava, toda gorske bukve zahtevajo za zastavo odobritve gorskega gospoda, za poroštvo pa ne. Iz vinogorskih zapisnikov ne izvemo nobenih drugih podatkov za rešitev teh vprašanj, ker se v njih primeri, ki jih ima čl. 41. izvir. gor. bukev v mislih, nikdar niso obravnavali.

O delovnih in zakupnih pogodbah ni v gorskih bukvah nobene omembe, jasno pa je, da se obratovanje v gospodarstvu ali gospodinjstvu brez teh ne bi moglo vršiti. V praksi je bilo največ pravnih iz meznega razmerja poslov, pastirjev i. pod. Posebno vlogo ima „ara“ ali nadâv. Mezdne pogodbe poslov se sklepajo na dobo enega leta, največ od Božiča do Božiča, odplatek je bil največkrat dogovorjen v obleki in obutvi, tu pa tam razen tega še v denarju. Trdno oporo imajo pri ljudskih sodnikih tisti uslužbenci, ki so že daljšo dobo istemu gospodarju služili. Gre jim naposled nekakšna preskrba po nastopu onemoglosti; to velja pa tudi za domače ljudi,

³⁴⁴ Tudi „Carta bianca“, t. j. zadolžnica, na kateri je zapisal obvezanec zgolj svoje ime in pritisnil svoj pečat, dočim je vso nadaljnjo vsebino izpolnil tisti, ki mu je bil takšen list izročen (gl. de Beckmann, op. cit., str. 53) se omenja v Klev.-Bošt., str. 212.

ki delajo za prehrano, obleko in obutev na domu, pa imajo pravico, da si drže na lastno pest živinče, ki ga prodajo, skupiček pa sami obdrže. Nezvestoba posla je bil upravičen razlog za odpoved sredi leta brez mezde.³⁴⁵

Gorske bukve govoré o „dolgovanjih“ ne da bi navajale, iz katerih doslej od nas obravnavanih pravnih razmerij so nastala; v čl. 22. se označujejo kot „rechtliche Schulden“. Pravi smisel bo ta, da tvorijo vsoto teh pravno obstoječih dolgov vsi dolgovi iz vsakršnega pogodbenega razmerja, poleg tega pa tudi tisti, ki nastanejo po odškodninskem pravu. Seveda jih plača v tem primeru le, če so nastali po predpisih gorskih bukev; tu bodo pač vsi dolgovi izločeni, če pogodba ni bila odobrena.

O načinu izterjevanja obveznosti, ki so se v pravnih sodbeno priznale, bomo govorili v poglavju o postopku pred sodišči.

Iz zapisnikov o pravnih na vinogorskih zborih pa razberemo že institucijo zastaranja, ki se v gorskih bukvah nikjer ne omenja. Zastaralna doba znaša 30 let, kar kaže na vpliv rimskega prava. Vendar pa takšnih primerov ugovaranja, da je terjatev zbog zastaranja ugasnila, ni mnogo, niti ni vseskozi ista zastaralna doba navedena. Tudi v tem pogledu so navsezadnje ljudski sodniki sklepali in odločali, kakor jim je to velevalo patriarhalčno pojmovanje o poštenosti in primerjenosti.³⁴⁶

§ 97. O d š k o d n i n s k o p r a v o. Sistematična uvrstitev tega prava pod posebni oddelek, ni povsem upravičena; kajti to pravo posega tako v prejšnji oddelek, kjer je odškodnina posledica dolžnosti povračila škode zbog opustitve ali nepravilne izpolnitve pogodbe, kakor tudi v sledeči oddelek o kazenskem pravu, kjer je odškodnina posledica nedovoljenih dejanj. Slovensko vinogorsko pravo ne razlikuje vseh teh izvirov dolžnosti poravnania nastale škode.

Gorske bukve kažejo pravcato sliko, kako je obtičalo odškodninsko pravo na pol pota med dolžnostjo reparacije in odškodnine ter kazenskimi sankcijami. Že v § 94. smo ugotovili, da se je zakonodajec poslužil kazenskih sankcij v zaščito posestnih razmer. V izvajanjih o kršitvi pogodb o dolgovanjih pa smo navedli posledice iz odškodninskega prava. Predpis čl. 10. izvir. gorskih bukev, ki se je v praksi neštetokrat uporabljal, pravi, da se morajo takoj po sv. Matiji plodna zemljišča, zlasti vinogradi zavarovati s ploti ali živimi mejami, da živina ne more tja uhajati in škodo delati. Če pride do škode, jo mora sosed poravnati. Vendar se zahteva, da je bila sosedova krivda vzrok škode (omisivno krivdno dejanje); za naključje ali zlobo tujih oseb, sosed ne odgovarja, dokler ni zvedel o poškodbi plota ali meje. Zelo obsežni so predpisi gorskih bukev, ki se tičejo nedovoljenih komisivno storjenih dejanj. Pri teh gre poglavitno za vzporedno dolžnost odškodovanja potom sporazuma o višini škode in plačanja globe; prva pomeni spravo med strankami in je zasebnopravnega značaja, t. j. o njej odloča volja strank, druga pa spravo z gorsko gosposko

³⁴⁵ Gl. Kost.-Plet., str. 67.

³⁴⁶ Gl. Nov. m., str. 74; Kost.-Plet., str. 70; Klev.-Bošt., str. 202; Žužem.-Sot., str. 71.

zbog kršitve pravnega reda in bi spadala v kazensko pravo. To pa je že razlika od modernega prava po temelju.

Generalno določajo gorske bukve v izvirniku in skoraj v vseh prevodih, da se mora vsako poseganje v tuje pravice, nasilje, vsaka zlobnost, ki se je pripetila, ovaditi na vinogorskem zboru. (GB Kapsch gre še dalje, ko pravi, da se mora na vinogorskem zboru javiti vsaka škoda.) Takšna prijava daje, kajpada, priložnost, da se izreče morebitna globa v korist gorske gosposke.

Praksa pa je prinesla novo značilno potezo v odškodninsko pravo. Za vsako škodljivo dejanje z zlim uspevkom naj odgovarja individualno storilec tega dejanja, toda pri tistih storilcih, ki so nesposobni, da bi škodo povrnili, pa žive v gospodarski skupnosti z gospodarjem, hišnim poglavarjem, pod njegovo streho in ob njegovem hlebu, odgovarja za škodo gospodar. V praksi se je pripetilo, da je sodba ljudskih sodnikov naravnost izrekla, da mora gospodar zato odgovarjati za škodo svojih ljudi, ker je on posredno zakrivil oškodovalno dejanje, ko ni pazil, da se kaj takšnega, kar ni v redu, ne zgodi po njegovih ljudeh.³⁴⁷ Njegovi ljudje so njegova soproga, otroci, ožji sorodniki in služinčad. Takšna odgovornost, ki jo imenujemo reprezentančna odgovornost za take ljudi,³⁴⁸ je imela pri Slovencih svojo tradicionalno oporo v ljudski pravni zavesti, ki se je ohranila kot spomin nekdanjnjega združnega življenja: Starešina hišne zadruge je odgovarjal za svoje ljudi; na njegovo mesto je stopil gospodar domačije, krog oseb za katere odgovarja, je utesnjen na „njegove ljudi“. Izrečno pa poudarjamo, da se je tudi pojmovanje o dolžnosti označene reprezentančne odgovornosti hišnega gospodarja tuptam že krhalo. V zapisnikih o takšnih pravnih zadevah se že pojavljajo kritike zoper to pojmovanje, vendar izvirajo skoraj gotovo iz miselnosti rimskopravno orientiranega zapisnikarja ali celo predsednika vinogorskega zbora.³⁴⁹

Obseg povračila škode ob „spravi“ z oškodovancem je bil odvisen od veličine storjenega zla, čim se okvarjen predmet ni dal vrniti,boljšati ali popraviti. Pri odmeri škode je odločevalo, kakor smo že tolikokrat omenili, patriarhalno pojmovanje pravičnosti in primerjenosti ljudskih sodnikov; vprav za to se ne da pospraviti pod načelno točno opredeljene vidike. Včasih so prisodili odškodnino v polni meri, včasih so rekli, da je treba odškodnino dobro odmeriti, včasih, da naj se škoda deli, t. j. deloma se naprti storilcu, deloma oškodovancu. Če se je škoda pripetila po casus fortuitus, so pa ljudski sodniki skoraj vedno ščitili gospodarski — močnejšo stranko. Včasih so posegli še po tretji osebi, ki sploh ni bila tožena. N. pr. l. 1606. je šla na tožba zaradi odškodnine za ubito svinjo, ki je zašla v vinograd; toženec, ki je svinjo ubil, je bil oproščen, obsojena pa sta bila soseda,

³⁴⁷ Gl. Klev.-Bošt., str. 220; kjer stoji, da oče ni imel sina — tatú „in besserer Disciplin“.

³⁴⁸ Gl. Nov. m., str. 74; Kost.-Plet., str. 76; Klev. Bošt., str. 219 nasl.; Žužem.-Sot., str. 73 nasl.

³⁴⁹ N. pr. Klev.-Bošt., str. 220.

ki sta plot pustila nezagrajen, na eno tretjino škode, dve tretjini pa naj trpi lastnik sam, ker ni pazil, da svinja ne bi mogla uiti.³⁵⁰ Obsojeni stranki se niti braniti nista mogli! Zdi se, da je šlo tu za nekakšno kolektivno odgovornost vseh na vinski gorici bivajočih vinogradnikov.

Posebni predpisi o dolžnosti povračila škode so se tikali občega gospodarskega obrata na vinski gorici, pri katerem se storilcu ni dala naprtiti osebna odgovornost. Bili so pa tudi primeri, pri katerih se je osebna odgovornost storilca zahtevala. Golo naključje je bilo le redko povod za odškodnino; nekoliko krivde se je moralo vendar le dognati. —

V naslednjem bomo navedli najprej primere, kjer pride do odškodnine, ne da bi bila krivda poedinca dejansko izkazana.

Sem štejemo primer škode, ki preti gorskemu gospodu, ker se vinograd ne vzdržuje tako, kot je treba, da donaša dohodka. Gorski gospod ima pravico, da se na vinogorskem zboru zgleda z zahtevo, naj le-ta presodi, ali se obeta škoda. Čim je to po srenji ugotovljeno, ukaže gorski gospod, da naj vinogradnik svoj vinograd prav obdeluje ali pa ga naj v pol leta proda. Čim pa bi sogornik tega iz objestnosti, trme ali samopašnosti ne bi hotel storiti, pride do prodaje po cenitvi. Zdi se, da ta način zavarovanja pred škodo na Kranjskem ni bil praktičen, ali pa ni ustrezal pravnemu pojmovanju, ker ga večane gorske bukve niso sprejele. Vendar so se v praksi, kakor svedočijo zapisniki, takšni primeri pripetili, toda zelo redko.³⁵¹

Dalje spadajo v obseg omenjenih predpisov določbe o škodi, ki preti zemljiščem zastran dreves ob meji sosedu. Ta primer rešujejo gorske bukve same v čl. 46. izvirnika tako, da naj sosedje pregledajo in premotré položaj in če ti spoznajo, da drevo preblizu stoji ter da dela zbog tega s senco vinogradu škodo, naj se to odpravi. V praksi so bila zlasti orehova drevesa³⁵² predmet takih zahtev ali pravn. Preteča škoda se odpravi, če drugače ni šlo, s posekanjem.³⁵³ Poznejši prevodi gorskih bukev so zahtevali, naj presodijo dejanski položaj gornik in zaupniki. Tu pa tam se je nato dovolila pravdna pot, drugod pa ne.

Prevesna drevesa so se smatrala za izvor škode, ki je sosedu ni treba trpeti. V praktičnem življenju so sodniki odklanjali odškodnino, ki jo je zahteval tožilec zastran tega, ker je bilo njegovo prevesno drevo posekano, toda le tedaj, če mu je sosed vnaprej zagrozil, da bo drevo posekal, pa se tožilec temu ni hotel ukloniti.³⁵⁴

Posebno in obširno poglavje tvori vprašanje samopomoči zoper pretečo škodo po živini. Gorske bukve so odrejale dolžnost povračila po živini storjene škode. Praksa pa je šla dalje. Na tujem svetu zaloteno živino je smel posestnik ujeti, zajeti in odvesti na svoj dom ali h gorniku, ne pa h gorskemu gospodu, kjer bi jo bilo treba krmiti in za krmo plačati. Vendar

³⁵⁰ Gl. Kost.-Plet., str. 75.

³⁵¹ N. pr. Kost.-Plet., str. 26.

³⁵² Gl. Kost.-Plet., str. 71.

³⁵³ Gl. Kost.-Plet., *ibid.*; Klev.-Bošt., str. 291; Žužem.-Sot., str. 72.

³⁵⁴ Prim. Kost.-Plet., str. 73; Žužem.-Sot., str. 72.

je bilo n. pr. pod žužemperško gosposko to tudi dopustno. Če pa se živina ni dala zalotiti, je zadostovalo, da si je oškodovanec živinče zapomnil in ga je po času popašnje spravil na varno, največkrat v gornikov hlev.³⁵⁵ V takšnem primeru je dobil gornik del kazni, ki je bila radi popašnje gosposki prisojena, oškodovanec pa si je zasigural izplačilo iz vrednosti živine. Vsekdar pa je morala biti o zasegi živinčeta brez intervencije gornika gorska gosposka obveščena; le tu pa tam je zadostovala obvestitev sosedov. V praktičnem življenju je bil vinogradnik, ki je zalotil vola v svojem vinogradu, ga sam ujel in ga zaprl, ne da bi gornika o tem obvestil, obsojen, da mora gornika prositi za odpuščanje, češ postavil se je za sodnika v svoji lastni zadevi, kar — ne gre.³⁵⁶ Ko dobi lastnik živine obvestilo o omenjeni zasegi, sme ponuditi oškodovancu povračilo škode, vendar se mora to „prijazno“ izvesti. Tako spravo mora oškodovanec sprejeti. Če pa do tega vendarle ne pride, naj se zaseženo živinče kmalu reši („relazion“), da ne nastane preveč stroškov s prehrano. Ponekod je veljala navada, da naj se to zgodi v 3 dneh, sicer sme oškodovanec živinče zaklati. Drugod pa še takega roka ni bilo, ampak če do sprave ni prišlo, se je živina takoj zaklala. Odškodnina se je odmerila po cinitvi zaupnih mož, toda ni smela biti pretirana.³⁵⁷ Odpor zoper izvrševanje samopomoči oškodovanca zastran zagotovitve odškodnine ni bil dopusten, še manj seveda zoper uradno poslovanje v zadevah zasege živine. Že gorske bukve tak odpor kaznujejo (čl. 32.). V praksi (l. 1601.) pa je bil celó zapad vinograda zapreten lastniku živine, če se ne bi hotel mirnim potom spraviti z oškodovancem.

Dokaz, da je bila neka oseba na tem, da stori škodo, si je smel oškodovanec na ta način zasigurati, da ji je vzel pri zalotenju pokrivalo, del obleke, orodje ali kaj podobnega in ga zanesel h gorniku ali gorski gosposki. Ta način je znan v jugoslovanskem pravu že izza Vinodolskega zakona (1280. l.),³⁵⁸ pa se v gorskih bukvah nikjer ne omenja. Zato pa se zrcali jasno iz zapisnikov o vinogorskih pravicah zlasti pri mlajših ljudeh. V isto vrsto izvajanja samopomoči zoper pretečo škodo štejemo predpis obćih sodbâ iz mokronoške in žužemperške okolice, da je vsak sogornik, ki vidi ali naleti na človeka, ki dela škodo ali jo namerava storiti, dolžan, da to osebo in škodljivo dejanje ovadi, sicer bo on sam kaznovan; celó takoj jo mora odpraviti, zapoditi.³⁵⁹ Tudi tu gre pač za spomine ali posledice nekdanjnjega združnega življenja, ki je velevalo skrb vseh za vsakogar, vsakega za vse. Še l. 1700. je potekla sodba v žužemperškem okraju, ki je izrekla kazen za opustitev naznanitve škode, storjene po živini, tako, da je moral krivec dati vedro vina zborovalcem vinogorskega zbora, da so ga skupno popili.

³⁵⁵ Gl. Nov. m., str. 72; Kost.-Plet., str. 72; Klev.-Bošt., str. 238; Žužem.-Sot. str. 72, 73.

³⁵⁶ Na vinogorskem zboru v Gazicah, 30. sept. 1606, Kost.-Plet., str. 72.

³⁵⁷ O zapovedi poravnanja gl. Kost., str. 22; Nov. m., str. 28; Kost.-Plet., str. 72.

³⁵⁸ Čl. 39, 61: „ličba“, t. j. po V. Jagiću — „stvar: koja je predmetom kriminalnog postupka“; gl. Kostrenčić, Vinodolski zakon, str. 185.

³⁵⁹ Gl. Klev.-Bošt., str. 219.

³⁶⁰ Gl. Žužem.-Sot., str. 73.

Samopomoč zoper pretečo škodo popašnje se je v praktičnem življenju sčasoma bohotno razvijala. To pa je bilo tudi drugod tako in izzvalo posebne odredbe državnih oblastev. Konec XVII. stol. je Leopold I. odredil, da se ne sme živinče ubiti, razen če se je na samem oškodovalnem dejanju zalotilo (pauperies).³⁶¹ Po slovenskem vinogorskem pravu pa se je moralo razlikovati, za kakšno živino gre, za prav posebno nevarno ali za manj nevarno.³⁶² Koze in prašiči so se šteli za vinogradnikom najbolj nevarne živali. Skraja je veljala določba gorskih bukev tudi glede teh: lastnik take živali se mora z oškodovancem poravnati glede škode, a zadene ga še posebna globa, ki gre v korist gorske gosposke. V začetku XVIII. stoletja pa se v praksi pojavljajo že primeri, da se mora živina, ki se zaloti enkrat ali dvakrat v škodi, zapoditi, tretjič pa jo smejo kakor koli ubiti, tudi ustreliti. Ta predpis se je ponekod razvil tako, da se smejo prešiči, ki trte zelo poškodujejo, pa se najdejo v škodi in so last podložnika tuje gorske gosposke, takoj ustreliti, ker tega podložnika domači sodniki že tako ne morejo obsoditi. Sredi XVIII. stol. pa se pojavlja že pravni nazor, da naj se rogata živina samó zaseže, prešiči pa naj se kar ustrelje. Pa tudi za koze in ovce se je kmalu tako prakticiralo. Pokrajinsko se je tudi zahtevalo, da se morajo najprej poklicati sosedje za priče popašnje, nato šele se sme živina ubiti. Poslednji stadij teh pravnih pravil tiči v besedilu gorskih bukev, ki so jih klevevški vinogradniki l. 1801. sami avtonomno priredili. Po popašnji nastala škoda se mora v polnem obsegu povrniti, oškodovatelj ali lastnik živinčeta plača gorniku za cenitev in pota četrta vedra vina, koze in svinje pa se smejo na mestu ustreliti. Tu se nič več ne vpraša po krivdi, niti po potrebnosti dokaza po sosedih. Dejstvo samo opravičuje, da se živinče ubije. To pravilo pa smo zasledili tudi že sto let prej na Vinjem Vrhu (1698.), kar kaže, da je veljalo precej časa prej.³⁶³ Da se je pa takšno pravno naziranje križalo z germanskopravnim, vidimo jasno iz dejstva, da je l. 1811. nastali obči državljanski zakonik za Avstrijo, ki velja še danes tudi za slovensko ozemlje, zabranil lastniku zemljišča, da bi smel, ko zaloti živino v škodi na svojem zemljišču, ubiti jo; on jo sme le s primerno silo odpoditi ali zaseči, t. j. zavarovati si odškodninski zahtevek.³⁶⁴

Pridemo k drugi skupini oškodovalnih dejanj, kjer pa gre — po današnji terminologiji — za individualno zagrešena dejanja, ki so podlaga kazenske sankcije in povračila vse storjene škode, če mogoče v naravi, drugače v denarju. To so po pravilu, da naj vlada vsepovsod poštenje, zavržna, nedovoljena dejanja, ki zahtevajo spravo z oblastvom v obliki globe. Iz gorskih bukev navajamo taka dejanja: odrezanje cepiča ali mladice, sekanje lesa za kole, tatvina kolov, prenos prsti, tatvina grozdja in sadja, uničba trt,

³⁶¹ Gl. B e c k m a n n, op. cit., str. 375.

³⁶² Gl. o naslednjih primerih zlasti Kost.-Plet., str. 17; Klev.-Bošt., str. 217; Žužem.-Sot., str. 73.

³⁶³ O razvoju pravic samopomoči zoper škodo storjeno po živini, gl. PZ. 404—407.

³⁶⁴ § 1321. o. d. z. (po prevodu iz l. 1853.): „Kdor na svoji zemlji tujo živino najde, zavoljo tega še nima pravice, jo ubiti. On jo sme s primerno silo odpoditi; ali ako je od nje škodo trpel, ima pravico sam (privatno) toliko glav živine zarubiti, kolikor jih je za njegovo odškodbo zadosti.“ Itd.

nemarno spodžiganje, poškodovanje hrama, hiše, sodov, nasilstvo na osebah in predmetih, prestavitev ali izkop mejnika, pokvara pota. Za vinogorsko pravo je značilno, da se v nekaterih primerih zahteva povrnitev v prejšnji stan, torej reparatio, v drugih pa povračilo škode v dvojnem znesku in natura (compositio), še v drugih pa odškodnina v smislu sprave. Skoraj za vsako oškodovalno dejanje pride do razlikovanja, kakšno zadoščenje naj dobi oškodovanec. Pravo je šlo v tem pogledu v podrobnostih svoja pota; v glavnem pa je vendarle zahtevalo kazen in zadoščenje.

Izterjevanje odškodnine (o kaznih — pozneje!) se je vršilo po starodavnih običajih, o katerih gorske bukve niso prav nič navajale. Iz zapisnikov o vinogorskih pravnih pa izvemo, da se je sprava sklenila lahko med strankama brez posredovanja gorske gosposke, sodnikov ali gornika. Samo pri popašnji je bilo predpisano, da se je oškodovanec moral obrniti na gornika za posredovanje. Če ni prišlo na ta način do sprave, je sledila pravda na vinogorskem zboru (enako tudi na večji ali nepristranskem sodišču). Sodišče je tu pa tam poverilo preiskovanje zamotanejših zadev gorniku samemu ali s pomočjo sosedov, da kot „dobri ljudje“ razjasnijo položaj in izrečejo svoje mnenje. Mnogokrat so dobili navodila, da naj vgodijo zahtevku po odškodnini le pod gotovimi pogoji, ki jih je srenja sama izrazila. To je veljalo zlasti za vprašanje o višini škode.³⁶⁵ Končno določena odškodnina se je izterjavala z zakrižanjem vinograda ali zapečatenjem kleti. Pripomnimo, da do kaznovanja, t. j. izreke globe največkrat ni prišlo, če sta se stranki sami med seboj poravnali.³⁶⁶ O zastaranju odškodninskih zahtev ne govore niti gorske bukve, niti ne izvemo iz zapisnikov, ali je zanje veljalo nekakšno posebno pravo.

IV. KAZENSKO PRAVO.

§ 98. Problemi splošne narave. V pradavnih časih je bilo občestvo vseh članov neke edinice (župe, roda) vse; ono je sodilo vsa, tudi najtežja zločinstva, vobče po talijanskem načelu, vendar v svrhu, da nevredne člane občestva napravi neškodljive ali jih celó iz svoje srede izključi. Slovensko vinogorsko pravo naravnost spominja na te pradavne čase, kajti tudi še po izdaji gorskih bukev se je ohranilo nekoliko krepkih potez izza omenjene dobe, n. pr. pravica izgona zločinca iz vinske gorice. To je že šlo daleč preko določb gorskih bukev. Le-te so namreč slonele glede kaznovanja na idejah XV. stoletja, da spadajo teže kazniva dejanja kot *causae maiores* pred deželjska in druga sodišča iste vrste; manjše zadeve — *causae minores* — pa naj bodo predmet nižjega sodstva, ljudskih sodišč. Red za deželjska sodišča na Kranjskem z dne 18. februarja 1535. je namreč določal, da naj se „Unzuchten und Unbescheidenheiten . . . dass einer dem anderen“ (mišljeni so „gemeine Bauersleute und anderen der Landleute Un-

³⁶⁵ Prim. Kost., str. 22; Nov. m., str. 73; Kost.-Plet., str. 72, 73; Klev.-Bošt., str. 218; Zužem.-Sot., str. 72, 73.

³⁶⁶ Celó za škodo iz *causa maior* sta se stranki smeli poravnati; gl. Nov. m., str. 82.

terthanen“) „an seiner Ehre antastet oder einer Untat als Dieberei beschuldigt, dazwischen sich Maulstreiche und Haarraufen begeben und dass man mit Wehren zu trockenen Streichen kommet aber doch niemanden kein Leibschaden zugefügt oder so einer beschädigt, blutrünstig oder lahm geschlagen wird, wo er auch sein Wehr nur schlecht entblösst“,³⁶⁷ — ne kaznujejo z mučnimi kaznimi (peinliche Strafen). Ko pa te lažje zadeve ne zaslužijo, da pridejo pred kazenska sodišča, ki izrekajo „peinliche oder Halsstrafen“, ostanejo pač v področju onih sodišč, ki so že doslej takšne manjše zadeve sodile. To so bila ravno ljudska sodišča, med njimi po zasnovi gorskih bukev tudi vinogorski zbori. Toda le-ti so se — preko gorskih bukev in preko reda za deželna sodišča iz l. 1535. — nekako patriarhalno utikali tudi v zadeve, ki so spadale pred deželna sodišča. V tem pogledu smo zgoraj izrekli, da spominja njih poslovanje tu pa tam na tiste čase, ko je bilo občestvo še v s e. Imamo dovolj primerov, da so slovenski ljudski sodniki zadeve, ki so bile causae maiores, najprej sami preiskavali in postavili pogoje, pod katerimi naj pride stvar pred deželno sodišče, odnosno krvnega sodnika. N. pr. tat je kradel v zidanici, pri njem so našli ključ od zidanice. V tem primeru je šlo za zločinstvo (čl. 43., 159. CCC.), ki naj se kaznuje z odsekanjem roke, ali celó s smrtjo. Srenja pa je (v kostanjeviškem okraju l. 1601.) izrekla, da naj gre za 14 dni v zapor, a v tem času naj dokaže svojo nekrivdo, sicer pojde k deželskemu sodišču kot „maleficperson“. Takšnih primerov bi mogli še nekoliko več navesti.³⁶⁸

Vobče pa se je kazensko sodstvo vinogorskih zborov gibalo v okviru tistih določb, ki so jih gorske bukve same ustanovile — v korist gospodarskega pravnega reda, torej tudi v smislu podstave, ki jo je dajal red za deželna sodišča na Kranjskem iz l. 1535. Višji smoter kazenskospodnega poslovanja je bil na eni strani vzpostavitev reda, ki ga zahteva občestvo, s kaznimi, na drugi strani pa tudi zadoščenje oškodovancu v obliki odškodnine. Temu pojmovanju primerno ni bilo ostrih mej med causae maiores in minores začrtanih, takisto pa niti ni ustrezalo ljudskemu pojmovanju, da bi prišlo do kaznovanja, čim sta se stranki zlepa pobotali. Torej tudi ni bilo ostrih mej med civilno- in kazensko-pravnimi krivicami. Slovenskim ljudskim sodnikom se je zdelo celó zaželjeno, da naj se doseže mirna poravnava. Določali so vnaprej kazni, če se stranke ne bi hotele same poravnati. Tudi to so včasih izrekli, da ostani oškodovanec brez zadoščenja, ako se ne bi hotel zlepa poravnati.³⁶⁹ Ako pa je res do poravnave (sprave) prišlo, pa je ena od strank ponovila sovražnosti naproti drugi, so ljudski sodniki šteli to za poseben delikt, ki se mora posebej kaznovati, čeprav v gorskih bukvah ni bilo v tem pogledu ne duha ne sluha.

³⁶⁷ Citirano po: H o e g e l, Geschichte des oesterr. Strafrechtes etc., I. zv., str. 34; gl. še Kost.-Plet., str. 31: „Očividno se v Kostanjeviški opatiji niso zavedali, da obstaja to določilo. Kajti po našem prvem foliantu zapisnikov se je izvajala dolžnost, sklicevati kvatrna sodišča zgolj iz starega običajnega prava“.

³⁶⁸ Gl. Kost.-Plet., str. 78; dalje še Kost., str. 47; Klev.-Bošt., str. 222; Žužem.-Sot., str. 74. Toda tudi nasprotne primere, da se je razvil iz gorske pravde krvni proces, znanujujejo zapisniki (n. pr. Kost.-Plet., str. 41, 42).

³⁶⁹ Gl. Kost.-Plet., str. 71. nasl., 104; Klev.-Bošt., str. 72.

Kakor smo ravnokar videli, so ljudski sodniki v praktičnem življenju smatrali, da so sami upravičeni neko dejanje kaznovati, čeprav o tem ni bilo v gorskih bukvah nobene določbe. To se pravi, oni so sami — pač v duhu gorskih bukev — ustanavljali per analogiam nova kazniva dejanja, pa tudi nove kazni.³⁷⁰ Tu se moramo pozivati na naša izvajanja v § 61., kjer smo dejali, da gorske bukve same dopuščajo analogno uporabo svojih kazenskopravnih določb. Zato nas ne preseneča, da so n. pr. Eksc. GB Vag., GB Boštanj uvedle povsem nova kazenska dejanja (gl. § 85., šte. 3., 5.). V praktičnem življenju pa so ljudski sodniki posegli po ustanovitvi kaznivosti dejanj izven gorskih bukev, ker so njihove določbe postajale sčasoma pretesne. Patriarhalnost ljudskih sodnikov je bila v tem pogledu tako vzvišena nad vsakim dvomom, da je kar več prevodov ali priredb to ali ono določbo iz izvirnika črtalo.

Tako zvanih splošnih predpisov, veljajočih za vsa kazniva dejanja — razen malopomembnih mrvic — v gorskih bukvah ni. Ali iz tega ne smemo sklepati, da niso imeli ljudski sodniki gotovih načel za kaznovanje vedno pred očmi. K prvim, kakor smo rekli, mrvicam, spada določba čl. 7. izvirnika gorskih bukev, iz katere sledi, da se kaznujejo komisivno in omisivno storjena dejanja. Kaznuje se že po gorskih bukvah opustitev ovadbe na vinogorskem zboru, da je domačin ali tujec posegel v gorske pravice ali zagrešil nasilje. Po praksi se je kaznoval tisti, ki opusti priti na pomoč, da se tat ujame in pridrži.³⁷¹

Tudi vprašanje krivdne oblike se predpostavlja v gotovi meri, dasi se slovensko vinogorsko pravo drži v glavnem rečenic, napisanih v kostanjeviškem najstarejšem foliantu vinogorskih pravnih: „Qui causam damni dedit, damnum dedisse videtur“ (v oškodovalnem uspevku se vidi oškodovalni namen)³⁷² in pa: „In quo quis peccavit, in illo punitur“ (peccavit — ni dejanje, ki bi se casu fortuito zgodilo). Za to pravi čl. 10. (kakor smo že v § 97. poudarili), da mora biti prekršitev dolžnosti, da se vinograd zagradi, z a k r i v l j e n a , sicer se ne kaznuje (arg. verb. „und das verpräch“). Tudi takrat, ko govore gorske bukve o nasilnosti (Gewalt) in posegu v pravice (Eingriff), se mora predpostavljati naklep (dolus). Seveda, pri nekaterih drugih kaznivih dejanjih pa stvar ni tako jasna, ali gre za naklep (namero, nakano) ali tudi za malomarnost (culpa). Slovenski prevodi so se trudili, da bi stvar spravili na jasno, pa so tudi nejasne pretrde določbe črtali. V praksi so ljudski sodniki v takšnih primerih postopali po glavnem vidiku, da naj pride do izraza pravičnost in primerjenost. V tem smislu so se obravnavala zlasti vprašanja silobrambene pravice in kaznivosti dejanja pri poskusu.³⁷³

Glede sredstev kaznovanja, torej vrst kazni, moramo najprej pokazati na dejstvo, da sta kazensko in odškodninsko pravo tesno združena.

³⁷⁰ Gl. Žužem.-Sot., str. 78.

³⁷¹ Prim. Klev.-Bošt., str. 229.

³⁷² Gl. Kost.-Plet., str. 79.

³⁷³ Gl. Kost.-Plet., str. 79; Klev.-Bošt., str. 71; Žužem.-Sot., str. 75.

Zato moramo razlikovati javne in privatne kazni. K prvim štejemo vse tiste, ki so na njih interesirani gorski gospod, gornik ali vinogorsko občestvo. Privatne pa se izrekajo v gospodarsko korist oškodovanca, vendar včasih po kompozicijskem sistemu (dvojna količina vkradenih kolov, poškodovanih trt). Javno kazni pa je ljudsko sodišče v posebnih primerih omililo ali celó odpustilo. Sploh se opaža, da stoje ljudski sodniki na stališču, da je določba o sankciji, ki stoji zapisana v gorskih bukvah, le nekako navodilo, ne pa strogo obvezen predpis. Zato se kazni v zapisnikih skoraj nikdar ne citirajo po ustreznih določbah gorskih bukev, na drugi strani pa je praksa sama izoblikovala še nova kazenska sredstva preko onih, ki so predvidena v gorskih bukvah. Zlasti je šele praksa uvajala zrcaleče se kazni („spiegelnde Strafen“) po že navedenem geslu „Ino quo quis peccavit, in illo puniatur“. Na drugi strani pa je eno v gorskih bukvah predvideno kazni, narezanje ušes, popolnoma opustila, to se pravi, da je v zapisnikih o vinogorski pravdi nismo nikjer zasledili.

Privatne kazni so bile: plačilo odškodnine v denarju ali blagu, ali povračilo predmetov in natura. O tem smo že razpravljali v § 97.

Javnopravne kazni so se tikale telesne celovitosti, imovine, časti in prostosti. Med telesne kazni šteje narezanje ušes, o katerem smo malo prej govorili. Predvideno je bilo v čl. 40. izvirnika gorskih bukev za tatvino grozdja in sadja alternativno z denarno kaznijo. Mišljeno pa ni bilo kot krvna kazen, ampak kot sramoteče žigosanje: Narezal ali odrezal se je le mali uhelj.^{373a} Pri Slovencih ta način kaznovanja ni prodr. Že večane gorske bukke so ga znatno omilile; takole: Za prvo tatvino naj se storilec obsodi na denarno kazen 5 mark, za drugo naj se mu odreže uhelj, pri tretji pa naj izrečejo sodniki primerno kazni po svobodnem preudarku, morda celó izgon. Slovenski prevodi GB Labasser, Eksc. GB Vag., GB Boštanj so to določbo sploh črtali, saj je ces. red za deželjska sodišča z dne 30. decembra 1656. tudi tako energično zabranil vse kazni na telesu. Da ljudski sodniki niso izrekli takšnih kazni, smo že omenili.³⁷⁴

V čl. 36. izvirnika gorskih bukev stoji, da se kaznuje, kdor ruši hišni mir z nasiljem (assaltus in domo, Heimsuche) na životu in blagu. Kazni na blagu spada med privatne kazni in pomeni odškodnino. Kazni na telesu, pa je bilo po vsej priliki batinanje ali šibanje. Dejstvo, da se prav nič ne določa, s čim, kako, kje naj se vrši šibanje, kaže na veliko arbitrarnost te vrste kaznovanj, ki pa vendar ne sme nikdar prekoračiti tistih mejâ, kjer bi se moralo govoriti o „mučni kazni“ (peinliche Strafe).

^{373a} Po CCC, čl. 198 se je glasila določba za izvršitev te kazni: „Offentlich inn branger gestelt, beyde oren abgeschnitten vnnnd des lands biß auff kundtlich erlaubung der oberkeyt verweist werden soll“. Toda tatvina poljskih pridelkov je veljala vobče za navadno tatvino (čl. 167.), ki se je drugič storjena kaznovala po čl. 193.

³⁷⁴ Po Nov. m., str. 80 je nadomestilo batinanje kazni odrezanja ušes. Dalje gl. Klev.-Bošt., str. 232. Po CCC, čl. 164 (1532, R a d b r u c h, op. cit., str. 79) se kaznujejo „mladi tatovi (junge Dieb) na telesu in morajo priseči „Urphede“. (Gl. o tej D o l e n c, Pravnozgodovinska študija o prisegi pri Slovencih, ZZR. XVI., str. 80 in tam navedeno književnost.)

Res pa je, da se je rušenje hišnega mira kaznovalo nedavno pred izdajo gorskih bukev v okolici Ptuja z odsekanjem noge ali roke (gl. § 68.).⁷³⁵

Častne kazni niso niti v izvornikih niti v prevodih ali priredbah gorskih bukev omenjene, v praksi pa so se pogosto odredjale. S kaznijo naj pride do izraza, da naj se reparacija časti, ki je bila vzeta, vrši s ponižanjem storilca, katero ga kolikor toliko difamira. Zopet pride načelo do veljave, da naj se kaznivo dejanje zrcali v kazni. Žalivec se mora ponižati in žaljeno osebo prositi za odpuščanje. Ta kazen se je dala primerno stopnjevati. Prošnja za odpuščanje, ki se je diktirala, naj se izreče na štiri oči pred pričami, na vinogorskem zboru pred srenjo, klečé, s sklicevanjem na božjo milost, v najtežjih primerih tako, da se je moral žalivec sam po ustih z roko udariti, enkrat ali večkrat. Tudi to se je sem pa tam odredilo, da je moral žalivec žaljivke sam nase nasloviti. Seveda so se dali ti različni načini samoponižanja združiti.³⁷⁶ Najtežja kazen na časti pa je bila izpostavitev na sramotnem odru. Še danes poznamo kraje in mesta, kjer se je moral postaviti obsojenec s sramotečim predmetom okoli vratu, da ga je videlo mimo hodeče ljudstvo v kazni (in die Gaigen setzen, mettre au violon). Posebno občutljivo kazen na časti je pomenilo za osebo, ki je bila član srenje, da je bil iz nje odslovljen. Torej je bila to proglasitev, da ni vreden, da bi drugim sodil, ko sam ne uživa več časti.

Kazni na prostosti so bile prevzete iz občega prava Srednje Evrope; naši ljudski sodniki so jo uporabljali zelo redko; daljše kazni od 14 dni, so bile že redke; navadno le dan, dva.

Imovinske kazni so obstajale v denarnih globah, v dajatvi vina ali mošta določene količine. Najtežja imovinska kazen, ki pa je bila hkrati združena s težkimi častnimi posledicami, je bil izgon iz vinogorskega okoliša. Bila je to kazen, ki raztrže vez sogornika z vinsko gorico na ta način, da gorski gospod razpolaga sam z dotlejšnjim zemljiščem kaznovanega sogornika, le-tega pa zadene prisilna razstanitev.³⁷⁷ Takšna kazen, ki jo je poznala samo praksa in to pač le za sogornike, ne pa mejaše, je bila posledica največ nemoralnosti neke osebe v spolnem in imovinskem pogledu v tolikšnem obsegu, da je občestvo vinske gorice ni hotelo več med seboj trpeti.

Zastaranje pregona zbog kaznivih dejanj ni bilo v gorskih bukvah urejeno; iz zapisnikov o vinogorskih zborih pa tudi ni razbrati takšnih primerov. Vsekakor so daljše dobe med poedinimi vinogorskimi zbori vplivale pomirjujoče, zastaranje pa ni prišlo do veljave.

§ 99. **K a z n i v a d e j a n j a . F o r m a l n o** lahko razlikujemo delikte, ki so obravnavani v gorskih bukvah ali vsaj v prevodih, in pa take, ki so se v praksi, brez opore v gorskih bukvah, samo po pravni zavesti

³⁷⁵ Gl. Mell, op. cit., str. 137. (Vendar je bilo dopustno alternativno izreči globo 10 mark.)

³⁷⁶ Gl. Kost., str. 62; Nov. m., str. 76; Kost.-Plet., str. 89, 80; Klev.-Bošt., str. 224; Žužem.-Sot., str. 76, 77.

³⁷⁷ Gl. Kost.-Plet., str. 79; Klev.-Bošt., str. 77, 79; prim. še Nov. m., str. 78.

srenje kaznovali, češ slediti jim mora kazen, ker niso v skladu s pojmom poštenosti (gl. § 98). *M a t e r i a l n a* razdelitev kaznivih dejanj v gorskih bukvah ni prišla do izraza; niti ni tam omenjeno, da gre samo za *causae minores* v smislu sodobnega prava.³⁷⁸ Po teoretičnih vidikih bi smeli kazniva dejanja vendar le označiti za krivice, ki so disciplinskega, administrativnega ali civilno- in kazensko-pravnega značaja, toda meje med njimi se stapljajo druga v drugo.

V samih gorskih bukvah imamo predvsem nekakšne disciplinske predpise, ki varujejo nemoten potek vinogorskih zborov. Orožje se mora odložiti, ne sme se dajati povoda za prepir in tepež; najtežja je kazen, če udeleženec izdere meč v napadalnem namenu. V to vrsto disciplinski kaznivih dejanj spada tudi delikt, da nekdo, preden so posli vinogorskega zbora končani, prinese vina med zborovalce. Pijančevanje bi pač motilo redni potek zborovanja.

Mnogo sorodnosti s temi kažejo naslednji delikti: Kršitev dolžnosti, da prihajajo vinogradniki na svoj vinogorski zbor, kaže na nespoštovanje gorske gosposke in se kaznuje. Pravilno upravljanje vinske gorice zahteva vzdrževanje komunikacij v dobrem stanju, zabrano novih potov in stezâ. Tudi popraviljanje plotov, živih mej in les spada med gospodarsko narekovane predpise, kršitev pa se kaznuje. Po tujem svetu se ne sme pasti. Samolastno se ne sme pričeti s trgatvijo. Rubežen odklanjati ali se ji zoperstavljati, je kaznivo. V zakrižan vinograd ali zapečateni klet se ne sme vstopiti. Vsako nasilje domačih ali tujih ljudi je treba na vinogorskem zboru javiti (v praksi celó vsako škodo). Obdelovati se morajo vinogradi tako, da donašajo dohodke, od katerih gre delež kot gornina gorski gosposki. Vse te zapovedi in prepovedi so stavljene pod sankcijo kazni. Da je tudi popašnja v zvezi z delikti gospodarskega značaja, smo že v § 98. ugotovili in poudarili, da prvotno ni bilo druge sankcije nego globa in povrnitev škode. Šele v poznejši praksi se je opuščala kazen za samopomoč; nadomestila jo je dolžnost privatne odškodnine.

Po predpisih gorskih bukev je bila pravna dobrina imovine uspešno zaščitena, toda v glavnem le glede premičnih predmetov, iz območja vinogorskega gospodstva (koli, mladice, cepiči, sadje, grozdje, trs), pa tudi glede nepremičnih, kot n. pr. za odnašanje prsti, izpodkopavanje zemlje. Med nekakšne delikte poškodovanja tuje nepremičnine pa bi štelo poškodovanje trt, podžiganje s povzročitvijo škode.

Temu prilično malemu obsegu po gorskih bukvah ustanovljenih deliktov pa se pridružuje dolga vrsta drugih, ki so se v praksi kaznovali vzporedno s pravnimi določbami občega kazenskega prava (zlasti na CCC naslonjenih redov za deželna sodišča: kranjska iz l. 1535., štajerska iz 1574., koroška iz l. 1577.), ne da bi prišlo do točnega izraza temelja veljav-

³⁷⁸ Pod „sodobnim pravom“ moramo razumeti red za deželna sodišča na Kranjskem iz l. 1535., štajerski deželni red iz l. 1574., Koroški iz l. 1577. O redu za Kranjsko je mislil H o e g e l, op. cit. 2. zv., str. 81, da je bil nadomeščen po štajerskem. O tem gl.: P. Z., 238, kjer se navaja dokaz, da je bil kranjski red še l. 1641. v veljavi.

nosti. V mnogočem pa se je pomaknil razvoj kazenskega prava preko vsakega tu označenega okvira. Tako se je v praksi kaznovalo z vidika prepovedi nedostojnega ponašanja na vinogorskem zboru surovo prednašanje tožbe, žalitev nasprotne stranke, jezikavo prepiranje.³⁷⁹ Če so gorske bukve zahtevale od vsakega vinogradnika, naj prihaja redno na vinogorske zборе, je praksa kazni za gornika in člane srenje poostrila. Med kazniva dejanja vinogradnikov so šteli prav posebno kršitve verskih predpisov. Skrb za božjo čast je velevala kaznovanje preklinjanja, sakramentiranja, bogokletstva. GB Boštanj so ustanovile poseben delikt „zašentanja“ Boga.³⁸⁰ Lokalno so občne sodbe vinogorskih zborov predpisovale pod določno kaznijo, da naj se na nedeljo ali praznik ne smejo opravljati težka dela, takisto ne za časa, ko se vrši na gorici božja služba ali procesija. Kjer se je pred začetkom vinogorskega zbora brala sv. maša, tam so ljudski sodniki zahtevali, da se je vsak sogornik udeleži. Če tega brez opravičljivih razlogov ne stori, ga kaznujejo. Skratka: vsaka profanacija Bogu posvečenih dejanj se je občutno kaznovala, dasi o tem v gorskih bukvah ni bilo predpisa.³⁸¹

O spolni morali ni v gorskih bukvah niti omembe, takisto se občne sodbe vinogorskih zborov v tem pogledu niso izrekale. Očividno se je smatral vsak pregrešek v tem pogledu po verskih načelih za sam po sebi zabranjen in zato kazniv. V tem so slovenski ljudski sodniki bili strožjega naziranja nego različni državni policijski redi. Vsako sumljivo nemoralno zvezo dveh oseb različnega spola so kruto kaznovali, čeprav ni bilo še dokazov za udejstvovanje spolnega akta, ampak je bil ta odločno prerekan. Oče hčerke n. pr., ki je bila na glasu nečistnice, je bil na odgovor poklican, ker hčerke ne drži v strahu.³⁸² Dokazano izvenzakonsko spolno občevanje pa je bilo zelo težko kaznovano, mnogokrat z zapadom vinograda ali izgonom. Celó anticipirana je mogla biti kazen zapada vinograda. Storilec, ki se pregreši, se kaznuje na ta način, da se vnaprej za primer, ko postane dedič, izreče zapad pripadlega mu vinograda.³⁸³

Delikte zoper moralo pa so ljudski sodniki zazrli še v drugih primerih, ki niso v zvezi s spolnim življenjem, pa izražajo nekakšno omalovaževanje dobrih šeg, n. pr. goslarjenje v adventnem času,³⁸⁴ blebetanje v pijanosti in izven nje,³⁸⁵ neusmiljeno postopanje s sorodniki, ki so v bedi in stiski.³⁸⁶ Psovanja, krive obdolžitve, obrekovanja so bila med vinogradniki in njihovimi ljudmi tako rekoč najnavadnejši delikti, dasi o njih izvirne gorske bukve nikjer ne govore. Šele Eksc. GB Vag. je uvedel „feržmagovanje“ (izpostavljanje javnemu preziru) gorskega gospoda kot dejanje, ki je pod težko

³⁷⁹ Gl. Nov. m., str. 76, 82; Kost.-Plet., str. 80; Klev.-Bošt., str. 225 itd.

³⁸⁰ Gl. zgoraj § 85, šte. 5.

³⁸¹ Gl. Kost.-Plet., str. 82; Klev.-Bošt., str. 229; Žužem.-Sot., str. 79.

³⁸² Gl. Kost.-Plet., str. 84.

³⁸³ Gl. Žužem.-Sot., str. 80.

³⁸⁴ Gl. Kost.-Plet., str. 85.

³⁸⁵ Gl. Kost.-Plet., str. 34, 113; Klev.-Bošt., str. 228.

³⁸⁶ Gl. Kost.-Plet., str. 85.

kaznijo zabranjeno. V praksi pa so se izrekale občutne kazni za žalitve ne samo gorskega gospoda, ampak tudi starešine in članov srenje, gornika in tudi nižjih organov gorske gosposke. Pojmovanje žalitve srenje je šlo zelo daleč. Nekdo izmed članov srenje je v neki pravdni zadevi poročal, pa se je to poročilo izkazalo po 3 letih za napačno. Iz prisednika je postal toženec, ki je bil obsojen, da se mora sam po „gobcu“ udariti in tožitelja pošteno prositi za odpuščanje. To se je zgodilo l. 1751.,³⁸⁷ kar kaže še v tej pozni dobi na potezo, ki ima svoj izvor v nekakšnem kolektivnem pojmovanju vsega pravosodstva. Kazni za žalitve so bile predvsem prošnje za odpuščanje, stopnjevane, kakor smo to razložili v § 98., razen tega pa tudi globe, v nekih izrednih primerih celo zapad vinograda. Čudna posebnost se je pokazala v nekem primeru žalitve gorskega gospoda, da se je izrekel zapad vinograda, vendar naj ga smejo dediči toženca odkupiti.³⁸⁸ Neka jugoslovanska posebnost žalitve je bilo opuljenje moške brade; saj nam je znana že iz Dušanovega zakonika.³⁸⁹ Srečamo isto žaljivo dejanje z občutnim kaznovanjem tudi na vinogorskih zborih.³⁹⁰

Za določitev kazni je prišlo v pošteb svobodno prepričanje ljudskih sodnikov, ki pa so stali pri žalitvah uradnih oseb mnogokrat pod vplivom gorskega gospoda. Zlasti je še vredno omembe, da so ljudski sodniki kaj radi obetali prav strogo kazen za morebitno ponovitev žalitve.

Da se praksa ni mogla ustaviti v tesnem okviru zgoraj omenjenih imovinskih deliktov iz gorskih bukev, leži na dlani. Ne samo premoščine grozdje, sadje, koli, trte, veljajo za predmet tatvine, ampak vsaka premoščina sploh. Že tatinska uporaba nekega predmeta je škoda za tatvino. Dasi navajajo gorske bukve odnašanje prsti in izpodkopavanje zemlje ob potih za nekakšno gospodarsko kvarno dejanje posebne vrste, so ljudski sodniki označili to za tatvino. Posebej moramo omeniti, da se ljudski sodniki — vsaj po ohranjenih zapisnikih — niso ozirali na mejo vrednosti ukradenega predmeta (5 zlatnikov), ki je po občem kazenskem pravu pretvarjala causa minor v causa maior.³⁹¹ Rahle spomine na ta problem, ki so se tu pa tam pojavljali, smo že uvodoma k § 97. omenili. Lovskih tatvin ljudska sodišča niso obravnavala, razen povšja sodišča, če je šlo za tatvino lovskih priprav ali pa lovskega plena, ki ga je dobil upravičen lovec.

Poškodbe drugih predmetov razen tistih, ki so se pripetile pri nasilnem udoru v hišo (§ 98.; čl. 36. izvirnih gorskih bukev), so pomenile vsaj nasilje v smislu čl. 7. izv. gorskih bukev; kaznovane pa so bile zelo različno, kakor se je pač zdelo ljudskim sodnikom primerno.

³⁸⁷ Gl. Nov. m., str. 48.

³⁸⁸ Gl. Klev.-Bošt., str. 227.

³⁸⁹ Čl. 97, 98. Razlikuje se opuljenje brade „vlastelinu“ ali „dobremu človeku“ (po n. mn. članu sodišča) in „sebru“. Gl. Novaković, op. cit. str. 203; Dolenc, Duš. zakonik, str. 150, 187.

³⁹⁰ Gl. Kost.-Plet., str. 92.

³⁹¹ Prim. Kost., str. 51; Kost.-Plet., str. 97; Klev.-Bošt., str. 232. Gl. Fr. Jos. Bratsch, op. cit., str. 214, kjer je navedeno, da je izšlo v prvi polovici XVIII. stol. glede kaznovanja tatvin mnogo dvornih resolucij in patentov; vsekakor jih gorske gosposke niso poznale.

Kar nič se niso ljudski sodniki ozirali na hudo penalizacijo skrivne premaknitve ali odstranitve mejnikov v sodobnem občem kazenskem pravu.³⁹² Namestu tam predpisanih težkih kazni na telesu, so ljudski sodniki za takšen zločin izrekli le denarne globe v prid gorske gosposke kot javnopravno kazen, povračilo škode in plačilo stroškov za vzpostavitev mejnika pa kot privatno kazen.³⁹³ Kaj je bil vzrok tega pojava, ki ga je trpela celó gosposka? Mislimo na to, da so bile to zadeve notranjega poslovanja občestva vinogradnikov kot nekakšne velike zadruga, pri katerih naj odločuje sodba domačih sodnikov, gorska gosposka pa je že tako dobila svoj delež. Da so bili ti primeri redki, temu pa je bilo vzrok to, da se pri vinogradih z umetnimi ograjami, plotovi itd. ni dalo mnogo skrivaj napraviti.

Tožbe za tepež in nalaščne telesne poškodbe ljudi na vinskih goricah v praksi niso bile redka stvar. Ker jih gorske bukve nikjer ne omenjajo, razen če bi se takšna dejanja v poedinem primeru smatrala za obče nasilje po čl. 7. izvirnika gorskih bukev, so jih ljudski sodniki sami kaznovali, ne da bi se ozirali na obče kazensko pravo, veljajoče izven vinske gorice. Predvsem niso upoštevali kvalificirane krivde glede poškodbe uradne osebe. (Seveda je bilo takšnih primerov v praksi malo).³⁹⁴ Pa tudi na ugovor silobrana zadeve niso natančno preiskovali; popolne oprostitev od obtožbe niso radi izrekli, pač pa so v takšnih primerih prisojali le manjše denarne kazni. Da so bile poškodbe težjega pomena, jih ni oviralo, da so sami sodili, ne da bi dali vsaj priliko, da se z njimi bavi višje, za causa maior pristojno sodišče (n. pr. prelom roke, premikastenje, da je poškodovanec ležal 3 tedne v postelji).

Med najredkejše primere iz prakse vinogorskih sodnikov spadajo krive prisega. Po občem kazenskem pravu do začetka XVIII. stol. bi se morali krivoprisežniku odsekati prvi členki tistih prstov, ki so bili dvignjeni pri priseganju. L. 1621. pa so ljudski sodniki izrekli za jasno dognano in priznano krivo prisego, da mora deklina (Dirn) dvorskega sodnika, pred katerim je po krivem prisegla, javno za odpuščanje prositi in pa da mu mora vrniti odškodnino za trud, ki ga je imel z dvojno pravdo.³⁹⁵

Da se je pred ljudskim sodiščem včasih sodilo tudi za ponarejo listin in za nevarne grožnje, omenjamo samo zato, ker so se tudi za takšna dejanja izrekale le globe.³⁹⁶ To pa kaže, da je veljalo na vinskih goricah neko posebno, od občega kazenskega prava milejše pravo — pač kot posledica velike medsebojne povezanosti vseh vinogradnikov iste gorice.

³⁹² Gl. zgoraj opombo 170. O izvršitvi telesnih kazni govori CCC v čl. 101.

³⁹³ Gl. Nov. m., str. 79; Kost.-Plet., str. 98; Klev.-Bošt., str. 233. V Žužem.-Sot., str. 81, je bila izrečena za „versetzen des Rainstaines“ kazen „nach dem Perkartikl“ brez navedbe številke in dejanske kazni.

³⁹⁴ Zelo znamenit primer gl. Kost.-Plet., str. 99.

³⁹⁵ Gl. Kost.-Plet., str. 98. O odsekanju prstov ni bilo več govora.

³⁹⁶ Gl. Kost.-Plet., str. 97.

V. PRAVDNO POSTOPANJE.

§ 100. Na prvi stopnji. Ko so gorske bukve stopile v veljavnost, je že bila v veljavi *Constitutio Criminalis Carolina*, ki je dala vsaj po svoji ideologiji za bodoča tri stoletja svoj pečat pravni proceduri Srednje Evrope za *causae maiores*. Obtožbe so bile večinoma oficialne; sodni pisar jih je „protokoliral“; „zadnji pravni dan“ („endlicher Rechtstag“) je proceduro zaključil. Sodniki so sodili v kolegijih, pritegnivši na posvet v naprej določene večnike (*Schöffen*) ali ad hoc naprošene lajične „sosodnike“. V XVII. stol. je prišlo do opuščanja obtožbenega postopka, zaveljal je čisti inkvizicijski proces. Pri obojnem postopku je imel svojo veliko vlogo krvni sodnik (*Bannrichter*).³⁹⁷

Od vsega tega nam ni ostalo v gorskih bukvah nič, v zapisnikih o vinogorskih pravgdah pa le dvoje, troje reminiscenc. Krvni sodniki se niso branili, da sodelujejo pri pravgdah na vinogorskih zborih; zabeleženo je l. 1639., da je krvni sodnik³⁹⁸ prevzel vlogo starešine nepristranskega sodišča, ki se je moralo posluževati predpisov gorskih bukev. Imamo pa tudi v zapisnikih za pravde, v katerih je prišlo do oprostitev od obtožbe, stalno rečenico, da je bila zadeva „entbrochen“, t. j. rešena v nasprotnem smislu, nego s prelomom sodne palice krvnika nad obsojenčevo glavo.³⁹⁹ To je pa tem značilnejše, ker se izraz „entbrochen“ pojavlja tako pri kazensko- kakor civilnosodnih zadevah. Terminologija je seveda prilagojena sodobni, ali ta ugotovitev kaže vendarle jasno, da so se slovenska ljudska sodišča (vinogorski zbori, kvatrna, povšja in nepristranska sodišča), dasi so sodila le v manjših podložniških pravgdah, pri katerih niti ni bilo razlikovanja med kazensko- in civilnosodnimi zadevami, vendarle posluževala simbolizmov iz tujega kazenskega prava.

Misliti si moramo, da so bile gorske bukve v glavnem *codex specialis* določb za upravljanje vinogradniških posestev in da so nastale v dobi, ko se je to upravljanje, če je bilo treba, urejevalo po pravgdno nastalih in ustaljenih oblikah, ki so jih vinogradniki sami prav dobro poznali in jih smatrali za takšne, ki se brez njih privoljenja izpreminjati ne smejo. Od tod pojav, da so izvirne gorske bukve podale bore malo procesualnih predpisov in da prevodi in priredbe niti teh niso povsem sprejeli v svoje besedilo. Pač pa je praksa mnogo takšnega samo od sebe odredila, kar je bilo potrebno. Tako je nastal nekakšen *usus fori*, ki je zavladal že v času postanka gorskih bukev pri vseh ljudskih sodiščih enako. Še l. 1802. srečamo občo sodbo, ki pravi, da naj se kaznuje s četrto vedra vina, kdor bi iskal pravice pri gorski

³⁹⁷ Gl. Dolenc, Postanek in pomen instrukcij za krvna sodišča na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, ČZR. 1912. — PZ., str. 283 et passim.

³⁹⁸ Po imenu Hans Frankh; gl. Kost., str. 50; pozneje je postal dvorski sodnik graščine Kostanjevica.

³⁹⁹ Gl. Nov. m., str. 89 itd. Prim. CCC., čl. 46; prelom palice je bil predpisan samo v tistih krajih, kjer je bilo že prej to običajno.

gosposki sami namesto na vinogorskem zboru.⁴⁰⁰ Ista misel se odraža tudi iz GB Prekmurje.⁴⁰¹

Postopek pri vinogorskih pravnih pravdah moramo označiti kot vseskozi usten. Pismena tožba ali vloga ni bila predpisana v nobenem primeru.

Glede pristopa k pravdi se v gorskih bukvah ni nahajal noben predpis o tem, ali sme gorski gospod sam brez sodbe ali spoznanja vinogorskega zbora ali srenje neko občo zadevo rešiti sam. Le za tožbe glede dediščine je imel pravico pa tudi dolžnost, da skliče vinogorske sodnike ad hoc, torej tudi izven vinogorskega zbora, da razsodijo, ali gre tožniku dediščina ali ne. Tu gre torej za sporno zadevo med gorskim gospodom in dedičem, ki ne spada na vinogorski zbor (gl. § 95.). Nekaj podobnega predpisuje čl. 13. izvirnih gorskih bukev (gl. § 45., števil. 1). Vsak voznik, ki vozi iz vinske gorice vino ali žito brez dovoljenja gornika (perguspan), se kaznuje z globo, lastnik vina ali žita pa izgubi vse svoje pravice. Če pa gorski gospod ni mogel dotičnega tovara še na vinski gorici zajeti, torej pod svojo gorsko palico, naj si poišče globo in nadomestilo iz vinograda ali zemljišča, toda to mora v 14 dneh pred sodniki vinogorskega zbora opravičiti. Torej jih mora tudi v tem primeru ad hoc sklicati. Tudi za primer nepokorščine ob zakrižanju vinograda pride do enakega sklicanja. Če zapale globe prese-gajo vrednost vinograda, vzame gorski gospod nepokornemu sogorniku dediščino, toda le s spoznanjem ad hoc sklicanih ljudskih sodnikov.

Vsi ti trojni primeri upotitve postopka izven vinogorskega zbora so se v praksi zelo redko pripetili; razen tega se je tako posebno postopanje vršilo največkrat pred nepristranskim sodiščem.

V ostalih primerih naj bi poslovalo ljudsko sodišče po svoji srenji (Ring) na naprej določenih dnevih. To osnovno načelo pa že po gorskih bukvah ni bilo brez izjem. Po čl. 21. so gorske bukve dajale pravico, da vsakogar, ki ne prosi za dovoljenje sklepa kupne ali zastavne pogodbe itd. (gl. § 53.) gorskega gospoda ali gornika, gorski gospod sam kaznuje. Po čl. 25. se kaznuje vinogradnik, ki na tretji poziv gorskega gospoda ali gornika ne pride k njemu, z občutno globo. Ker ni rečeno, da bi tako globo izrekalo ljudsko sodišče, sklepamo, da jo je nalagal gorski gospod sam, tem bolj, ko ni v zapisnikih nikjer navedeno, da bi se bil prizadeti v stvari obrnil za odpomoč na vinogorski zbor, in ko vemo iz praktičnega življenja, da so si prisvajali vinogorski kakor tudi patrimonialni gospodje pravico, da izrekajo za manjša kazniva dejanja manjše kazni, če so se pripetila v območju njihove strešne kapi.

Po gorskih bukvah ni bila predpisana prijava sporne zadeve ali pravde pri gorski gosposki pred dnem vinogorskega zbora.⁴⁰² To bi nasprotovalo avtonomnosti ljudskega sodišča. Celó nekaj nasprotnega se vidi iz čl. 5. izvirnih gorskih bukev. Vsako samovoljno zadrževanje pravnih od strani gorskega gospoda je dalo pravico vinogradnikom, da se smejo pritožiti na de-

⁴⁰⁰ Gl. Klev.-Bošt., str. 178, 180.

⁴⁰¹ Gl. zgoraj § 36, števil. 12.

⁴⁰² Izjeme so veljale le za imenitnejše osebe! Gl. Kost.-Plet., str. 104.

želnega glavarja (kletarskega mojstra). Iz zapisnikov o vinogorskih zborih pa je razvidno, da so si gorske gosposke večkrat prizadevale, da pripravijo nasprotno stranke do mirne poravnave in da so jih v ta namen pred se pozivale.⁴⁰³

V življenju pa se je pokazalo, kako je potrebno, da naj se stranka o zahtevi, o kateri bo prišlo do pravedanja na vinogorskem zboru, že prej na to opomni — po osebnem „obiskanju“. Ta iz občega prava v vinogorsko pravo prinešena institucija je pomenila opomin na plačilo dolžne vsote ali storitev neke dajatve in sicer v točno opredeljeni zahtevi ene stranke, kateri sledi obramba druge stranke; bila je tudi osnova za morebitno poravnavo brez pravde. V praksi nam je posvedočena že l. 1590. kot rešitev nekega spora; ljudski sodniki so zavrnili tožbo, češ v deželi obstoječa *nava da* (Landsgebrauch) zahteva, da mora tožnik toženca pred pravdo „*obiskati*“, sicer se ta toženec do nadaljnjega oprosti dolžnosti, da bi se spuščal v pravdo.⁴⁰⁴ To načelno stališče, ki je pač prej veljalo, je sodni red za Štajersko iz l. 1618., čl. 23., izrečno prevzel kot obvezno pravo.⁴⁰⁵ Na tako obvezno obiskanje spominjata GB Recelj in GB Kapsch, ko prevajata v čl. 3. izvirnika gorskih bukev navedene besede „*seine Schäden vnd Forderungen vorbehalten sein*“, da „*raszallenemu pak negouo skodo inu obiskaine naprei stoy*“ t. j. da mu ostane pravica obiskanja. Utesniti je treba to pravico kot neobvezno v tistih primerih, kjer je bila pravda pripravljena pred samo gorsko gosposko (gl. zgoraj).

Začetek vsakega pravnega postopka zahteva še posebej, da se zadoosti koristim gorske gosposke, ki jih njej vprav gorske bukve ustanavljajo in nudijo. Sem spada določba v čl. 11. izvirnika gorskih bukev, ki odreja, da naj tožnik, ki namerava pravdo zastran dediščine na vinogorskem zboru sprožiti, založi tožbo s pristojbino enega peneza. To pristojbino pa je bilo treba v poznejši dobi sploh za vsako tožbo založiti, ne samo v zapuščinskih stvareh. To sklepamo iz nekih prevodov gorskih bukev. Dalje spada sem določba, da se plača en denar za vsako vabilo gorskega gospoda ali gornika. Tudi ta določba se je pozneje razširila; pristojbina se je zahtevala že pri vabilu „na pečat“ (tudi „kompas“), a za gotove pismene rešitve se plača posebna pristojbina (gl. § 80.). V splošnem so se vsi predpisi glede fiskalnih dolžnosti vinogradnikov gibali v smeri poostritve. Zato se določba izvirnika gorskih bukev, da za malenkostne zadeve ni nobene plačilne dolžnosti, v mlajših prevodih izpušča kot neuporabna ali nepotrebna. Toda izrečno pripomnimo, da se v zapisnikih o vinogorskih pravnih plačilih takih pristojbin za tožbo ne omenja. O vzrokih tega pojava se misli lahko različno. Morda so gorske gosposke smatrale, da takšni zapisi ne spadajo v

⁴⁰³ Proti koncu XVIII. stoletja so se tožitelji pod žužemperško gorsko palico zglasovali najprej pri g. gosposki: gl. Žužem.-Sot., str. 82.

⁴⁰⁴ Gl. Kost. - Plet., str. 102. Dalje gl. Klev. - Bošt., str. 234, 235; Žužem. - Sot., str. 82, 83.

⁴⁰⁵ Gl. Dolenč, Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona, ČJKZ. II., str. 82. Po Beckmannu, op. cit., str. 185, je predpisana obvestitev nasprotnika o tožbeni zahtevi in o dokazilih.

zapisnike. Mogoče pa pristojbin, zlasti tožnine niti niso zahtevale; kajti bile bi ovira za tožarjenje, opustitev pravde pa bi pomenjala odpad lepe koristi v obliki glob. Po svojem celotnem uspehu bi torej malenkostni znesek tožnine zavrl tožarjenje, kar pa ni bilo v interesu gorskih gosposk.

O toku pravedanja na vinogorskem zboru v gorskih bukvah ni predpisov meritornega značaja. Odreja se le glede reda na vinogorskih zborih, da se morajo stranke dostojno vesti in da ne smejo priti oborožene. Besednika (Redner) se stranke zoper voljo ljudskih sodnikov ne smejo posluževati; če ga potrebujejo, naj si ga od srenje sami izprosijo. V praksi „besednikov“ ni bilo, zlasti ne „iz srenje“; pač pa so nastopale od stranke najete osebe kot „pravdači“ (Beistandsherrn) pri kvatrnih in nepristanskih sodiščih.⁴⁰⁶ V praksi je bilo splošno v navadi, da je vložil tožbo za svojo ženo soprog.⁴⁰⁷

Glede strank moramo pripomniti sledeče: V n a v a d n i h zadevah, kjer ni šlo za zahteve kaznovanja, smo v praktičnem življenju zasledili vse polno tožbâ; ne samo zoper sogornike, vsobenjke, ampak tudi zoper mejaše, celo zoper gorskega gospoda samega.⁴⁰⁸ V k a z e n s k o -pravnih zadevah pa pač ni moglo biti tožbâ zoper mejaše. To bi se protivilo načelu, da naj sodi pripadniku nekega sloja le pripadnik istega ali višjega sloja. Bilo je torej v redu, da so mejaši nešteto krat navedeni kot sodniki v srenji poleg sogornikov, da pa sogorniki niso mogli izrekati kazni mejašem. O vsem tem seveda v gorskih bukvah nimamo določb, toda po vseobčih načelih sodobnega kazenskega prava drugače ni moglo biti.

Red za razvrstitev pravnih je bil, kakor je to iz zapisnikov razvidno, takle: Najprej so prihajale na vrsto zadeve gorskega gospoda, njegovega delegata ali gornika zoper posamezne vinogradnike; nato šele pravde vinogradnikov zoper vinogradnike (gl. § 91.). Sodbe, ki so potekle v nenavzočnosti tožene stranke, v praksi niso bile redke. Upoštevalo se je pač, da neposlušnost nasprotnika, ki je bil že obveščen o nameravani tožbi in njeni vsebini po gorski gosposki ali po „obiskanju“, ni smela biti povod za zavlačevanje. Toda mnogokrat so ljudski sodniki odgodili rešitev pravde, če ni bilo toženca. Vse to je šlo po patriarhalnem preudarku ljudskih sodnikov, ki niso hoteli pripuščati, da bi se godila komu krivica.⁴⁰⁹

Na sami pravdi je najprej tožnik razložil svojo tožbo ustno. Nasprotnik mu je odgovarjal in ugovarjal. Kot tožniki so nastopali ne samo poedini vinogradniki, ampak včasih tudi gorski gospod, dvorski sodnik, gornik, celo vsa srenja zase ali v imenu soseske, kakor tudi posamezni člani srenje. Pa tudi nasprotno: v t. zv. pravnih zadevah brez kaznovanja (gl. zgoraj!) je bil toženec ne samo sogornik ali mejaš, ampak celo vsa soseska, gorski go-

⁴⁰⁶ Gl. n. pr. Kost., str. 57. (Gl. K a s p r e t, Slovanske drobtinice, l. c., str. 11.) Besednik ni bil pripuščten, gl. Kost.-Plet., str. 101. O instituciji „Beystand“, ki pa niso bili vedno pravdači, ampak tudi samó pooblaščenci, gl. D o l e n c, Pravne razmere v Brežicah od l. 1585. do 1651., ZZR., XII., str. 34, 35.

⁴⁰⁷ Pa tudi narobe! Gl. Žužem.-Sot., str. 83.

⁴⁰⁸ Gl. n. pr. Kost.-Plet., str. 25.

⁴⁰⁹ Prim. Kost., str. 58; Nov. m., str. 91; Kost.-Plet., str. 102; Klev.-Bošt. str. 241.

spod, gornik, pa tudi član srenje. Izrečno pripominjamo, da nam zapisniki o vinogorskih pravnih do druge polovice XVIII. stol. kažejo primere tožb ali vsaj pritožb zoper gorskega gospoda, v čemer zazremo pravcati izraz avtonomnosti ljudskih sodišč, pa tudi mržnje plemenite gospode naproti vinogorskemu zboru (gl. § 19., št. 5., glede Iv. Vajkarda barona V a l v a s o r j a).

Po ustnih ugovorih toženca se je vršilo d o k a z o v a n j e. Sredstva dokazovanja so bila v glavnem priče in krajevni ogledi. Tudi rovaš se je upošteval kot dokazilo. Ženske priče so bile dopuščene. Koliko prič je bilo za dokaz treba, to ni bilo povsod enako. Imamo primere iz prakse, ko je zadostovala ena sama priča, četudi ženska, drugod pa je bilo vendarle govora, da treba za dokaz dveh „avtentičnih prič“.⁴¹⁰ Odločevalo je svobodno prepričanje ljudskih sodnikov, ki se je izvajalo na patriarhalen način tudi glede vprašanja, kaj in kako naj se dožene resnica.⁴¹¹ O zaprisegi prič je redko govora. Tudi brez prisege so smeli sodniki prič verjeti in dejstva ugotavljati. Izvedencev kot takšnih niso poznali. Pač pa je obveljalo mnenje cenilcev, bodisi sosedov, bodisi drugih skušenih mož. Zaslišani pa so bili redkoma na samem vinogorskem zboru. Zadostovalo je, da so izvršili ogled pod vodstvom gornika na licu mesta. V tem pogledu ni bilo niti potrebno, da bi se bila zadeva vrnila na vinogorski zbor v dokončno razpravo. Če je srenja velela, naj se izvede dokaz po gorniku in omenjenih možéh, so se stranke s tem zadovoljile, pa niti ni več prišlo do formalne sodbe. Sprava je nastala izven „sodišča“.⁴¹²

Za sojenje v srenji bi spričo važnosti pričakovali vsaj nekoliko predpisov v samih gorskih bukvah. Pa jih ni bilo. Nikjer se ni uveljavljalo, da mora biti sodba ali odločba soglasno sklenjena. Vendar se je v ogromni večini tako postopalo. Le prav redko je zabeleženo, da se je sodba sklenila per vota majora.⁴¹³ Nasvetovali so sodbo tu pa tam „sodni poročevalci“ (gl. § 91. na kraju). Da se je posvetovanje vršilo tajno, smemo sklepati iz nekega zapisnika iz l. 1596., v katerem je zabeležena občja sodba s silno strogo kaznijo 5 mark za člana srenje, ki bi izblebetal nekaj, o čemer so se sodniki tajno posvetovali.⁴¹⁴

O dokončanih pravnih do se je izdajal na posebno zahtevo stranke odpravek ali dokonček (Abschied). Vseboval je prepis besedila, ki je bilo sprejeto v zapisnik. Podpisal ga je ali gorski gospod ali pa zapisnikar gosposke. Sodbe, izdane na vinogorskem zboru, so veljale za okoliš lastne gorske palice; drugod ne.

§ 101. P o s t o p a n j e v v i š j i h i n s t a n c a h. Izvirnik gorskih bukev je imel tudi določbe o tem, kdaj in kako se na pritožbo strank zoper

⁴¹⁰ Gl. Klev.-Bošt., str. 239.

⁴¹¹ Za navedbo dokazov se je tupatam tožencu priznal rok, ki je znašal 6 tednov in tri dni. Gl. Kost.-Plet., str. 104, 105; o istem roku, pa v drugačnem smislu, je govora v Kost., str. 50.

⁴¹² Gl. n. pr. Kost.-Plet., str. 111; Nov. m., str. 89, 92.

⁴¹³ Gl. n. pr. Žužem.-Sot., str. 85.

⁴¹⁴ Gl. Kost.-Plet., str. 113. Da so si sodniki sami prisojevali globe v moštu ali vinu, ki so ga takoj zapili, gl. Nov. m., str. 93; Kost.-Plet., str. 116.

sodbe, ki so bile izrečene na vinogorskem zboru, postopa v višjih instancah. Da je pripadala važna vloga deželnemu kletarskemu mojstru, če gorski gospod ni podelil vinogradniku njegovih pravic kot dediču po smrti zapustnika, o tem smo že razpravljali. Za Štajersko, za katero je bil, kakor je zgodovinsko dokazano, že od l. 1353. kletarski mojster v Mariboru nastavljen,⁴¹⁵ je ostalo pri omenjenih predpisih gorskih bukev. Kletarski mojster je sodil ob sodelovanju gotovega števila deželanov in meščanov, ki so morali biti imetniki vinogorskih pravic. Za Kranjsko smo izvajali v § 16., kakšne borbe so imeli deželni stanovi, ker so hoteli, da naj se ustanovi deželni kletarski urad. Če pa so deželni stanovi opustili nadaljnjo borbo za takšen urad, so pač morali predpostavljati, da naj vrši namesto kletarskega urada s kletarskim mojstrom na čelu nek drug urad. Po gorskih bukvah je bil kot tretja instanca določen deželni glavar, deželni upravitelj in vicedom, toda le toliko, kolikor je to cesar sam dopustil. Zdi se da je pomenila vprav ta določba nadomestilo za postopanje v drugi instanci. To je: Ker ni bilo kletarskega urada, je za območje Kranjske in priklopljenih pokrajin po sili razmer poslovala tretja kot druga in zadnja instanca, torej deželno glavarstvo (Landsobrigkeit), to pa po svojih sicer uporabljanih predpisih, obstoječih v „usus fori“ in ne glede na to, „koliko je to cesar sam dopustil“. Kjer torej govore slovenski prevodi in predelave gorskih bukev še vedno o kletarskem mojstru in njegovem uradu, je treba v času, ko za Kranjsko ni bilo kletarskega urada, namestu tega šteti za višjo instanco deželno glavarstvo z istimi pravicami in dolžnostmi v pogledu sojenja.⁴¹⁶ Tako je istovetil GB ljub. muz. (gl. § 38.) deželnega glavarja z „višjim kletarskim mojstrom“. Pripomniti pa je treba, da se zrcali iz večanih gorskih bukev (§ 60., št. 3.) navodilo, da so v imenu deželnega glavarstva o pritožbah razsojevali glavar, upravnik ali vicedom v prisotnosti deželnih odbornikov ali drugih deželanov (Landsleute); prim. § 36., št. 6. Za ostala ljudska sodišča, povšja in kvatrna, ki so poslovala, kakor vemo iz zapisnikov, v prvi instanci analogno vinogorskim zborom, je šla pritožba do deželnega glavarstva, dlje pa ne. Za nepristranska sodišča pa razvidimo iz zapisnikov, da se je tu pa tam dopustil „priziv“ („appellieren“) na vinogorski zbor. Pa tudi narobe se je včasih postopalo: Zoper sodbo vinogorskega zbora je smela izjemoma iti pritožba na nepristransko sodišče, pač le tedaj, če sta obe stranki na to pristali. Tudi takšni primeri so posvedočeni, da se je pritožba od vinogorskega zbora naslovila na kvatarno sodišče, ki je obveljalo v tem primeru za nepristransko sodišče.^{417 418}

⁴¹⁵ Gl. Mell, op. cit., str. 11.

⁴¹⁶ V Kost.-Plet., str. 25, je navedena pritožbena stopnja „Landsobrigkeit“, kar je dalo povod, da se je smatrala ta stopnja za „kletarskega mojstra“. Prim. Polec, Zgodovina „obravnavanih gorskih bukev itd.“ GMDS., str. 106.

⁴¹⁷ Gl. Kost., str. 60; Nov. m., str. 95; Kost.-Plet., str. 114; Klev.-Bošt., str. 144; Žužem.-Sot., str. 86.

⁴¹⁸ Nekolikokrat pa je bila pritožba namenjena na zemljiško gosposko (n. pr. Nov. m., str. 95) ali celó na jezuitski kolegij v Ljubljani (Kost.-Plet., str. 114). Naj bo na tem mestu zaznamovana pritožba z dne 22. marca 1782. podložnikov kneza Auersperga — na cesarja, ki pa o njej iz spisov ni razvideti, kako je končala (Žužem.-Sot., str. 48).

Rok za prigrasitev apelacije ni bil zakonito določen, vsaj izrečno ne. V praksi pa se je apelacija napravila vedno ustno na samem sodišču po razglasitvi sodbe ali odločbe praesente iudicio. To je bilo že zaradi tega potrebno, ker je moral pritožitelj pritožbo naznaniti ustno prav vsakemu članu srenje posebej. (Recelj imenuje te člane zmotno „pravdne besednike“, gl. § 60., št. 2). Vedno in dosledno je bilo v praksi za pot na drugo, višjo instanco potrebno, da so sodniki izrečno dovolili nadaljnjo pritožbo.⁴¹⁹ Iz zapisnikov vemo, da je bila vložitev apelacije ali kakršne koli pritožbe silno redka stvar. Še bolj redki pa so bili primeri, da se je apelacija pripustila in da je imela uspeha.⁴²⁰ Prav sporadično so sodniki v srenji potem, ko je bila apelacija vložena, vzeli sami pravno zadevo vnovič v pretres in izdali izpremenjeno sodbo.

Če smo vse to navajali, moramo še enkrat poudariti, da smo to posneli iz zapisnikov o vinogorskih pravnih, ki so navedeni v § 22. Že iz teh izhaja velika pestrost postopka v drugi instanci, kar pa opravičuje tudi domnevo, da se je ta postopek drugod, od koder nimamo zapisnikov na razpolago, vršil morebiti še kako drugače. Prav posebno velikih razlik pa gotovo ni bilo.

§ 102. I z v r š b a s o d b â. Vse globe, ki so bile izrečene na vinogorskih zborih od srenje v prid gorske gosposke, naj bi se izterjavale po občinah načelih gorskih bukev (čl. 16 izvir. g. b.), torej z „zakrižanjem“ vinograda. S tem naj bi se ukrenilo, da se do poravnania terjatve nihče ne sme podati v zakrižani vinograd, a da se kršitev te prepovedi kaznuje z globo. Ko naraste vsota teh glob do višine vrednosti vinograda, sme gorski gospod zahtevati zapad vinograda (gl. § 49.). Zdi se pa, da ta pot izvršbe ni bila smotrna. Težko si je namreč na eni strani zamisliti, da bi se bilo prekračenje zakrižanja dalo resnično in še uspešno nadzirati, na drugi strani pa, da bi se smelo dopuščati, da bi obtičal dolžnik s svojo rodbino tako rekoč oropan osebne svobode v svoji hiši ali pa izven domovanja, pa bi vinograd ne bil obdelovan, da bi donášal dohodke. V praksi se ta način gotovo ni mogel obnesti; zato ga tudi v zapisnikih o vinogorskih zborih nismo našli.⁴²¹ Pač pa je neki nadomesten način izvršbe večkrat omenjen: To je bilo zapečatenje kleti. V klevevškem okraju je imela gorska gosposka celo posebne organe za izvrševanje eksekucije — pečatarje.⁴²² Misliti smemo, da je ta način obveljal. Vendar so spomini na zakrižanje ostali in se še danes uporabljajo, n. pr. pri prepovedi pašnikov, ob železniških prehodih i. pod. Pravne posledice zapečatenja so bile gotovo povsem enake onim zakrižanja.

⁴¹⁹ Gl. Kost., str. 60; Kost.-Plet., str. 113; Klev.-Bošt., str. 243; negativno Žužem.-Sot., str. 86.

⁴²⁰ V opombi 416 navedeni je edini iz naših zapisnikov znani nam primer, pa še v tem se prizadeti sogorniki niso hoteli pokoravati.

⁴²¹ Gl. Nov. m., str. 96; Kost.-Plet., str. 115, 116; Klev.-Bošt., str. 245; Žužem.-Sot., str. 86, 87.

⁴²² Gl. Klev.-Bošt., str. 179, 183; Žužem.-Sot., str. 87. Opozoriti pa je treba na besedilo GB Soteska, kjer se dovoli zakrižanje ali zapečatenje šele, ko se je prepoved vhoda kršila že desetkrat (§ 51., števil. 9.).

V katerem času je bilo treba izpolniti dolžnost plačila, dajatve ali storitve, da se izogne prisilni izvršbi (paricijski rok), tega ne vemo. Domnevati pa smemo, da je šlo tudi to po patriarhalični navadi, torej v roku, ki je veljal za take stvari iz davnih časov, pa je bil lahko tu tolikšen, drugod drugačen. Neki zapisnik iz Rake (l. 1681.) navaja, da je v deželi navaden rok 6 tednov in 3 dni.⁴²³ Če uvažujemo, da je za ograjno sodišče veljal za izpolnitev dolžnosti, ki jo nalaga sodba, četrletni rok,⁴²⁴ potem vidimo, da znaša rok 45 dni prilično le polovico onega roka.

Da je bil gornik kot zaupnik gorske gosposke in občestva vinogradnikov skupne vinske gorice glavna oseba tudi pri izvršbah za zasebne stranke, ki so hotele prisojeno zahtevo pač dejanski pridobiti, o tem ni dvoma. Tudi za izvršitev kazni na prostosti ali telesnih kazni je bil on tista oseba, ki je imela pravico in dolžnost poslovati, če ne sam, pa po odrejenih nižjih organih gosposke; saj je bil v praktičnih primerih za to nagrajen.

⁴²³ Gl. opombo 411.

⁴²⁴ Gl. P o l e c, Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stol. ZZR., VI. str. 133; D o l e n c, Pravni institut „Klausel des allgem. Landschadenbundes“ v slovenskih deželah, ZZR., VII., str. 8.

Vsebina

	Stran
Predgovor in posvetilo	6
Prvi oddelek: Pristop	7
§ 1. Vzrast slovenskega prava	7
§ 2. Pravni spomeniki	8
§ 3. Opredelitev domačega in tujega prava	9
§ 4. Vinogorsko pravo — podlaga narodni pravni zavesti	10
Drugi oddelek: Zgodovina vinogorskega prava	11
I. Početki posebnega prava za vinogradništvo	11
§ 5. Vinogradništvo v davnih časih	11
§ 6. Prvi sledovi vinogorskih običajev	12
II. Početki zapisovanja vinogorskega prava kot celote	13
§ 7. Vrste zapisov prava vobče	13
§ 8. Zasebni zapisi iz vinogorskega prava	14
§ 9. Nujna potreba kodifikacije vinogorskega prava	17
III. Kodifikacija štajerskega vinogorskega prava	18
§ 10. Označba dobe za časa kodifikacije	18
§ 11. Priprava in postanek gorskih bukev	19
§ 12. Natisi štajerskih gorskih bukev	22
IV. Vinogorsko pravo na Nižjem Avstrijskem	22
§ 13. Različnost vinogorskih dejanskih in pravnih razmer	22
§ 14. Objasnitev vzrokov različnosti	24
V. Poizkusi kodifikacije gorskih bukev po kranjskih deželnih stanovih	26
§ 15. Domneve o uzakonitvi gorskih bukev za Kranjsko	26
§ 16. Potek priprav za uzakonitev gorskih bukev na Kranjskem	27
§ 17. Labasserjev zapis osnutka gorskih bukev	32
§ 18. Pomen slovenskih prevodov gorskih bukev	35
VI. Slovenske gorske bukve v praksi	38
§ 19. Prevodi in prireditve	38
§ 20. Vloga gorskih bukev v pravnem življenju začetkom XIX. stoletja	45
VII. Pomen slovenskega vinogorskega prava pri ljudskih sodiščih	48
§ 21. Zapisi in zapisniki iz praktičnega sodstva	48
§ 22. Ohranjeni folianti zapisnikov o vinogorskih zborih	49
§ 23. Dodatki o zapisnikih glede dobe in krajev	56
VIII. Ostanki slovenskega vinogorskega prava v XIX. stol.	59
§ 24. Po francoski okupaciji	59
§ 25. Viničarstvo na Štajerskem	61
§ 26. Viničarski red za dravsko banovino	63

	Stran
IX. Raba slovenskega jezika v vinogorskih zadevah	64
§ 27. Splošne pripombe o uradnem jeziku	64
§ 28. Pravna terminologija iz slovenskega vinogorskega prava	65
§ 29. Dodatek: Imena in slovenski urinki v zapisnikih ljudskih sodišč	71
Tretji oddelek: X. Primerjanje tekstov gorskih bukev	73
§ 30. Metoda	73
§ 31. Naslovi	73
§ 32. Uvod k členom gorskih bukev	74
§ 33. Določitev dne, kraja, zasedbe gorskih zborov	76
§ 34. Iztoževanje dediščinskih zahtev	79
§ 35. Prepoved zlorabe orožja, red na vinogorskih zborih	81
§ 36. Prisilna podsodnost za vinogorske zadeve	85
§ 37. Zavlačevanje rešitve vinogorskih zadev	88
§ 38. Naloge kletarskega mojstra	90
§ 39. Dolžnosti prijave in ovadbe na vinogorskem zboru	92
§ 40. Prepoved nenavadnih potov na vinski gorici	95
§ 41. Popravljanje potov vinske gorice	98
§ 42. Popravljanje plotov in ograj	101
§ 43. Tožbe za dediščino	104
§ 44. Dolžnost bodočega dediča, da ostane doma	107
§ 45. Izvažanje iz vinogradov brez dovoljenja	109
§ 46. Navzočnost na vinogorskih zborih	113
§ 47. Kakovost mošta, ki se daje gorskemu gospodu	116
§ 48. Roki za dajatve gorskemu gospodu	119
§ 49. Zapad vinograda zbog neizpolnitve dolžnosti	122
§ 50. Dolžnost prevažanja	124
§ 51. Prisilno izterjevanje po vinogorskem pravu	125
§ 52. Vsobenjki in vinogorsko pravo	130
§ 53. Potrjevanje vinogorskih pogodb	134
§ 54. Zapalost vinograda po smrti vinogradnika brez potomstva	137
§ 55. Povratni pripad vinograda gorskemu gospodu	139
§ 56. Pravne posledice zanemarjenega obdelovanja vinograda	142
§ 57. Nepokornost do pozivov	143
§ 58. Poslabšanje vinogradov glede splošnega gospodarskega stanja	145
§ 59. Pristojbine za sodno poslovanje	148
§ 60. Prizivi na višje instance	150
§ 61. Izterjevanje glob	152
§ 62. Besedniki niso dovoljeni	154
§ 63. Škoda, storjena po živini	156
§ 64. Odpor zoper rubežen	158
§ 65. Uničevanje drevja	160
§ 66. Sekanje doraslega lesa	161
§ 67. Tatvina kolov	163
§ 68. Udor z nasiljem	165
§ 69. Napadi na osebe	167
§ 70. Odnášanje prsti	169
§ 71. Izkop mejnikov in podkopavanje občnih potov	170
§ 72. Tatvina sadja in grozdja	172
§ 73. Posledice neizpolnitve plačilne obveznosti glede kupa vinogradov	175

	Stran
§ 74. Požiganje (neprevidno)	177
§ 75. Sekanje vinskega trsa	179
§ 76. Dedovanje vinogorskih posestev	181
§ 77. Priposestevanje vinogradov in zemljišč	184
§ 78. Sosedsko pravo (glede drevja)	187
§ 79. Trebljenje mej in bregov	189
§ 80. Gornikova nagrada	190
§ 81. Rok za sprejem dediščine	192
§ 82. Pravica prvenstvenega kupa	194
§ 83. Čas in pričetek trgatve	198
§ 84. Plača dninarjev	201
§ 85. Dodatki izven okvira določb izvirnika gorskih bukev	202
§ 86. Zaključno besedilo gorskih bukev	204
Četrty oddelek: Sestavni očrt slovenskega vinogorskega prava	207
I. Sistematika in tehnika prikazovanja	207
§ 87. Obseg prikazovanja	207
§ 88. Tehnika prikazovanja	207
II. Organizacija slovenskih ljudskih sodišč	208
§ 89. Samouprava slovenskih ljudskih sodišč	208
§ 90. Zunanji ustroj vinogorskih zborov	212
§ 91. Notranje poslovanje vinogorskih zborov	217
§ 92. Imetniki in izvrševalci vinogorske oblasti	221
III. Zasebno pravo	225
§ 93. Osebno in rodbinsko pravo	225
§ 94. Stvarno pravo	230
§ 95. Dedno nasledstvo	235
§ 96. Obveznostno pravo	238
§ 97. Odškodninsko pravo	243
IV. Kazensko pravo	248
§ 98. Problemi splošne narave	248
§ 99. Kazniva dejanja	252
V. Pravdno postopanje	257
§ 100. Na prvi stopnji	257
§ 101. Postopanje v višjih instancah	261
§ 102. Izvršba sodbâ	263
K a z a l o (stvarno in imensko)	268

Kazalo

(Stvarno in imensko)

- Adelung 162
Admont 17.
advokat 156.
amalgamiziranje prava 9.
Ambaldus 37, 72, 222.
Amira 229, 239.
analogija 152, 153, 250.
Anrainer 216.
apelacija 262, 263.
ara 63, 242.
Auersperg 43, 44, 49, 53, 54, 222, 262.
avtonomija 207, 209, 258.
- Babnik** 226.
bala 228.
Bannrichter 257.
Banntaiding 23.
baratanje 177.
batinanje 251.
Baumann gl. pauman.
Beckmann 24, 211, 227, 234, 235, 237, 242, 247, 259.
Behabbrief 242.
Behebnis 149.
Beistand 154.
Belokranjsko 44, 55, 218.
Benečija 49.
beratschlagte Bergrechtsordnung 32, 33.
Berggenosse 98, 162, 215.
Berghold 46, 98, 162.
Bergmeister 13, 46.
Bertrand 60.
beseda 156.
besednik 66, 150, 154, 260, 263.
birič 225.
Bischoff 17, 58, 126.
blagastvo 206.
blagi možje 209.
blago 138.
blasfemija 203.
blažce 107.
- Bled 58, 210.
Bogišič 208.
bogokletstvo 254.
Bohorič 39, 40, 41, 42, 43, 44.
Boštanj 44, 45, 56, 57.
brada 255.
Bratsch 172, 255.
brave 158.
Breckerfeld 37, 38, 39, 46, 48, 233, 240.
bremena, javnopravna 234.
Breznik 132.
brezpravna oseba 228.
Brežice 58, 66, 72, 154.
brižinski gl. freisinški.
- Carta bianca 242.
casus fortuitus 244, 250.
causae maiores, minores 51, 170, 175, 179, 209, 210, 211, 248, 249, 253, 256, 257.
Celjski grofje 51.
centralni problem 10.
cepič 160, 247.
cerkveno sodišče 228.
cesar 262.
cesarske svoboščine 37, 38, 42, 43, 45, 48, 59, 60, 207, 219.
Chmel 64.
Clausel des allg. Landschadenbundes 234.
Cmurek 27, 37, 201.
compositio 248, 251.
Constitutio Criminalis Carolina 18, 152, 165, 166, 170, 175, 178, 249, 251, 253, 256, 257.
Constitutio Criminalis Josephina 172, 175.
cvelbarji 35.
- Čarovnice 220.
častne kazni 251, 252.
četrti stan 21.
čitanje gorskih bukev 219, 220.
Čretež 41, 52.
čuvaji (zapriseženi) 23, 61.

- Dalmatin 108, 132.
 dan vinogorskega zбора 76.
 decimator 225.
 dedič 137, 182, 183.
 dediščinske zahteve 79, 104—107, 192.
 dedna pogodba 236, 237.
 dedni zajem 66.
 dedno nasledstvo 20, 104, 135, 136, 224, 235.
 dedno imenje 230.
 dedovanje 181, 226, 258.
 delavci 23.
 delovna pogodba 242.
 denarič 85.
 denarna kazen, gl. globa.
 denegatio iuris 88.
 desetina 54, 117, 119, 121, 182, 192, 199, 221, 222.
 deterioracija 145, 147.
 Devin 30, 35, 36.
 deželan 66, 86, 90, 262.
 deželna gosposka 133, 165.
 deželni glavar 89, 90, 92, 150, 262.
 deželni stanovi 21, 22.
 deželsko sodišče 17, 51, 173, 248, 249, 253.
 dim(ina) 70, 130.
 Dimitz 64.
 Dingnis 148, 150.
 disciplinski patent 46.
 divji zakon 228.
 dizanje 124.
 dninarji 201.
 dobri ljudje 8, 15, 26, 35, 36, 208, 209, 248, 255.
 dokaz(ovanje) 184, 247.
 dokonček 26.
 Dolenc 6, 10, 11, 14, 36, 37, 42, 46, 58, 60, 64, 66, 69, 124, 131, 132, 136, 144, 152, 174, 185, 207, 210, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 233, 234, 236, 237, 239, 240, 241, 251, 255, 259, 260, 264.
 Dolenjska 32, 36, 37, 46, 83, 174, 211, 218.
 dolg(ovanje) 62, 66, 135, 175, 243.
 dolžni (nujni) delež 237.
 dominium directum, utile 232, 241.
 domus drusinie 25.
 doraslost 227.
 dota 229.
 Dravska banovina 63.
 drevje 160, 187, 245.
 drožje 118, 119.
 družina 25, 126.
 duhovščina 47, 71, 213, 236.
 Dunaj 35.
 Dušanov zakonik 14, 67, 124, 144, 180, 255.
 dvanajstija 35.
 dvorna pravda 19, 20.
 dvorski sodnik 223.
 Einspieler (Tomaž) 55.
 Einstandsrecht 230, 240.
 eksekucija 263.
 Entbrechsbrief 257.
 Fevd(alizem) 12, 18, 137.
 Fischel 65.
 foetus 226.
 foliant 9, 38, 47, 49.
 folklor 5, 8.
 francoska okupacija 59, 61, 224.
 Freisassen 218.
 freisinški spomeniki 8.
 fundus instructus 230, 241.
 Furlansko 43, 53.
 Gaden 159.
 Garzarolli 48, 211.
 garda 216.
 Gemain Urtl 220.
 Generale 31.
 Glaser 39, 64.
 glavna sodba 150.
 glebae adscriptus 216.
 globa 48, 63, 68, 93, 152, 175, 247, 256, 263.
 gmajna 104.
 gnoj 169.
 Gorenjsko 225.
 Goriško 61.
 gorman 66, 213.
 gornina (gorščina) 67, 230.
 gorni list 44, 60.
 gornik 35, 58, 59, 61, 66, 148, 224, 241.
 gorska palica 12, 59, 67, 85, 126, 219.
 gorska pravda 13, 43, 93, 217.
 gorske bukve 17, 19.
 gorska gosposka 59, 61, 141, 150.
 gorščina 67, 131, 132, 141, 230.
 goršek 58, 66, 225.
 Goršič 50, 66, 240.
 gospodarski urad 62.
 gostač 63, 71.
 Gradec 34, 35, 58, 59.
 grafika 40, 41, 43, 44.
 Grajsko pravo 230.
 Grimm 234.
 groš (vinski) 85.

- grozdje 172, 247.
 grožnje 256.
 Gruden 10, 13, 26, 27, 32, 35, 40, 44, 57, 59,
 190.
 Gumplowicz 64.
- Handveste**, gl. ročin.
 hasnovalna pravica, 213.
 Hauptmann 13, 231.
 Heimfall 137.
 Heimsuche 251.
 hibe 242.
 hipoteka 234.
 His 174.
 hišni mir 251.
 Hoegel 14, 209, 249, 253.
 Hoff 37, 43, 49, 73, 150.
 homines boni 208.
 hram(ba) 126, 159, 166.
 hrbet 130, 131.
 Hren (škof) 29, 138, 234.
 Hrvaško 38, 226.
 Hube 148.
 Huber 46.
 Hubmeister 17, 28, 37, 148, 149, 224.
- Ilirija 59.
 imenje 67, 131, 230.
 imetniki oblasti 221.
 imovinska skupnost 228.
 imovinske kazni 252.
 inkvizicijski proces 257.
 instrukcije za krvne sodnike 257.
 intestatno dedno pravo 237.
 Inwohner 47, 63, 70, 158.
 Istarski razvod 30, 209.
 Istra 30, 32, 35, 36, 43.
 ius aequi et boni 238, 250.
 ius montium in vineis 12.
 ius protimiseos 240.
 ius recadentiae 229.
 ius vinearum 23.
 izgon 223, 248, 251, 252, 254.
 izjave 155.
 izobčenje 224, 248.
 izpolnitev dolžnosti iz sodbe 264.
 izpuljenje las 209.
 izselitev 108.
 izterjevanje 125, 152, 243, 248.
 Iztoževanje 79.
 izvažanje 109.
 izvršba (sodbâ) 159, 204, 234, 263.
 izzivanje 168.
- Jagić 246.
 jamstvo 242.
 Jasinski 208, 218.
 jerob 185, 226.
 jezikovno vprašanje 36, 58, 64.
 Jezuiti 51.
 Joanejski arhiv 33, 34, 73, 78, 83, 91, 102,
 105, 108, 110, 114, 117.
 iudicium rurale 23.
 Juramentenbuch 64.
 jutrna 229.
- Kadlec** 226.
 Kaduciteta 137, 232, 235.
 kap (strešna) 258.
 Kapsch 41, 52, 140, 178.
 Karol V. 152.
 Karol VI. 136.
 Karolina (CCC) gl. Constitutio criminalis
 Carolina.
 Kartuzijanci 51.
 Kaspret 5, 33, 43, 50, 54, 66, 154, 209, 260.
 kastavski statut 209, 218.
 kazen (izvor besede) 99.
 kazen (sredstva) 250.
 kazenski zakonik 60, 243.
 kazensko pravo 93, 248.
 Kelemina 35, 66, 206, 215, 216, 229.
 kazni na prostosti 252.
 Kidrič 38.
 Klavzula deželne obveze za škodo 234.
 klet 127, 263.
 kletarski mojster (urad) 17, 21, 28, 31, 36, 54,
 87, 88, 89, 90—92, 148, 149, 150, 182, 215,
 238, 258, 262.
 Klevevž 46, 47, 48, 52, 57, 59, 73.
 kmet 130.
 kmetija 148, 196.
 Kmetijska družba 46, 61.
 kmečki upori 7, 10, 19, 50.
 Koblar 39, 40.
 Kocbek-Šašelj 68.
 Kočevje 58, 218.
 kodifikacija gorskega prava 17, 18.
 kol 126, 162, 163, 179, 247.
 kolektivna miselnost 25, 98, 101, 107, 123,
 174, 216, 245, 255.
 kolosek 162, 178.
 Komatar 215, 236.
 kompas 259.
 kompozicijski sistem kaznovanja 163, 164,
 248, 258.
 konj 158.

- kop 142.
 „koren-les“ 162, 178.
 Koroška 12, 19, 40, 49, 61, 74, 209.
 koruzni zakon 228.
 Kos Fr. 8, 25.
 Kos M. 36.
 koseg 66.
 Kostanjevica 48, 49, 57, 211.
 Kostrenčič 218, 246.
 kot 229.
 koza 47, 158, 247.
 kraja, gl. tatvina.
 kraj vinogorskega zbora 212.
 krajno sodišče 46, 59.
 kralj 150.
 Kranj 17.
 Kranjsko 19, 26, 27, 35, 38, 40, 54, 60, 78,
 117, 209, 224, 227, 262.
 Kras 32, 35.
 Krek 226.
 kriva prisega 256.
 krivda 243, 245, 247, 250.
 križ 126, 127.
 krvava kazen 166.
 krvni sodnik 165, 223, 249, 257.
 Kumerdej 37.
 kup(nina) 59, 134, 135, 175, 232, 238, 240.
 kupno zemljišče 232.
 kurialni stil 114.
 kvatrno sodišče 15, 48, 49, 52, 58, 210, 260,
 262.
 La(y)basser 32, 33, 34, 40, 65, 73, 80, 164.
 Landschadenbund 71, 233.
 Landschrankenordnung 77.
 langobardsko pravo 174, 194.
 lastina 108.
 laudemium 222.
 laz 149.
 les 161.
 leto in dan 184.
 letina „na zeleni veji“ 241.
 Levstik 40.
 Lexer 148.
 liberga 229.
 ličba 246.
 likof 83, 221, 228, 239, 241.
 listina 135, 149, 233, 240.
 Ljubljana 34, 40, 49, 60, 143.
 Ljubša 130.
 ločitev zakonske zveze 228.
 Losensteinleithen 54, 55.
 „loternija“ 83, 84, 204.
 lovska tatvina 255.
 Luknja pri Novem mestu 9, 57.
 Luschin-Ebengreuth 12, 57, 64, 65.
 Maksimiljan I. 14, 64.
 Mal 36, 66, 206, 214.
 maloletnost 226.
 malomarnost 67, 96, 250.
 Maribor 13, 16, 117, 124.
 marka 203.
 Marke, slovenske 75.
 Marković 226.
 materna maternis 237.
 mušično mesto 14.
 Mažuranić VI. 45, 130, 152, 218, 223, 239.
 mejaš 43, 59, 67, 82, 90, 91, 98, 104, 112, 114,
 120, 121, 122, 135, 138, 139, 140, 144, 145,
 152, 154, 162, 170, 181, 189, 213, 215, 230.
 mejniki 47, 170, 248, 256.
 melioracije 177, 242.
 Mell 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 33, 39, 59,
 105, 107, 116, 124, 130, 137, 145, 148, 150,
 152, 156, 160, 162, 163, 165, 170, 172, 178,
 181, 185, 192, 198, 201, 214, 224, 252.
 Memoriale 28, 34.
 mena 67, 135, 238, 240.
 mesta 233.
 meščani(-stvo) 19, 20, 22, 82, 90, 154, 202,
 213, 222.
 mestni sodnik 223.
 mezno pravo 242.
 mladina 165, 172.
 mladica 161, 247.
 morala spolna 204, 254.
 mošt 116.
 mrtvaščina 181, 192, 222.
 mučne kazni 249, 251.
 Murek gl. Cmurek.
 Nacionalizem 64, 65.
 nadav 242.
 nagrada (gornikova) 190.
 Näherrecht 230.
 naklep 67, 250.
 naključje 180, 243, 245.
 nalašč 180.
 naložek 133.
 namestnik 113, 115.
 napad 167.
 napotilo, glej pravno napotilo.
 narodno pravo 208.
 nasciturus 226.
 naselitev 7.

- nasilje 47, 82, 154, 160, 165, 167, 202, 250, 255.
 naslovi 73.
 nasnovatelj 168.
 navada 14, 259.
 navzočnost (na vinog. zb.) 113.
 nečistost (spolna) 160.
 Nedeljski vrh 44.
 nemški viteški red 15, 16, 54, 68.
 nepokornost 143, 159, 258.
 nepremičnina 230, 238.
 neprihod 216, 260.
 nepristransko sodišče 48, 211, 248, 257, 258, 260, 262.
 neuračunljivost 250.
 nevoljnik 213.
 nevrednost za dedovanje 107, 235, 237.
 nezakonski 228, 237.
 nezvestoba 139, 141, 235, 243.
 nexus ad glebam, subditelae 232, 233, 240.
 ničnost 134.
 Nižje Avstrijsko 12, 22, 24, 173, 211, 213.
 nosečnost 226.
 notar(ski red) 14.
 Novaković 124, 131, 180, 255.
 Novo mesto 39, 48, 54, 57.
 nujni dedič 181, 237.
- Obča sodba 214, 220, 223.
 obče pravo 211.
 občeobvezni sodni zbori 23, 222.
 občī državljski zakonik 60, 247.
 občī sodni red 234.
 obdolžitev 254.
 obdelovanje 142, 226, 229, 233, 245.
 obešenje 165, 166.
 obhod, pomladanski 225.
 običajno pravo 8, 9, 14, 15, 45.
 obiskanje 68, 82, 185, 186, 259.
 Oblak 40, 41, 43, 44, 69, 73, 120, 140.
 obligacijsko (obveznostno) pravo 175, 238, 241.
 obravnane gorske bukve 33.
 obrekovanje 254.
 obrestovanje 241, 242.
 obrezovanje 142.
 observanca 28, 45.
 obtožbeni postopek 257.
 obzvanjanje 219.
 cęetovska oblast 228.
 očevina 107.
 odbor(niki, vinogradniški) 60, 224.
 oderuštvo 239, 241.
- odgovornost 26, 227, 245.
 odmetek 229.
 odnašanje prsti 169.
 odobrenje 238, 242.
 odpor 158, 246.
 odpoved 243.
 odpravščina 149, 229, 261.
 odpuščanje 252.
 odreka pravdne poti 88, 89.
 odrezanje ušesca 47.
 odškodninsko pravo 63, 162, 164, 228, 243, 250, 251.
 ogled 99, 261.
 ognjišče 130.
 ogorščina 130.
 ograja 101.
 cęrajno sodišče 29, 77.
 oklici 228.
 ckno 8.
 okopavanje 146.
 okrajna gosposka 61.
 okrnjenje udov 173.
 omejaš 215.
 omožitev 227.
 „operi jezik“ 72.
 oporoka 134, 136, 236.
 opredelitev prava 9.
 opuljenje brade 255.
 opustitev ovadbe 250.
 organizacija (sodna) 208.
 Orožen 57, 213.
 orožje 81, 82, 253.
 Ortner 72.
 osamosvojitvev 227.
 osebno pravo 225.
 osramotitev 251.
 oškodovanec 63.
 otroci 185, 226.
 ovadba 92, 243, 250.
 ovca 158, 247.
- Palica, gorska 12, 59, 67, 85, 126, 219.
 parangariae 124.
 paraveredi 124.
 paricijski rok 264.
 pasika 98, 104.
 pašnja 158.
 paterna paternis 237.
 patrimonialno sodstvo 56, 60, 62, 131, 210, 230.
 pauman 198, 223.
 pauperies 247.
 peča 229.

- peč podreti 214.
 pečat 144, 145, 149, 259, 263.
 pečatar 225.
 Pelzhofer 31, 32.
 pešpot 96, 97.
 pijančevanje 253.
 pisnina 135, 203.
 placitum 15.
 plača dninarjev 201.
 plemič (-enitnik) 58, 66, 82, 154, 202, 213, 222, 223.
 Pleterje 51, 57, 216, 222.
 Pleteršnik 33, 197, 210, 223.
 plot 47, 70, 98, 101, 178.
 pobotanje 249.
 podedljivost 233.
 podlastnina 232.
 podložnik(štvo) 59, 61, 110.
 podsodnost, prisilna 85.
 podžupan 225.
 pogača 228.
 pogodba 134.
 pojezda 225.
 pokazen 8.
 poklonitev 219.
 pokora 68.
 Pokorn 39.
 pokorščina (globa) 191.
 pokrik 174.
 pokvarjenje poti 170, 220.
 Polec 10, 15, 17, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 39, 46, 60, 71, 210, 211, 223, 229, 233, 234, 238, 262, 264.
 policijski red 14, 28, 225, 241.
 Poll 237.
 pomoč 250.
 polnoletnost 226, 227.
 poljski pridelki 251.
 ponareja listin 256.
 ponos 124.
 popašnja 47, 156, 156, 247, 248, 253.
 popravljanje 98, 101.
 poravnava 85, 144, 248, 249, 258.
 poročevalci 221, 223, 225, 261.
 porok(štvo) 175, 238, 242.
 poroka 228.
 porotniki 23, 25.
 posekanje 179, 243.
 posest 242.
 posinovljenec 137.
 poskus 168, 250.
 poslabšanje 145.
 posledice (pravne) 142.
 poslednja volja 220, 226, 227, 235.
 poslovna sposobnost 226.
 posoda 61, 116, 200.
 posojilo 241.
 posredna rubežen 126.
 posthumus 237.
 postopanje (sodno) 257.
 poškodbe (telesne) 251.
 pot 12, 46, 92—94, 98—101, 170, 248.
 potomstvo 137, 235.
 potovanje 124.
 potrjevanje 134, 241.
 povlastica 14, 17, 45.
 povračilo 180, 245, 246, 251.
 povratek 173.
 povratni pripad 137, 139, 142, 147, 232, 234, 235.
 povšja sodišča 210, 255.
 povšnina 210.
 poziv 143, 149.
 požig(anje) 177, 178, 179.
 pravda 69.
 pravdač 66, 154, 260.
 pravdno postopanje 257.
 pravna sposobnost 226.
 pravna zavest 10, 48.
 pravno napotilo 14, 18, 24, 25, 37.
 prebežnik 214.
 prebranje gorskih členov 95, 219, 200.
 predkupna pravica 194.
 prejšnji stan 171.
 preklinjanje 204.
 Prekmurje 44, 45.
 prelom sodne palice 257.
 premičnine 136, 137, 230, 240.
 prepis 193, 203.
 preišči 247.
 prešustvo 254.
 pretep(avanje) 168.
 preužitkarstvo 229.
 prevažanje 124.
 prevesa 187, 245.
 prevodi gorskih bukev 35, 38.
 priča 236, 261.
 priglasni penez 105.
 prijatelji 138.
 prijava 92.
 prikratba na vrednosti preko polovice 241.
 primerjenost 69, 70.
 primščina 221, 222.
 priposestovanje 184, 185.
 pripravljeni osnutek 33.
 priredbe 37, 38.

- prisednik 31, 150, 154, 211, 217, 218, 223, 255.
 prisega 26, 58, 65, 251.
 prisežni obrazci 64, 65.
 prisostvovanje (na vinog. zb.) 113, 114.
 pristojbine 148, 150, 190, 203, 259.
 pristop k pravdi 258.
 pritekline 230.
 pritožba 260, 261, 263.
 privilegij, gl. povlastica.
 priziv 150, 262.
 Procurator 154.
 prodaja (prisilna) 147.
 profanacija 254.
 prostost 251.
 protestantizem 30, 53.
 protokoliranje 53, 56.
 prst 168, 247.
 prvenstvo pri nakupu 185, 194, 229, 240.
 psovanje 254.
 Ptuj 16, 17, 252.
 pustota 131, 232.
- Radbruch** 152, 165, 251.
Radics 40.
Raigersfeld 37.
Raka 26, 39.
Rakovnik 57.
Ramovš 99, 132.
 razdedinjenje 237.
 razdor (pogodbe) 134.
 razglasitev zakonov 32.
 razlastitev 122.
 razsodišče 64.
 razstanitev 252.
Recelj (Rezl) 26, 30, 33, 39, 45, 66, 67, 70, 73, 80, 82, 154.
Rechbach 211.
 red 81, 209, 224, 248, 249, 251, 253, 259.
 redno sodišče 86 nasl., 258.
 redovnik 58.
 red za trgatev 60.
 reformacija 18.
Reittenburg 41, 206.
 rejeneec 237.
 rekrut 227.
 repar 203.
 reparacija 243, 248.
 reprezentančna odgovornost 230, 243.
 restitutio in integrum 135.
 retraktna pravica 194.
 rezatev 142.
 rihtar 225.
Ring 154, 217.
- ročin 28, 69, 78, 131, 133, 214, 227, 230, 237.
 rodbinsko pravo 225.
 rogata živina 158, 247.
 roka (gorsk. gosp. ali gornika) 135, 175, 192, 232.
 rok 119, 175, 192, 227, 264.
 rota 8.
 rovaš 241.
 rubežen 126, 129, 158, 204, 233, 253.
 rubrika 34, 42, 93, 100, 104, 110, 135, 143, 154, 159, 160, 176, 215.
Rutar 131.
- Sadje** 172, 247.
 samopašnost 47.
 samopomoč 168, 246, 247.
 samoponižanje 252.
 samouprava 61, 208.
Schelm 72.
Schmid H. F. 33.
Schönbach 58.
Schröder 163, 184, 215.
Schwerin 126, 229.
 sekanje 161.
 selsko sodišče 15.
 senca 187, 188.
 sententarius 13, 209.
 sila 159.
 silobran 250, 256.
 simbioza 7, 10, 11.
 simbol(izem) 12, 134, 135, 219, 223, 257.
 skrbnik 185.
 slavenski jezik 73.
 Slavonija 75.
 sloj 99, 100.
 smrt 137, 227, 229, 237.
 soba 132.
 sodba 150, 261.
 sodja 209.
 sodna palica 223.
 sodna uporaba 13.
 sodnik 219.
 sogornik 43, 59, 62, 104, 112, 120, 138, 140, 144, 181, 213, 231.
Solovjev 11.
 soprog(a) 237, 260.
 sosečka (sosednja, soseska) 260.
 sosod 189, 190, 195, 216, 230, 240, 243, 245, 247.
 sosedsko pravo 187, 234.
 Soteska 43, 45, 49, 53, 55, 57, 59, 213.
 sovrag 8.
 spodnja last 213.

- spol 226, 254.
 spolni greh 204, 228.
 spomeniki pravni 8.
 spoznanje 105, 106.
 sprava 85, 243, 244, 246, 247, 248, 261.
 sramoteča kazni 47, 172.
 sramotni oder (steber) 8, 10, 252.
 srenja 68, 69, 70, 90, 110, 122, 123, 128, 131, 132, 139, 145, 150, 152, 154, 155, 181, 187, 189, 212, 215, 217, 223, 238, 255, 258.
 stara pravda 19, 212.
 starci 36.
 starešina 25, 150, 223.
 starost 226.
 status quo ante 171.
 statut 202.
 Stična 30, 34, 37, 39, 41, 45, 47, 49, 52, 222.
 stigmatiziranje 173.
 Stowasser 23, 130, 213, 226.
 streljanje ob toči 220.
 stvarno pravo 230.
 Studenice 13.
 svetovalec 154.
 Svidac 11.
 svinje 47.
 svobodnjak 213, 218.
 svobodno presojanje 154, 255, 261.
 svojast 138, 195, 230, 240.
- Sema** 72.
 šibanje 166, 175, 251.
 škoda 94, 156, 248.
 Škofja Loka 12.
 Štajerska 16, 17, 18, 19, 24, 40, 45, 61, 190, 212, 213, 224, 227, 237, 238, 259, 262.
 Strekelj 66, 72, 213.
 Šuman 64.
 Švabsko zrcalo (Schwabenspiegel) 14, 66.
- Taiding** 70, 148, 209.
 tajnost 261.
 talionsko načelo 248.
 Taranovski 227, 228.
 tat(vina) 46, 47, 163, 172, 250, 251, 255.
 telesne kazni 251, 256.
 telesne poškodbe 256.
 tepež 168, 256.
 termini motio 172.
 terminologija 65.
 testament 136, 235.
 tisk 18.
 tlaka(čan) 124, 217, 225.
 Tolminsko 232.
- tožba 105, 156, 221.
 tožnina 105, 107, 260.
 trebež 179.
 trebljenje 189.
 treuga Dei 14.
 trgatav 61, 198.
 trsatski štatut 229, 237.
 tropine 116, 117.
 Trubar 30, 39, 108, 132.
 Tschinkovitz 46, 59, 62, 135, 237.
 Turki 19, 23, 29.
- Ubijalec** 167.
 udeleženci 158.
 udor 165.
 uho 172, 251.
 uničevanje 160.
 Untersasse 215.
 upravitelj 150, 222.
 upravna skupnost 229.
 uradni dan 217.
 uradni jezik 64.
 urbar 52.
 Urfehde 251.
 Uskoki 132, 214, 236.
 uslužbenci 242, 243.
 usta 252.
 ustoličenje 208.
 ustreliti 247.
 ustroj 212.
 usus fori 257, 262.
 uvod gorskih bukev 39, 42, 43, 45, 74.
 uvod zborovanja 38, 95.
 užitek 128, 235.
- Vabilo** 144, 204.
 Vagenšperk gl. Wagenspeg.
 valutni zneski 34, 43, 149, 157, 173, 180.
 Valvasor 41, 42, 49, 52, 53, 56, 65, 211, 261.
 varstvo 226.
 varuh 185, 226.
 varuški red 227.
 vas 35.
 vdova 237.
 večja 8, 10, 209, 210, 248.
 večane gorske bukve 33, 34, 38, 40, 41, 73.
 večnik 257.
 vedečnost 86.
 vera 254.
 verska svoboda 31.
 vicedom 150, 262.
 vijača 220.
 Vinice 12.

- viničar 62.
 viničarska knjiga 63.
 viničarski red 62, 63.
 vino za kazen (Bannwein) 216.
 Vinodolski zakon 239, 247.
 vinogorski penez 105.
 vinogradniški red 23.
 vinogradništvo (zgodovina) 11.
 vinogorski gospod 19.
 vinogorski zbor (shod) 15, 86, 93.
 vinski groš 29, 30.
 Vipava 30, 32, 35, 36.
 višje instance 261.
 vhod 127.
 vladar 150.
 vlaško pravo 236.
 velilo 134, 135, 236.
 Vošnjak 60.
 vožnja 124.
 vpliat 127.
 vrhnja last 126, 213, 232, 235, 241.
 Vrhovec 15, 26, 27, 55.
 vsobenjek 47, 70, 71, 113, 130—133, 144, 213, 214, 221, 232.
 vstop 126.
 vtopljenje 165, 166.
 vzpostavitev v prejšnji stan 172.
 Wagensperg 41.
 Weistum, gl. pravno napotilo.
 Winzerordnung 62.
 Wiesthaler 138.
 Wolsegger 58, 218.
 Wormski konkordat 14.
 Zabreza 70, 82.
 zadnji pravni dan 257.
 zadolžnica 59, 62, 65, 242.
 zadoščenje 248.
 zadruga 12, 24, 25, 61, 64, 182, 226, 240, 243, 246, 256.
 zagradičev 47.
 zakonski drug 137.
 zakon (lex) 13.
 zakon (ženitev) 13, 228.
 zakrižanje 126, 144, 219, 225, 248, 253, 258, 263.
 zakup 230, 232, 242.
 zalotitev 156, 247.
 zamolčanje 93, 94, 227.
 zanemarjanje 142.
 zapad (imenja) 93, 122, 165, 231, 254, 263.
 zapad (posode) 61.
 zapadlost 137, 232, 235.
 zapečatenje 126, 127, 159, 225, 248, 253, 263.
 zapisnik 9, 49, 65, 224.
 zapisnikar 224.
 zaplemba 112.
 zaploditev 226.
 zapor 63.
 zaprisega 23, 198, 223, 261.
 zapuščina 62, 221.
 zaroka 228.
 zarubljenje 204, 230 247.
 zasačenje 156, 165, 247.
 zasebno pravo 225.
 zasedba vinogorskega zbora 76, 91.
 zasega 159, 230, 246, 247.
 zašentanje 245.
 zasežna pravica 126, 231.
 zastaranje 243, 248, 252.
 zastava(itev) 20, 126, 134, 233, 242.
 zastopnik 154, 155, 228.
 zatajenje 94.
 zavedba 228.
 zaveza 71, 233.
 zavlačevanje 88.
 zaženo 229.
 zdraha 82.
 zelenaštvo 241.
 zelena veja 220.
 zemljiška gosposka 262.
 zemljiška knjiga 233, 240.
 zidanica 166.
 zlata bula 14.
 zlat(nik) 203.
 zloba 243.
 zločin 94, 95.
 zrcalče se kazni 165, 251.
 zrelost (spolna) 226, 227.
 Žalitev časti 62, 84, 203, 209.
 žena 63, 113, 160, 226, 228, 260.
 ženitev(ba) 59, 226.
 ženitno pismo 59, 228.
 Žiče 12, 13.
 žigosanje 251.
 Žitara ves 13, 49, 56.
 živa meja 101, 189.
 živina 12, 156, 159, 180, 245, 247.
 život (življenje) 153.
 Žontar 226.
 župa(n) 14, 61, 64, 71, 190, 223, 225, 241.
 županica (njiva) 225.
 županija 35.
 župnik 223.
 Žužemperk 44, 49, 53, 55, 57, 62.

POPRAVKI.

[Napake pri ločilih in naglasih niso navedene.]

- Str. 6, vrsta 18: za enačajem je izpuščen avtor: D o l e n c.
- Str. 15, vrsta 3: čitaj: „obstajalo“, ne „obstojalo“.
- Str. 15, vrsta 34: čitaj: „purchreht“, ne „purchrecht“.
- Str. 17, vrsta 1: čitaj: „obstajala“, ne „obstojala“.
- Str. 18, vrsti 1 in 14: čitaj: „obstajala“, ne „obstojala“.
- Str. 24, vrsta 38: čitaj: „nižje —“, ne „Nižje —“.
- Str. 25, vrsta 17: čitaj: „obstajala“, ne „obstojala“.
- Str. 26, vrsta 32: čitaj: „Ysstereich“, ne „Isstereich“.
- Str. 32, vrsta 21: čitaj: „Ysstereich“, ne „Isstereich“.
- Str. 32, vrsta 36: čitaj: 1595, ne 1995.
- Str. 35, vrsta 30: čitaj: „ob robih“, ne „obrobih“.
- Str. 50, vrsta 36: čitaj: „kje“, ne „kjer“.
- Str. 58, vrsta 2: čitaj: „Sodinji“, ne „Sodniji“.
- Str. 58, vrsta 24: čitaj: „kvatrnem“, ne „kvaternem“.
- Str. 66, vrsta 20: čitaj: „uporabljen“, ne „uporaben“.
- Str. 69, vrsta 18: čitaj: „gorska“, ne „goska“.
- Str. 73, vrsta 29: čitaj: „Yssterreich“, ne „Ystereich“.
- Str. 73, vrsta 32: čitaj: „Vkoroske“, ne „Vkoroške“.
- Str. 77, vrsta 26: čitaj: „sogornike“, ne „sagornike“.
- Str. 83, vrsta 9: čitaj: „obravnanje“, ne „obravnavje“.
- Str. 91, vrsta 17: čitaj: „kakor da bi“, ne „kakor bi“.
- Str. 98, vrsta 9: čitaj: „mekota“, ne „mehkota“.
- Str. 98, vrsti 31 in 40: čitaj: „perkgenosse“, ne „pergenosse“.
- Str. 114, vrsta 31: čitaj: „izvirniku navedena vrsta“, ne „izvirniku vrsta“.
- Str. 116, vrsta 4: čitaj: „posebej“, ne „posebe“.
- Str. 124, vrsta 36: čitaj: „posebej“, ne „posebe“.
- Str. 127, vrsta 28: čitaj: „posebej“, ne „posebe“.
- Str. 138, vrsta 14: čitaj: „nemškem“, ne „drugem“.
- Str. 149, vrsta 13: čitaj: „zneska“, ne „znesek“.
- Str. 156, vrsta 39: čitaj: „penezov“, ne „penesov“.
- Str. 158, vrsta 23: čitaj: „pecsenyof“, ne „pecsnyof“.
- Str. 158, vrsta 44: čitaj: „im“, ne „ain“.
- Str. 169, vrsta 24: čitaj: „37. Kateri...“.
- Str. 170, vrsta 23: čitaj: „Unfug“, ne „Unfung“.
- Str. 189, vrsta 38: čitaj: „očividna“, ne „očevidna“.
- Str. 213, vrsta 44: čitaj: „Štrekelj“, ne „Strekelj“.
- Str. 216, vrsta 14: čitaj: „žužemperškem“, ne „Žužemperškem“.
- Str. 223, vrsta 39: čitaj: „Gemeindevertretung“, ne „Gmeindevertretung“.
- Str. 225, vrsta 28: čitaj: „Quartherrn“, ne „Quatherrn“.
- Str. 226, vrsta 10: čitaj: 12., ne 17.
- Str. 229, vrsta 48: čitaj: „successio“, ne „sucessio“.
- Str. 235, vrsta 33: čitaj: „praktičen“, ne „praktični“.
- Str. 248, vrsta 35: čitaj: XVI., ne XV.

